

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
RAHVAKIRJANDUSE-TOIMKONNA
VÄLJAANNE NR. 23

2v

JOHN GALSWORTHY

VALGE AHV

TÖLKINUD

A. H. TAMMSAARE

JOHN GALSWORTHY

1928

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS
TARTUS

EA 94

2285

Eesti
Teaduste
Akadeemia
Raamatukogu

J. & A. PAALMANN'I TRÜKK
TALLINNA, VÄIKE KARJA 12

SISSEJUHATUSEKS.

Käesoleva teose autor, inglise kirjanik John Galsworthy sündis 14. aug. 1867 Coombe's Surrey krahvkonnas, Lõuna-Inglismaal, ja kuulub vanasse, jõukasse, juba ammu Devonshires asunud perekonda. Hariduse sai ta aristokraatlikus Harrow „public school'is“ ja Oxfordi ülikoolis, missuguseid õppeasutisi ta oma teostes mitmeti meelde tuletab. Olles õigusteadlase poeg hakkas ta alguses advokaadiks, aga see elukutse ei sobinud talle ja nõnda ei osanud ta oma aega nähtavasti kuidagi kasulikumalt tarvitada, kui läks reisima, nagu teeb seda tema ühe varasema romaani (*The Patrician*, 1911) peakangelane Miltoun. Viimane leiab pärast ilmareisi tegevuse avalikus elus, John Galsworthy'ist aga saab kirjanik.

Tema kirjanduslik tegevus algab reisikirjeldustega, millele järgnevad skitsid, jutukesed,

artiklid, novellid, romaanid ja näidendid. Oma kuuekümnendal sünnipäeval öelnud ta selles suhtes usutlevale ajakirjanikule, et kirjanduslikku tegevust alanud ta 29-aastaselt. Ta pole kunagi kuulunud boheemlaste hulka ega ole ka kunagi pikki juukseid kannud. Ainult päeval võivat ta kirjutada, öid tarvitavat ta magamiseks. Hommiku-pooliti kirjutab romaane, õhtupooliti teatritükke. Kunagi pole ta oma teoseid kellelegi ette öelnud, vaid ikka neid oma käega kirjutanud, õige palju parandades ja lehekülgedega kaupa ümber kirjutades.

Kuigi John Galsworthy samale usutlevale ajakirjanikule ütleb, et nooruses pole temal vähematki tungi olnud kirjanikuks saada, ometi on ta kujunenud inglise praeguste kirjanikkude reas üheks kõige nimekamaks, seistes B. Shaw' ja Wells'i kõrval. Pealegi on tema toodangule vajutatud kõige inglispärasem pitser. Nagu B. Shaw'd ja Wells'i, samuti iseloomustab ka teda kõigepealt ühiskondlikkus ainete valiku alal. Eelmised kaks kuuluvad enam radikaalsesse laagrisse, kus ei usuta mitte ainult evolutsiooni, vaid kus sagedasti toonitatakse ka revolutsiooni, mis pole inglise ajaloo arengut arvestades mitte üsna inglispärane ja ajab oletama eelnime-

tatud kahes mehes nagu võõrast verd. John Galsworthy on täieline evolutsiooni pooldaja, eriti oma hilisemas toodangus. Selleks on vististi mõjuvalt kaasa aidanud tema perekondlik põlvnemine ühes varandusliku seisukorraga.

Nagu juba eespool tähendatud, J. Galsworthy asus kirjanduslikule tegevusele alles täies meheas, kui oli juba saanud põhjaliku hariduse ja näinud võõraid maid ning olusid. Ägedam ja püsimatum noorus oli selja taga, vaated enam-vähem lõpliku kuju omandanud. Sellepärast on juba tema esimeses silmapaistvas teoses (*The Island Pharisees*, 1904) kõik need ühiskondliku elu haiged kohad ja valutavad küsimused ära tähendatud, mida tema oma loomingus üldse puudutab. Romaani peakangelane Shelton oleks nagu just selleks loodud, et ta liiguks mööda kodumaad ja puutuks kokku nende asutiste ja korraldustega, kus kõige meelsamini ulualust otsivad igasugused variserid. Aga raamatu lõpul ei pääse ühest tundmusest: ka variseride otsija ise pole muud kui ainult variser. „Meie kõik oleme variserid,“ ütleb autor raamatu eessõnas. Sealsamas toonitab ta ka eluarmastust, mis püsib kõigest variserlikkusest hoolimata. See eluarmastuse tui-

kamine tundub läbistavat kogu kolmekümneaastase toodangu — eluarmastus, elurõõm, mitte aga rõõmuolu, sest viimane viivat inimese kivina vee põhja, nagu ütleb kusagil näidendis (*The Pigeon*, 1912) keegi põhjaläinud prantslane Ferrand. Sama prantslane esineb juba eelnimetatud romaanis 1904. aastal. Nagu Sheltongi on ta kirjaniku toodangus mingisugune algkuju, mis ilmub teatud teisendis enam kui üks kord. Juba oma esimesel ilmumisel puudutavad nad kõiki neid küsimusi, mis leiavad hilisemais teostes mitmekordse ja mitmekülge käsitlemise. Ikka on meil tegemist õiguse ja õiglusega, vaesuse ja rikkusega, abielu ja armastusega, abielu ja truudusega, vooruste ja pahedega ning ikka seisavad vastastikku traditsioonid, õigus ja praktiline aru (*commonsense*) ühelt poolt ning elav eelarvamusteta inimene oma vaadete ja tundmustega teiselt poolt. Ja kuna enamasti ikka võitjaks jääb kivinenud kord, julm ja paindumatu õigus, ajast ja arust läinud traditsiooniline vaade, mitte aga elav eelarvamisvaba inimene oma palava südametuikega, siis hõljub kogu John Galsworthy loomingu üle mingisugune sõnuletamatu nukrus, mida vähendab ainult tagasihoidlik iroonia. Kus aga see viimane

puudub, seal saavutab kirjanik hingepõhjani haarava kujukuse ja kõige sügavama joovastuseni küündiva rõõmliku elunukruse, mis valdab lugeja täiesti. Vaevalt on ta selles kunagi kõrgemale tõusnud ja vaevalt on seda mõni teinegi meieaegne kirjanik suutnud, kui tunneme seda tema peateose (*The Forsythe Saga*) selles osas, millele ta nimeks annud „*Indian Summer of a Forsythe*“. Siin on vahekordade juhuslikkus täiesti kadunud: teatud maa seltskondlik kord, tema traditsioonid, vaated, arvamused, voorused ja pahed ei mängi siin enam mingit osa, vaid esitatud inimesed tõusevad vabalt ja loomulikult selle tasapinnani, kus tunneme üldinimlikkuse hurmavat õhku. Mida muud peaksmegi veel soovima.

Mujal segab meie lugejat nii mõnigi kord aine liiga inglispärane käsitlusviis, mis meile raskelt mõistetav, sest meile on võõrad sealsed traditsioonid, kõlblus, voorused ja pahed, vähemalt ei tunne meie neid sel valdaval määral, nagu nad esinevad kõnesoleva kirjaniku teostes. Meie, näiteks, ei armasta enam juurelda küsimuse kallal, kas naisel on jumala ja inimeste seaduste ees loomulik õigus laulatatud mehega elamisest loobuda, kui ta „hoolimata kõigist jõupingutu-

sist ei leia oma abikaasaga mingit hingelist sugulust“ ja kui see sugulus leidub kusagil mujal. Aga John Galsworthy pöördub selle küsimuse juurde mitmel korral uuesti tagasi, püüdes ikka ja jälle tõendada, et naisel peaks see õigus olema jumala ja inimeste seaduse ees, kuigi takistuseks ees seltskondlikud vaheseinad. Ta puudutab seda küsimust juba oma varajases skitside, artiklite ja jutukeste kogus „*The Inn of Tranquillity*“ (1906—12), harutab teda paaris, kolmes teisesendis oma peateoses (*The Forsyte Saga*) ja sellele järgnevais raamatuis (*The White monkey* ja *The Silver Spoon*) ning pöördub sellele küsimusele mitmeti ka oma teistes romaanides (näiteks *The Patrician*, 1911 ja *Fraternity*, 1909) ja näidendites (*A Family Man*).

Abielu on teinud naisest mehe pärisorja, mehe omanduse. Seda omanduslikku vahet korda abielus puudutatakse ka mujal (*The Patrician*, *A Family Man*), aga oma täiuslikuma kujutuse leiab ta *The Forsyte Saga*'s (*The Man of Property* ja *In Chancery*). Aga ka mehe ja naise ebaomanduslik, s. t. vaba hingelik ja kehalik vahet leiab Galsworthy's kujutaja. Seda näeme romaanides (muu seas *The Dark Flower*) ja ka näi-

dendites (*A Bit o' Love*, *Windows*). Viimases näidendis ütleb proua March vooruse teelt kõrvale kaldunud neu Faith'i suhtes mees-tele: „Näen väga hästi, teie ei saa teda muidu aidata, kui peate armastama . . . Tema vajab ainult armastust.“ Aga just seda viimast ei ole. Teises näidendis palub vaimulik, kelle juurest naine lahkunud hingelise sobimatuse tõttu: „Kuu ja päikese, rõõmu ja ilu, üksilduse ja nukruse jumal—anna mulle rammu sinnamaale jõuda, et armastaksin iga elusat asjal!“ See on juba kõrge ja kauge ideaal. Veel samm ja juba puutume kokku kosmilise tundmusega, kus armastatakse sugulussidemete pärast liivaterakestki. Kes nii kaugele jõudnud, sellelt ei või enam ükski variser ega mingi variserlikkus elurõõmu võtta.

Mis puutub õigusse ja praktiliselt otsustavasse inimarusse, neisse armastuse ja elurõõmu otsekoheseisse vastandesse, siis tundub, nagu usuks kirjanik neid noores eas imelikul viisil palju rohkem kui küpsemate päevade saabumisel. Ta usub neid lihtsalt sel põhjusel, et nähtavasti kogu inglise eluolu ja tema ajalugu on kiidulauluks praktilisele inimarule ja masendavale õigusele, milles puudub nii sagedasti õiglus, nagu

näeme seda eriti draamades „*The Silver Box*“ (1906) ja „*Justice*“ (1910). „Saare variserides“ (1904) toonitatakse veel prakti- list inimaru ja öeldakse, et usutakse „õigust rohkem kui tundmust“. Seal arvatakse veel, et on võimalik aru ja mõistusega elu korral- dada õiglaselt, et on võimalik üldse edene- mine, arenemine paremusele. Vaja ainult, et kaaskodanikkude vastu ei kaotataks inim- likku tundmust, et ka kõige väetimas, arme- tumas ja langenumas ei nähtaks mitte para- grahvi, asja, numbrit, nagu heidab seda inglise asutistele ette prantslane Ferrand, vaid et teda koheldaks kui elusat olevust, kel oma nägu, oma mõtted, tundmused, tah- ted. Aga juba 1912. a. näeb kirjanik inimliku, kaastundva südame saavutuste teist külge: inimlik inimene püütakse lihtsalt „haneks“ (*The Pigeon*). Ilmasõda on nähtavasti kirjaniku sellesuunalist tundmusala aina süvendanud. Ilmas näib valitsevat ainuke tõsine aje — omakasu ja ainuke õige abinõu seda teos- tada — võitlus ja sealt lahkuvad niihästi inimlikud kui ka ebainimlikud osavõtjad kur- jematena ja halvematena, kui olid enne seda (*The Skin Game*, 1920.) Nad lahkuvad sealt nii halbadena, et poeg isalt küsima peab (*Window*, 1922): „Mis sa arvad, isa:

on tsivilisatsiooni aluseks rüütlimeel või omakasu?“ ja ütleb rahuldavat vastust saa- mata hiljem ise: „Ideaalide pankrott, see on . . .“ Isa on pojaga nõus, seletades: „Sõda purustas kõik meie ideaalid.“ Ainu- keseks lootuseks on „usk inimese instinktesse, inimese loomusse“. Aga keegi kolmas näi- denditegelane Bly läheb veel kaugemale, kui ta arvab: „Muidugi pole mingit progressi . . . on ainult lõputa askelduste ilm.“ Inimaru võtku seda kui paratamatut tõsiasja ja ärgu kaotagu julgust. Kui siis samas näidendis teisest küljest nii väga toonitatakse armas- tust, nagu seda tehakse mujalgi (*A Bit o' Love*), siis jääb mulje, et tema ongi see ainuke tõsine lohutus siin julmas, õiglusetus, lootusetus maises elus. Tema pärast mak- sabki elada, sest temas on elurõõm, elutahe, eluihk. Ainult üks kurb asi on armastusega ja tundmusega üldse: elus jääb ta ikka alla. Tema kas toob surma või ajab kodukohast ja oma ümbrusest põgenema (*The Dark Flower; The Forsythe Saga* — noor Jolyon, Irene, Jon; *Justice*). Isegi „*The Forsythe Saga*“ peakuju Soames, see kaine aru ees- kujulik kehastus ja kirjaniku lemmiktüüp, jah, isegi see peab viimaks mõneks ajaks kodust lahkuma ilmareisile, sest vanas eas

on ta oma ainukest last Fleuri hakanud rohkem armastama, kui see temale seltskondlikult tulus. Avaldatud, väljendatud tundmused ajavad üksiku ümbruskonnaga vastollu, aga mitte kerge pole seista üksinda organiseeritud hulga vastu. Kaine aru ja elutarkus õpetavad sellepärast variserlikkust ja kompromissi (*Strife*, 1909). Need näivad olevat kuldse kesktee paratamatud saatjad. Ei ole hea, kui inimene on liiga ekspressiivne, sest tema arvamuste, veendumuste ja tundmuste avaldused võivad kaaskodanikke tülitada, ärritada, pahandada.

See iseendasse süvenemine, tagasihoidlikkus ja sõnakehvus, võiks öelda delikaatus on John Galsworthy' loomingu üks peatunnuseid. Oma uuemas romaanis „*The Silver Spoon*“ nimetab ta inglase peaomadusiks temas uinuvat visadust, kõige vastuvõtmist naeratusena ning erkude ja fantaasia puudust. Kui see tõesti nõnda peaks olema (ja kogu selle rahva ajalugu näib seda tõendavat), siis on küll kirjanik ise tõsine inglane, otsustades tema loomingu järele. Valdav enamik tema loodud kujudest liiguvad sõnakehvalt ja tagasihoidlikult, kuid järeleandmata visadusega meie silma eest mööda. Elulised kokkupõrked, murrangud ja katastrofid

roofid sünnivad vaikides, ilma vähemagi sõnavalinguta. Veel enam! On kordi, kus sel silmapilgul, kui tegelasi kõrvetavad üle jõu tõusvad tundmused, harutatakse mingisugust nähtavasti ükskõikset küsimust, mis ainult kaudselt kuidagi ühenduses peaküsimusega. Inimesed tõrguvad oma tundmusi avaldamast sõnades. Juba 1904. a. tähendab kirjanik oma „Saare variseride“ peakangelase Shelton'i ja tema mõrvoja Antonia isa vahekorra suhtes: „Shelton tundis äkki kindlasti, et Antonia isa kartis samuti midagi oma tundmusist avaldada ning oli selleks samuti saamatu nagu tema isegi.“ Hiljem loeme sõnad: „Shelton oli nõutu; ta tahtis midagi osavõtlikku öelda, kuid, olles inglane, võis ta ainult silmad kõrvale pöörda.“ Need samad rasked, rõhuvad vaikimis-silmapilgud korduvad ka teistes romaanides (*The Fraternity*, *The Patrician*, *The Dark Flower*, *The Man of Property* jne.). „*Forsythe Saga*“ selles osas, millele nimeks antud „*In Chancery*“, öeldakse: „Nende südamed olid täis tundmust, kuid nad ei leidnud sellele väljendust, olid nad ju Forsythe'id.“ Muulastele muutub niisugune hingeline seisukord raskeks välja kannatada. Seda toonitab prantslane Ferrand ja veel ägedamalt austria saks-

lane, professoriproua Anna Stormer, öeldes: „Neil pole verd soontes olemaski, neil inimestel! . . . Nad polegi inimesed! Neil pole ju tundmust! . . . Miks ei püsi nad oma kultuuri juures, kus keegi ei tea, mis on valu ja mis nälg ja kus puudub inimestel süda rinnas.“ Samuti ei või see naine oma meest-inglast kannatada, sest see „polnud talle kunagi näidanud, mis tema sise-muses sündis“.

Niisugused on need „Saare variserid“, keda kirjanik meile oma kolmekümneaastases loomingus kujutab. Aga olgu nad ükskõik kui sõnakehvad, endassesüvenenud, salalikud ja „variserlikud“, ometi omavad nad midagi niisugust, mis äratas meis huvi, kaastundmust, kaaskannatust, kaasrõõmu, esi-negu nad romaanides, novellides või draamades. Ja mida rohkem peaksimegi nõudma. Nende teod, väiksemadki liigutused on ajuti väljendusrikkamad kui küllaldasemadki sõnavangud, karjatused.

Tänini puudutatud teostele lisaks võiks ehk veel nimetada romaanidest: *The Country House* (1907), *The Freelanders* (1915) ja *Beyond* (1917); näidenditest: *Joy* (1907), *The Eldest Son* (1912), *The Forest*, *The Show*, *Escape*, *The Foundations* (1917),

Loyalties (1922); novellide kogudest: *Captures* ja *Caravan*; esseedest: *A. Motley* (1910) ja artikleist: *A Sheaf* (1916). Nii eelmisis kui ka neis valitseb selge ja elutruu kujutusviis, tagasihoidlik pilge ja pisut nagu nukker meeleolu, mis muutub ajuti meelivaldavaks kurbuseks või igatsuseks. Selle tõttu jääb nii mõnegi väikese jutukese kuju tahes või tahtmata alatiseks meelde. Oma esseedes ja artiklis tundub kirjanik rahuarmastava demokraatliku idealistina. Tegelikust politikast seisab ta eemal ja ei kuulu ühtegi parteisse.

Kirjaniku käesolev raamat, kuigi olemuselt täiesti iseseisev teos, jätkab teatud määral ometi tema suurt elutööd, *The Forsyte Saga*'t, mille avaldamist ta algas juba 1906 aastal „*The Man of Property*“ nime all. Aja jooksul on ilmunud järgnevad osad erinimedega: väikesem novell „*Indian Summer of a Forsyte*“, pikem teos „*In Chancery*“, jälle lühem novell „*Awakening*“ ja lõpuks kolmas suurem teos „*To Let*“. Kõigis kolmes suuremas romaanis esineb peategelasena sama kõrgema keskklassi liige Soames, keda kohtame käesolevas raamatuski. Siin hakkab ta oma väimehe kaudu juba keskklassist üle kalduma kõrgemasse klassi.

Kogu „*The Forsyte Saga*“ ongi inglise kõrgema keskklassi suur lugulaul, mis voolab enamasti rahuliku, haruneva, laia, paiguti voogava vooluna, võttes enda alla ümmarguselt sada aastat. Tõsiseid kärestikke pole selles voolus peaaegu olemaski.

Sama iseloom on ka käesoleval romaanil, ainult pilget oleks nagu rohkem ja kibedamat kui tema eelkäijais. Vana Soamesi suhtes tundub aga, et kirjanik on tema vastu muutunud soojemaks ja nagu kaasatundvaks. Kainest omanikust, omandusmehest saab pikkamisi inimene, kes elab südame verega. See vahekorra soojenemine jätkub ka praeguse raamatu järeltulijas „*The Silver Spoon*’is“. Peaks oletama, et seegi raamat ei jää kirjaniku armsama *Forsyte*’i, Soamesi saatuse kujutamises viimaseks.

Nagu Soamesi ennast, samuti kiusab ka tema ainukest last Fleuri kuri saatus taga. Poolprantslasena võtab tema süda kergesti tuld ja ta hakkab armastama oma isa esimese naise Irene ainukest poega Joni. Kuigi ka see Fleurisse armub, ometi arvab tema, asjaolusid arvesse võttes, paremaks oma leseks jäänud emaga välja rännata Ameerikasse, jättes Fleuri sinna paika, kes ei mõista meeletu muud peale hakata kui oma

truule austajale Michael Montile mehele minna. Ei puudu palju, siis saaks temast harilik abielurikkua naine, kuid päästjaks ilmub talle vististi tema esimene ja võib olla tema ainuke tõsine armastus, mille kohta kirjanik kusagil varasemas teoses (*The Dark Flower*) lausub kellestki mehest: „Ainult kord võib armastust tunda, mis kõik üle elab, armastust, millele kogu maailm rohkem pole kui ainult säde tuuleilil; armastust, milles ainuüksi peitub rahu, rõõm ja au, toogu ta endaga kaasa ükskõik kui palju autust, kannatust ja rahutust.“ Kui Fleuril laps sünnib, mõistab vana Soames, et tütrele on mitte ainult seks korraks, vaid vististi alati-seks möödas meeletu elupõletuse õhin, mis pärast ilmasõda ikka enam maad võtab ja millest järgmises romaanis (*The Silver Spoon*) veel rohkem juttu.

Elutempo muutumise kohaselt on ka käesoleva raamatu stiil järsum, lõikavam, rabadam kui tema eelkäijais. Olud ja ümbruskond on vististi silmle liiga lähedal seisnud ja sellepärast ei ole ei nemad ega ka neisse raamitud tegelased nii plastilised ega usutavad, nagu nad tunduvad läinud aegade tagaseinale muljutuina. Siiski väga võimalik, et igakord ei mõjusta niipalju olude lähe-

dus, kui juba eespool mainitud inglise avalik arvamine ja traditsiooniline vaade teatud asjus. Näiteks kujuneb mudelite saatust, eriti ilusate oma, väga sagedasti hoopis teisiti, kui näeme seda Victorine'is. Ometi haarab ka see teos paratamatult lugeja hinge ja viib ta endaga kaasa, kuni ta temast lõpul lahkub pisut iroonilise, pisut nukra naeratusega huulil. Selles naeratuses tunduks nagu filosoofilist elutarkust, müstilist süvenemist ja ilmamure vimma, mis päris loomulik, on ju tegemist kirjanikuga, kes arvab, et kirjutama peaksid ainult need, kel on arusaamist inimsoo ja ühiskonna suurtest probleemidest.

Ühiskondlik aluspind, millel tegelased liiguvad, oleks nagu kõikuma löönud. Eriti väljendub see Soamesi tegevuses. Tema piinlik korralikkus, ausus ja seadusepärasus ei kannu enam vilja — ei leia tunnustust ega mõistmist. Ta vabastab ettevõtte kelmi küüsisist, kes kaob teenitud rahaga väljamaale, aga tasuks kahtlustatakse teda ennast kelmiga ühenduses seismises ja hävitatakse tema tänini nii hea kuulsusega puhas nimi. On algamas logardite ja petiste ajajärk, kus süüakse võimalikult palju eluvilja ja pillutakse koored laiali igatsevalt ihkav helk

silmis nagu valgel ahvilgi. Kui Soames kogub pilte ja ajab nendega äri, sest et neil on turul teatud väärtus, siis katsub Michael Mont inimestele kaela määrada raamatuid, mille hulgas on kahekümne kohta ehk üks väärtuslik ja tarvilik. Pilt ja raamat kaotavad kultuurväärtuse, nad muutuvad äri- esemeks — spekulatsiooni-aineks. Küsimus polegi enam väärtuses, vaid teenitavas kaalus. Kultuur kipuks nagu taganema tsivilisatsiooni ees. Aga armastust ja elurõõmu jätkub, sellepärast pole erilist põhjust nukrustamiseks. Armastus annab usu ellu ja tulevikku.

Tõlkija.

Valge ahv

„Edasi, edasi ;
Sellel võit või surm,
Kes peab edasi.”

ESIMENE JAGU.

Esimene peatükk.

Jalutuskäik.

Tulnud sel tähelepanuväärilisel keskkötoobri õhtupoolikul 1922 „Snooks“ klubi treppi mööda alla, mille astmed nii tublisti kulutatud valitseva korra apostlite poolt, pööras sir Lawrence Mont, üheksas baronet, oma peene nina vastu idatuult ja pani oma kõhnad koivad kiiresti liikuma. Teotsedes politikaga enam oma sünni tõttu kui loomu ajal vaatles ta pööret, mis oli tema partei võimule upitanud, rahuliku erapooletusega, milles ei puudunud huumorgi. „Remove“ klubist mööda minnes mõtles ta: „Siin sees higistab nii mõnigi mees! Maiusroad on läinud. Vahelduseks mõni nepp ilma garneeringuta!“

Juhid ja ninamehed olid „Snooks'ist“ sel ajal juba lahkunud, kui tema sisse astus,

sest tema polnud ometi „mõni raharüütel, kes juba oma noosi saanud, ei, sir; polnud mõni neist meestest, kes pöörasid kohe maale selja, niipea kui sõda möödas. Jaa!“ Kogu tunni oli ta kuulnud mitmesuguseid arvamusi ja tema elav ning paindub vaim, mis juurdus mineviku vaadetes ja kahtles olevikus ning kõigis poliitilises töötusis ja kuulutamis, oli mõnuga märganud seda isamaaluse ja isikute segadust, mille oli järele jätanud see saatuslik koosolek. Nagu suurem hulk maaomanikke, kahtles ka tema teooriais. Kui temal üldse oli mingi poliitiline veene, siis ainult: tolli nisule, ja nagu ta taipas, seisid ta sellega praegu üksi, aga ta ei tahtnud ju sugugi, et teda parlamenti valitaks. Teiste sõnadega: tema põhimõtteid ei ähvardanud hävitus nende poolt, kes pidid leiva eest maksma. Põhimõtted — muheles ta — pole lõpuks muud midagi kui tasku; ja tema soovis, pagan võtku, et inimesed ei püüaks kinnitada, nagu poleks see nõnda. Tasku selle sõna sügavas tähenduses muidugi — tasku kui teatud ühiskonna liikme omakasu. Ja kuidas pagan peakski see teatud ühiskond, inglise rahvas, olema, kui kõik maa kipub harimata jääma ja kui kõiki tema laevu ja sadamaid ähvardab hä-

vitus vaenlase aeroplanide poolt. Kogu tunni oli ta oodanud, et ehk tuletab keegi ka maad meelde. Ei keegi! See polnud mingi praktiline politika! Pagan võtku neid! Kulutavad teised ainult pükse kohti püüdes ja neid kinni hoides. Ei mingit ühendust tagumiku ja tuleviku vahel! Seda mitte, jumala eest! Nõnda sattudes tulevasele põlvele tungatas tal äkki meelde, et tema poja naine ei avaldanud veel mingit märki. Kaks aastat! Oleks juba aeg laste peale mõelda. Oli hädasohtlik võtta harjumuseks lastest hoiduda, kui sellest olenes au nimi ja varandus. Naeratus painutas tema huuli ja kulme, mis paistsid tumedaina kräsus pajasangadena. Niisugune ilus noor olevus, haruldaselt meeldiv, ja ta ise ka teadis seda! Ja kellega ta küll kõik tutvust ei sobitanud! Lõvisid ja tiigreid, ahve ja kasse — tema maja kippus vähemate või suuremate kuulsuste loomaiaks muutuma. Selles talitusviisis tundus midagi ebareaalset. Ja ühe Trafalgar Square briti lõvi ees seisatades mõtles sir Lawrence: „Järgmisel korral toimetab ta need omale majja! Teda on tabanud kogumiskirg. Michael peab ette vaatama: koguja majas on vana rämpsuarv ikka kolikamber ja ka abikaasa võib sinna sattuda. See tuletab mul meelde:

ma lubasin talle hiina ministri. Noh, aga nüüd peab ta ootama, kuni üldvalimised möödas.“

All Whitehallil tulid Westminsteri tornid silmapilguks halli idataeva all nähtavale. „Ka selles on teatud ebareaalsus,“ mõtles ta. „Michael ja tema lemmikideed! Noh, see on nüüd moes — sotsialistlikud põhimõtted ja rikas naine. Ohvritoomine ühes tagatisega! Rahu ühes küllusega! Nõiarohud — kümme penni eest!“

Charing Crossi lehtede rodust läbi minnes, mis poliitilise kriisi tõttu marru sattunud, pöördus ta pahemat kätt „Danby & Winter'i“ kirjastuse poole, kus tema poeg oli noorem osanik. Uus aine raamatu kirjutamiseks hakkas huvitama vaimu, mis oli juba tootnud „Montrose elu“, „Kauge Cathay“, selle idamaa reisikirjelduse, ja fantastilise kahekõne Gladstone ja Disraeli vaimude vahel, pealkirjaks „Duett“. Iga astunud sammuga „Snooks'ist“ ida poole hakkas ikka rohkem silma torkama tema sirge ja kõhn kaju oma karakulkraelise mantliga, tema kõhn hallivuntsiline nägu ja kilpkonnakoore-raamiline monokkel elava, tumeda kulmu all. Ta muutus peaaegu haruldaseks nähtuseks siin tuhmidel kõrvaltänavail, kus vankrid seisis nagu

talvekärbsed ja inimesed liikusid, raamatud kaenla all, nagu tahaksid nad paista harituina.

Peaaegu oli ta juba Danby äri ukseni jõudnud, kui talle kaks noormeest vastu tulid. Üks neist oli selgesti tema enda poeg, kes abiellumisest saadik paremini oli hakanud riietuma ja sigarit suitsetas — tänu jumalale — nende igaveste sigarettide asemel; teine — ah jaa! — Michaeli toetatud noor algav luuletaja ja tema pruudisõitja, pea seljas ja sametkübar siledail juukseil. Sir Lawrence ütles:

„Ha, Michael!“

„Hallo, Bart¹⁾! Minu vanahärrat tunnend, Wilfrid? Wilfrid Desert, „Vaskraha“ autor — tõelik luuletaja, Bart, ütlen ma. Peaksid teda lugema. Meie läheme koju. Tule kaasa!“

Sir Lawrence läks kaasa.

„Mis sündis „Snooks'is?“

„*Le roi est mort*²⁾. Tööerakond võib vallega algust teha, Michael — valimised tuleleval kuul.“

„Bart kasvas ajajärgul, Wilfrid, kus Demos alles tundmata.“

1) Baronet (lühendatult naljanimena Bart) — päritava mõisnikusoo alam aste Inglismaal.

2) Kuningas on surnud.

„Noh, mr. Desert, leiate teie praeguses politikas midagi reaalselt?“

„Leiate teie üldse milleski reaalselt, sir?“

„Tulumaksus, võib olla.“

Michael irvitas.

„Aadlist kõrgemal,“ ütles ta, „pole midagi lihtsa usu taolist enam olemas.“

„Oletades, et sinu sõbrad pääsevad võimule, Michael — mis oleks teatud mõttes päris kena asi, sest see aitaks neil küpsemaks saada — mis võiksid nad teha, eh? Võiksid nad tõsta rahvuslikku maitset? Kinod kõrvaldada? Inglasi korralikult keetma õpetada? Teisi rahvaid takistada meid sõjaga hirmutamast? Meid panna iseendale toitu kasvatama? Elu linnastumist peatada? Tõmbavad nad mürgiste gaaside leidjad oksa? Võivad nad sõja ajal aeroplanide lendamist takistada? Võivad nad kusagil omandusintinki nõrgendada? Või midagi muud tõelikku teha, kui aga ainult omanduse jaotust pisut muuta? Igasugune parteipolitika on ainult välise mukkumise küsimus. Meid valitsevad leiutajad ja inimloomus ning meie elame Umbuulitsas, mr. Desert.“

„Just minu arvamine, sir.“

Michael kõigutas oma sigarit.

„Vanameelsed virisejad, teie mõlemad!“

Ja kübaraid kergitades möödusid nad Kenotaafist¹⁾).

„Tähelepanuväärselt iseloomustav — see siin,“ ütles sir Lawrence; „mälestussammas toreduse kartusele — väga iseloomulik. Ja toreduse kartus...“

„Edasi, Bart,“ ütles Michael.

„Ilus suur, värvirikas — kõik läinud! Ei mingeid kaugeleulatuvaid vaateid, avaraid kavatsusi, suuri põhimõtteid, suurt religiooni ega suurt kunsti, ainult väikeste kildkondade tasapiline estetiseerimine, väikeste kübaratega väikesed inimesed.“

„Süda ihkab Byroni, Wilberforce'i ja Nelsoni mälestussamba järele. Mu vaene, vana Bart! Mis sina arvad, Wilfrid?“

„Jah, mr. Desert, mis arvate teie?“

Deserti tume nägu tõmbus kokku.

„Vastolude ajajärk,“ ütles ta. „Meie kõik karjume vabadusest ja ainukesed asutised, mis võimu juurde võidavad, on sotsialism ja rooma-katoliku kirik. Meie oleme oma kunsti üle väga iseteadlikud ja ainuke kunsti areng on kino. Meie oleme armunud rahusse ja kõik, mis me tema heaks teeme, on mürgiste gaaside täiendamine.“

¹⁾ Mälestussammas Ilmasõjas langenule Londonis.

Sir Lawrence heitis kõrvalpilgu noormehele, kes nii kibedalt rääkis.

„Ja kuis on kirjastamisega, Michael?“

„Noh, „Vaskraha“ müüme nagu palavaid kooke; ja ka „Duett“ hakkab liikuma. Mis sa arved uuest kuulutusest: „Duett, kirjutanud sir Lawrence Mont, Bart. Kõigi aegade kõige haruldasem kahekõne surnute vahel.“ See peaks eel kõige hingeharrastajaid haarama. Wilfrid soovitas: „Gladstone ja Disraeli. Raadiogramm põrgust“. Kumb meeldib sulle rohkem?“

Vaheajal olid nad jõudnud kordniku juurde, kes hoidis käe ülal just veohobuse nina ees, nii et kõik pidid peatuma. Autode mootorid vurisesid tühjalt, nende juhtide silmad olid pööratud nendele suletud ruumi poole; keegi neiu jalgrattal vahtis hooletult enda ümber, kuna ta ise veovankri tagaotsast kinni hoidis, mille serval istus noormees, jalad neiu poole välja sirutatud. Sir Lawrence heitis jällegi pilgu noorele Desertile. Kõhn, kahvatutume ja ilus nägu, aga milles mingisugune lahkõlaline joon, riietuses ja kommetes ei midagi silmatorkavat ja siiski seltskondlikult täiesti vaba; vähem elav kui tema oma poeg, see erk võrukael, kuid sama pidetu ja veel skeptilisem — ometi võis ta asju vististi sügavalt tunda!

Politseinik langetas oma käe.

„Teie olite sõjas, mr. Desert?“

„Oh jaa.“

„Lennuväes?“

„Ja jalaväes. Pisut mõlemais.“

„Luuletajale raske.“

„Koguni mitte. Luule on veel ainult siis võimalik, kui võidakse iga hetk õhku lennata või kui elatakse kusagil Londoni agulis.“

Sir Lawrence'i kulg kerkis. „Arvate?“

„Tennyson, Browning, Wordsworth, Swinburne — nemad võisid toota; *ils vivaient, mais si peu.*“

„Kas pole mingit kolmat tingimust, mis oleks soodus?“

„Ja see oleks, sir?“

„Kuidas seda väljendada: teatud vaimline erutus, mis ühenduses naistega?“

Deserti näos tõmbles ja see näis tume-
nevat.

Michael pistis võtme välisukse lukuauku.

Teine peatükk.

Kodus.

Maja South Square'il, Westminsteris, kuhu noored Montid olid asunud pärast oma pulmareisi Hispaanias juba kaks aastat tagasi,

võis nimetada „emantsipeerituks“. See oli teos ehitusmeistrilt, kes unistas uuest majast, mis oleks läbi ja läbi vana, ning vana majast, mis oleks läbi ja läbi uus. Seega ei pidanud maja siis kinni mingist stiilist ega traditsioonist ja oli vaba igasuguseist struktuurilisest eelarvamusist. Kuid ta imes endasse niisuguse erilise kiirusega pealinna mustust, et tema kivid juba auväärtuslikult sarnanesid St. Pauli katedraali omile. Tema akendel ja ustel olid pisut ümmarikud otsad. Kõrge järsk katus, mis ilusat nõgist roosa karva, oli peaaegu taani stiili ja temas leiduvad kaks „kena väikest aknakest“ andsid mulje, nagu peaksid nende taga seal ülal elama õige suured teenrid. Toad asusid mõlemal pool laia välisust, mida ehtisid loorberipuud musta ja kullaga värvitud tünides. Maja oli õige lai ja tagaseinast kijas, kus leidus ruumi hulgale kübaratele, mantlitele ja nimekaartidele, viis lihtne avar trepp üles. Majas oli neli vannituba, aga tema all mitte ainustki keldrit. Forsyte'i instinkt oli selle maja omandamisel kaasa rääkinud. Soames oli ta oma tütrele välja otsinud — ilma sisemise ilustusega — sel psühholoogilisel silmapilgul, kus inflatsioonivull lõhkes ja ilmaäri õhupallist gaas

välja pääses. Fleur aga otsis kohe ühendust ehitusmeistriga — ollus, millega Soames ise ikka veel polnud suutnud täiesti ära leppida — ja jõudis otsusele, et tema majas ei pea rohkem stiile olema kui aga ainult kolm: hiina, hispaania ja tema enda. Tuba, mis seisis pahemal pool välisust ja võttis kogu sellepoolse maja oma alla, oli hiina stiili, elevandiluust voodriga, vaskpõrandaga, kesk-küttega ja lihvitud klaasist kroonlühtritega. Temas oli neli pilti — kõik hiina omad — ainuke kool, millega tema isa polnud veel spekuleerinud. Avaral ja avatud koldel olid hiina koerad erilistel hiina telliskividel. Siid oli peaasjalikult hallikasroheline. Seal oli kaks imelist vana teekasti, mis Soamesi rahaga Jobsonilt ostetud — mitte juhuslik odav kaup. Klaverit ei olnud, osalt sellepärast, et klaverid kuuluvad liiga silmatorkavalt läände, osalt, et see oleks liiga palju ruumi nõudnud. Fleur vajas ruumi, kogus ta ju meelsamini inimesi kui mööblit ja pudipadi. Valgus aga, mis pääsis tuppa mõlemas otsas seisvaist akendest, polnud kahjuks mitte hiina oma. Mõnikord seisis Fleur siin keset tuba, mõeldes — kuidas küll salgastada siin oma külalisi ja kuidas küll muuta seda ruumi veel hiinalisemaks, ilma et teeks

ta ebamugavaks; kuidas küll paista lasta, et ta tunneb enda kirjanduses ja politikas üsna kodusena; kuidas isalt kõiki tema kingitusi vastu võtta, ilma et märgata laseks, et tema maitse on juba pisut vananenud; kuidas kinni hoida Sibley Swani, seda uut kirjan-dustähte, ja samal ajal võita ka Gurdon Minho't, seda vana; kuidas ta kippus Wilfrid Desertile juba liiga armsaks muutuma; mis-sugune oli tõepoolest tema riiete stiil; miks olid Michaelil niisugused naljakad kõrvad; ja mõnikord seisis ta päris ilma mõtteta — igatses ainult pisut.

Kui need kolm sisse astusid, istus Fleur punase lakitud teelaua ääres, lõpetades oma küllalist teed. Alati asus ta aegsasti teed jooma, et võimalik oleks üsna üksi rahuli-kult maiutseda, sest ta polnud veel täiesti kahekümneühene ja see oli silmapilk, kus ta võis oma noorust meelde tuletada. Ting-a-ling seisis tema kõrval tagujalul, pruunid eesmised käpad hiina jalapingil, mustjas-pruun nina püsti ainete poole, mis olid tema mõttetarkuse esemeks.

„Sellest aitab, Ting. Enam mitte, kallike! Mitte enam!“

Ting-a-lingi näoilme vastas:

„Noh, siis lõpeta ka ise! Ära aja mind piinlema!“

Koer oli praegu aasta ja kolm kuud vana; Michael oli ta ostnud Bond Streetilt kaup-luse aknalt Fleuri kahekümnendaks sünni-päevaks üksteistkümmend kuud tagasi.

Kaks abieluaastat polnud Fleuri kastan-pruune juukseid pikemaks kasvatanud; aga nad olid tema elavaile huulile enam kind-lust annud, pisut võluvust lisanud tema päh-kelpruunidele, valgelaulistele ja tumedarips-melistele silmadele, pisut enam kaalu ja hoogu annud tema talitusviisile ning pisut mõõtu tema rinnale ja puusadele; olid võt-nud pisut tema pihast ja sääremarjadest, pisut värvi tema veidi vähem ümmarikelt palgeilt, ja pisut armsust häälelt, mis nüüd pisut meelitavam.

Ta tõusis teelaua ääres püsti ja sirutas sõnalausumata oma valge ümmariku käe. Tema loobus asjata sõnust teretusel ja ju-malaga jättes. Neid öelda oli nii sagedasti juhus ja oma otstarbe saavutas ta paremini pilguga, käesurumisega ja pea langetamisega teisele küljele.

Oma surutud käega tegi ta ringilise liigutuse, öeldes:

„Lähemale! Koort, sir? Suhkrut, Wilfrid?“

Ting on küllalt saanud, temale mitte enam! Ulata asju, Michael! „Snooksi“ koosolekust olen juba kõik kuulnud. Ega sina ometi, Michael, lähe tööerakonnale hääli korjama — agiteerimine on nii rumal. Kui keegi minusse tahaks mõjuda, hääletaksin mina otse vastupidi.“

„Muidugi, kallike, kuid sina pole ometi harilik valija.“

Fleur vaatas mehele otsa. Väga hästi öeldud!!

Teades, et Wilfrid närib oma huult ja et sir Lawrence märkab seda, et nii ja nii kõrgelt võib tema, Fleur, oma siidsukalist jalga näidata ja et tal on musta-ning koorekarva teetassid, võttis ta kõike seda arvesse ja seadis need asjad korda. Valgete laugude pilgutus — ja Desert jättis huulte närimise; siidsukalise jala liigutus — ja sir Lawrence jättis noormehe vaatlemise. Teetasse pakudes ütles Fleur:

„Ma pole vist küllalt moodis?“

Desert, kes liigutas tassid väikest läikivat lusikat, ütles silmi tõstmata:

„Niipalju moodsam moodsaist, kui olete neist vanamoelisem.“

„Mitte nii luuleliselt!“ ütles Michael.

Aga kui ta ühes isaga välja läks, et temale

Aubrey Greene'i uusi pilkepilte näidata, ütles Fleur:

„Olge head, ütlege mulle, mis te sellega arvasite, Wilfrid.“

Deserti hääled näisid pääsevat survest.

„Mis tähendus oleks sellel? Sellega ei taha ma oma aega raisata.“

„Aga mina tahan teada. See kõlas irvitusena.“

„Irvitusena? Minult? Fleur!“

„Siis ütlege mulle!“

„Mina mõtlesin sellega, et teil on kogu nende püsivus ja eesmärgikindlus, kuid peale selle omate veel, mis neil puudub, Fleur — võime pead segi ajada. Ja minul on ta segi. Seda teate.“

„Kuidas meeldiks see Michaelile — teilt, oma pruudisõitjalt?“

Ruttu läks Desert akna alla.

Fleur võttis Ting-a-lingi sülle. Säärased asju oli temale varemaltki öeldud, kuid Wilfrid mõtles seda tõsiselt. Muidugi, kena oli mõelda, et tema valdas noormehe südame. Ainult — kuhu pidi ta tema panema, et teda peale tema enda keegi ei näeks? Noormees oli arvutlematu — ta tegi imelikke asju. Fleur kartis pisut — mitte noormeest

ennast, vaid seda omadust temas. Wilfrid tuli tagasi kolde juurde ja ütles:

„Vastik, eks? Pange see neetud koer maha, Fleur; ma ei näe teie nägu. Kui te Michaeli tõesti armastaksite, siis, ma vannun, ei räägiks ma nõnda; kuid te ei armasta ju, teate isegi.“

Fleur ütles külmalt:

„Sellest teate teie üsna vähe; mina armastan Michaeli.“

Desert naeris oma hoogsat naeru.

„Muidugi, aga mitte nii, et sel oleks tähendust.“

Fleur tõstis silmad.

„Sel on küllalt tähendust, et kedagi kindlaks teha.“

„Lill, mida mina ei või noppida.“

Fleur nokutas pead.

„Olete kindel, Fleur? Päris, päris kindel?“

Fleur vahtis talle päransilmil otsa, tema pilk pehmenes pisut ja tema nii valged laud varjasid ta; ta nokutas pead. Desert ütles pikkamisi:

„Sel silmapilgul, kus ma seda usun, lähen ma idasse.“

Idasse?“

„See pole nii kulunud kui läände minek¹⁾, kuid siiski üsna seesama — sealt ei tulda tagasi.“

Fleur mõtles: „Idasse? Mina tahaksin ida tundma õppida. Kahju, et ka seda ei saa korraldada. Kahju!“

„Mind ei hoia te mitte oma loomaaias, mu armas. Mina ei hakka teie ümber piirlema ja raasukestega rahulduma. Teie teate, mis ma tunnen — see tähendab mingisugust elulist prahvakut.“

„See polnud ju minu süü, ega?“

„Siiski; teie korjasite mu oma kogusse, nagu teete seda igaühega, kes satub teie lähedusse.“

„Ma ei mõista, mis te arvate.“

Desert kummardus ja surus Fleuri käe huulile.

„Ärge kurjustage minuga, ma olen liiga õnnetu.“

Fleur laskis oma käe vastu tema palavaid huuli seista.

„Kahju, Wilfrid.“

„Pole viga, kallis. Ma lähen.“

„Kuid homme tulete lõunale?“

Desert vastas ägedalt:

¹⁾ Inglise kõnekäänd „läände minek“ (*going west*) tähendab suremist.

„Homme? Armuline jumal — ei! Millest olen ma teie arvates tehtud?“

Ta viskas Fleuri käe minema.

„Ma ei armasta ägedust, Wilfrid.“

„Nii siis, elage hästi; parem, et lähen.“

Sõnad „ja parem, et te kunagi enam ei tuleks“ värisid Fleuri huulil, aga nad jäid väljendamata. Wilfridist loobudes oleks elu pisut oma soojusest kaotanud. Ta viipas käega. Noormees oli läinud. Fleur kuulis ukse sulgemist. Vaene Wilfrid! Kui kena oli tulest mõelda, mille juures võis oma käsi soojendada! Kena, kuid pisut hädaohtlik! Ja äkki pillas ta Ting-a-lingi rüppest, tõusis püsti ja hakkas toas edasi-tagasi kõndima. Homme! Tema laulatuse teine aastapäev! Tegi veelgi haiget, kui mõelda, mis ta mitte ei olnud. Kuid mõtlemiseks oli vähe aega ja sedagi ei tarvitanud ta. Milleks mõelda? Ainult üks elu, täis inimesi ja asju, mida võis teha ja omandada, asju, mida soovisid — elu, milles puudus ainuke asi ja see ainuke — oli ta inimestel, siis ei jäänud ta kunagi kauaks! Laugudel paar pisarat, mis paisusid ja kuivasid pudenamata. Sentimentaalsus! Mitte! See oleks viimane kogu ilmas — andeksandmatu kuritegu! Keda kellegi kõrvale homme asetada? Ja keda

saada Wilfridi asemele, kui tema ei tuleks — rumal poiss! Üks päev — üks öö — mis vahe? Kes istuks tema paremal, kes pahe- mal? Kumb oli kuulsam — Aubrey Greene või Sibley Swan? Või ei olnud nad kumbki nii kuulsad kui Walter Nazing või Charles Upshire? Lõunasöök kaheteistkümnele — kõik ainult kirjanduse- ja kunstiilmast pärit, peale Michaeli ja Alison Charwelli. Ah! Kas suudaks Alison Gurdon Minho siia saada — ainuke vana kooli kirjanik, klaas vana viina kobrutamise mahendamiseks. Tema ei kirjastanud Danby & Winteri juures, aga Alisoni käes oli ta taltsas. Ruttu astus Fleur teise vana teekasti juurde ja avas selle. Seal sees oli telefon.

„Kas võiksin leedi Alisoniga kõnelda — Mrs. Michael Mont . . . Jah . . . Sina, Alison? . . . Räägib Fleur. Wilfrid on meid homseks hätta jätnud . . . Kas on mingit lootust Gurdon Minhot kaasa tuua? Mina ei tunne teda muidugi, kuid tal võiks ehk huvitav olla. Sa katsud? . . . See oleks tore. Eks ole „Snooks'i“ koosolek ärritav? Bart ütleb, nad söövad nüüd üksteist ära, on ju lõhe tekkinud . . . Mr. Minhost. Kas võiksid mulle täna õhtul teatada? Tänan, tänan väga! . . . Ela hästi!“

Kui Minho äpardub, keda siis? Mõttes

7

lendas ta pilk üle nimele aadressraamatus. Nii hilisel silmapilgul pidi see ju keegi niisugune olema, kes polnud kommetes liiga piinlik; kuid peale Alisoni polnud Michaeli sugulasist kedagi, kes oleks kindel Sibley Swani või Nesta Gorse tabavate noolte vastu; mis puutus Forsyte'idesse, siis nemad ei tulnud arvesse; neil oli küll oma kibe huumor — vähemalt mõnel neist oli, — aga nemad polnud moodsad, tõesti mitte. Pealegi, tema puutus nendega võimalikult vähe kokku — nemad olid ajast ja arust, kuulusid dramaatilisse ajajärku; neil polnud aimu elust, millel pole algust ega lõppu. Ei! Kui Gurdon Minho äpardub, siis pidi tulema mõni muusikamees, kelle teosed hieroglüüfilised, pisut nagu kirurgiat taotlevad või, veel parem, mõni psühhoanalüütik. Tema sõrmed pöörasid lehti, kuni nad jõudsid selle kahe kategooriani. Hugo Solstis? See oleks üks võimalus; aga mis siis, kui ta tahaks midagi oma uuemaist ette kanda? Selleks kõlbaks ainult Michaeli tiibklaver ja nõnda peaks siis tema kabinetit minema. Parema juba Gerald Hanks — tema ja Nesta Gorse pistaksid kahekesi unenägudesse; kuigi nõnda, ometi poleks kahju eluliselt kuigi suur. Jah, kui äpardub Gurdon Minho, siis Gerald Hanks;

see oleks vaba — pistab ta lauda Alisoni ja Nesta vahele. Ta pani raamatu kinni, läks tagasi oma rohekashalli siidiga kaetud sohva juurde ja istus, silmitsedes Ting-a-lingi. Väikese koera haruldaselt ümmarikud silmad vahtisid talle vastu: läikivad, mustad, väga vanad. Fleur mõtles: „Ma ei taha, et Wilfrid plehku paneb.“ Kogu hulga seas, kes tuli ja läks, olgu siin, seal või ükskõik kus, polnud ainustki, kellest tal tõesti midagi oli. Igaühega ja iga asjaga pidi sammu pidama, muidugi! See oli hirmus lõbus, hirmus tarvilik. Ainult — ainult — milleks?

Hääled! Michael ja Bart tulid tagasi. Bart oli Wilfridi tähele pannud. Tema oli tähelepanelik vana Bart. Fleuril polnud kunagi päris mõnus, kui see vanahärra viibis läheduses — ikka elav ja liikuv, siiski midagi rahulikku ja esiisalikku; pisut Ting-a-lingi laadi — midagi arvustavat, mis kinnitas Fleurile alatasa, et tema on kergemeelne ja uus. Tema oli ankrus, võis liikuda ainult oma vanamoelise ahela pikkuselt, kuid ta võis asju tabada meelirabavalt. Ometi imetles ta teda, Fleuri, seda tundis ta — oh jaa!

Noh, mis arvas ta karikatuuridest? Pidi Michael nad välja andma ja kas ühes sõnaga või ilma? Kas ta ei arva, et see ku-

bistlik joonistus, millele nimeks antud „*Still Life*“ ja mis kujutab valitsust, on hirmus naljakas, eriti see „vanauba“ — peaminister? Vastusena kuulis Fleur äkilist võrinat: sir Lawrence jutustas oma isa valimiskarikatuuride kogust. Fleur oleks tahtnud, et Bart mitte oma isast poleks jutustanud: see olnud nii suursugune ja ta pidi küll olema nii igav, kuna ta külla sõitis ainult ratsa, pükstel nahktripid saapa all. Tema, lord Charles Cariboo ja markii of Forfar olnud kolm viimist seda sorti „küalist“. Kui see mitte nii poleks olnud, siis oleksid nad juba ammugi ununenud. Fleuril on kleit selga katsuda ja tosin asju korraldada ning Hugo kontsert algas veerand üheksa! Miks on eelmise põlve inimestel ikka nii palju aega? Ja äkki vaatas ta alla. Ting-a-ling lakkus vaskpõrandat. Ta tõstis koera üles: „Mitte seda, kallis; päki!“ Ah, võlu oli läinud! Bart hakkas minema, viibides lõpuni mälestusis. Fleur ootas trepiotsal, kuni Michael ukse sulges, siis lendas ta minema. Oma tuppä jõudnud, keeras ta kõik tuled põlema. Siin valitses tema oma stiil — voodi, mis polnudki voodi moodi, ja palju peegleid. Ting-a-lingi ase seisis nurgas, kust ta võis iseend näha kolmekordsena. Fleur pani ta maha, öeldes:

„Nüüd rahu!“ Teiste koerte vastu toas oli Ting-a-ling juba ammugi ükskõikne; kuigi nad olid tema oma tõugu ja täpselt tema oma karva, ometi polnud neil vähematki lõhna ja nende keelel polnud võimet lakkumiseks — üldse polnud nendega mingit hakkamist, ainult jäljendajad olevused, uskumata külmad.

Fleur kooris enda rõivaist ja hoidis uue kleidi lõua all.

„Võin ma sind suudelda?“ ütles kellegi hääl ja Michaeli nägu ilmus tema selja taha peeglisse.

„Kallis poiss, pole ju aega! Ole mul abiks!“ Ta tõmbas kleidi üle pea. „Pane kolm ülemist haaki kinni. Kuidas see meeldib sulle? Oo! ja tead, Michael! Gurdon Minho tuleb ehk homme lõunale — Wilfridil pole võimalik. Oled sa tema asju lugenud? Istu ja jutusta mulle midagi neist! Ainult romaanid, eks? Mis laadi?“

„Noh, temal on ikka olnud midagi öelda. Ja tema kassid on head. Muidugi on ta pisut romantiline.“

„Oo! Siis olen ma tulde lasknud?“

„Ei sugugi; päris hästi tabatud. Meie ringkonna pahe on ju see, et ta ütleb kõik küll

väga kenasti, aga tal pole ju midagi öelda. See ei jää püsima.“

„Aga just sellepärast püsibki ta: ei lähe ajast ja arust.“

„Kas tõesti? Tohoo!“

„Wilfrid jääb püsima.“

„Ah! Wilfridil on tundmused, viha, kaastundmus, igatsus, vähemalt ajuti; on ta tema ise, siis õnnestub tal pagana hästi. Muidugi teeb ta laulu ei millestki — nagu teisedki.“

Fleur näppis oma aluskuue kallal.

„Aga on see nõnda, Michael, siis oleme — siis olen valeringkonna kutsunud.“

Michael irvitas.

„Kallis laps! Tänapäeva ringkond on ikka õige ringkond; tuleb ainult silmas pidada, et teda küllalt ruttu vahetad.“

„Tahad sa siis sellega öelda, et Sibley ei jää püsima?“

„Sib? Mu jumal, ei!“

„Aga tema on nii kindel, et iga teine on ennem suremas kui tema või on juba surnud. Vähemalt on ta arvustajana geenius.“

„Kui minul poleks rohkem otsustusvõimet kui Sibil, siis lõpetaksin juba homme kirjastamise.“

„Sinul rohkem kui Sibley Swaniil?“

„Muidugi on mul rohkem otsustusvõimet

kui Sibil. Noh, Sibi otsustusvõime on lihtsalt tema arvamine iseendast — s. t. kannatamatus iga teise vastu. Ta isegi ei loe neid. Igast autorist loeb ta katseks ainult ühe teose ja ütleb siis: Oo! See! Tema on rumal, tema on moraalne, tema on sentimentaalne, tema on ajast ja arust või tema on lobasuu.“ — Olen teda tuhat korda kuulnud. Nõnda käib elusate kohta. Muidugi, kui jutt on surnuist, siis teisiti. Tema kaevab alatasa surnuid välja ja kuulutab nad pühaks; nõnda on ta endale nime teinud. Kirjanduses on alati mõni Sib. Tema on elav näide sellest, kuidas inimesi nähakse nende eneste hinnangu kohaselt. Kuid mis puutub tema püsivusse, siis seda muidugi mitte; temal pole omi ideid, isegi juhuslikult mitte.“

Fleur oli mõttelõnga kaotanud. Jah! See hakkas talle — päris kena joon! Seljast maha! Enne riietumist pidi ta veel kolm väikest kirja kirjutama!

Michael algas uuesti.

„Pane tähele minu näpunäidet, Fleur! Tõesti suured ei lobise, ei liitu kildkondadesse; nemad lobistavad oma lootsikutega vetes, mis näivad kõrvalvooludena. Aga just need õngi, mis sünnitavad peavoolu. Pagan

võtku, siin ütlesin isegi *bon mot* või on see ehk paradoks? Ja kas on paradoksid *bon mot*'d või ümber pöördud?"

„Michael, kui sina oleksid minuks, kas sa ütleksid Frederic Wilmerile, et tema kohtab tuleval nädalal hommikueinel minu juures Hubert Marslandi? Võiks see teda siia meelitada või teda eemale peletada?"

„Marsland on vana part, Wilmer vana hani — ei tea.“

„Oo! Ole ometi tõsine, Michael — neis asjus pole sa mul kunagi abiaks. Mitte kunagi! Ära tee minu õlgadele liiga, palun!“

„Noh, mu kallis, ma ei tea tõesti mitte. Neis asjus pole mul nii palju annet kui sinul. Marsland maalib tuuleveskeid, kaljusid ja muud selletaolist — vaevalt on ta futurismist midagi kuulnud. Tema on peaaegu nagu mingi Mathew Maris — hoidub voolust kõrvale. Kui sa arvad, et tema tahaks kohata mõnda „rotoristi . . .“

„Ma ei küsi, kas tema tahaks Wilmerit kohata, vaid kas Wilmer tahaks teda.“

„Wilmer ütles kohe: „Väike mrs. Mont meeldib mulle, tema juures on ikka pagana hea lobi“ — ja selles on tal õigus, mu kallis. „Rotorist“, tead, tahab hästi süüa, muidu ei tõuse see tal pähe.“

Fleuri sulg lendas jällegi üle paberi, oma tavalisel, juba veidi raskeltloetaval kirjal. Ta pomises:

„Ma arvan, Wilfrid võiks seisukorra päästa — sind ei ole ju kohal; üks — kaks — kolm. Missugused naised?"

„Maalijaile — ilusad ja ümmarikud; ilma aruta.“

Fleur vastas pahaselt:

„Ümmarikke pole mul saada, neid pole enam olemas.“ Ja tema sulg lendas edasi:

„Armas Wilfrid! Kesknädalal — lõuna-
oode. Wilmer, Hubert Marsland, kaks naist.
Aidake mul nendega korda saada.

Ikka Teie

Fleur.“

„Michael, sinu lõug on nagu saapahari.“

„Kahju, mu armas; su õlad ei tarvitseks olla nii pehmed. Bart tegi siia tulles Wilfridile näpunäite.“

Fleur peatus kirjutades. „Oo!“

„Tuletas talle meelde, et armumine on luuletajaile suureks ajeks.“

„Mis puhul see?"

„Wilfrid kaebas, et temal ei taha praegu miski õnnestuda.“

„Lollus! Tema viimased asjad on ta parimad!“

„Samuti arvan ka mina. Võib olla ei tulnudki see märkus talle uudisena. Tead ehk sina?“

Fleur pööras silmad selja taga seisva näo poole. Sel oli harilik ilme — avameelne, muretu, pisut faunlik oma teravate kõrva-dega, liikuvate huulte ja ninasõõrmetega. Fleur ütles pikkamisi:

„Kui sina seda ei tea, siis ei tea keegi.“

Michaeli vastuse katkestas nuuskimine. Ting-a-ling — pikk, madal, mõlemast otsast kõrgem — seisis nende vahel, must nina püsti. „Minu suguvõsa on pikk,“ näis ta ütlevat; „aga minu jalad on lühikesed — mis sellest?“

Kolmas peatükk.

Muusika.

Suure ja mõjuva põhimõtte tõttu läksid Fleur ja Michael Mont Hugo Solstise kontserdile mitte sellepärast, et nad oletasid lõbu, vaid et nad tundsid Hugot. Pealegi arvasid nad, et Solstis, see vene-hollandi sünnipära inglane, on üks neist, kes pidid uuendama inglise muusika, võites talle laia ja avara vabaduse viisi ja rütmi suhtes ning ilustades teda literaarsete ja matemaatiliste kenadus-

tega. Ja kunagi ei võinud keegi selletaolis-tele kontsertidele minna, ilma et oleks lah-kudes tarvitanud sõna „huvitav“. Ka oli või-matu magama uinuda selle uuendatud ing-lise muusika saatel. Fleur, see kõva ma-gaja, polnud kunagi katsetki teinud. Michael oli seda teinud, aga tema kaebas pärast, et tal olnud tundmus, nagu suiguks ta Lüttichi vaksalis. Seekord olid nende platsid rõdul peakäigu kõrval esireas, milleks Fleuril oli omasugune monopoliõigus. Seal võisid Hugo ja ka teised näha, kuis ta inglise uuenduslii-kumises oma paigale asus. Siit oli ka hõl-pus koridori pääseda, et sõna „huvitav“ va-hetada põskhabemes asjatundjatega või et kuldkarbist — sugulase Imogen Cardigani pul-makingist — ruttu sigarett välja tõmmata ja paari tõmbe juures puhata. Tõttõelda, Fleur-il oli loomulik rütmitundmus, mis valmistas talle piina nende pikkade ja „huvitavate“ tük-kide ettekandmisel, kus kujutati nagu heli-looja langust ja tõusu tema kibuvitsa-asemelt. Salajas armastas ta viisi ja et võimatu oli seda avaldada, ilma et oleks kaotanud Sols-tise, Baffi, Birdigalli, Mac Lewise, Clorane ja teised inglise uued komponistid, siis nõudis see mõnikord äärmist jõupingutust tema loo-muselt, mil oli ka oma spartaline külg. Isegi

Michaelile poleks ta seda „pihtinud“; aga see vaikimine muutus eriti kiusatuslikuks siis, kui mees oma loomupärasel lugupidamatusel, mis kaevikus ja kirjastusekontoris veelgi süvenenud, ajuti lausus: „Issand jumal! Mis sa ometi nii kaua jädnud!“ või: „Pagan võtku! On see vast luhta läinud!“ teadis ju Fleur pealegi veel, et Michael palju kergemini seda uut muusikat välja kannatas, sest tema kalduvused olid enam kirjanduslikku laadi ja tema jalus oli palju vähemal määral tantsukihku.

Solstise uus kompositsioon „Phantasmagoria Piemontesque“, milleks nad eriliselt olid kontserdile ilmunud, algas venitatud akordidega.

„Oh häda!“ sosistas Michael naisele kõrva. „Kolme mööblitükki lohistatakse korraga mööda parkettpõrandat!“

Fleuri tahtmatus naeratuses väljenes kogu saladus, miks tema abielu polnud väljakanatamatuks muutunud. Kõigest hoolimata oli Michael ometi nii armas poiss. Sügav tundmus ja elav vaim, naljakus ja truudus erutasid ja liigutasid üheskoos isegi seda südant, mis oli enne ära antud, kui ta praegusele mehele kingiti. „Tundmus“ ilma „erutuseta“ oleks igavaks läinud, „erutus“ ilma tundmu-

seta oleks ärritanud. Praegusel silmapilgul oli mees eriliselt meeldiv. Kätega põlvi hoides, kõrvad peast eemal, silmad truudusest Hugo vastu klaasised ja ise sealjuures irooniline, kuulas ta seda avamängu niisuguse hoolega, et Fleuris tekkis otse imetus. Tükk pidi tõesti „huvitav“ olema — Fleur aga langes välimise vaatlemise ja sisemise kaalumise seisukorda, mis oli tänapäev temaga harilik nähtus. Seal teisel pool istus L.S.D., suur näitekirjanik; Fleur polnud temaga tuttav — veel mitte. Ta paistis üsna hirmuäratavana — juuksed seisid tal nii otse püsti. Ja Fleuri silm hakkas teda kujutlema oma vaskpõrandal mõne hiina pildi vastas. Ning seal — jah! Gurdon Minho! Kujutleda, et tema on ilmunud millelegi nii moodsale! Tema profiil oli tõesti nagu roomalik — pärit Aureliuse ajajärgust! Sellelt muinsuselt edasi liikudes, ühes mõnusa mõttega, et homme samal ajal on ta ehk juba selle oma kogule omandanud, sorteeris ta kogu hulga nagu näolt, sest ta ei tahtnud vahele jätta ühtegi tähtsamat.

„Mööbel“ oli äkki seisma jäänud.

„Huvitav!“ ütles kellegi hääl üle Fleuri õla. Aubrey Greene! Oma valkjate, üle pea kammitud siidjuuste ja rohekate silmadega pet-

lik nagu kuuvalgus tundus tema naeratuses ikka nagu piste Fleurile. Aga ta oli ju kari-katurist!

„Jah, eks ole?“

Kunstnik pugus edasi. Aga ta oleks võinud pisut kauem peatuda, sest niikuinii ei jätkunud enam aega mõne teise jaoks enne Birdigali laule. Seal tuli juba laulja Charles Powls! Kui tüse ja tubli ta oli välimuiselt, vedades väikest Birdigali klaveri juurde.

Meeldiv kaasmäng — tore, meloodiline!

Tüse, tubli mees hakkas laulma. Kui lahkuminevalt kaasmänguga võrreldes! Laulu iga noot tabas Fleuri *plexus solaris*'t, nii et ta otse matemaatilise täpsusega röövis temalt vähemagi lõbu. Birdigal oli pidanud vististi küll komponeerides alatasa kartma, et mõni võiks ehk tema laulu „lauldavaks“ nimetada. Lauldav! Fleur teadis, kui nakkav oli see sõna; nagu leetrid jookseks ta ringi ja Birdigali lugu oleks lauldud! Vaene Birdigal! Kuid ometi „huvitav“. Ainult nagu Michael armastas öelda: „Oh Issand!“

Kolm laulu! Powls oli imeline — nii loiaalne! Kordagi ei tabanud ta ühtegi tooni nõnda, et see oleks kõlanud muusikana! Fleuri mõtted lendasid Wilfridi juurde. Selle juurde, kellel noorte luuletajate seas inimeste ar-

vates ainuõigus oli midagi öelda; see andis talle erilise seisukoha: tema näis tulevat elust endast, mitte aga kirjandusest. Pealegi oli tema nii mõndagi teinud sõjas, oli lord Mullyoni poeg ja võis ehk oma „Vaskrahaga“ saavutada Merceri auhinna. Kui Wilfrid temast peaks lahkuma, langeks taevakummilt tema vaskpõranda kohal täht. Wilfridil polnud mingit õigust teda, Fleuri, häтта jätta. Wilfrid peab õppima loobuma ägedusest — ta ei pea mõtlema kehaliselt. Ei! Wilfridi ei võinud ta kuidagi lasta ära lipata, samuti ei tahtnud ta enam mingit nutuainet oma elus, ei kurnavat kirge, umbtänavat ega kibedat järelmaiku. Seda kõike oli ta juba tunnud; tume valu veelgi hoiatas teda.

Birdigal kummardus, Michael ütles: „Lähme välja suitsetama! Järgmine number on rämps!“ Oh jaa! Beethoven! Vaene vana Beethoven! Nii ajast ja arust — teda võis ju kenasti nautida!

Koridor ja selle taga seisev puhvet kubises uuendusliikumise pooldajaist. Noored mehed ja naised, kel elavate ja moonutatud joontega näod ja pead, vahetasid sõna „huvitav“. Tüsedamat tüüpi mehed, kes sarnanesid istuva eluviisiga matadoorile, takistasid igasugust liikumist. Fleur ja Michael läksid natuke maad

edasi, jäid seinä äärde seisma ja süütasid sigaretid. Fleur suitsetas oma väikest sigaretti tillukeses merivaigust pitsis väga gratsioosselt. Tal oli nägu, nagu ei sünnitaks ta, vaid pigemini imetleks ainult sinist suitsu. Pidi ka neile ringkonnile mõtlema, mis seisid selle hulga taga — ei võinud ju kunagi teada, kes kõik olid siin! Näiteks ringkond, kus liikus Alison Charwell — poliitilis-kirjanduslik, maitselt eelarvamusteta, kuid, nagu Michael ütles, „veendunud, et tema on ainuke ringkond ilmas, nagu arvab seda mõni tervisõpetlane oma süsteemist, või vaadake ainult, kuis nad vastastikku üksteise kohta mälestisi kirjutavad!“ Alati tundis Fleur, nagu võidaks seda hukka mõista, et naised avalikus paigas suitsetavad. Ettevaatlikult seltsides pildirüüstajatega ei unustanud ta ometi kunagi, et tema jalad olid vähemalt kahes ilmas korraga. Seal seistes ja pahemal ja paremal seisjaid vaadeldes märkas ta kedagi seinä ääres, kelle nägu varjas programm. „Wilfrid,“ mõtles ta, „ja teeb nagu ei näeks ta mind!“ Haavatud nagu laps, kellelt näpatud hõberaha, ütles ta:

„Seal on Wilfrid! Too ta siia!“

Michael läks sinna ja puutus oma pruudisõitja käist; Deserti kulmukortsutav nägu tuli nähtavale. Fleur nägi teda õlgu kehitavat,

pöörduvat ja hulga sekka kaduvat. Michael tuli tagasi.

„Wilfrid on täna turjas; ütleb, ta ei kõlba inimeste seltsi — imelik poiss!“

Kui pimedad on mehed! Et Wilfrid on Michaeli sõber, siis ei näe ta midagi ja see on õnn! Nii siis mõtles Wilfrid tõesti temast kõrvale hoiduda! Noh, eks näe! Ja Fleur ütles:

„Olen väsinud, Michael, lähme koju!“

Michael võttis tal käe alt kinni.

„Kahju, mu kallis; tule!“

Silmapilguks seisatasid nad kõrvaluksel, vaadeldes Woomansi, muusikajuhti, kes tormas orkestri ette oma kohale.

„Vaata seda,“ ütles Michael; „nagu mõnest itaalia aknast välja riputatud linnuhirmutis, täistopitud jalad ja käed lendlevad tuules! Ja vaata Frapkat ja tema klaverit — missugune tormiline paar!“

Kostis imelik kõla.

„Jumala eest, viis!“ ütles Michael.

Uksehoidja sosistas neile kõrva: „Nüüd sulgen ma ukse, sir.“ Fleuri silmis välgatas L. S. D. kuju, kes istus kinnisilmi samuti sirgelt, nagu seisid tal juuksedki peas. Uks suleti — nemad seisid väljas eesruumis.

„Oota siin, mu kallis, ma kutsun sõiduki.“

Fleur toppis lõua kasukasse. Oli idatuul ja külm. Hää! tema selja tagant ütles:

„Noh, Fleur, pean ma minema idasse?“

Wilfrid, krae kõrvuni ülal, sigarett hammas, käed taskus, pilk õgiv.

„Te olete päris arutu, Wilfrid!“

„Nagu soovite; pean ma idasse minema?“

„Ei, pühapäeva hommikul — kell üksteist Tate galeriis. Räägime end välja.“

„*Convenu!*“ Ja ta oli läinud.

Nõnda äkki jälle üksi, märkas Fleur kohutavat tõelikkust. Muutus Wilfrid tõesti niisuguseks, et temaga polnud enam võimalik toime saada? Taksiauto sõitis ette, Michael viipas käega, Fleur astus sisse.

Kui nad heledasti valgustatud noorte naiste summast mööda sõitsid, kes esitasid huvitatud londonlastele Pariisi ebariietumise kõrgemat tippu, tundis Fleur Michaeli enda poole kummarduvat. Tahes Wilfridi kinni hoida pidi ta Michaeli vastu kena olema.

Ainult: „Sul pole ometi vaja mind just Piccadilly Circuses suudelda, Michael!“

„Kahetsen väga, mu armas! Pisut enneaegu oli see — mõtlesin sind just Parthe-neumi vastas tabada.“

Fleuril tuli meelde, kuis Michael oli oma paar esimest mesinädalat hispaania sohval

maganud; kuis ta ikka oli toonitanud, et Fleur ei peaks tema peale midagi kulutama, vaid peaks laskma endale kõik anda, mis tema, Michael, soovib, kuigi temal oli sissetulekuid tuhat kakssada ja Fleuril kolm tuhat naela; kuidas ta pea kaotas, kui Fleur enda ära külmetas — ja kuidas ta alati teeks koju tuli. Jah, ta oli tõesti armas poiss! Aga kas murduks tal süda, kui Michael täna või homme sõidaks idasse või läände?

Mehe vastu nõjatudes üllatas Fleuri tema enda künism.

Kirjutatud telefoniteade kolas: „Palun öelda mrs. Montile, et olen saanud mr. Gurdingtoni. Leedi Alison.“

See oli rahustav. Tõsine antiikasi! Fleur keeras kõik tuled oma toas põlema ja langes silmapilguks selle imetlusse. Tõesti ilus! Kerge nohin nurgas — Ting-a-ling, kollakaspruun mustal padjal, nagu pisitilluke hiina lõvi; omapärane ja ülev, alles hiljuti oma õhtuse vestlemise platsi võrel lõpetanud.

„Ah sina ka seal!“ ütles Fleur.

Ting-a-ling ei liigutanud end; tema ümberikud mustad silmad vaatlesid majaprouat lahtiriietumisel. Kui Fleur vannitoast tagasi tuli, oli koer kerra tõmbunud. Fleur mõtles: „Imelik, kust ta teab, et Michael täna ei

tule?“ Ja ta pugese oma hästisoojendatud voodisse, tõmbas ka enda kerra ja uinus magama.

Kuid vastu harjumust virgus ta öösi. Mingi hüüe kusagil — vältav, õudne, veniv — jõelt — tagant agulitest — mälestusest — torkav, valus — tema mesinädalail — Granada, selle katused all sügavas, elevandiluu, kuld; valvuri hüüe, read Joni kirjas:

„Karjuv hää! öös, all vanas, uinavas
Valgete tähtede all pimenenud hispaania linnas.

Mis ütleb see hää! — nii selge, venivalt kaeblik?
On see valvur, kes kuulutab ajatut rahu?
Või ehk rändur, kes paiskab kuu poole laulu?

Ei! See rõõvitu, kel nutab armastav süda,
See tema hüüd: „Kui kaua veel?“

Hüüe, või oli see unes? Jon, Wilfrid, Michael!
Asjata on omada südant!

Neljas peatükk.

Lõunasöök.

Leedi Alison Charwell, sündinud Heathfield, esimese krahvi v. Campdeni tütar ja Michaeli noorevõitu onu kuninganoorlõuniku Lionel Charwelli abikaasa, oli meeldiv inglise naine, kes kasvanud ringkonnas, mida peeti seltskonna hingeks. Oma poliitilis-õigustea-

duslike esivanemate kaudu ühenduses seistes aristokraatiaga, püsis see vaimukas, energiline, maitsekas ja rikas ringkond onetult eraldi „Snooks’ist“ ja igavamaist sünni ja eesõigustega hüvetatute asukohtadest. See ringkond oli lõbus, võluv, vaba ja lihtne ning Michaeli arvates „snobistlik, ajast ja arust, olgu esteetiliselt või mõistuslikult, kuid nemad ise ei näe seda kunagi. Nende arvates on just nemad kõige kroon-ärksad, terved, moodsad, õilsad, intelligentsed; neil on kihtsalt võimatu midagi eneste taolist kujutleda. Kuid on näha, et nende kujutlusvõime on puudulik. Nende tõesti loov jõud mahuks õlleklaasi. Vaadake nende raamatuid — ikka on need teatud millestki: filosoofiast, spiritualismist, luulest, kaalundusest, iseendist; õige, isegi nende sonetid kuivavad enne kokku, kui nad ise saavad kahekümneviieseks. Nemad teavad kõik — peale inimkonna väljaspool nende ringkonda. Oo! Nemad töötavad — peavad asjad vaos — seda peavad nad, pole ju kedagi teist, kel oleks nende mõistus, energia, maitse. Kuid nemad jooksevad ringiratast iseoma neetud kildkonnas. See on nende maailm — ja see võiks veel halvemgi olla. Nad on iseoma kuldse ajajärgu paten-

teerinud, kuid sõjast saadik paistab selle peal juba pisut kärbsemusta.“

Alison Charwell — läbi ja läbi sellest ilmast pärit, nii ärksahingeline, sõbralik, vaba ja mõnus — elas visatud kivi kaugusel Fleurist, asus majas, mis ilusasti ehitatud nagu vaevalt mõni teine Londonis. Neljakümneaastasena oli tal kolm last ja silmapaistev ilu, mis kandis pisut vaimliku ja kehaliku tegevuse jälgi. Kuna ta kergesti vaimustatud sai, siis pidas ta Michaelist väga lugu, hoolimata tema imelikust viisist ikka arvustada, ja tundis tema abielusündmuste vastu algusest saadik huvi. Fleur oli kena, tal oli elav loomulik mõistus — selle uue sugulasega maksis lähemat tutvust pidada. Aga ehk küll vastuvõtlik ja kohanev, ometi oli Fleur imelikul viisil jäänud kohanematuks; ta ärritas ikka veel leedi Alisoni uudishimu, kes oli harjunud keerlema valitud vaimude kitsas ringis, ja ta leidis erilist erutust kokkupuutumisel Uue Ajaga Fleuri vaskpõrandal. Ta kohtas siin lugupidamatust, mida ei tulnud liiga tõsiselt võtta ja mis ometi ergutas tema vaimu. Sellel põrandal tundus ta endale peaaegu vanamoelisena. See ergutaski.

Kui Fleur temalt Gurdon Minho kohta telefoniga järele küsis, kõlistas ta kohe ro-

maanikirjanikule. Alison tundis teda, kuigi mitte hästi. Nähtavasti ei tunnud keegi teda lähemalt; lahke, viisakas, vaikne, kaunis igav ja tagasihoidlik; tema naeratus, kord irooniline, kord sõbralik, võis ajada tasakaalu kaotama. Tema raamatud olid kord lõikav-iroonilised, kord sentimentaalsed. Igatahes oli viisiks teda maha teha mõlema eest, kuigi ta ikka veel näis olevat.

Alison kõlistas temale: kas ta ei tahaks homme tema noore õepoja Michael Monti juurde lõunale tulla, et kohata nooremat sugupõlve? Vastus kõlas kaunis kõrgel häälel:

„Hea meelega! Täielik pidurietus või smoking?“

„See on teist hirmus kena! Neil on tingimata väga hea meel. Täielik pidurietus, arvan ma. Nende laulatuse teine aastapäev.“ Alison riputas kuuldetoru oma paigale, mõeldes: „Ta kirjutab vististi neist raamatu.“

Tundes oma vastutust ilmus ta aegsasti kohale.

Tema abikaasal oli täna suur koosolek, nii et Alison ei toonud muud midagi endaga kaasa kui ainult seiklustundmuse, mis oli nii lõbus pärast kahtlevat päeva Snooks'is tehtud otsuste tõttu. Vastu võtmas oli teda ainult Ting-a-ling, kes hoidis selja tule poole

ja ei teinud temast rohkem välja, kui et ainult vahtispäranisilmil. Istudes hallikasrohelinele sohvale ütles Alison:

„Noh, sa naljakas pisi trips, kas sa ikka veel mind ei tunne?“

Ting-a-lingi mustad, läikivad silmad näisid vastavat: „Tean, sa tuled korduvalt; enamasti korduvad asjad ikka. Pole midagi uut tulemas.“

Leedi Alison langes mõttesse: Uus põlv! Tahtis ta, et ka tema omad tütreid sinna kuuluksid? Sellest tahaks ta mr. Minhoga kõnelda — enne sõda olid nad millalgi Beechgroves nii mõnusasti kõnelnud. Üheksa aasta eest — Sybil siis alles kuuene, Joan neljane! Aeg lendas, asjad muutusid! Uus põlv! Ja milles oli vahe? „Ma arvan, meil oli rohkem traditsiooni!“ lausus ta vaikselt endamisi.

Nõrk kahin tõstis ta silmad oma jalgade vaatlemisest. Ting-a-ling liputas koldematil saba, nagu avaldaks ta kiitust. Fleuri hääl ütles selja taga:

„Olen hirmsasti hiljaks jäänud, mu armas. Oli tõesti hea, et te mulle mr. Minho mu-retsesite. Loodetavasti peavad nad end viisakalt ülal. Tema istub minu ja sinu vahel, igatahes. Mina panen tema üles-otsa ja Michaeli alla, Pauline Upshire ja Amabel Na-

zingi vahele. Teil on Sibley pahemal ja minul Aubrey paremal pool, siis Nesta Gorse ja Walter Nazing; nende vastas Linda Frewe ja Charles Upshire. Kaksteist. Teie tunnete neid kõiki. Oo! ja ärge võtke seda arvesse, kui Nazingid ja Nesta roogade vahel suitsetavad. Amabel teeb seda tingimata. Tema tuleb Virgiiniast — see on reaktsioon. Loodan siiski, et tal on pisut riidet ümber; Michael arvab ikka, riide olevat tema juures eksitu-seks. Aga mr. Minho teeb pisut närviliseks. Kas oled lugenud Nesta paroodiat „Lillekimbus“? Oo, hirmus lõbus — kindlasti on seal mõeldud L.S.D.! Ting, mu Ting, jääd sa siia, et kõiki neid inimesi näha? Noh, siis katsu, et saad siia üles, muidu tallatakse sind ära. Eks ole ta päris hiinalik? Ta viimistleb selle toa.“

Ting-a-ling pani nina käppadele, lamades rohekashalli padja keskel.

„Mr. Gurdington Minner!“

Kuulus romanist oli kahvatu ja rahulik. Kui oli surunud kahte temale ulatatud kätt, heitis ta pilgu Ting-a-lingile ja ütles:

„Kui kena! Kuis käsi käib, mu väike?“

Ting-a-ling ei liigahtanud. „Teie peate mind harilikuks inglise koeraks, sir,“ näis tema vaikimine ütlevat.

„Mr. ja mrs. Walter Nazon, miss Lenda Frow.“

Amabel Nazing tuli esimesena — katmata alabaster valkjaist juustest kuni kuus tolli pealpool taljeliini helkiva seljani, kaetud alabaster neli tolli altpoolt põlve kuni läikiva kinga ninani. Tahtmata katkestas kuulus romanist vestlemise Ting-a-lingiga.

Walter Nazing, kes oma naisele järgnes ja temast suure tüki pikem oli, laskis ainult kitsa riba oma valgest kraest musta seest välja paista; tema nägu oli nagu saja aasta eest voolitud ja tuletas pisut meelde Shelley oma. Tema kirjandustooted sarnanesid ajuti, nagu öeldi, selle lauliku omile, ajuti aga Marcel Prousti proosale. „Oh häda!“ nagu Michael ütles.

Linda Frewe, keda Fleur kohe Gurdon Minhoga tutvustas, oli üks neist, kelle teoste kohta kunagi kaks inimest ei saanud kokku leppida. Tema „Nipete-näpete“ ja „Metsiku Doni“ kohta läksid kõigi arvamised üksteisest lahku. Need raamatud, mis mõnede arvates geniaalsed, teiste arvates aga lollus, tekitasid alati vaidluse küsimuse üle, kas pisut hullumeelsust kunsti väärtust suurendab või vähendab. Tema ise pani arvustustele vähe rõhku — tema tootis.

„Kuulus mr. Minhow? Kui huvitav! Mina pole kunagi midagi teist lugenud.“

Fleur tõmbas hinge tagasi.

„Mis, teie ei tunne mr. Minho kasse? Aga need on ju imelised! Mr. Minho, tahaksin nii väga, et mrs. Walter Nazing teiega tutvuks. Amabel — mr. Gurdon Minho.“

„Oo! Mr. Minhow — kui hirmus armas! Juba hällist saadik olen teie tutvust soovinud.“

Fleur kuulis romanisti rahulikult vastavat:

„Sooviksin, et see kauem oleks olnud;“ ja läks kaheldes tervitama Nesta Gorse ja Sibley Swani, kes astusid korraga sisse, nagu asuksid nad üheskoos; vaidlesid L. S. D. üle. Nesta kaitses teda, sest et ta ise oma lippu kõrgel hoidvat, Sibley kinnitas, et vaimukus olevat surnud ühes restauratsiooni-ajajärguga; see mees aga elab!

Michael tuli ühes Upshiredega ja Aubrey Greene'iga, keda ta kojas kohtas. Seltskond oli nüüd kõik koos.

Fleur armastas täiust ja see õhtu lasus temal nagu luupainaja. Õnnestub ta? Minho hiilgas silmapaistvalt kõikidest kõige vähem, isegi Alison rääkis paremini. Ja ometi oli Minhol nii peen pealuu. Fleur lootis, et ta mitte liiga aegsasti ei lahku. Kindel, mõni ütleb tingimata: „Välja kaevatud!“

või „Paks ja paljas“ enne kui üks tema järel kinni langeb. Romanist oli liigutavalt lahke, nagu püüaks ta meeldida või vähemalt olla mitte liiga põlatud. Muidugi, temas pidi rohkem peituma, kui kuulmete kaudu temast taipas. Pärast krabiomeletti näis ta ainult Alisoniga jutlevat ja aina noorsoost. Fleur kuulas teise kõrvaga.

„Noorsugu tunneb... elu peavool... ei leia, mida vajab. Minevik ja tulevik omandavad aupaistuse... Just! Käesolev elu väärtuseta... Ei... Ainuke lohutus — oleme ühel ilusal päeval ajast ja arust, nagu Congreve, Sterne, Defoe... siis on meil uus võimalus... Miks? Mis ajab nad siis peavoolust eemale? Oo! Vististi küllastus... Lehed... Ülesvõtted. Ei näe elu ennast, ainult teated temast... re-produksioonid; kõik paistab rämpsuna; õudne, ainult äri... Noorsugu ütleb: „Maha sellega, meie tahame minevikku või tulevikku!“

Ta võttis mõned soolatud mandlid ja Fleur nägi tema silmi eksivat sinnapoole Amabel Nazingi. Seal oli jutlemine puht jalgpallitamine — keegi ei pidanud palli kauemaks kui ainult edasilöömiseks. See lendas peast pähe. Ja pärast iga rünnakut sirutab mõni käe, võtab sigareti ja puhub sinist suitsu katmata söögilauale. Fleur tundis head meelt

oma hispaania toa hiilgusest — tema kivi-põrandast, rikkalikult värvitud portselanpuuviljast, pressitud nahast, vaskasjust ja Soamesi Goyast mauri diivani kohal. Tema paiskas kõnepalli silmapilk tagasi, kui ta tema tabas, aga ise ei algatanud ta midagi. Temal oli anne kõiki korruga silmas pidada. Mrs. Michael Mont reageeris Linda Frewe hiilgavaile tühisustele, Nesta Gorse'i torgetele ja ergutustele, Aubrey Greene'i kuuvalgusena libisevaile viibetele, Sibley Swani rabavaile löökidele, Amabel Nazingi väikestele külmadele ameerika julgustükkidele, Charles Upshire huvitavaile anekdoodikestele, Walter Nazingi pöörastele paradoksidele, Pauline Upshire kriitilistele märkustele, Michaeli võrukaelseile lingudele ja nooltele, isegi Alisoni arukale käbedusele ja Gurdon Minho vaiki-misele — tema vastas kõigile, tõstis nad kasulikku valgusse, hoides silmad ja kõrvad kõnepallil, et ta maha ei kukuks ega lamama jääks. Hiilgav õhtu, kuid — oli ta korda läinud?

Rohekashallil sohval istudes, kui juba viimased külalised olid läinud ja Michael leedi Alisoni koju saatis, mõtles Fleur Minho sõnadele „noorsugu, kes ei leia, mida vajab.“ Ei! Asjad ei sobinud hästi! „Nad ei sobi ju,

ega, Ting?“ Kuid Ting-a-ling oli väsinud, ainult teise kõrva tipp värises. Fleur laskus tagasi ja ohkas. Ting-a-ling ajas enda sirgu ja pannes oma esikäpad majaproua reiele, vahtis talle näkku. „Vaata mind,“ näis ta ütlevat, „minuga on kõik hästi. Ma saan, mis ma tahan ja ma tahan, mis ma saan. Praegu tahan ma magama minna.“

„Aga mina ei taha,“ ütles Fleur ilma enast liigutamata.

„Võta mind käele!“ ütles Ting-a-ling.

„Noh,“ ütles Fleur, „vististi kena inime, aga mitte see õige, Ting.“

Ting-a-ling kehtas enda Fleuri paljale käsi varrele.

„Kõik on väga hea,“ näis koer ütlevat.

„Aga liiga palju sentimentaalsust ja muud selletaolist väljaspool Hiinat. Lähme!“

Viies peatükk.

Eeva.

Auväärilise Wilfrid Deserti korter asus Cork Streeti ümbruskonnas pildigalerii vastas. Olles ainuke aristokraatia meesliige, kelle luuletisi taheti trükkida, valis ta need ruumid omale enam nende rahulikkuse kui mugavuse tõttu. Tema „kolul“ ei puudunud siiski maitse

ja toredus, millega inglise suuremad majad olid üle kuhjatud. Kui Wilfrid siia korterisse asus, saatis lord Mullyon oma hampshire mõisast kaks veovankritäit sisseseadet. Kuid teda võis harva oma pesast leida ja teda peeti haruldaseks linnuks, kes omas erilist seisukohta nooremate kirjanikkude seas osalt oma rändava eluviisi kuulsuse tõttu. Võib olla teadis tema isegi vaevalt, kus ta oma aja kulutas või oma teosed kirjutas, sest ta kannatas omataolise kinniste ruumide kartuse käes — tundis hirmu, et inimesed võiksid teda tema tegevuses kitsendada. Sõja algusel lahkus ta parajasti Etonist; kui sõda mööda sai, oli ta kahekümnekolmene ja tundis end nii vanana kui noormees kunagi, kes mõne luuletisega maha saanud. Tema sõprus Michaeliga, mis algas hospitalis, oli kustunud ja äkki uuele elule ärganud, kui Michael aastal 1920 Danby & Winteri kirjastusärisse astus, mis asus Blake Streetil, Covent Gardenis. Wilfridi luuletised olid tekitanud algajas kirjastajas kergemeelse vaimustuse. Seltsimehelikud eined luuletiste puhul, mille autor vajas paratamata toetuspunkti, lõppesid äri järeleandmisega Michaeli tungivatele pealekäämistele. Vastastikune joovastumine Wilfridi esiteosest, mille ristiisaks Michael, sai

kroonimise osaliseks Michaeli pulmas. Pruudi-sõitja! Sest saadik oli Wilfrid nende kahega seotud, niipalju kui teda üldse miski sidus, et aga tema vastu õiglane olla, siis peab tähendama, et ta alles kuu tagasi taipas, et tõmbejõuks pole Michael, vaid Fleur. Desert ei rääkinud kunagi sõjast; tema enda suust polnud kunagi võimalik midagi kuulda, mis oleks võinud kõlada umbes nõnda: „Olen nii kaua koleduse ja surma keskel elanud; õppisin inimesi nende tõelistes värvides tundma; iseendas olen igasuguse lootuse ükskõik millele sedavõrt hävitanud, et mul ei või enam kunagi vähematki lugupidamist olla teooriate, tõestuste, kokkulepete, kõlb-luse ja põhimõtete vastu. Olen liiga vihanud inimesi, kes kõiges selles pillavalt on prassinud, kuna mina samal ajal pöörlesin poris ja veres. Illusioon on läinud. Ükski usk ega ükski mõttetarkus ei suuda mind rahuldada — sõnad, paljad sõnad! Mul on alles mu meeled — aga neile ei võlgne ma tänu; olen veel võimeline — arvan ma — kireks; võin veel hambaid kiristada ja irvi-tada; mul on midagi kaevikute loiaalsuse taolist, aga on see tõelikkus või ainult paljas kompleks, seda ma ei tea. Ma olen häda-ohklik, kuid mitte sedavõrt nagu need, kes

teotsevad sõnade, põhimõtete, teooriate ja igasugu fanaatilise totrusega, mis nõuab teiste inimeste verd ja higi. Ühte on sõda minule teinud — on muutnud elu komöödiaks. Naerge selle üle — muud midagi pole siin teha!“

Reede õhtul läks ta peale kontserti otse- teed koju. Ja heites pikali viieteistkümnendast sajandist pärit olevale mungapingile, mis uuendatud kahekümnenda sajandi sulg-patjade ja siidiga, pani ta käed endale pea alla ja andus järgmistele mõtetele: „Nõnda ei taha ma seda enam jätkata. Tema on mu võlunud. Temale ei tähenda see midagi. Minule aga tähendab see põrgut. Püha-päeval teen lõpu — Pärsia on mõnus paik. Araabia samuti — küllalt verd ja liiva! Tema ei suuda millestki loobuda. Kuis on ta mu kinni mässinud! Mässinud oma silmade ja juuste, oma kõnnaku ja häälekõlaga — oma soojuse lõhna ja värviga. Kõik sinnapaika jätta — tema ei tee seda kunagi! Mis siis? Pean ma keerlema tema hiina kolde ja väi-kese hiina koera ümber ja kannatama seda piina ning palavikku sellepärast, et ma ei või teda suudelda? Ennem lendaksin jällegi saksa šrapnellide keskel! Pühapäeval! Kuis küll naised armastavad agooniaid pikendada!

Kordub muidugi seesama nagu täna õhtu-
poolikul. Kui südametü, et lahkute, kuna
ju teie sõprus on mulle nii kallis! Jääge
ja olge minu taltsutatud kass, Wilfrid! Ei,
mu kallis, seekord ei lähe see nii kergesti!
Ning — minul samuti, jumala eest! . . .“

Kui selles galeriis, mis pakub ulualust
briti kunstile, kaks noort inimest kohtusid
Eedenis lilli nuusutava „Eeva“ kuju ees,
leidis peale nende seal veel kuus töölist
mitmesugustes närususe ja kidevuse astmeis,
üks valvur ja üks paar provintsist, kellest
nähtavasti ükski midagi ei teadnud tähele
panna. Ja tõepoolest ei olnudki nende
kohtamine silmatorkav. Illusioonid kaotanud
klassi kaks noort, kes mõistsid üheskoos
hukka minevikku. Desert oma ükskõikse
kõneviisiga, naeratusega ja elegantse eba-
konventsionaalsusega ei äratanud kelleski
mõtet valutavast südamest. Neist mõlemaist
oli Fleur kahvatum ja huvitavam. Desert
kinnitas korduvalt endamisi: „Ei mingit melo-
draamat — ainult niisugusena paistaks
see!“ Ja Fleur mõtles: „Jõuan ma ta rahul-
likus meeoleolus hoida, siis ma ei kaota teda,
sest ilma tõsise tundealangu ei lahku ta
kunagi. Alles teist korda „Eeva“ ette jõudes
ütles Desert:

„Ma ei tea, milleks te mu kutsusite, Fleur.
Pole mingit mõtet nõnda mängida. Mõistan
teie tundmusi väga hästi. Mina olen tükk
portselani teie kogus, mida te ei raatsi
kaotada. Aga sellest pole minule küll, mu
armas, ja nõnda siis aitab.“

„Kui kole teist, Wilfrid!“

„Nii siis, lahkume! Andke käpp!“

Noormehe ilusad silmad vaatasid süngelt
ja traagiliselt naeratavate huulte kohal ja
Fleur ütles kogeldes:

„Wilfrid, ma . . . ma . . . ei tea. Ma vajan
aega. Ma ei suuda teid õnnetuna näha.
Ärge minge! Võib olla saan ka mina õnne-
tuks; ma . . . ei tea!“

Deserti pea läbistas kibe mõte: „Ta ei
suuda loobuda, ta lihtsalt ei mõista seda.“
Ja ta ütles üsna õrnalt: „Julgust, mu laps:
paari nädala pärast on kõik möödas. Saadan
teile midagi lohutuseks. Miks ei peaks ma
Hiina minema — üks paik on sama hea
kui teinegi. Saadan teile sealt pisut ehtsat.
Mingi ajajärgu portselani — parem ajajärk
kui praegune.“

Fleur ütles kirglikult:

„Teie haavate mind! Jätke see!“

„Palun vabandust! Ma ei taha teid viha-
sena jätta.“

„Mida te õieti minult soovite?“

„Oo! Ei, jätke see! Peaks uuesti otsast peale hakkama. Pealegi, reedest saadik olen ma järele mõelnud. Ma ei soovi midagi, Fleur, ainult teie õnnistus ja käsi. Andke ta mulle! Noh!“

Fleur pani käe selja taha. See oli liiga alan-
dav! Noormees pidas teda külmavereliseks,
kogujaks kassikeseks, kes hiiri püüdis ja
nendega mängis, ilma et oleks tahtnud süüa!

„Teie arvate, et mina olen jääst,“ ütles
ta ja tema hambad puutusid ülemist huult.
„Aga ma ei ole ju!“

Desert vaatas talle otsa, silmis sügav
õnnetus. „Ma ei mõelnud teie uhkust riivata,“
ütles ta. „Jätame see, Fleur! Sel pole
mõtet!“

Fleur pöördus ja kiindus silmega Eeva
kujju — tujukas, muretu, ahne naine, kes
nuusutas lillelõhna külluseni. Ja miks mitte
muretu olla, võtta kõik, mis teele satub?
Ilmas pole nii palju armastust, et võiks temast
mööda minna maitsmata, noppimata. Põge-
neda! Minna idasse! Muidugi, midagi selle-
taolist ekstravagantset ei suutnud tema, Fleur,
mitte. Aga võib olla... Mis tähendus oli
sellel? ... See või teine mees, kui kumbagi
tõesti ei armasta!

Oma langetatud, valgete, mustaripsmeliste
laugude alt silmitses ta mehe näoilmet ja
seda, et ta püsis vaiksemana kui raidkuju.
Ja äkki ütles ta: „Olete narr, kui lähete.
Oodake!“ Ja ilma ainsagi sõnata või pilguta
läks ta minema, jättes noormehe hingetuna
ahne Eeva ette.

Kuues peatükk.

„Vana Forsyte“ ja „vana Mont“.

Nõnda segases meeles ära minnes astus
Fleur kellelegi liigatuttavale peaaegu varvas-
tele, kes seisis nagu sünges mures ühe
Alma Tadema ees, nagu mõtleks ta turu-
hindade muutlikkuse üle järele.

„Isa! Sina linnas? Tule kaasa einele, ma
pean koju ruttama.“

Ta võttis isal käe alt kinni ja „Eeva“
ning tema vahele asudes viis ta tema minema,
mõeldes: „Nägi ta meid? Võis ta meid
näha?“

„On sul küllalt riideid ümber?“ lausus
Soames.

„Küllalt!“

„Seda ütlevad naised alati. Idatuul ja
kael sul nii paljas! Noh, ma ei tea.“

„Ei, isa, aga mina tean.“

Hallid silmad mõõtsid teda pealaest jala-
tallani.

„Mis teed sa siin?“ küsis isa. Ja Fleur
mõtles: „Tänu jumalale, ta ei näinud.
Muidu ta poleks küsinud.“ Ja ta vastas:

„Mul on huvi kunsti vastu, kallis, nagu
sinulgi.“

„Mina asun sinu tädi juures Green Streetil.
See idatuul on mu maksa riivanud. Kuis
on lugu sinu — kuidas on Michaeliga?“

„Oo, pole viga, niisama. Eile oli meil
lõunasöök.“

Aastapäev! Realism virgus Forsyte'is ja
ta vaatas tütrele alt üles silmi. Kätt mantli
tasku pistes ütles ta:

„Mõtlesin selle sulle tuua.“

Fleur nägi lapergust eset, mis mässitud
roosa siidpaberisse.

„Kallis, mis see on?“

Soames pani asja tasku tagasi.

„Pärast näeme. Keegi einel?“

„Ainult Bart.“

„Vana Mont! Oh jumal!“

„Kas sulle Bart ei meeldi, mu kallis?“

„Ei meeldi? Temal ja minul pole midagi
ühist.“

„Mina arvasin, et teie otsustate asjade
üle üsna vennalikult.“

„Tema on tagurlane,“ ütles Soames.

„Ja mis oled sina, taadike?“

„Mina? Mis peaksin ma siis olema?“

Nende sõnadega kinnitas ta seda ebamäära-
st politikat, mida ta vananedes ikka enam ja
enam hakkas pidama arukale inimesele ainu-
keseks kohaseks.

„Kuis on ema?“

„Hästi. Ma ei saa teda nähagi — tal on
oma ema seal — kolavad ümber.“

Kunagi ei nimetanud ta madam Lamotte'i
Fleuri vanaemaks — mida vähem tütar oma
prantsuse sugulastega tegemist tegi, seda
parem.

„Oo!“ ütles Fleur. „Seal on Ting ja
kass!“ Tina-a-ling, keda ümmardaja paela
otsas talutas, püüdis lõõtsutades ja ähkides
kuhugi võrele ronida, millel istus kass, küü-
rus ja pärani silmil.

„Anna ta siia, Ellen! Tule mamma juurde,
kallike!“

Ting-a-ling tuli, kuid tõelikult ainult selle-
pärast, et teisale ei pääsenud; nohisedes
ajab ta karvad püsti ja pööras pead tagasi.

„Mulle meeldib, kui ta on loomulik,“ üt-
les Fleur.

„Mahavisatud raha selle koera eest,“ ütles
Soames. „Sul peaks olema bulldog ja ta

peaks magama trepikojas. Sissemurdmistel pole lõppu. Sinu tädil varastati uksenui.“

„Saja uksenuia pärast ei loobuks ma Tingist.“

„Ühel ilusal päeval varastatakse ta sul ära — see tõug on moes.“

Fleur avas välisukse. „Oo!“ ütles ta, „Bart on juba siin!“

Läikiv kübar seisis Soamesi kingitud marmorkapil, mis pidi varjama mantleid ja koid eemale hoidma. Soames pani oma kübara teise kõrvale ja vaatles neid. Nad olid üsna sarnased — suured, kõrged, läikivad ja sama nimi sees. Ta oli tagasi pööranud „torukübara“ moe juurde üldise ja söestreiigi äpardumise järel 1921. a., sest loomusund ütles talle, et revolutsioon on nüüd pikemaks ajaks usalduse kaotanud.

„Mis puutub sellesse,“ ütles ta roosat pakki taskust võttes, „siis ei tea ma, mis sa temaga peale hakkad, aga siin ta on.“

See oli haruldaselt lõigatud ja värvitud opaal tillukeste briljantide ringis.

„Oo!“ hüüdis Fleur. „Kui vaimustavalt kena!“

„Laineil hälliv Venus või midagi selle-
taolist,“ lausus Soames. „Haruldane. Ta vajab tugevat valgust.“

„Kui kena! Ma panen ta kohe ette.“

Venus! Kui isa oleks teadnud! Ta langes isale kaela, et oma segadust varjata. Oma harilikus rahus võttis Soames vastu tütre palge puutumise oma siledaksäetud põsel. Milleks oma tundmusi väljendada, kui nad mõlemad teadsid, et tema omad olid Fleuri omadega võrreldes kahekordsed.

„Pane ta ette,“ ütles isa, „ja näita siis!“

Lakitud raamiga peegli ees kinnitas Fleur kingi kaela. „Tore! Tänan sind, mu kallis! Jah, sinu kaelaside on otse. See valge serv meeldib mulle. Seda peaksid sa alati musta taga kandma. Lähme nüüd!“

Ja ta vedas isa oma hiina tuppä. See oli tühi.

„Bart on vististi Michaeliga ülal, räägib oma uuest raamatust.“

„Tema eas veel kirjutada?“ ütles Soames.

„Noh, taadike, ta on sinust aasta noorem.“

„Mina ei kirjuta. Pole nii hull. Jälle mõned moodsad sõbrad?“

Ainult üks — Gurdon Minho, romanist.“

„Mõni uuest koolist?“

„Mitte, isa! Sa oled ju vististi Gurdon Minhost kuulnud — ta on ju igivana.“

„Minule on nad kõik ühesugused,“ lausus Soames. „Ollakse temast heas arvamises?“

„Ma arvan, tema sissetulek on sinu omast suurem. Tema on peaaegu klassik — ootab ainult surma.“

„Muretsen ühe tema raamatu ja loen seda. Kuidas oli ta nimi?“

„Muretse omale „Suured ja väikesed kadlad“, Gurdon Minho. Jääb see sulle meelde, eks?“ Oo! Seal nad ongi! Michael, vaata, mis isa mulle tõi!“

Ta võttis mehe käe ja tõstis selle kaela juurde opaalile. „Nähku nad mõlemad, kui heas vahekorras me oleme,“ mõtles ta. Kuigi isa polnud teda Wilfridiga näinud, ometi ütles südametunnistus temale: „Kõvenda oma auväärsust, sest sa ei tea, kui palju sa tulevikus selle toetust vajad.“

Ja salakesi vaatles ta kahte vana. „Vana Monti“ ja „Vana Forsythe“i“ (nõnda nimetas Bart tema isa, kui tal oli sellest Michaeliga juttu) kohtamised ajasid talle ikka naeru peale, kuigi ta hästi ei teadnud miks. Bart teadis kõik ja tema teadmised olid ilusasti köidetud ja täpselt välja antud vaimu poolt, kes seotud „kaheksateistkümnenda sajandiga“. Fleuri isa teadis ainult seda, mis temale tulus, aga tema teadmised olid köitmata ja korralikult välja andmata. Kuigi tema oli hiline viktoorialane, ometi oli ta

valmis tarvilikul korral ka veel hilisemat aega kasutama. „Vana Mont“ uskus traditsiooni, „Vana Forsythe“ mitte. Fleuri terav pilk oli juba ammugi vahet märganud, mis rääkis tema isa kasuks. Ometi oli „Vana Monti“ kõne palju aktuaalsem, elavam, hiilgavam, lobisevam, andes mõista, et ollakse ikka hästi informeeritud; „vana Forsythe“ oli vähesõnaline ja asjalik. Tõesti võimatu otsustada, kumb neist oli parem muuseumiese; ja mõlemad nii hästi alal hoidunud!

Kätt nad teineteisele just ei annud, aga Soames tähendas ilma peale. Ja peaaegu silmapilk asusid nad pühapäevasele lõunasöögile, millelt Fleuri püsiv tahtepingutus oli lõpuks võtnud igasuguse ühenduse briti rahvusliku iseloomuga. Nõnda siis jõid nad hummerkocktaili ja sõid kanamaksast risottot, omelette au rhumi ja magusaks roaks midagi, mis püüdis olla võimalikult hispaaniaalik.

„Mina käisin Tate galeriis,“ ütles Fleur; „minu arvates on see nii liigutav.“

„Liigutav?“ küsis Soames nina krimpsutades.

„Fleur arwab, sir, et nii palju vana inglise kunsti korraga näha on nagu lastenäitusel viibimine.“

„Seda ei mõista ma,“ ütles Soames kangel. „Seal on nii mõnigi hea teos.“

„Kuid mitte täiskasvanuult, sir.“

„Ah! Teie noored peate kogu oma hullumeelset osavust küpsuseks.“

„Seda Michael ei arva, isa. On üsna õige, et inglise maalikunstil puuduvad tarkusehambad. Silmapilk võite tema vahet märgata ükskõik missuguse maisemaa maalikunstiga.“

„Ja jumalale tänu!“ pistis sir Lawrence vahele. „Selle maa kunsti ilu on tema süütus. Poliitiliselt oleme kõige vanem ja esteetiliselt kõige noorem maailmas. Mis teie arvate, Forsyte?“

„Turner on minule küllalt vana ja tark,“ ütles Soames lühidalt. „Kas P.P.R.S-i tulete? Istung teisipäeval?“

„Teisipäeval? Me tahtsime minna ju faasaneid laskma, Michael, eks?“

Soames urises. „Need laseksin oodata,“ ütles ta. „Me seame aruande kokku.“

„Vana Monti“ mõjul oli Soames selle tõusva ettevõtte — *Providential Premium Reassurance Society* — juhatuses koha saanud, kus tal, õigust öelda, kuigi mõnus polnud istuda. Kuigi statistiliste keskmiste seadus oli üks kindlaimad, ometi oli olukordi,

mil tema kippus rahutuks muutuma. Ta piilus üle oma nina. Kerge kaal — sel kitsa otsaesisega ja liikuvate kulmudega baronitil — nagu pojalgil. Ja ta lisas äkki: „Ma olen mures. Kui ma varem oleksin teadnud, et Elderson on seal ninamees, vaevalt oleksin siis juhatusse astunud.“

Näis nagu püüaks „Vana Monti“ näo üks pool teisest lahkuda.

„Elderson!“ ütles ta. „Tema vanaisa oli minu vanaisa valimisagent *Reform Bill*'i päevil; tema viis mu vanaisa läbi kõige ebaausamail valimistel, mis kunagi olnud — ostis iga hääle, suudles iga taluniku naist. Suur aeg, Forsyte, suur aeg!“

„Ja möödas,“ ütles Soames. „Mul pole usku ühe inimese otsustusvõime usaldusse sel määral, nagu teeme seda Eldersoniga; mulle ei meeldi see väliskinnitusäri.“

„Armas Forsyte, esijärgu pea, sel Eldersonil; tunnen teda kogu eluaeg, õppisime üheskoos Winchesteris.“

Soames ohkas sügavasti. Selles „Vana Monti“ vastuses peituski suur osa tema rahutuse põhjustest. Juhatuses olid aina mehed, kes nii-öelda üheskoos Winchesteris õppinud. Mine või hulluks! Nemad kõik olid sedavõrt auväärt, et võimatu oli üksteise tegusid sil-

mas pidada või üldist tegevuspoliitikat arutusele võtta. Veel halvem kui kartus eksituse või pettuse pärast oli nende kartus näidata vastastikku usaldusepuudust. Ja see oli loomulik, sest vastastikku üksteist mitte usaldada oli vahenditu halb. Nagu Soames teadis, püütakse vahendituist halbustest ikka kõrvale hoiduda. Tema rahutuse tõelikuks arendajaks oli isa Jamesilt päritud kalduvus hommiku kella kahe ja nelja vahel valvata, kus kerge kahtluse tupest koorub valmis hirmuliblikas. P.P.R.S. oli sedavõrt aukartust äratav ettevõtte ja Soames oli temaga nii lühike aeg ühenduses seisnud, et oli liiga julge hädakella kuulda, eriti sellepärast, et ta oleks pidanud lahkuma juhatusest ja aastas saadavast tuhandest naelast, kui ta kuulis hädakella ilma kellata ja hädata. Aga mis siis, kui häda oli ometi olemas? Selles see asi oligi. Ja seal istub see „Vana Mont“ ja räägib oma faasanitest ja vanaisast. Selle mehe pea oli liiga väike. Ja pähe turgatas kurb mõte: „Pole siin ainustki hinge, ka minu oma tütar ühes arvatud, kes suudaks asju tõsiselt võtta.“ Ta vaikis. Krabin küünarnuki juures äratas ta. Tema ja tütre vahel toolil oli istuma tõusnud see siidahvi-taoline koerake. Lootis ta temalt midagi? Ühel

ilusal päeval pillab ta küll oma silmad pealuust. Ja ta ütles: „Noh, mis siis sina tahad?“ Kuidas see väike loom talle oma silmadega kui saapanööpidega otsa vahtis! „Säh,“ ütles ta, pakkudes talle soolatud mandlit. „Seda sa ei söö muidugi.“

Ting-a-ling sõi.

„Selle söömiseks on tal otse kirk, taat. Eks ole, mu kallis?“

Ting-a-ling pööras oma silmad üles Soamesi poole, keda läbistas imelik tundmus.

„See väike loomake vist armastab mind,“ mõtles ta, „ta vahib mulle alati otsa.“ Ta puutus sõrmega koera nina. Ting-a-ling limpsas teda kergesti oma kõvera mustja keelega.

„Vaene mees!“ lausus Soames tahtmata ja pöördus „Vana Monti“ poole.

„Ärge tuletage minu märkust meelde!“

„Armas Forsyte, mis see siis oli?“

Helde taevas! Ja tema istus niisuguse mehega juhatuses! Jumal seda küll teab, mis teda ajas uut kohta vastu võtma, ei ta ju vajanud raha ega soovinud ka uusi muresid. Niipea kui tema oli direktoriks saanud, hakkasid Winifred ja teised perekonnaliikmed aktsiaid omandama, et tulumaksu tasa teha — seitse protsenti eesõigustatud aktsiatelt, üheksa harilikelt — alalise viie protsendi ase-

mel, millega nad oleksid pidanud rahulduma. Nõnda see oli — ta ei saanud muidu liikuda, ikka pidid teised tal kannul olema. Tema oli rahaasjus ikka kindel ja usaldatav juht olnud. Tema eas veel muresid kanda! Tema silmad otsisid lohutust opaalilt tütre kaelal — ilus asi, ilus kael! Noh! Tütar näis küllalt õnnelik olevat — oma kahe aasta eest olnud hullustuse oli ta unustanud! Selle eest võis igatahes tänulik olla. Nüüd vajas ta veel last tasakaalustamiseks selles moodsas paaripenniliste kirjanikkude, maalijate ja muusikute rodus. Kergemeelne seltskond, aga Fleuril on peakene õlgadel. Kui tal oleks laps, paneks ta veel teine kakskümmend tema nimele. Mis tema emas hea oli — tasakaal rahaasjus, hea prantsuse meetod. Ja Fleur — nagu tema teda tundis — seadis suu sekki mööda. Mis see siis oli? Sõna „Goya“ puutus tema kõrvu. Uus elulugu ilmumas? Hm! See kinnitas tema pikkamisi kasvavat veendumust, et Goya tõuseb jällegi tipule.

„Ma arvan, sellest tuleb lahkuda,“ ütles ta pildile näidates. „Keegi argentiinlane on siin.“

„Oma Goyat müüa, sir?“ Rääkija oli Michael. „Mõtelge ometi, kuidas teid praegu kadestatakse.“

„Kõike ei saa omada,“ ütles Soames.

„Reproduktsoon, mis me „Uue eluloo“ tarvis lasksime valmistada, õnnestus väga hästi. „Soames Forsyte, Esq. omandus“. Kannatage vähemalt, kuni raamat ilmub, sir!“

„Näilikkus või tõelikkus, eh, Forsyte?“

Pilkas ehk see kitsapealuine baronet?

„Mul pole perekondlikku pärandust,“ ütles Soames.

„Ei, aga meil on, sir,“ lausus Michael; „te võiksite ta Fleurile jätta.“

„Nojaa,“ ütles Soames, „eks vaatame, kas maksab.“ Ja ta vaatas oma tütrele otsa.

Fleur punastas harva, aga praegu võttis ta Ting-a-lingi ja tõusis hispaania laua äärest. Michael järgnes temale. „Kohv teises toas,“ ütles ta. „Vana Forsyte“ ja „Vana Mont“ tõusid pühkides oma vuntse.

Seitsmes peatükk.

„Vana Mont“ ja „Vana Forsyte“.

P.P.R.S-i kontorid asusid vapiameti läheduses. Soames, kes teadis, et tema onu Swithin oli seal läinud sajandi kuuekümnendail aastail teatud kuludega omandanud „kolm punast pannalt tumedal põhjal vapil paremal“ ja „loomulikkudes värvides faasani“ vingutas

alati selle hoone suhtes nina, kuni ta umbes aasta tagasi „Connoisseurs“ klubis hameelselt mingit raamatut sorides Goldingi nimele sattus. Raamat pidi tõendama, et William Shakespeare oli tõelikult Edward de Vere, Earl of Oxford. Earli ema oli Goldingi nimeline, nagu Soamesigi oma! Kokkusattumine üllatas teda ja ta jätkas lugemist. Raamat ei viinud teda peaküsimuses lõplikule otsusele, aga ta äratas uudishimu, kas ehk ei voola tema soontes Shakespeare verd. Isegi siis, kui krahv polnudki see suur aulik, tundis Soames ometi, et see sugulus võiks temale auvääriline olla, ehk küll see Oxford pidi olema kahtlane subjekt niipalju kui tema suutis otsustada. Kuna ta hiljuti P. P. R. S. juhatusse valiti, siis käis ta iga teisipäev vapiametist mööda, mõeldes: „Palju raha ei tahaks selleks raisata, aga millalgi tahaksin ometi jalad sisse pista.“ Selle lõpuks teinud, imestas ta, kuivõrt kogu asi teda huvitas. Oma ema jälgida oli peaaegu nagu mõnda kuritegu juurelda; sama keeruline ja kulukas. Oli ta aga kord alguse teinud, siis ei võinud Forsyte'i kangekaelsus kuidagi lubada, et just pisut enne Shakespeare de Vere emani jõudmist uurimuses peatuda, isegi siis mitte, kui ta kuulus mõnda

kõrvalliini. Õnnetuseks ei pääsenud ta kuidagi üle teatud William Gouldyngi, Ingereri — mõni seda teab, mis see oli, ja ta peaaegu kartis küsidagi — pärit Oliver Cromwelli ajast. Vaja oli veel neli põlve selgitada ja ta kaotas selle juures raha, ilma et oleks lootust olnud selle eest midagi saada. See oligi põhjuseks, mis ajas teda kõõrdi pilku heitma pisut kõrval seisvale hoonele, kui ta sel teisipäeval, mis järgnes Fleuri hommikueinele, oma harilikku teed läks juhatusse koosolekule. Veel kaks unetut varahommikut ja ta oli niivõrt üles kruvitud, et otsustas samme astuda, et oma kahtlusega lõpule jõuda ja teada saada, kuidas seisavad P. P. R. S-i lood. Ja see äkiline meeldetuletus, et ta oma raha pillub siia ja sinna ning igale poole, millele veel lisaks ilmus mingisugune uus kohustusvõimalus, kuigi õige küsitav, teritas juba varemalt kahtlustega ihutud närvi. Lifti kõrvale jättes ja kahest trepist pikkamisi üles minnes võttis ta juba viieteistkümnendat korda oma kaasdirektorid mõttes läbi. Vana lord Fontenoy istus seal muidugi oma nime pärast; harva kohal ja oli, mida tänapäev nimetatakse — hm! — „vanaks prakiks“; juhataja, sir Luke Sharman, oli sellega ametis, et mitte juudina näida. Tema nina oli sirge,

kuid tema silmalaud andsid põhjust kahtlemiseks. Tema liignimi oli laitusetu, aga ris-
tinimi kahtlane: tema hääl oli rahustavalt
kare, ent tema riietus oli tsipakene liiga ele-
gantne. Kõik kokku — nutikas mees, kellest
ometi ei võinud arvata — Soames tundis
seda —, et ta kogu oma tähelepanuga an-
duks teisele asjale. Mis puutub „vanasse
Montisse“, siis — mis kasu on üheksandast
baronetist ettevõtte juhatuses? Guy Meyricke,
kojanõunik, kolmest viimane, kes olid õppi-
nud „üheskoos“, oli kahtlemata tubli mees
kohtukojas, kuid tal polnud äriks vähematki
aega ega tõelikku arusaamistki! Jäi järele
veel endine kveeker, vana Cuthbert Mother-
gill, kelle liignimi oli kogu minevase sajandi
olnud muinasjutuliselt eduka aususe väljen-
dajaks, nii et Mothergillid valiti ikka veel
juhatusse peaaegu mehaaniliselt: üsna kurt,
kena, muhe vanahärra, kuid ei midagi roh-
kem. Täiesti aus seltskond, kuid pealiskaudne,
Mitte ükski hingega asja juures! Pealegi kõik
Eldersoni käpa all, välja arvatud ehk Shar-
man, ja seegi tudiseb pisut. Ja Elderson
ise — nutikas, kuid pisut nagu kunstniku
laadi; algusest saadik peadirektoriks, kõik
tema peos. Jah! Selles oligi see õnnetus!
Suuremate teadmiste ja paljude aastate

eduka tegevuse prestiiž — see pani nad
talle kõik järele lonkima, mis polnud ime.
Raskeks tegi asja niisuguse mehega see, et
kui ta kordki tunnustas oma eksituse, siis
hävitas ta muinasjutu oma eksimatusest.
Soamesil omal oli küllalt eksimatuse kuulsust,
et teada, kui väga see inimest ajas sinna-
poole, üldse mitte midagi tunnustama.
Kümme kuud tagasi, kus tema juhatusse
astus, näis kõik täies hoos olevat; kursid
olid põhjani langenud, nagu kõik arvasid;
„välismaade lepingute tagamise“ politika,
millega Elderson umbes aasta tagasi algust
oli teinud, näis õigustavat tõusvate kurs-
side tähe all hiilgavaid lootusi. Ja nüüd,
aasta hiljem, hakkas Soames tumedalt
aimama, et enam pole teada, kuidas lood
seisavad — ja peakoosolek pidi juba kuue
nädala pärast kokku tulema! Vististi ei tead-
nud seda Elderson isegi või kuigi ta teadis,
siis hoidis ta iseendale arvamise, mille ta
oleks pidanud avaldama ka kaasdirektoritele.
Tõsisel näol astus Soames koosolekuruumi.
Kõik kohal, isegi lord Fontenoy ja „vana
Mont“, kes oli nähtavasti oma faasanid kus
seda ja teist jätnud. Soames istus laua
otsa kolde juurde. Eldersonile ainiti otsa
vahtides nägi ta äkki selgesti, kui kindel

oli selle mehe seisukord; samuti selgeks sai talle P.P.R.S. seisukorra nõrkus. Tõusvate ja langevate kursside juures ei võinud nad kunagi täpselt oma kohustuste suurust teada -- see oli lihtsalt õnnemäng. Kuulates protokolle ja teisi harilikke toimetusi, surus ta lõua käele ja laskis silmad näolt näole liikuda — vanalt Mothergillilt Eldersonile, sealt vastas asuvale Montile, Sharmanile laua otsas, Fontenoyle, Meyrickele ja endale tagasi — otsustav juhatus koosolek sel aastal. Ta ei võinud ega tohtinud mingisse kahtlasse seisukorda sattuda. Käesoleva ettevõtte esimesel peakoosolekul ei võinud ta ometi osanikkude ette astuda, ilma et ta täpselt teaks, kuidas lood seisavad. Jällegi heitis ta pilgu Eldersonile — meelitavad jooned, paljas pea nagu Julius Caesaril, ei midagi, mis lasöks oletada ebakorralikkust või liialdatud optimismi; tõelikult tuletas ta meelde pisut vana onu Nicholas Forsyte'i, kelle äriasjad olid nii eeskujulikud eelviimsele sugupõlvele. Kui peadirektor oli oma seletused lõpetanud, pööras Soames pilgu vana Mothergilli roosale ja unisele näole ja ütles:

„Mina ei arva mitte, et see aruanne meie tõsist seisukorda avaldaks. Härra juhataja, mina tahaksin, et tänane istung nädalaks

edasi lükataks ja et selleks ajaks iga juhatuseliige varustataks täpsete andmetega välismaaliste kohustuste suhtes, mis käesoleva äri-aastaga mitte ei kustu. Nagu ma näen, on need kõik paigutatud üldisse kohustuste arvesse. Mind see ei rahulda. Neid peaks eraldi käsitama.“ Kuna tema pilk Eldersonist mööda „vana Monti“ näole libises, jätkas ta: „Kui maismaal asjad mitte ei parane, mida vaevalt loota (otse vastupidi), siis olen ma veendunud, et need kohustused viivad meid tuleval aastal paratamata umbtänavasse.“

Sõnale „umbtänavasse“ järgnes jalgade liigutamine, paigal nihutamine ja kõhatamine, mis väljendas kerget meelepaha. Soamesis paisus midagi rahulduse taolist. Ta oli neid mõnutsevast rahust virgutanud, oli neile tunda annud natukenegi rahutust, mille all ta ise kannatas.

„Meie oleme algusest saadik oma kohustused üldises arves tähendanud, mr. Forsyte.“

Nutikas poiss!

„Ja seda minu arvates võõriti. See välismaaliste lepingute äri on sootuks uus ala. Minu kartes tuleb meil tänavuste dividendide maksamise asemel tulusummad hoida tulevase aasta kahjude katmiseks.“

Jällegi endine kraapimine ja nagistamine!

„See on mõttetu, austatud härra!“

Soamesis virgus nuuskiv bulldog.

„Või nii!“ ütles ta. „Kas saan need andmed?“

„Muidugi võib juhatus igasugused andmed saada. Kuid üldises mõttes lubage mul tähendada, et kõne võib olla ainult ühisest arvest. Oleme ikka konservatiivsel aluspõhjal töötanud.“

„See on vaadete küsimus,“ ütles Soames, „ja minu arvates võiks juhatus ainult olevate andmetega põhjalikult tutvunedes sellele seisukohale jõuda.“

Nüüd rääkis „vana Mont“.

„Kallis Forsyte, iga lepingut üksikult uurida nõuaks terve nädala ja seega ei jõuaks me sammugi edasi: me võime ainult keskmise summa võtta.“

„Mis meil selles aruandes puudub,“ ütles Soames, „on välismaa ja kodumaa riski võrdlev vahekord ja see on käesoleval silmapilgul elulise tähtsusega küsimus.“

Juhataja kõneles.

„Selles suhtes pole vististi mingeid raskusi, arvan ma, Elderson? Igatahes, mr. Forsyte, oleme vaevalt õigustatud käesolevat aastat karistama oletatavate kahjude pärast, mis ehk üsna tulemata jäävad.“

„Ma ei tea,“ ütles Soames. „Meie oleme siin, et kaine inimaru seisukohalt kindlaks määrata oma äritegevuse sihtjooni ja meil peavad selleks kõik võimalused käepärast olema. See on minu seisukoht. Meie pole küllalt informeeritud.“

„Nutikas poiss“ kõneles jällegi:

„Mr. Forsyte näib tähendavat usaldusepuudusele ärijuhatuse vastu.“ See võttis härjal sarvist kinni — eks?

„Saan ma nõutud informatsiooni?“

Vana Mothergilli hääl tõusis mõnusasti üldises vaikuses.

„Koosoleku võiks ehk edasi lükata, härra juhataja. Tungival korral võiksin minagi veel kord tulla. Loodetavasti võiksimme kõik tulla. Ajad on väga imelikud, me ei peaks asjata riskima. Välismaade lepingute asi on meile kahtlemata pisut uus. Täni pole meil põhjust tulemuste üle nuriseda. Ja ma olen kindel, meil on suurim usaldus oma peadirektori otsustusvõimesse. Kuna aga mr. Forsyte lähemaid andmeid nõuab, siis arvan ma ometi, neid võidaks meile muretseda. Mis arvate teie, mu lord?“

„Tuleval nädalal ma tulla ei saa. Ühinen juhatajaga, et olev aruanne ei põhjusta tänavust dividendide kärpimist. Milleks enne

tormist rääkida, kui see paratamata. Millal saadetakse aruanne laiali, Elderson?"

„Harilikult selle nädala lõpul.“

„Aga meil pole ju harilikud ajad,“ ütles Soames. „Et selgelt rääkida: kui ma neid andmeid ei saa, pean ma tagasi astuma.“ Ta mõistis väga hästi, mis neis sündis. Uus mees, kes enda võimatuks teeb — tema tagasiastumise võtaksid nad hea meelega teatavaks, aga just peakoosoleku eel avaldaks see halba mõju, kui mitte põhjenduseks pole „naise hädine tervis“ või midagi muud rahuldavat, mis aga võimatu, sest selle eest hoolitseks juba tema.

Juhataja ütles külmalt:

„Nii siis lükkame koosoleku tänasest päevast nädala peale edasi; võite meile need arvud muretseda, Elderson?"

„Kindlasti.“

Soamesil turgatas pähe: „Oleksin pidanud nõudma erapooletut uurimist.“ Aga ta vaatas oma ümber. Ehk läks ta liiga kaugele, kui mõtles juhatusse edasi jääda — ja tal polnud mingit tahtmist tagasi astuda, oli see ju kõigest hoolimata suur ettevõtte ja tuhat naela aastas! Ei! Mitte liialdada!

Ära minnes maitses ta oma võitu kahtlevalt ja ta polnud põrmugi kindel, et ta mi-

dagi saavutanud. Tema teguviis surus teised „üheskoos“ veel lähemalt Eldersoni ümberingi. Tema seisukorra nõrkus seisis selles, et ta millelegi ei tuginud, välja arvatud hingeline rahutus, mis lähemal silmitsemisel võis näida ainult mitte küllalt enesevalitsevaks tundmuseks. Ja ometi võis olla üks juht ja seda juhti peab usaldama!

Lobisev hää! tema selja taga: „Noh, Forsyte, oma ei või ja'ga ajasite meile hirmu peale. Esimest korda mäletan juhatuses midagi selletaolist.“

„Unine koobas,“ ütles Soames.

„Jah, harilikult teen seal uinaku. Nüüd läheb kuumaks. Oleksin ma ometi faasanijahile läinud! Lendavad teised kõrgelt, isegi praegu juba.“

Parandamatu pealiskaudsus, see lobisev baronet!

„Ah jaa, Forsyte, ma tahtsin öelda: moodsa sünnipiiramisega ja kogu selle muuga läheb süda rahutuks. Me pole ju mõni kuninglik perekond. Aga kas ka teie ühes minuga ei arva, et aeg oleks juba pärija tulekuks?"

Soames arvas seda, aga tema ei läinud sinnamaale, et nii piinlikus asjas oma tütre suhtes midagi pihutada.

„Aega küll,“ lausus ta.

„See koer ei meeldi mulle, Forsyte.“

Soames vahtis talle püraanisilmil otsa.

„Koer!“ ütles ta. „Mis on koeral sellega tegemist?“

„Mulle meeldib, kui enne laps ja siis koer. Koerad ja luuletajad ajavad noorte naiste pead segi. Minu vanaemal oli viis last, enne kui sai kahekümnesimeseks. Tema oli Montjoy. Imelised lasteemad — kõik seitse Montjoy õde — mäletate? kõik ilusad. Vana Montjoyl on nelikümmend seitse lapse-last. Tänapäev pole seda enam, Forsyte.“

„Inimesi on maal liiga palju,“ ütles Soames tusaselt.

„Halba sorti — vähem neid, rohkem meie-taolisi. See oleks peaaegu seaduse ülesanne.“

„Rääkige oma pojaga,“ ütles Soames.

„Ah! Nemad peavad meid ju ajast ja arust läinuiks, teate ju. Kui meie ainult võik-sime näidata mõne põhjuse enese olemas-oluks! Aga see on raske, Forsyte, see on raske!“

„Neil on ju kõik, mis nad vajavad,“ ütles Soames.

„Mitte küllalt, kallis Forsyte, mitte küllalt. Maailma seisukord tantsib noorte närvidel. Inglismaa on valmis, ütlevad nad, Euroopa on valmis. Taevast on valmis, samuti ka

põrgu! Tulevikku leidub ainult õhus. Kuid õhus ei või ometi sigida, vähemalt kahtlen mina selles — raskused on väga suured.“

Soames nohises.

„Kui ometi need pagana ajakirjanikud võiksid oma neetud suled hoida,“ ütles ta, sest lehtede hädakisa vaibumisel viimasel ajal võitis ta ikka enam ja enam Forsyte'i terve julgeoleku tundmuse uuesti tagasi. „Ainult Euroopast peaksime oma näpud eemal hoidma,“ lisas ta.

„Hoida näpud ja sõbralik vahekord! For-syte, ma arvan, nüüd tabasite naelapead. Hea vahekord Skandinaaviaga, Hollandiga, His-paaniaga, Itaaliaga, Türgiga — kõigi välismaa-dega, kuhu pääsime mööda merd. Ja saagu teised ise oma saatusega valmis. See on idee!“

Kuidas ta küll võis lobiseda!

„Mina pole politikamees,“ ütles Soames.

„Sõbralik vahekord! Uus vormel. Eba-teadlikult leidsime ta! Ja mis kauplemisse puutub — öeldakse, meie ei saa muidu läbi, kui peame selle või teise maaga kauplema — siis see on lori, kallis Forsyte. Ilm on avar, me võime ka selleta elada.“

„Sellest ei taipa ma midagi,“ ütles Soa-mes. „Mina tean ainult, et meie peame loobuma neist välismaa kinnituslepinguist.“

„Miks mitte piirduda sõbralikkude maa-
dega? „Jõudude tasakaalu“ asemele „sõb-
ralikud vahekorrad“! Tõepoolest, see on
inspiratsioon!“

Nõnda süüdistatud inspiratsioonis, ütles
Soames ruttu:

„Siin lahkun ma teist, astun oma tütre
juurde sisse.“

„Ah! Mina olen teel oma poja poole.
Vaadake ometi neid viletsaid!“

Töötute salk liikus kurvalt oma korjamis-
karpidega mööda Themse kallast.

„Revolutsiooni pung! Üks asi unustatakse
ikka, Forsyte, ja sellest on kahju.“

„Mis nimelt?“ küsis Soames süngelt.
Lobiseb teine lõpuks kogu tee Fleuri juurde!

„Pese töölisklass puhtaks, pane talle
puhtad kenavärvilised hilbud ümber, õpeta
ta rääkima, nagu teeme seda meie kahekesi,
ja klassiviha oleks kadunud. See on ainult
tundmuse küsimus. Kas te ei jagaks oma
magamistuba ennem puhtalt ja korralikult
rietatud plekisepaga, kes räägib ja lõhnab
nagu teiegi, kui mõne tõusikuga, kes ei oska
H-tähte hääldada ja kes opopoonaksist hai-
seb? Muidugi teeksite seda.“

„Pole kunagi proovinud,“ ütles Soames,
„sellepärast ei tea.“

„Olete pragmatist! Kuid uskuge, Forsyte,
kui tööklass koondaks oma jõu puhtusele ja
keelele — poliitilise ja majandusliku loba
asemel, — siis oleks ühesugusus üle-öö
käes.“

„Mina ei vaja ühesugusust,“ ütles Soames
ja võttis sõidupileti Westminsteri.

Lobisev hääl saatis teda maa-aluse raud-
tee liftile astudes.

„Esteetiline ühesugusus, Forsyte, kui meil
see oleks, siis ei soovitaks enam mingit
muud. Olete teie kunagi kuulnud, et mõni
vaene professor oleks tahtnud kuningaks
saada?“

„Ei,“ vastas Soames ajalehte avades.

K a h e k s a s p e a t ü k k .

Bicket.

Lõbusa muretuse ulu all oli Michael Monti
iseloom kahe viimase aasta jooksul kindlas
ja pidevas tegevuses süvenenud. Ta oli
sunnitud olnud ka teiste peale mõtlema ja
tema aeg oli kõik kinni. Abielu algusest
saadik teadis ta, et Fleur teda ainult kan-
natas ja ta tunnustas täielikult pooltõe: *„Il
y a toujours un qui baise, et l'autre qui*

tend la joue¹).“ Nõnda arendas ta koduses elus suurel määral tähelepanelikkust ja ometi näis talle, nagu ei suudaks ta tasakaalu saavutada ei oma avalikus elus ega ka kirjastuslikus tegevuses. Ta tundis, inimlik küljärielus ületas temas liiga rahalise külje. Danby & Winter pidasid siiski vastu ja ei avaldanud senini mingisuguseid pankroti märke, kuigi Soames oli seda meile ennustanud, kuuldes põhimõttest, mis tema väimees tahtis seal maksma panna. Ei kirjastamises ega milleski muus leidnud Michael võimaliku olevat liiga palju põhimõtteid toonitada. Tegevusepõld oli ju nii väga üle külvatud inim-, taime- ja kiviriigi tõsiasjadega.

Sama teisipäeva õhtupoolikul, kui ta oli jännanud taimeriigi tõsiasjadega, s. t. paberi ja linase riide hindadega, kuulas ta oma teravate kõrvadega ühe pakkija hädaldamist, keda oli tabatud „Vaskraha“ viie eksemplari mantli taskus — ühes liiga selge eesmärgiga neid oma kasuks tarvitada.

Mr. Danby oli talle „sule sappa pannud“ — mees ei salanud põrmugi, et ta tahtis raamatud ära müüa — aga mis oleks mr.

¹) On ikka üks, kes suudleb, ja teine, kes ulatab palge.

Mont tema asemel teinud? Mehel oli üürvõlgu ja tema naine vajas pärast kopsupõletikku paremat toitu, vajas tungivalt. „Pagan võtku!“ mõtles Michael, „mina oleksin kogu trüki üle löönud, et Fleuri pärast kopsupõletikku toita!“

„Ja praeguste hindade juures ei tule ma oma palgaga kuidagi välja. Jumala eest, mr. Mont, ei tule välja.“

Michael keerutas end toolil. „Kuid mõtelge ometi, Bicket, kui meie laseme teid raamatuid näpata, siis hakkavad kõik pakkijad näppama ja kui see sünnib, mis saab siis Danby & Winteriga? Haamri all! Ja kui nemad on haamri all, kus olete siis teie? Tänaval! Parem on siis, et üks teist tänavale läheb, kui et kõik peaksid minema, eks ole?“

„Jah, sir, ma mõistan teie vaatepunkti väga hästi, see on põhjendatud, kuid põhjendustest ei ela ju; vähemgi asi viskab su uperkuuti, kui on lihtsalt leivaküsimus. Paluge mr. Danbyd minuga veel kord katset teha.“

„Mr. Danby ütleb alati, et pakkija amet on eriti usalduseasi, sest teda on võimatu kontrollida.“

„Jah, sir, tulevikus mõtleksin selle peale, kuid praegusel tööpuudusel ja tunnistuseta

ei leia ma kunagi kohta. Mis saab küll minu naisega?"

Michaelil oli, nagu oleks mees öelnud: „Mis saab Fleuriga?" Ta hakkas toas kõndima ja noormees Bicket vahtis teda suuril, valusail silmil. Äkki jäi Michael seisma, käed sügavalt taskus, õlad kõrgel.

„Ma räägin temaga," ütles ta, „kuid ma ei usu, et ta nõus oleks; ta ütleb, et see pole teiste suhtes korralik. Teil oli viis eksemplari — hea noos, teate; tähendab, te olete ka enne võtnud, eks ole? Mis?"

„Nojaa, mr. Mont, kui see mind võiks aidata, oleksin valmis pihtima. Pisut olen juba enne ja see on parajasti aidanud mu naisel hinge sees pidada. Teil pole ju aimugi, mis kopsupõletik tähendab vaesele inimesele.“

Michael laskis sõrmed läbi juuste käia.

„Kui vana on te naine?"

„Päris laps alles — kakskümmend.“

Kakskümmend! Just Fleuri vanune!

„Ma ütlen teile, mis ma teen, Bicket: ma teatan asjast mr. Desertile; kui tema teie heaks sõna ütleb, ehk liigutab see mr. Danbyd.“

„Jah, mr. Mont, tänan teid — teie olete džentlmen, meie ütleme seda kõik.“

„Ah! Pagan võtku seda! Kuid kuulge, Bicket, teie arvestasite seda viit eksemplari. Võtke siin see nende asemel ja muretsege oma naisele, mis vaja. Aga jumala pärast, ärge rääkige sellest mr. Danbyle!“

„Ei millegi eest ilmas annaks ma teid ära — sõnagi ei lausu ma, sir. Ja minu naine — nojah!“

Nohin ja kobin ning Michael oli üks, käed veel sügavamalt taskus, õlad veel kõrgemale kehitatud. Ja äkki naeris ta. Kaastundmus! Kaastundmus on ogarus. See kõik oli nii pagana naljakas! Tema maksis Bicketile selle eest tasu, et ta „Vaskraha“ näpanud! Äkki valdas teda iha väikesele pakkijale järele minna ja vaadata, mis ta teeb selle kahe naelaga — vaadata, kas kopsupõletik on tõelik või ainult mehe peaaigus nende valu-
sate silmade taga. Siiski, see oli võimatu! Selle asemel pidi ta Wilfridile kõlistama ja teda paluma sõna öelda vana Danby juures. Tema omad sõnad olid asjata, sest tema oli neid nii sagedasti öelnud. Bicket! Kui vähe teadis üks inimene teisest, elu oli nii sügav ja tume ning arvamatu. Mis oli ausus? Elutungi ja vastupidavuse heitlus — selle tulemus, kui viimane võitjaks jääb, see ongi ausus! Kuid milleks vastu panna? Armasta

ligimest kui iseennast, kuid mitte rohkem! Ja kas polnud Bicketil, pagan võtku, raskem oma kahe naelaga nädalas teda armastada kui temal teda kahekümne nelja naelaga?

„Halloo!... See olete teie, Wilfrid?... Siin Michael... Keegi meie pakkijaist on näpanud „Vaskraha“. Temal on sulg sabas — vaene loom! Tahtsin küsida, kas oleksite valmis tema heaks sõna ütleva — vana Dan mind kuulda ei võtaks... jah, tal on naine — Fleuri vanune; kopsupõletik, ütlev ta. Igatahes teie omi enam ei puutuks, oleksite tänu tõttu kindlustatud — mis?... Tänan, mu vana, hirmus kena teie poolt — hüppate ehk siia üles? Võiksite üheskoos koju minna... Oo! Väga hea! Igatahes tulete: Nägemiseni!“

Hea poiss, see Wilfrid! Tõesti hea poiss — südamlilik! Südamlilik — mis?

Michael pani kuuletoru tagasi ja nägi enda äkki keset kujude, lõhnade ja kõlade suurt pilve, mis nende äri põhimõtetele sedavõrt võõras, et temal viisiks oli viibimata iga käsikirja tagasi lükata, mis selletaolist muljet avaldas. Sõda võis ju möödada olla, kuid Wilfridis kestis ta edasi ja ka temas endas. Kõnetoru võttes ütles ta:

„Mr. Danby oma toas? Hea! Kui ta näib tahtvat plehku panna, siis teatage mulle kohe...“

Michaeli ja tema vanema kaaslase vahel ammutas sügav kuristik, mitte madalam kui kahe ajajärgu vahel, ehk küll teda osalt täitis keskealise Winteri lepitav temperament. Michaelil polnud peaaegu midagi mr. Danby vastu, ainult — et sel oli alati õigus. Philip Norman Danby, Sky House'ist, Campden Hillist, oli kuuekümnene ja abielus, kõrge otsaesisega, jalgadega võrreldes pika kehaga, näoilme rahulik ja mõtlik. Tema silmad seisid ehk liiga ligistikku ja tema nina oli üsna peen, kuid oma ilusaproportsioonilises toas paistis tema kaju päris kena. Ta püüdis parajasti korralikule otsusele jõuda mingis reklaami asjas, kui Wilfrid Desert sisse astus.

„Noh, mr. Desert, mis võiksin ma teie heaks teha? Istuge!“

Desert ei võtnud istet, vaid vaatles gravüüre, oma sõrmi, mr. Danbyd ja ütles:

„Asi on nimelt see — mina sooviksin, et te sellele pakkijapoisile andeks annaksite, mr. Danby.“

„Pakkijapoisile! Oo! Aa! Bicket! Mont rääkis teile, eks?“

„Jah; tal on noor naine, kes just kopsu põletikust tõusnud.“

„Nemad kõik lähevad meie sõbra Monti juurde ühe või teise looga, mr. Desert — temal on väga pehme süda. Kahjuks ei või ma seda meest enam pidada. See on väga kurikaval talitusviis. Juba ammugi katsusime jälile saada, kust asi tilgub.“

Desert tugines koldekivile ja vahtis püües näha talle.

„Jah, mr. Danby,“ ütles ta, „teie sugupõlv armastab ehk kirjanduses pehmust, kuid elus olete õige vali. Meie sugupõlv ei kannata pehmust kirjanduses, aga elus oleme, pagan võtku, palju vähem valjud.“

„Mina ei pea seda valjuseks,“ ütles mr. Danby, „vaid ainult õiglaseks.“

„Teate siis kindlasti, mis on õiglane?“

„Ma loodan.“

„Tehke neli aastat põrgus läbi, ja otsustage siis uuesti!“

„Ma ei tea tõesti mitte, mis puutub see siia. Teie sealsed kogemused, mr. Desert, pidid teid ühekülgsest mõjustama.“

Wilfrid pöördus ja vahtis talle püües näha otsa.

„Andke andeks, aga siin istudes õiglase olla on veel ühekülgsem. Elu on paras pu-

hastustuli kõigile, välja arvatud ehk kolmkümmend protsenti täiskasvanuid.“

Mr. Danby naeratas.

„Meie lihtsalt ei saa oma äri ajada, kallis noormees, ilma et igaüks oleks piinlikult aus. Oleks väga ülekohtune aususe ja ebaususe vahel mitte vahet teha. Seda teate väga hästi.“

„Mina ei tea midagi väga hästi, mr. Danby, ja ma ei usalda neid, kes ütlevad, et nemad teavad.“

„Noh, ütleme siis: on olemas teatud määrused mängu kohta, mida peab silmas pidama, kui seltskond üldse võib püsida.“

Desert naeratas: „Oo! Pagan võtku need määrused! Tehke seda, et minule vastu tulla. Mina kirjutasin ju selle raamaturisu.“

Danby näole ei ilmunud mingisuguseid sisemise võitluse märke, ainult tema lähes- tikused, sügaval istuvad silmad välgatasid pisut.

„Teeksin seda nii hea meelega, kuid see on nii-öelda südametunnistuse küsimus. Mina ei teata temast võimudele, aga ta peab lah- kuma, see on kõik.“

Desert kehtas õlgu.

„Head päeva siis!“ ütles ja läks välja.

Seal piinles Michael kahtluses.

„Noh?“

„Pole midagi teha. Vanamees, roju, on liiga õiglane.“

Michael sõrmitse oma juukseid.

„Oota minu toas viis minutit, kuni ma seda vaesele kerjusele teatan, siis lähme seltsis.“

„Ei,“ ütles Desert, „mina lähen teist teed.“

Mitte see, et Wilfrid läks teist teed — seda ta tegi enamasti alati, — vaid midagi tema hääle toonis ja tema näoilmes valdas Michaeli, kui ta läks alla Bicketit otsima. Wilfrid oli imelik inimene, ta võis nii äkki „tumedaks“ muutuda.

All küsis Michael:

„Bicket läinud?“

„Ei, sir, seal ta on.“

Seal ta seisis oma kulunud mantlis, nagu kahvatu, silmad ebaharilikult suured ja õlad ripakil.

„Kahju, Bicket, mr. Desert käis rääkimas, pole midagi teha!“

„Mitte, sir?“

„Pea püsti, küllap te juba midagi leiate.“

„Kardan, et mitte, sir. Täna teid südamest, ja ka mr. Deserti. Head ööd, sir, ja elage hästi.“

Michael nägi teda koridoris minemas, nägi teda pimedale tänavale tuikuvat.

„Tore! ütles ta ja naeris.“

Michaeli ja tema vanema kaaslaste loomulik arvamine, et Bicket neile luiskas, polnud põhjendatud. Ei naine ega tema kopsupõletik polnud luuletatud; Blackfriari silla poole tuikudes ei mõelnud Bicket oma kuriteole ega ka mr. Danby õiglustundele, vaid — mis ütleb ta kodus naisele. Muidugi ei ütle ta seda, et ta tabati varguselt; ta ütleb, et sai sule sappa eestegijale vastuhakkamise pärast. Aga mis peab küll naine temast mõtlema, kui kõik olenes sellest, et eestegijale mitte vastu hakata? See oli üks neid kurbi ja sedavõrt sügavaid tundmusi, et ta päev päevalt tööle ilmudes nagu poole oma südamest oleks koju jätnud sinna tuppä, kus lamas naine, ja kui arst lõpuks ühel päeval ütles:

„Halvemast oleme üle, kuid ta on väga otsas — peate teda toiduga kohendama,“ siis jõudis ta kindlale otsusele, et ta enam ei suuda. Järgmisel kolmel nädalal oli ta näpanud kaheksateistkümmend „Vaskraha“, siia arvatud ka need viis, mis kätte saadi. Ta oli ainult sellepärast mr. Deserti raamatut näpanud, et see „hästi läks“, ja nüüd oli tal kahju, miks ei võtnud ta midagi

muud. Mr. Desert oli väga hea olnud. Strand nurgal seisatus ta ja luges oma raha üle. Ühes Michaelilt saadud kahe naelaga ja palgaga oli tal üldse seitsekümmend viis šillingit ilmas ja ta läks ostis lihahüüvet ning Bengeri rammutoitu, mida võis veega keeta. Punnil taskutega istus ta autobusse, mis viis ta Surreysse väikese kodutänava nurgale. Nad elasid naisega kahes toas alumisel korral, makstes kaheksa šillingit nädalas ja olles kolme eest võlgu. „Parem maksan selle ära,“ mõtles ta, „on vähemalt ulualune, kuni tema paraneb.“ Ka oleks naisel kergem kurba uudist välja kannatada, kui ta näeks maksetud üüri kviitungit ja ostetud toitu. Missugune õnn, et nad olid olnud küllalt ettevaatlikud mitte last muretseda! Ta läks keldrikorrale. Perenaine pesi parajasti nädalapesu. Üllatatult peatus ta töös, nähes vabatahtlikku ja täielikku üüri tasu, ja küsis naise tervise järele.

„Läheb päris kenasti, tänan.“

„See rõõmustab mind nii väga ja peaks ka teid lohutama!

„Lohutab ka,“ ütles Bicket.

Perenaine mõtles: „Nagu elus kepp teine — tuletab oma silmadega vähki meelde, enne kui patta paned.“

„Siin on teie kviitung ja tänan teid. Kahju, et nii hädaline olin, aga ajad on rasked.“

„Seda nad on,“ ütles Bicket. „Jällenägemiseni!“

Kviitung ja lihahüüve pahemas, avas ta paremaga välisukse.

Naine istus üsna väikese tule ees. Tema põetud mustad juuksed, mis otstest kähardusid, olid haiguse ajal kasvanud; pead pöörates viskas ta nad kõrvale ja naeratas. Juba varemalt oli see naeratus Bicketile imeilikuna paistnud — tundeline ja saladuslik, nagu näeks ta asju, mida teine ei näe. Tema nimi oli Victorine ja Bicket ütles: „Noh, Vic? See hüüve maitseb vististi hästi ja üüri maksin ka ära.“ Ta istus toolitoele ja naine pani oma käe tema põlvele: sinakasvalgena ilmus see kõhnake tumedast öökuuest.

„Noh, Tony?“

Victorine'i kõhn ja kahvatu nägu oma suurte, tumedate silmadega ja ilusasti vormitud kulmudega oli üks neist, mis vaatab sulle kusagilt kaugelt vastu; ja kui ta sulle nõnda otsa vaatab, noh, siis käib see sul südamest läbi.“

Nõnda oli see ka nüüd ja Bicket ütles:

„Kuidas oled elanud?“

„Pole viga, palju parem. Varsti olen jalul.“

Bicket kummardus tema üle ja huuled otsisid huuli.

Suudlus vältas mõni aeg, sest kogu tundmus, mida ta ei suutnud viimase kolme nädala jooksul ei temale endale ega kellelegi teisele väljendada, otsis pääseteed siin. Pisut nagu väsinult tõusis ta, vahtis pärani-silmil tulle ja ütles: „Uudised pole hiilgavad — kaotasid koha, Vic.“

„Oo, Tony! Miks?“

Bicket kuugistas.

„Asi on selles, et äri läheb halvasti, tõmbavad kokku.“

Teda oli tundmus vallanud, et ennem paneb oma pea gaasitoru ette, kui et ta naisele tõtt räägib.

„Heldene taevas! Mis hakkame nüüd peale?“

Bicketi hääl muutus kalgiks.

„Ära muretse, küllap ma juba midagi leian,“ ja ta hakkas vilistama.

„Kuid see koht meeldis sulle.“

Meeldis? Mõned poisid meeldisid mulle seal; mis aga puutub kohasse endasse — mis seal siis õige oli? Kogu päev raamatuid pakkida kusagil keldrikorral! Sööme pisut ja lähme varakult magama, mul on, nagu peaksin nüüd terve nädala magama, mil selleks aega leidub.“

Valmistades õhtusööki naise abil hoidus ta hoolega sellele näkku vaatamast, kartes jällegi, et see talle „südamesse võiks näha“. Nad olid alles aasta abielus, mis oli tutvuse tulemuseks trammil, ja Bicket oli sagedasti imestanud, mis oli küll Victorine leidnud temas, enesest kaheksa aastat vanemas mehes, kes sõjateenistuseks kõlbmatu. Ja ometi pidi ta teda, Bicketit, armastama, sest muidu poleks ta temale nõnda otsa vaadanud.

„Istu ja maitse seda hüüvet!“

Tema ise sõi leiba margariiniga ja rüüpas kakaod peale; harva oli tal tõesti isu.

„Pea ma sulle ütlema, mis mina tahaksin,“ ütles mees; „mina tahaksin Kesk-Austraaliasse. Meil oli üks raamat selle üle, öeldakse, sinna olla tung. Tahaksin pisut päikest. Mina arvan, et päikesega oleksime mõlemad kaks korda suuremaks kasvanud. Tahaksin sinu palgeil puna näha, Vic.“

„Kui palju maksab sinna?“

„Palju rohkem, kui meie võiksimme kokku kraapida, selles ongi see häda. Aga mina olen selle üle järele mõelnud. Inglismaaga on asi mokas. Siin on liiga palju minusuguseid.“

„Ei,“ ütles Victorine, „mitte veel küllalt.“ Bicket vaatas talle näkku, siis ruttu oma taldrikusse.

„Mis sa õieti minus nii leiad?“

„Sa ei mõtle kõige enne iseenda peale, seda.“

„Enne sind olin teisiti. Sinu pärast teeksin aga ükskõik mis, Vic.“

„Söö siis pisut seda hüüvet, ta on hirmus hea.“

Bicket raputas pead.

„Kui võiksime ärgata Austraalias,“ ütles ta. „Kuid üks on kindel — me ärkame samas väikeses viletsas toas. Ükskõik, aga ometi muretsen omale teenistuse ja korjan selle raha.“

„Ehk võidaksime võiduajamistel kihla vedades?“

„Mul on ainult nelikümmend seitse šillingit ja kui ma kaotan, mis saab meist siis? Sa tead ju, et pead end hästi toitma. Ei, ma pean koha leidma.“

„Nad annavad sulle hea soovituse, eks?“

Bicket tõusis ja koristas taldriku ja tassi laualt.

„Muidugi, aga see tööala on täidetud — liigagi.“

Talle tõtt öelda? Ei kunagi! Aidaku jumal ise!

Asemel, mis ühele liiga lai ja kahele kitsas, lamas ta, naise juuksed peaaegu suus, ja

mõtles valmis, mis ametiühingus öelda ja kuis uut kohta muretseda. Ja kuna tunnid möödusid, põletas ta mõttes kõik sillad oma selja taga. Et ametiühingust toetust saada, oleks pidanud ta seal ütleva, kuis lood seisavad. Käigu metsa ametiühing! Tema ei mõelnudki sinna minna aru andma. Ta teadis väga hästi, miks ta raamatuid oli näpanud, aga kellelgi teisel polnud sellega pistmist, sest ükski teine poleks tundmusi mõistnud, mis temal olid Victorine'i asemel nähes hingetuna, kahvatuna ja kõhnana. Murra ise endale tee läbi! Ning poolteist miljonit töötuid! Noh, paariks nädalaks oli tal leib laual ja seks ajaks puutub ehk midagi pihku. Pealegi, lõpuks võiks ta paari šillingiga riskeerida ja mängus võita katsuda, sest kes teab... Victorine pöördus unes. „Ja muidugi,“ mõtles Bicket, „ma teeksin seda uuesti...“

Järgmisel päeval, kui ta oli juba mõni tund jalul olnud, jäi ta halli idataeva all hallil tänaval vaateakna alla seisma, mille taga paistis kogu puuvilja, viljavihud, metallitükid ja läikivad sinised liblikad — kõik reklameeritud Austraalia hoolikalt kuldses valguses. Bicketile, kes polnud kunagi Inglismaalt välja saanud, vaevalt mõnikord Lon-

donist lahkunud, paistis, nagu seisaks ta paradiisi väravate taga. Õhkkond kontoris endas polnud küll sugugi nii kuldne ja nõutud rahasumma oli õige suur, ometi lähendas ta pisut paradiisi kaasavõetud brošüüridega, mis peaaegu ta käsi põletasid, nii soojad olid nad.

Hiljem, kahekesi ühel tugitoolil istudes — kõhnuse hüve! — puurisid nad kahekesi nende kuldseks muutuvate lehtede kallal ja hingasid nende võluvust sisse.

„Arvad sa, et see on kõik tõsi, Tony?“

„Kui selles on kolmkümmend protsenti tõtt, siis on see mulle hea küllalt. Ainult kuidagi peame sinna saama. Suudle mind!“

Ümber nurga peatänavalt kostev trammi ja vankrite mürin ja nende aknaruutude lõgin vinges idatuules suurendasid nende õnne pääseda mingisse gaasivalgustatud paradiisi.

Üheksas peatükk.

Segadus.

Kaks tundi pärast Bicketit tuikus ka Michael kodu poole. Vanal Danbyl oli õigus nagu ikka: kui sa ei või usaldada pakkijaid, siis pane äriüksed kinni! Kuna ta Bicketi silmi

enam ei näinud, lõi ta kahtlema. Võib olla, mehel polnud naist olemaski. Aga siis astus Bicketi asemele Wilfridi teguviis. Kolm viimast korda Wilfridi kohates oli see ikka olnud järsk ja imelik. Haudus ta ehk salme?

Ta leidis Ting-a-lingi trepi hakult ootavas seisangus. „Mina ei lähe üles,“ näis ta ütlevat, „ehk olgu siis, et keegi kannab mind — ühtlasi on see hiljem kui harilikult.“

„Kus on su perenaine, sa väike vapp-loomake?“

Ting a-ling nohises. „Ma võiksin ju sellega leppida,“ jätkas ta nähtavasti, „kui sina mind kannad — trepiastmed nõuavad jõupingutust.“

„Lähme otsime ta üles,“ ütles Michael koera sülle võttes.

Kuna praegune käsi teda kõvemini surus kui majaproua oma, vahtis Ting-a-ling klaasiseil päranisilmil ja tema väljapaistev sabatutt värises.

Magamistoas laskis Michael koera nii hajameelselt langeda, et see sabatutt longus ja täis viha nurka oma asemele ronis.

Varsti juba lõunaaeg ja Fleuri ei ole! Michael püüdis tema kavatsusi meelde tuletda. Täna olid tal einel Hubert Marsland ja see rotorist — kuidas oli küll ta nimi?

Sellest pidi end muidugi tublisti lahutama. Rotoristid — nagu piimgi — tekitasid kopsus süsihappegaasi! Siiski! Juba pool kaheksa! Mis oli täna õhtul? pidid nad ehk L. S. D. tükile minema? Ei — see oli alles homme! Kas siis tõesti midagi ei olnud? Niisugusel korral püüab Fleur muidugi oma tegevuseta aega võimalikult lühikeseks kärpida. Alandlikult jõudis Michael sellele otsusele. Temal polnud mingeid illusioone, pidas iseend igapäevseks, tasuks ainult teatud elavus, muidugi ka tundmused naise vastu. Pealegi tunnustas ta, et tema armastuski oli nõrkus ja hukutas teda liialdatud muretsemisele, mille ta muidu põhimõttelikult maha surus. Coakerilt või Philipsilt — oma teenrilt ja tüdrukult — järele pärida, millal Fleur kodunt välja läinud, käis tema põhimõtete vastu. Seisukord maailmas oli niisugune, et Michael endalt alatasa küsis, kas tema isiklikud asjad üldse väärt olid, et neile tähelepanu raisata; aga septsamast oli ilma seisukord jälle niisugune, et oma isiklikud asjad olid ainukesed, millele maksis tähelepanu pöörata. Ja ometi oli temal, tõtt öelda, ainuke asi ilmas — Fleur ja kui ta temale liiga palju tähelepanu kinkis, siis kartis ta ikka, et ta teda tüütab.

Ta läks riietustuppa ja tegi vestinööbid lahti.

„Kuid ei,“ mõtles ta. Kui ta koju jõudes minu juba rietatuna leiab, torkab see liiga silma.“ Ja nõnda pani ta oma vestinööbid uuesti kinni ja läks trepist alla. Coaker oli trepikojas.

„Mr. Forsythe ja sir Lawrence astusid kuue paiku sisse, sir. Mrs. Mont polnud kodus. Mis ajaks katan ma lõunalaua?“

„Veerand üheksa paiku. Välja me vististi ei lähe.“

Ta läks elutuppa, astus läbi hiina tühjuse ja tõmbas eesriide kõrvale. Plats paistis külmana, pimedana ja tuulisena. Ja ta mõtles: Bicket — kopsupõletik — loodetavasti on Fleuril kasukas seljas.“ Ta võttis sigareti ja pani ta jälle tagasi. Kui Fleur teda aknal märkaks, peaks ta seda liialdatud mureks. Ja ta läks uuesti üles, et vaadata, on ta kasuka selga pannud.

Ting-a-ling, kes ikka veel magas, tervitas teda sabatuti liputamiseiga, kuid jättis selle äkki jahmatades. Michael avas kapi. Kasukas seljas! Hea! Ta nuusutas parajasti, kui Ting-a-ling temast mööda sörkis ja Fleuri hääl ütles: „Noh, mu kallike!“ Michael soovis, et see kuuluks temale, ja tuli kapiukse var-

just välja. Taevakene! Kui ilus ta oli tuule värvituna! Ta seisis üsna vaikselt mõttes.

„Halloo, Michael! Olen hiline. Olin klubis ja tulin jala koju.“

Michaelil oli seletamatu tundmus, et selles oli midagi varjatut. Nõnda siis varjas ka tema midagi ja ütles: „Just praegu vaatasin järele, kas sul kasukas seljas, hirmus külm on. Sinu isa ja Bart on siin käinud, läinud teised paastudes minema!“

Fleur heitis mantli seljast ja laskus toolile. „Olen väsinud. Su kõrvad on täna nii kenasti kikis, Michael.“

Michael laskus põlvil ja ulatas käed naisel ümber piha. Selle silmadel oli imelik helk, midagi uurivat, ebamäärast, mis ajas pisut kartma.

„Kui sina kopsupõletiku saaksid, kaotaksin mina lihtsalt aru,“ ütles ta.

„Miks just kopsupõletiku?“

„Sa ei tea, millega see ühenduses — ükskõik, see sind ei huvita. Kas välja läheme või ei?“

„Muidugi läheme. Täna on vastuvõtmine Alisoni juures.“

„Oh jumal! Aga kui oled väsinud, võiksite ära öelda.“

„Mu kallis! Võimatu! Seal on mitmesuguseid inimesi.“

Laituseavaldust alla neelates ohkas ta: „Hea küll! Frakis?“

„Jah, valge vest. Sa meeldid mulle valges vestis.“

Kaval pisi võrukael! Michael surus tema pihta ja tõusis. Fleur patsutas tasakesi tema kätt ja nõnda läks ta lohutatuna oma riietustuppa . . .

Kuid Fleur istus vähemalt viis minutit veel, olles mitte just „vastukäivate tundmuste“, vaid õige suure segaduse ohver. Viimase tunni jooksul olid kaks meest sedasama teinud — põlvitanud tema ees ja pannud käed ümber ta piha. Kähtlemata oli ta liiga ettevaatamatu olnud Wilfridi korterisse minekuga. Alles siis, kui ta juba seal oli, märkas ta, kui sootuks ettevalmistamata oli ta kõigeks selleks, mis puutus elu füüsilist külge. Tõsi, Wilfrid polnud küll midagi rohkem teinud, kui tegi praegu Michaelgi. Aga — armuline jumal! — ta oli märganud tuld, millega ta mängis, mõistis tormi, milles ta viibis. Ta oli temal ära keelanud sõnagi Michaelile lausuda, kuid loomusunniliselt taipas ta, et ta tema võitluse suhtes püüda kahele loiaalne olla

millelegi ei võinud toetuda. Segaduses, hirmus ja ärevuses maitses ta ometi tahes või tahtmata meeldivat soojust teadmises, et kaks meest teda korraga sedavõrt armastavad, ja uudishimulikult ootas ta, millega küll asi lõpeb. Ta ohkas. Oma kogemuste kogusse oli ta ühe uue juurde saanud, ent kuidas ka tulevikus seda kogu suurendada, ilma et teda ja võib olla ka kogujat ennast mitte hävitada, seda ei mõistnud ta praegu.

Pärast oma sõnu Wilfridile „Eeva“ ees: „Teie olete hull, kui lähete — oodake!“ teadis ta, et noormees tingimata midagi loodab, pealegi veel varsti. Sagedasti oli Wilfrid palunud teda oma poole, et kuulda tema otsust oma vana „kolu“ kohta. Kuu, isegi veel nädal tagasi oleks ta mõtlemata sinna läinud ja Michaelile hiljem sellest „kolust“ jutustanud. Aga nüüd mõtles ta ikka ja jälle selle üle järele ja kui poleks olnud seda hommikueine auru ja tundmust, mille sisendas „rotoristide“ seltskond, kuhu kuulusid Amabel Nazing ja Linda Frewe, tundmust, et igasugune tühine südamevaev on „lolus“ ja et igasugused elamused ongi „asi“, siis oleks ta ehk veel praegu järele mõelnud. Olid need läinud, tõmbas ta sügavalt hinge ja võttis telefoni kuuldetoru hiina teekastilt.

Kui Wilfrid oleks pool kuus kodus, siis tuleks ta tema „kolu“ vaatama.

Noormehe vastus: „Mu jumal! Kas tõesti!“ pani ta peaaegu peatuma. Kuid oma kõhkleemisest võitu saanud mõeldes: „Tahan paariislik olla — Proust!“ läks ta klubi poole teele. Kolmveerand tundi kulutas ta ilma vähemagi muu ergutusvahendita, kui aga jõi kolm tassi hiina teed, soris kolme „Moepeegli“ vana numbrit, vaatas kolme maalt tulnud liikme — „korjused tugitoolis“ — kujusid selja tagant ja läks kohale hoolikalt arvestatud veerandtunnilise hiljaksjäämisega.

Ülal seisis Wilfrid avatud uksele, ise kahvatu nagu hing puhastustules. Õrnalt võitis ta Fleuri käe ja viis ta sisse. Kerge värinaga mõtles Fleur: „Sünnib see siis nõnda? *Du cõte de chez Swann!*“ Ta vabastas oma käe ja hakkas „kolu“ seas ümber kolama, silmitsedes seda tükk tükkilt.

Vana inglise „kolu“, kusagilt rüütlimõisast pärit, siin, seal mõni ese idast või esimesest keisririigist, kogutud kas mõne rändava või prantsuse kuningakojas teeninud Deserti poolt. Fleuril oli hirm istet võtta, sest ta kartis, et Wilfrid võiks siis „autoriteetide“ näpunäidete järele talitama hakata. Samuti ei tahtnud ta ka Tate galeriis poolitatud

pinevat kõnelemist jätkata. „Kolu“ vaadelda oli hädaohuta, Wilfridile heitis ta pilgu ainult neil üürikesil hetkil, mil see temale otsa ei vaadanud. Ta teadis, et ta oma mängu „La Garçonne’iga“ Amabel Nazingi kohaselt ei mängi ja et teda tõepoolest hädaohut ähvardab siit lahkuda, ilma et saaks lisaks uusi elamusi. Ja tahes või tahtmata oli ta Wilfridi pärast kurb; selle silmad ihkasid teda ja tema huuli oli valus vaadata. Kui Fleur viimaks „kolu“ aine põhjani oli ammutanud ja istet võttis, heitis noormees end tema jalge ette. Ta toetas oma põlved mehele vastu rinda, et võimalikult mõjuvat kaitset leida ja pooleldi hüpnootiseerituna tundis ta seisukorra kurbloolust — mehe hirmu iseenda pärast ja tema kirge naise vastu. See oli piinlik ja lõikas sügavale ning ei olnud kooskõlas sellega, mida Fleur oli oodanud; kõik kaldus nagu kõrvale ja kuidas — kuidas küll võis ta minema pääseda, ilma et sünnitaks veel suuremat piina mehele ja iseendale? Ja kui ta siis korraks suudelduna, mitte aga vastu suudelnuna väljas oli, mõistis ta, et oli veerand tundi maitsnud reaalselt elu, aga ta polnud sugugi kindel, kas see talle meeldis või ei. . . Ent nüüd, siin omas toas, Alisoni õhtule end

ümber riietades, huvitas teda küsimus, mis oleks ta siis tunnud, kui asi oleks sinna- maale arenenud, nagu see „autoriteetide“ järele kohane. Kindlasti poleks ta kümnen- dikkugi neist tundmustest ja mõtetest maits- nud, mis oleks sellele sündmusele mõnes moodsas kirjanduslikus teoses külge luule- tatud. See purustas illusioonid või oli ta ehk ise puudulik? Aga Fleur ei võinud end puudulikuna tunda. Ja kuna ta pisut oma õlgu puuderdas, pööras ta oma mõtted Ali- soni õhtule.

.
Kui leedi Alisonile meeldis mõnikord noorema sugupõlvega kokku puutuda, ei hiilanud Aubrey Greene’id ega Linda Frewe’d ometi mitte tema õhtuil oma juuresolekuga. Nesta Gorse oli kord tõepoolest seal olnud, aga hiljem tõstsid tema üle kaebust üks politikategelane õigusteaduslikust ja kaks kirjanduslikust ilmast. Nähtavasti oli ta nende endast-lugupidamise rüüd oma pis- tetega pisut läbistanud. Sibley Swan oleks olnud soovitud külaline, sest tema võitles mineviku eest, kuid tema oli esiotsa oma nina püsti ajanud ja vahtis ülalt alla. Nõnda siis, kui Fleur ja Michael sisse astusid, polnud koos mitte intelligents, vaid intellektuaalne selts-

kond, ja kõneluses kunstist ning kirjandusest tundus kogu see hiilgus ja „*savoir faire*“, mis on omane ainult neile, kel pole õnneks vaja „*faire*“, nagu Michael armastas tähendada.

„Ometi on just samad hernehirmutised need,“ pomises ta Fleurile kõrva, „kes loovad kunstnikkudele ja kirjanikkudele nimed. Aga kes on tänase õhtu hing?“

Täna näis olevat ühe daami debüüt, kes laulis balkani rahvaste laule. Kuid paremal pool oli juba neli lauda bridge-mänguks valmis ja nende ümber olid paigad juba võetud. Muusika kuulajate seas leidis veel mõni Gurdon Minho, mõni seltskondlik maalija ja tema abikaasa, mõni raidkunstnik, kes otsis tööd. Fleur, keda kiiluti Gurdon Minho enese, leedi Feynte'i ja maalija abikaasa vahele, kavatses põgenemist. Seal, jah, seal oli mr. Chalfont! Leedi Alisoni juures ei raisanud Fleur, kes oli hea „*milieu*“ tundja, kunagi oma aega kunstnikkudele ja kirjanikkudele — neid kohtas ta ju igal pool.

Siin valis ta omale ikka suurima poliitilis-kirjandusliku „ässa“, ja varus silmapilku tema naelutamiseks. Kuna ta küsimusse oli süvenenud, kuidas just mr. Chalfonti

naelutada, jäi tal teatud draama silmapaari vahele, mis sündis väljaspool.

Michael oli roninud ülemisele trepiotsale, sest tal polnud tungi vestelda ja sõnadega vehelda; ja käsipuule toetudes — erilasena peen oma valges pikas vestis, käed sügavalt püksitaskus — vaatles ta Fleuri pöörduvat ja painduvat kaela ning kuulas balkani laule, ilma et peaaegu millelegi oleks mõelnud. Sõna „Mont!“ pani ta võpatuma. Wilfrid seisis just tema all. Mont! Kahe aasta jooksul polnud ta Wilfridile enam lihtsalt Mont olnud.

„Tulge siia alla!“

Trepi vaheplatsil seisis kojanõunik Lionel Charwelli rinnakuju, mille valmistanud Boris Strumolowski selles küünilises žaanris, mille ta omandanud peale seda, kui June Forsyte tema tõsise, kuid tunnustamata ande toetusest oli loobunud. Selleaastasel akadeemia näitusel ei eraldanud ta millegagi teistest rinnakujudest ja noored Charwellid maalisid talle naljatades vuntsid nina alla.

Selle eseme kõrval toetus Desert kinnisilmi vastu müüri. Tema nägu oli Michaelile mõistatuseks.

„Mis on, Wilfrid?“

Desert ei liigutanud ennast. „Sa peak-
sid teadma — olen armunud Fleuri.“

„Mis!“

„Mina ei mõtle salajas roomata. Teil
tuleb seda arvestada. Kahju, kuid nii see
on. Hakake peale!“ Tema nägu oli surnu-
kahvatu ja tema lihased tõmblesid. Michael
lil aga tõmbles hing, süda. Missugune hir-
mus, õudne, „kole loll“ silmapilk! Tema
parem sõber — tema pruudisõitja! Loomu-
sunniliselt kobas ta sigaretikarpi — loomu-
sunniliselt pakkus ta seda Desertile. Loo-
musunniliselt võtsid nad mõlemad sigaretid
ja andsid vastastikku tuld. Siis ütles Michael:
„Fleur — teab?“

Desert nokutas pead. „Seda ei tea ta, et
ma teile ütlen, muidu poleks lubanud. Ette
heita pole teil temale midagi — veel mitte“.
Ja ikka veel kinnisilmi lisas ta: „Ma ei saa-
nud parata.“

See oli Michaeli oma ebateadlik mõte!
Muidugi! Muidugi! Kui rumal, seda mitte
näha! Siis nagu sulgus tema sisemuses mi-
dagi ja ta ütles: „Väga kena, et mulle üt-
lesite, aga kas te ära ei sõida?“

Deserti õlad tuksatasid vastu seina.

„Mõtlesin nõnda, aga nagu näib, mitte.“

„Näib? Ma ei mõista.“

„Kui ma kindlasti teaksin, et mul pole min-
git lootust — aga ma ei tea ju,“ ja äkki
vaatas ta Michaelile otsa. „Kuulge, pole
mingit mõtet vastastikku teineteist glasse-
kinnastega paitada. Olen meeleheitel ja ma
võtan ta teilt, kui aga suudan.“

„Armuline jumal!“ ütles Michael. „See
on liig!“

„Jah! Nühi aga nina alla! Aga kui ma
mõtlen, et teie temaga täna üheskoos koju
lähete, kuna aga mina,“ ta naeris oma kohu-
tavat vaikist naeru, „siis annan teile nõu mitte
midagi mulle nina alla nühhkida.“

„Hea küll,“ ütles Michael. „Aga kuna
see pole mõni Dostojevski romaan, siis on
asjata veel midagi lausuda!“

Desert eemaldus seinast ja pani käe Lio-
nel Charwelli kujule.

„Vähemalt mõistate ehk, et tegin oma rää-
kimisega kõik mis võimalik — võib olla hä-
vitasin iseendagi. Igatahes ei visanud ma
enne sõjakuulutust ühtegi pommi.“

„Ei,“ ütles Michael süngelt.

„Te võite mu raamatud kellelegi teisele
kirjastajale üle visata.“

Michael kehtas õlgu.

„Head ööd siis,“ ütles Desert. „Kahju,
et olen nii primitiivne.“

Michael vaatas oma pruudisõitjale otseteed näkku. Polnud kahtlust, seal ilmes kibe meelega. Ta tegi käega pooleldi mingi liigutuse ja lausus pooleldi „Wilfrid“ ja kuna Desert alla läks, astus tema mööda treppi üles.

Uuesti vanal paigal tagasi, katsus ta endale selgeks teha, et elu on ainult naeruks, kuid ei suutnud. Tema seisukord nõudis ussi kavalust, lõvi julgust ja tuvikese vagurust; ta ei tunnud endal neid ülistatud omadusi leiduvat. Kui Fleur teda nõnda armastaks nagu tema Fleuri, siis võiks tal Wilfridi vastu olla ainult tõsine kaastundmus. Oli nii loomulik Fleurisse armuda. Kuid tema ei armunud, oh ei, tema mitte! Michaelil oli üks voores — kui see üldse oli voores — tagasihoidlik arvamine iseendast, ja kaldumus kõrgelt hinnata oma sõpru. Ta oli kõrgelt hinnanud ka Deserti ja imelik, praegugi ei hinnanud ta teda madalalt. Tema oli küll sõber, kes tahtis teda surmlikult haavata — hävitada tema naise armastuse, õigem ainult poolehoidu, aga ometi ei pidanud ta teda kelmiks. Niisugune kannatlikkus oli lootusetu, seda teadis ta, kuid vaba tahe ja vaba leping polnud temale mitte ainult kirjanduslikud mõisted, vaid osa tema loomusest.

Tarvitada valjust, kuigi see oleks soovitatav, ei kuulunud tema teguviisi. Ja midagi meelega taolist möllas tema südames, kui ta märkas neid kavalaid väikesi võtteid, millega Fleur püüdis end suure Gerald Chalfonti juures maksma panna. Ehk lahkub ta temast Wilfridi pärast! Kuid kindlasti — ei — tema isa, maja, koer, tema sõbrad ja tema — kolleksioon — ei, neid ei suuda ta jätta! Aga kui oletada, et ta peab kõik omale, Wilfrid kaasa arvatud! Ei, ei! Seda ta ei teeks! Ainult silmapilguks tumestas see oletus Michaeli südame loomuliku usku.

Jah, aga mis teha? Fleurile öelda, end välja rääkida? Või oodata ja vaadelda? Milleks? Ilma teadliku nuuskimiseta ei võinud ta vaadelda. Desert nende majja enam ei tuleks. Ei! Kas täielik avameelsus või täielik ignoreerimine — see aga tähendas elada Damoklese mõök pea kohal. Ei! Täielik avameelsus! Ja mitte midagi teha, mis sarnaneks lõksule! Ta laskis käe üle otsaesise käia — see oli märg. Kui nad ometi kodus oleksid, kaugel sellest kisast ja neist kultiveeritud pärdikuist! Võib ta minna ja Fleuri kuidagi välja õngitseda? Võimatu ilma põhjuse! Põhjuseks ainult torm tema peaaigus! Ta pidi hambad kokku suruma.

Laul lõppes. Fleur vaatas ümber. Nüüd viipab ehk Fleur temale! Otse selle vastu, ta tuli tema juurde. Ta ei suutnud hoiduda küünilisest mõttest: „Vana Chalfont on tal juba õnge otsas!“ Michael armastas teda, kuid ta tundis tema väikesi nõrkusi. Fleur astus ligi ja võttis mehel käisest kinni.

„Mul on sellest küll, Michael, poeme minema. On sul midagi selle vastu?“

„Ruttu!“ ütles Michael; „enne kui meid tabatakse.“

Külmas välisõhus mõtles ta: „Kas nüüd? Või tema toas?“

„Mina arvan,“ ütles Fleur, „et mr. Chalfonti hinnatakse liiga kõrgelt — ta pole midagi muud kui aga mõistuslik haigutus. Homme nädala pärast tuleb ta hommikunele.“

Mitte nüüd — tema toas!

„Keda arvad ühes temaga kutsuda peale Alisoni?“

„Mitte midagi kärarikast.“

„Muidugi mitte, aga midagi, mis üllataks Michaeli. Tühja kah! Vahel arvan ma, ei maksa vaeva.“

Michaeli süda peatus. Oli see ehk kurja kuulutatav ennustus — „primitiivi“ tunnus, mis tõusis tema jumaldatud seltskondliku

kunsti praktilises meistris? Veel tund tagasi oleks Michael öelnud:

„Sul on õigus, mu kallis, ei maksa!“ Nüüd aga omandas iga muutus hädaohtliku tähenduse! Ta võttis Fleuril käe alt kinni.

„Ära muretse, küllap me juba midagi parajat välja kougime, nii või teisiti.“

„Mõni hiina minister oleks just paras,“ muheles Fleur, „ühes Minho ja Bartiga — neli meest — kaks naist — mõnus. Ma räägin Bartiga.“

Michael oli juba välisukse avanud. Fleur astus sisse; Michael viivitas, et vaadata tähti, plataane ja mehe kogu, kel krae kõrvuni ülal ja kübar silmini all. „Wilfrid!“ mõtles ta: „Hispaania! Miks Hispaania? Ja kõik need vaesed viletsad, kes õnnetud — süda — ool neetud süda!“ Ta sulges ukse.

Kuid varsti pidi ta teise avama ja vähema vaimustusega kui kunagi. Fleur istus toolitoel, seljas kahvatu lavendlikarva pyjama, mida ta vahetevahel kandis moe tabamiseks, ja vahtis ainiti tulle. Michael jäi seisma, vaatas teda ja siis iseend ühes neist viiest peeglist — valge ja must, pierrot-pyjama, mille Fleur talle ostnud. „Draama kujud,“ mõtles ta, „draama kujud! On see tõelikkus?“ Ta astus edasi ja istus teisele tooli toele.

„Pagan võtku!“ ütles ta. „Tahaksin olla Antinous!“ Ja ta libistus toelt toolile, Fleurile selja taha, et naisel võimalik oleks tahte korral oma nägu varjata.

„Wilfrid rääkis mulle,“ ütles Michael rahulikult.

Südame pealt välja! Mis nüüd? Ta nägi vere viskuvat Fleuri kaela ja palgesse.

„Oo! Kuis nii — mis sa sellega mõtled: rääkis mulle?“

„Just seda, et tema on sinusse armunud — mitte midagi rohkem — või on seal rohkem, mis?“ Ja tõstes jalad üles toolile võttis ta kätega põlvede ümbert kinni. Juba — juba oli ta küsimuse esitanud! Hambad kokku! Hambad kokku! Ja ta sulges silmad.

„Muidugi,“ ütles Fleur väga pikkamisi, „pole midagi rohkem. Kui Wilfrid tahab nii loll olla.“

Tahab! See sõna tundus ülekohtusena sellelt, kelle oma „lollus“ oli alles nii värske — nii visa! Ja imelik! — tema süda ei teinud mingit hüpet. Kuid Fleuri sõnade juures oleks pidanud ta ometi hüppama.

„On siis nüüd Wilfridiga lõpp?“

„Lõpp? Ma ei tea.“

Ah! Kes teadis midagi, kui oli tegemist kirega?

„Siis,“ ütles Michael ennast kõigiti kokku võttes, „ära unusta, kui hirmsasti ma sind armastan.“

Ta nägi Fleuri oma õlgu liigutavat, kuna tal silmalaugudes tõmbles.

„On see tõenäolik?“

Kibedalt, südamlikult, lihtsalt — kuidas? Äkki tulid naise käed ja võtsid mehel kõrvust kinni. Neist kõvasti kinni hoides vaatas naine alla mehele otsa ja naeris. Ja jällegi ei tahtnud Michaeli süda hüpata. Kui aga Fleur teda ninapidi ei vea, siis ta — ! Ometi tõmbas ta naise oma juurde toolile. Lavendel, valge ja must läksid segi — Fleur vastas tema suudlustele. Aga kas südamest? Kes teab? Michael mitte.

K ü m n e s p e a t ü k k .

Sportlase surm.

Oma tütre pettununa ütles Soames: „Ma ootan,“ ja võttis istet keset rohekas-halli sohvast, unustades Ting-a-lingi; see magas tule paistel väsinuna Amabel Nazingi tähelepanust, kes oli teda nimetanud „nii nutikaks“. Hallina ja tõsisena, jalg põlvel ja korts silmade vahel, mõtles Soames Eldersonist, ilma seisukorrast ning sellest, et seal ikka midagi sünnib. Ja mida rohkem

ta mõtles, seda rohkem imestas ta, kuid võis ta küll niisugune puupea olla, et läks ettevõttesse, kus tuleb tegemist välismaaliste lepingutega. Kogu vana äritarkus, mis oli üheksateistkümnendal sajandil põhjendanud briti rikkuse, kogu Forsyte'i filosoofia, et peab iseoma asjade eest muretsema ja mitte riskima, tihesilmiline rahvuslik individualism, mis loobus jahipidamisest ühe või teise võõra metsalinnu peale — kõik see väitis talle vaikuses vastu. Briti oli poliitiliselt valeteel, kui ta püüdis maismaad mõjustada ja P.P.R.S. oli äriliselt valeteel, kui ta tahtis välismaade ärisid kindlustada. Tema tõu eriline instinkt nõudis jällegi iseoma otsekohest ja erilist teerada. Ära sega end millessegi, mida sa ei saa kontrollida! „Vana Mont“ oli öelnud: „Sõbralik vahekord!“ Mitte midagi selletaolist, vaid: mõtle iseoma asja peale! See oli see õige „vormel“. Ta pidi alla oma sääremarjade juurde vaatama — Ting-a-ling nuuskis pükste kallal.

„Oo!“ lausus Soames. „See oled sina!“

Pannes esikäpad sohvale Ting-a-ling nilpas keelt.

„Sind üles võtta?“ küsis Soames. „Sa oled liiga pikk.“ Ja jällegi tundis ta kerget soojust, teades, et ta kellelegi meeldib.

„Minus peab midagi olema, mis temale meeldib,“ mõtles ta, võttis koeral kukla pealt kinni ja tõstis ta padjale. „Sina ja mina,“ näis koer oma jõllitamisega ütlevat — see väike hiina loomake! Hiinlased teavad, mis nad teevad, juba viis tuhat aastat on nad ainult omade asjadega tegemist teinud.

„Mina astun tagasi,“ mõtles Soames. Aga mis saab Winifrediga ja Imogeniga, samuti ka mõne Rogeriga ja Nicholasega, kes oma raha sinna ettevõttesse paigutanud ainult sellepärast, et tema seal juhatuses oli? Ta soovis, et nad talle nagu lambakari poleks järele joosnud. Ta tõusis sohvalt. Polnud mõtet oodata, parem läheb ta Green Streetile ja räägib asjast kohe Winifredile. Tema peaks jällegi oma paberid müüma, kuigi nad olid pisut hinnas langenud. Ja ilma et oleks Ting-a-lingiga jumalaga jätnud, läks ta.

Kogu läinud aasta oli ta elust peaaegu rõõmu tunnud. Temale oli arvamata suureks lahutuseks, et ta vähemalt kordki nädalas võis kuhugi minna ja seal istuda, kus leidis teatud sümpaatiat, nagu millalgi Timothy juures. Kodust lahkudes oli Fleur suurema osa oma isa südamest kaasa võtnud ja Soames leidis palju soovitamamana kord

nädalas oma südant küllastada, kui et alata teda kaasas kanda. Oli ka teisi põhjusi, mis kaasa aitasid tema meeoleolu kergendamiseks. See saatanlik võõramaalane, Prosper Profond, oli ammu jäänud mõni teab kuhu ja Soamesi naine oli sest ajast saadik palju rahulikum ning vähem sarkastiline. Tema oli omale nüüd midagi pähe võtnud, mida nimetati Coué'ks ja oli tusedamaks muutunud. Sagedasti tarvitas ta autot. Üldiselt oli ta kodusem. Ka oli Soames Gauguiniga leppinud: vähene hinna langus tema teostes tõendas, et see maalija on ikka veel tähelepanuväärne, ja ta ostis veel kolm tema pilti juurde. Gauguin pidi uuesti hinnas tõusma. Soames peaaegu kahetses oma eeltundmust selles asjas, sest see mees oli talle südame külge kasvanud. Tema värv oli väga meeldiv, kui aga kord olid temaga harjunud. Eriti üks pilt, mis midagi ei tähendanud, niipalju kui Soames selles taipas, kiskus vaataja silmad oma külge. Ta tundis teatud mõttes rahutust, kui mõtles, et ta peaks sellest pildist kõrgendatud hinna eest lahkuma. Kuid kõige enam mõjustas tema heaolekut uuesti ilmuv nooruslik huvi Annette vastu ja suurem lõbu selles, mis ta sõi, kuna ta vaim samal ajal mõnuga

teotses rahaliste asjadega. Naelsterling tõusis, tööerakond rahulik! Ja nüüd on nad lahti ka sellest vabameelsest virvetulest, nii et võib loota mõni aasta kindlat vanameelset valitsust. Ja kui mõelda, nagu tema seda praegu tegi, minnes läbi St. Jamesi pargi Green Streeti poole, et tema oli läinud ja pistnud oma jala ettevõttesse, mida tema ei võinud kontrollida, siis tundis ta — jah, tundis, nagu oleks selles saatan ise kaasas aidanud.

Piccadillyl kõndis ta pargi poolel ja heitis oma hariliku pilgu Iseeumi klubile. Riided olid akende ees ja nende vahelt tungisid pikad, mõnutsevad valgusjoad. See tuletas talle meelde — keegi oli öelnud, George Forsyte olevat haige. Õige, juba kuude kaupa polnud ta teda enam akna all tähele pannud. Nojah, George oli alati liiga palju söönud ja joonud. Soames läks üle tänava ja klubi akende alt mööda ning mingisugune äkiline tundmus — ta isegi ei teadnud, mis see oli — mingisugune igatsus iseoma mineviku järele, omataoline kojuigatsus — ajas ta mööda treppi üles astuma.

„On mr. George Forsyte klubis?“

Halli peaga, pikerguse näoga uksehoidja, keda ta tundis juba läinud sajandi kaheksa-

kümnendaist aastaist, vahtis talle püüsil mil vastu.

„Mr. Forsyte, sir,“ ütles ta, „on väga haige. Öeldakse, tema ei tõuse enam, sir.“

„Mis?“ ütles Soames. „Keegi pole mulle sellest rääkinud.“

„Tema on väga haige — tõesti väga haige. See on süda.“

„Süda! Kus ta on?“

„Oma korteris, sir, just ümber nurga. Öeldakse, arstid olevat juba lootuse kaotanud. Siin tuntakse temast väga puudust. Olen teda tunnud nelikümmend aastat. Veel vana kooli mees, ja suurepärase viinade ja hobuste tundja. Meist pole keegi igavene, öeldakse, aga kunagi ei tulnud mul mõttesse, et näeksin tema kadu. Pisut liiga täisvereline, sir, seda oli ta.“

Kerge jahmatusega märkas Soames, et tema polnud kunagi teadnud, kus elab George, nii väga näis ta siin selle nurgakna juurde kuuluvat.

„Andke mulle tema aadress,“ ütles ta.

„Belville Row, nr. 11, sir. Tahaksin loota, et leiata ta paremana. Tunnen ta naljad vajalised olevat — tunnen tõepoolest.“

Pöördudes ümber nurga Belville Row'le, Soames arvutas ruttu. George oli kuus-

kümmend kuus, ainult aasta noorem kui tema ise. Kui George oleks tõesti *in extremis*, siis oleks see üsna loomuvastane. „See tuleb hooletust elust,“ mõtles ta. „Oli alati tuisupea, see George! Millal kirjutasin tema testamendi?“ Tema mälestuse järgi jättis George oma raha vendadele ja õdedele — kedagi muud ei olnud tal. Sugulusetundmus liigutas end Soamesis — perekondlikult korraldav instinkt. Nemad — temperamentlikud vastandid — polnud George'iga kunagi hakkama saanud; ometi pidi ka tema matma ja kes pidi seda korraldama kui mitte Soames, kes oli oma elu ajal nii paljude Forsyte'ide matuseid näinud. Tal tuli meelde naljanimi, mille George talle millalgi annud — „surnumatja“. Hm! Siin peitus luuleline õiglus! Belville Row! Ah! Nr. 11 — täielik poissmehe asukoht! Ja kätt kella juurde tõstes mõtles ta: „Naised!“ Kuidas oli George'i vahekord kogu tema elu olnud naistega?

Kõlistamise peale avas mustas saterkuues mees teatud vaikiva tagasihoidlikkusega.

„Minu onupoeg mr. George Forsyte? Kuis on temaga?“

Mees surus huuled kokku.

„Kardetakse, et ööd üle ei ela, sir.“

Soames tundis pistet oma Jaegeri vesti all.
„Meelemärkusel?“

„Jah, sir.“

„Võite talle minu kaarti näidata? Ehk tahab ta mind näha.“

„Palun, ehk ootate siin, sir?“

Soames astus madalasse ruumi, mis rina-kõrguselt laudadega vooderdatud ja kõrge-malt gravüüridega ehitud. George — koguja, Soames polnud kunagi midagi selletaolist temas oletanud. Seintel, ükskõik kuhu silmad pöörata, olid värvitud ja värvimata, vanad ja uued gravüürid, mis kujutasid sporti, hobustega võiduajamist ja rusikavõitlust. Vaevalt toll punasest seinast oli mõnes paigas näha. Kui Soames mõtles nende väärtust hindama hakata, märkas ta, et ta pole just üksi. Keegi naine, kelle vanadus tumedas valguses raske määrata, istus tule ees kõva seljatagusega tugitoolil, küünarnukk toolitoel ja taskurätik silme ees. Soames vaatas teda ja ninasõõrmed löid tal salajases nuusutuses värisema. „Mitte seltskonnadaam,“ mõtles ta. „Kümme ühe vastu, et asjad lähevad keeruliseks.“ Saterkuues mehe surutud hääl ütles:

„Ma pean teid sisse viima, sir.“ Soames laskis käe üle näo käia ja järgnes mehele.

Magamistuba, kuhu ta astus, oli eelmise toa imelik vastand. Kogu ühte seina kattis ainus suur mööblitükk, mis üleni kaste ja sahtleid täis. Peale selle polnud ruumis midagi, ainult veel tualettlaud hõbeasjadega, koldes elektri kütteaparaat ja selle vastas teises seinas voodi. Kolde kohal rippus ainus pilt, millele Soames heitis mehaanilikult pilgu. Kuidas! Hiina oma! Suur valkjas külje poolt kujutatud ahv, kes hoidis väljasirutatud käes tühjaks pigistatud puuvilja koort. Tema karvane nägu vaatas tagaspidi talle peaaegu inimsilmil otsa. Mis oli küll ajanud tema kunstivõhikust onupoega midagi niisugust ostma ja seda oma voodi ette asetama? Ta pöördus ja lõi silmad voodislamaajale. „Ainuke spordimees kogu seltskonnast,“ nagu Montague Dartie oli teda tema õitseajal nimetanud, lamas pondunud vormina tikitud vaiba all. Soames võpatas, nähes seda endist punast nägu kahvatuna ja pondununa nagu kuu, tumedad ringid silme all, milles ikka veel nende pilkav pilk. Kähisev, kõlatu hääl, millel ei puudunud vana Forsythe'i toon, ütles:

„Halloo, Soames! Tuled puusärgi mõõtu võtma?“

Soames tõrjus selle oletuse käeliigutusega tagasi. Imelik tundmus valdas teda, nähes

seda George'i pilkepilti. Nemad polnud kahekesi kunagi hakkama saanud, kuid — !

Ja ilmetul, ükskõiksel häälel ütles ta:

„Noh, George! Ajad jällegi ütles. Pole veel aeg. Võiksin ma midagi sinu heaks teha?“

Irvitus tuksatas George'i kahvatus huulis.

„Tee mulle koditsill. Tualettlaua sahtlist leiad paberit.“

Soames võttis poogna Iseeumi klubi kirjutuspaberit. Laua ääres seistes kirjutas ta tarvilikud algsõnad oma täitesulega ja vaatas siis George'ile otsa. Sõnad tulid kuuldavale teatud kähiseva naudinguga.

„Minu kolm hobusekronu noorele Val Dartiele, sest tema on ainuke Forsyte, kes eraldab hobuse eeslist.“ Naerukihin kurgus kõlas Soamesi kõrvus tontlikuna. „Mis sa kirjutasid?“

Soames luges: „Sellega jätan ma oma kolm jooksupobust oma sugulasele Valerius Dartiele, Wansdon, Sussex, sest temal on hobuste suhtes erilised teadmised.“

Jällegi endine naerukihin kurgus. „Oled vana paberikoi, Soames. Edasi. Milly Moy-le'le, Claremont Grove, nr. 12, kaksteistkümmend tuhat naela, mis vaba pärandusmaksust.“

Peaaegu oleks Soames vilistanud.

Naine kõrvalruumis!

George'i pilkav pilk oli muutunud süngeks mõtlemiseks.

„Hulk raha,“ pidi Soames tahes või tahtmata tähendama.

George'ilt kostis nõrk vihane kõla.

„Kirjuta üles, muidu jätan talle kõik.“

Soames kirjutas. „On see kõik?“

„Jah. Loe ette!“

Soames luges. Jälle kuulis ta seda naerukihinat kurgus.

„See on vast pill. Seda te lehtedesse ei lase. Too see mees sealt siia, teie kahekesi võite alla kirjutada.“

Enne kui Soames ukseni jõudis, avanes see ja mees astus ise sisse.

„Härra, .. pastor, sir,“ ütles ta vabandaval häälel. „Tahab teada, kas teie teda soovite näha.“

George käänas oma näo ja pööritas halle silmi.

„Tervitage teda minu poolt,“ ütles ta, „ja öelge talle, et ma näen teda oma matusel.“

Kummardudes lahkus mees ja jälle valitses vaikus.

„Nüüd,“ ütles George, „kutsu ta uuesti, ma ei tea, millal lipp langeb.“

Soames kutsus mehe. Kui koditsillile oli alla kirjutatud ja mees läinud, ütles George:

„Võta see paber ja valva, et sellele naisele välja makstaks. Sind ma usaldan, see on sinu hea külg, Soames.“

Imeliku tundmusega pani Soames paberi omale tasku.

„Tahaksid sa teda veel kord näha?“ küsis ta.

Kaua vahtis George talle ainiti otsa, enne kui vastas.

„Ei. Mis see aitab? Anna mulle sealt sahtlist sigar.“

Soames tõmbas sahtli lahti.

„Kas sa tohid?“ küsis ta.

George irvitas. „Pole oma elus midagi teinud, mis tohtisin, ei hakka ka nüüd sellega peale. Lõika ots ära!“

Soames tegi seda. „Ma ei anna talle tikku,“ mõtles ta. „Ei või vastutust endale võtta!“ Kuid George ei küsinudki tikku.

Ta lamas üsna vaikselt, sütitamata sigar kahvatute huulte vahel, kumerad silmalaud suletud.

„Ela hästi,“ ütles ta, „ma teen uinaku.“

„Ela hästi,“ ütles Soames. „Loodan, et sa peagi — —“

George avas silmad; nende ainitine, kurb, ometi pilkav pilk näis kustutavat iga lootuse ja lohutuse varjundi. Soames pöördus ruttu ümber ja läks välja. Tal oli halb ja peaaegu ebateadlikult läks ta jällegi elutuppa. Naine oli endises seisangus; õhus tundus endine lõhn. Soames võttis sinna jäetud sirmi ja läks välja.

„Siin on mu telefoninumber,“ ütles ta koridoris ootavale teenrile, „teatage!“

Mees kummardus.

Soames lahkus Belville Row'st. Kunagi polnud ta George'i juurest lahkunud, ilma et poleks tunnud — tema üle naerdi. Naerdi tema üle ka nüüd? Oli see koditsill George'i viimne nali? Kui Soames poleks teda täna õhtupoolikul vaatama läinud, kas oleks ta siis üldse seda koditsilli teinud, jättes kolmandik oma varandusest sellele kõrgel seljatagusega toolil istuvale lõhnavale naisele? Soamesi valdas müstiline tundmus. Kuidas võis inimene naljatada haua lävel? See oli teatud mõttes kangelasmeel. Kuhu pidi ta matma? Keegi ehk teadis — Francie või Eustace. Ja mis mõtlevad nad, kui nad ükskord sellest toolil istuvast naisest

teada saavad? Kaksteistkümmend tuhat! „Kui ma selle valge ahvi kätte saaksin, siis selle võtaksin ma,“ mõtles ta äkki. „See on hea asi.“ Ahvi silmad, väljapigistatud koor — oli ehk elu tõesti ainult kibe nali ja George sügavam kui tema ise? Ta kõlistas Green Streeti kella.

Mrs. Dartie laskis end väga vabandada, sest Mrs. Cardigan kutsunud ta lõunale ja neljandaks mänguosaliseks.

Soames sõi lõunat üksi. Poleeritud laua ääres, mille alla Montague Dartie üks või teine kord langenud või seal isegi maganud, sõi ja mõtiskles ta. „Ma võin sind usaldada, Soames, see on sinu hea külg.“ Need sõnad meelitasid, kuid samal ajal ka torkasid. Missugune sügavus selles kibedas naljas! Anda hoop tema perekondlikule tundmusele ja samal ajal teda usaldada, et tema selle riivava ülesande täide saadab! George polnud kunagi patšulist lõhnavale naisele kaheteistkümmet tuhandet naela kulutanud. Ei! See oli viimne irvitus perekonnale, Forsyte'idele, Soamesile endale! Hea küll! Kõiki neid, kes olid teda irvitanud, tabas nende saatus — Irenet, Bosinneyd, vana ja noort Jolyoni ja nüüd ka George'i. Surnud, suremas või briti Columbias! Jällegi nägi ta

oma onupoja silmi süütamata sigari kohal — ainitised, nukrad, pilkavad. Viletsakene! Ta tõusis lauast ja tõmbas eesriide närvlikult kõrvale. Öö oli selge ja külm. Mis sündis inimesega — pärast? George armastas öelda, tema olnud oma varasemas olemuses Charles teise kokk. Kuid jällesünd oli lollus, ogarate oletus! Ometi oleks tahtnud ka peale surma veel elust kinni pidada. Pea kinni ja hoia Fleuri ligi! Mis müra see oli? Grammofon kõõgis! Kui kassi pole kodus, peavad hiired...! Inimesed on kõik ühesugused — võtavad, mis võimalik ja annavad selle eest võimalikult vähe. Hea küll! Suitsetaks õige sigaretti. Teda küünlal süüdates — Winifred sõi lõunat küünalde valgusel, see oli nüüd jällegi moes — mõtles ta: „On tal ikka veel sigar hambus?“ Halenaljakas mees, see George — kogu oma eluaeg halenaljakas! Ta vaatles suitsurõngast, mille ta ebateadlikult teinud — üsna sinine — Soames ei tõmmanud suitsu kunagi sisse. Jah! George oli liiga ruttu elanud, muidu poleks ta kakskümmend aastat enne õiget aega surnud — liiga ruttu! Siin ta nüüd oli! Oleks ometi mõni kasski, kellega rääkida. Ta võttis väikese peletise koldesimult. Selle oli tema õepoeg Benedict aasta

pärast sõda kusagilt hommikumaa turult ostnud ja temal olid rohelised silmad — „Mitte smaragdide,“ mõtles Soames, „mõni odav kivi!“

„Teid palutakse telefoni juurde, sir.“

Ta läks trepikotta ja võttis kuuldetoru.

„Jah?“

„Mr. Forsyte lahkus, sir — magades, ütleb arst.“

„Oo!“ ütles Soames. „Oli tal sig...? Palju tänu.“ Ta pani kuuldetoru ära.

Lahkunud! Ja närvlikult katsus ta kodit-silli oma rinnataskus.

Üheteistkümnes peatükk.

Hea õnne peale.

Kogu nädala oli Bicket kohta otsinud, mis lipsas tal ikka käest nagu mõni libe angerjas või tabamatu pääsukene. Üks nael ülespidamiseks ja kolm šillingit hobuse peale kihlveoks ja järel oli veel kaksikümend neli šillingit. Tuul oli pöördunud edelasse ja Victorine oli esimest korda välja läinud. Seega langes midagi südamele, kuid tööpuuduse kohutav tont, piinav mure palja olemasolemise pärast ja mässav, surmlik hirm

sõid tema hinge ja südant. Kui ta nädala või kahe jooksul kohta ei leia, jääb üle ainult töömaja või gaas. „Gaas,“ mõtles Bicket, „tahab tema seda, siis tahan ka mina. Minule aitab juba. Lõpuks, mis see õige siis on? Tema kaisus pole mul selle vastu midagi.“ Kuid ometi viis loomusundlik tundmus, et pole sugugi nii lihtne pead gaasi sisse pista, ta esmaspäeva õöl uuele mõttele. Õhupallid — nende müüja täna Oxford Streetil. Miks mitte? Raha oli ju veel niipalju, et neid võis lennutada, ja pealegi ei vajanud ta selleks erilist lubatähte. Tema peaaegu, mis töötas varastel hommikutundidel orava kiirusega, taipas suurt ja arvatut paremust värviliste õhupallide müümisel võrreldes iga muu äriga. Võimatu oli ju nende müüjast mööda minna, oli ta ju igale silmale näha — hulk säravaid palle lendlemas nina all. Palju kasu neist ei saa, ta oli juba järele pärinud — üks penn kuuepennilise värvitud õhugloobuse pealt ja üks penn kolme kahepennilise pealt. Ja ometi oli nende müüja kuidagi elus ja vististi oli ta temale pisut luisanudki, kartes muidu oma elukutset liiga ligitõmbavana näidata. Sealpool silda, just liikumise möllus — ei, parem juba St. Pauli katedraali juures! Ta teadis ühe läbikäigu,

kus ta võis paar sammu liikumisest kõrval seista, nagu see mees seal Oxford Streetilgi. Kuid enda kõrval uinuvale naisele ei ütle ta midagi. Temale ei lausu ta enne ainustki sõna, kui liisk on juba langenud. Tema paneb oma viimse penni mängu. Et lei-bagi lauale saada, selleks pidi ta müüma — kui palju? Kolm tosinat suuri ja neli tosi-nat väikesi päevas annaks nädalas kaks-kümmend kuus šillingit kasu, kui see mees teda ninapidi ei vedanud. Mitte palju ei pääse sellega Austraaliale lähemale! Ka ei teeks sellega karjääri — Victorine'ile ajaks see hirmu peale. Kuid nüüd oli elu ja surma küsimus: ta peab õnne katsuma ning vabal ajal kohta edasi otsima.

Nõnda siis asus meie väike kapitalist järg-misel päeval kella kahe paiku nelja tosina suure ja seitsme tosina väikese palliga nõöri otsas, kahe šillingiga taskus ja vähesega kõhus, St. Pauli katedraali juurde oma pai-gale. Pikkamisi puhus ta kaks suurt ja kolm väikest palli täis ning sidus nende kaelad kinni ja laskis oma ette lendlema — punane, roheline ja sinine. Kummi hais ninasõõr-meis ja silmad pärani asus ta kõnnitee ser-vale ja vahtis möödaminejaid. Teda rahul-das tähelepanek, et suurem hulk liikujaid

silmad temale heitis. Kuid esimene inimene, kes temaga rääkis, oli politseinik.

„Kahtlen, kas te siin seista võite.“

Bicket ei vastanud, tema kurk oli liiga kuiv. Ta oli politseist nii mõndagi kuulnud. Oli ta ehk oma äri-ga vale otsast peale ha-kanud? Äkki kuugistas ta midagi alla ja ütles: „Laske ma ometi katsun, konstaabel, mul on vesi ahjus. Kui olen siin tüliks, siis lähen, kuhu soovite. See on mulle uudis ja taskus on mul ainult kaks šillingit ning naine kodus.“

Konstaabel, mehemürakas, mõõtis teda silmiga pealaest kuni jalatallani. „Hea küll, küllap näeme. Mina ei tülita teid, kui keegi ei kaeba.“

Bicketi pilk tumenes tänutundmuses.

„Täna väga,“ ütles ta; „võtke üks oma väikesele tütrekesele — mulle heaks meeleks.“

„Ma ostan ühe,“ ütles politseinik, „ma panen teil kauba käima. Tunni pärast va-banen' teenistusest, hoidke mulle valmis — suur, punane.“

Ta läks edasi. Bicket pani tähele, et ta teda silmas pidas. Tema aga astus renni äärelle ja seisis üsna vaikselt; tema suured silmad hakkasid igast möödaminejast kinni; ja aegajalt katsusid tema kõhnad sõrmed

närvlikult oma kaupa. Kui Victorine võiks teda näha! Kogu vaimujõud virgus temas. Issand Jumal! Küll ta juba siit välja pääseb päikesesse ja ellu, mis on tõelik elu!

Ta oli seal seisnud ligi kaks tundi, tammudes vilumatult jalalt jalale, ja oli müünud neli suurt ja viis väikest palli ning saanud kasu kuus penni, kui Soames pahasena nende peale, kes üle William Gouldyng Ingereri enam edasi ei saanud, sealt mööda läks teel P.P.R.S. juhatusse. Heidutatult pelglikust pomisemisest: „Pallid, sir — kõige parem sort!“ vaatas ta ümber, jättis St. Pauli peakiriku silmitsemise, mis oli tema eluaegne harjumus, ja peatus üllatuses.

„Pallid!“ ütles ta. „Mis peaksin ma nendega tegema?“

Bicket naeratas. Nende roheliste, siniste ja kollaste pallide ja Soamesi halli umbmeelsuse vahel oli nii vähe ühist, et isegi tema võis seda taibata.

„Lapsed armastavad neid, sir — kerged, sir, vestitasku . . .“

„Usun,“ ütles Soames, „aga mul ei ole lapsi.“

„Lapselapsed, sir.“

„Ka lapselapsi mitte.“

„Palun siis vabandada, sir.“

Soames heitis talle pilgu, millega ta oli harjunud vaeste iseloomu hindama.

„Vaene, vilets väike rott!“ mõtles ta.

„Andke mulle kaks — mis maksab?“

„Üks šilling, sir, ja tänan väga.“

„Tagasi anda pole vaja,“ ütles Soames ruttu ja astus imestanult edasi. Milleks ta küll need oli ostnud, pealegi veel enam kui kahekordse hinna eest, seda ei suutnud ta mõista. Ta ei mäletanud, et temaga varemalt midagi niisugust oleks sündinud. Väga imelik! Ja äkki taipas ta milleks. Mees oli olnud alandlik ja mahe — teda pidi praegusel kommunistlikul jõhkruise ajajärgul ergutama. Lõpuks oli see väike mees ometi — oli tõelikult kapitali laagris, oli oma raha pannud neisse pallidesse! Äri! Ja kuna ta silmad jällegi St. Pauli poole tõstis, toppis ta need vastikuna tunduvad asjad mantli tasku. Keegi võtab nad sealt muidugi välja ja imestab, mis tema küll nendega teeb! Noh, aga temal oli teisi asju mõtlemiseks! . . .

Bicket vahtis talle vaimustatult järele. Enam kui kakssada viiskümmend protsenti neilt pallidelt kasu, see oli juba midagi. Tundmus, et siit liiga vähe naisi mööda käis, kaotas oma teravuse — lõpuks tundsid naised raha väärust väga hästi, neilt ei saanud ainustki

liigset šillingit välja pigistada. Kui ometi rohkem niisuguseid läikiva kübaraga vanu miljonäre mööda läheks!

Kell kuus, kui oli juba kasu saadud kolm šillingit ja kaheksa penni, millest poole oli saanud Soamesilt, hakkas ta lendlevate pallide ohkeid lisama iseomadele; kirgliku hoolega võttis ta nad lahti ja vaatas, kuidas tema värvilised lootused üksteise järele kokku langesid, mispeale ta nad oma kasti sahtlisse ladus. Siis võttis ta selle kaenlasse ja läks silla poole. Terve päeva jooksul võiks ta neli kuni viis šillingit teenida — see hoiaks just leiva laual, kuni midagi paremat pihku puutub. Igatahes oli ta aga oma peremees, kes ei annud aru ei tööandjale ega ka ühingu. See teadmine ühes tõsiasjaga, et ta hommikust saadik midagi polnud söönud, andis talle sisemiselt imeliku kerge tundmuse.

„Ei tea, kas oli õige üks neist rahaonudest,“ mõtles ta; „räägitakse, need elavad kilpkonnasupist.“ Kodule lähenedes mõtles ta rahutult, mis oma kastiga teha. Kuidas varjata Victorine'i eest, et tema on kapitalistide ritta asunud ja oma päeva kulutanud tänavarennis? Halb asi! Victorine oli akna all. Bicket peab hea näo tegema. Ja vilistades astus ta sisse.

„Mis see on, Tony?“ küsis naine kastile tähendades.

„Ahhaa! Suurepärane mõte! Tule vaata!“

Ta võttis kastist palli ja puhus ta täis. Ta puhus meelegeitlikult, nagu ta seda veel polnud teinud. Temale kinnitati, et pall paisub kuni viie jala übermõõduni ja ta tundis, et kui ta suudaks palli nii suureks puhuda, siis see nii mõndagi pehmendaks. Puhudes kasvas pall nõnda, et varjas silme eest Victorine'i ja kogu toa, oli näha ainult kera värvitud õhku. Võttes pöidla ja esimese sõrmega pallil kaelast kinni hoidis ta selle ülal ja ütles:

„Siin ta on, oma ilusat kuus penssi väärt, mu armas!“ Ja ta vaatas naisele palli varjult otsa. Mu jumal, teine nuttis! Ta las kis selle neetud asja lahti; see langes alla ja kuna õhk temast pikkamisi välja tuli, tõmbus ta väikeseks krimpsus näruks määrinud põrandavaibal kokku. Haarates kinni naise tuksatavaist õlgadest ütles ta meelegeitel:

„Pea püsti, mu kallid, ära pane leivakanikat pahaks. Ma leian ju koha, kuid seni vee peal hoidmiseks on see tarvilik. Sinu tarvis teeksin ka palju halvemat. Tule ja muretse mulle teed, kõht on nende täispuhumisest tühi.“

Naine jättis nutu, tõstis pilgu, ei öelnud midagi — saladuslik oma suurte silmadega! Pidi arvama, tal olid omad mõtted! Kuid missugused, seda Bicket ei teadnud. Tee ergutaval mõjul hakkas ta oma uuele elukutsele isegi kiitust laulma. Olla ise oma peremees! Minna, millal tahad, tulla koju, millal meeldib — lamada ühes Viciga voodis, kui süda kutsub. See oli ometi midagi! Ja Bicketis tekkis äkki midagi puhtrahvuslikku, midagi vaba ja päevast päeva elavat muretut, mis põlgab korralikku tööd ja ihaldab juhuslikku jõupingutust, logelemist ja iseseisvust — midagi, mis seletab rahvusliku elu ja väikeste poodide, vahelkauplejate, juhuslike tööde tegijate ning hulkurite hulga, kes olid iseenda ja oma aja peremehed, vilistades tagajärgede peale — midagi, mis oli omane rahvatõule ja maale, enne kui tulid saksid oma südametunnistuse ja usinusega — midagi, mis uskus paisuvasse ja kokkulangevasse värvilisse õhku ja nõudis sissesoolatut ning kangesti võrtsitut ilma toiteväärtuseta — jah, kõik see midagi tõusis võidurõõmsalt üle Bicketi suitsukala ja tee, mis oli hea ja kange. Ennem tahtis ta õhupalle müüa kui olla ühel ilusal päeval jällegi kusagil pakkijaks, seda ei peaks

Victorine unustama. Ja kui ka tema, Vic, kord võib koha võtta, siis hakkavad nad suurepäraselt elama, ja varsti koguvad nad omale niipalju tagavara, et siit välja pääseda sinna, kust tulevad need sinised liblikad. Ja ta rääkis Soamesist. Veel mõni niisugune lasteta rahaonu — ütleme, kaks päeva kohta, viisteistkümmend šillingit nädalas peale hariliku sissetuleku. Jah, aasta pärast oleks neil juba nõutav rahasumma käes! Ja kui nad juba kord siit ära on, paisub Vic nagu need pallid; läheb kaks korda praegusest tusedamaks ja tema palgeile ilmub heledam värv kui pallide punane ja kollane. Bicket isegi tõmbus nagu õhku täis. Ja ta lapseohtu naine vaatles teda suuril silmil ning rääkis vähe; kuid ta ei hakanud enam nutma, ei tahtnud enam ei külma ega soojaga seda üle kallata, kes müütas õhupalle.

Kaheteistkümmes peatükk.

Arvud ja tõsiasiad.

Peale vana Fontenoy, kes tundus puududes sama ornamentaalsena kui kohal olleski, oli kogu juhatus koos. Kuna Soames märkas, et Eldersoni ülesastumises ilmnes midagi meeldida-püüdvat, oli ta kõige halvemaks valmis.

Arvud olid neil ees: omasugune kahvatu pilt, mis näis tõendavat, et asjad on rahuldavad, kui lähema kuue kuu jooksul suuremaid kursikõikumisi enam ei juhtu. Välismaaliste ja kodumaaliste äriarvude suhe oli nagu kahe ja seitsme vahel; äri Saksamaaga, mis andis välismaaliste lepingute peahulga, oli — nagu Soames märkis — paigutatud nende maade sekka, mis ainult pooleldi pankrotis, ja tema arvud olid käsitatud nii-öelda konservatiivselt.

Valitseva vaikuse ajal, kus juhatuseliikmed arvusid seedisid, märkas Soames selgemini kui kunagi seda raskust, millesse ta sattunud. Muidugi, käesolevad arvud võisid vaevalt põhjendada läinud aasta dividendide väljamaksmisest loobumist. Aga kui oletada, et mannermaal juhtuks mõni uus suur vapustus ja et nemad oleksid suurema hulga kohustuste pärast vastutavad, siis neelaks see kõik läinud aasta tulud ja veel enamgi. Ja siis see kahtlus Eldersoni enda suhtes, mille põhjust ta isegi õieti ei teadnud, vaid mis oli intuiitiivne, võib olla rumalgi.

„Noh, mr. Forsyte,“ ütles juhataja, „arvud on siin. Olete rahuldatud?“

Soames tõstis silmad; ta oli otsusele jõudnud.

„Olen nõus käesoleva aasta dividendiga tingimusel, kui loobume välismaalisest ärist ühes kõigega, millega ta ühenduses.“ Asjaajaja-direktori silmad, valjud ja selged, kohtasid tema omi ja pöördusid siis juhataja poole.

„See kõlab nagu hirm,“ ütles ta; „äri välismaadega on suurel määral tänavuste tulude põhjuseks.“

Juhataja näis tahtvat oma kaasdirektorite näoilmet enne tundma õppida, kui ta vastas:

„Välismaa seisukorras pole praegusel silmapilgul midagi, mis annaks erilist põhjust kartuseks. Olen nõus, et meie peaksime seda teravalt silmas. . . “

„See pole võimalik,“ pistis Soames vahele. „Sõjariistade-rahust on neli aastat möödus ja meie ei tea mannermaast põrmugi rohkem kui siis. Kui mina oleksin teadnud, mil määral meie sellesse oleme mässitud, siis poleks mina juhatusse astunud. Meie peame sellest loobuma.“

„Väga äärmine vaade. Ja vaevalt suudame seda praegusel silmapilgul otsustada.“

Nõusoleku sumin ja kergelt pilkav ilme „selle mehe“ näol süvendasid Soamesi kangekaelsust.

„Väga hea! Kui te nõus ei ole aasta-aruandes osanikkudele teatama, et mõtlete ärist

välismaaga loobuda, siis loobute minust. Mina tahan vabaduse omandada isiklikult seda küsimust koosolekul üles tõsta.“ Ta pani tähele muutust ja helki asjaajaja-direktori silmis. See hoop oli õieti tabanud!

Juhataja ütles:

„Teie panete meile pistoli otsa ette.“

„Mina olen vastutav osanikkude ees,“ ütles Soames, „ja mina täidan oma kohust nende vastu.“

„Seda teeme kõik, mr. Forsyte; ja ma loodan, meie kõik täidame oma kohust.“

„Miks mitte piirduda väikeste välisriikidega, nende kurss on küllalt kindel?“

„Vana Mont“ ja tema kuldne „sõbralik vahekord“!

„Ei,“ ütles Soames, „meie peame kindlasse paika tagasi tõmbuma.“

„Suurepärase eraldumine, Forsyte?“

„See sekkaalõmine kõlbas veel sõjas, kuid rahuajal — olgu politikas või äris — ei kõlba see pooleldi asjadesse segamine. Meie ei saa välismaade seisukorda kontrollida.“

Ta vaatas enda ümber ja märkas silmapilk, et tema sõnad olid tabanud naelapead. „Mina löön sellega läbi,“ mõtles ta.

„Paluksin, härra juhataja,“ ütles peadirektor, „ehk lubaksite mulle sõna. Selle äri-

politika algatasin mina ja ma arvan kinnitada võivat, et tänini on see politika olnud ettevõttele oluliselt kasulik. On aga mõni juhatuseliige nii väga selle vastu, siis muidugi ei käi mina peale, et juhatus seda politikat peaks jätkama. Asjad on tõesti ebakindlad ja teatud kahjud on ikkagi võimalikud, kuigi me ei tea kui ettevaatlikud oleksime.“

„Mis siis nüüd?“ mõtles Soames. „Mis kahepaikset mängu ta nüüd mängib?“

„See on teist väga kena, Elderson; härra juhataja, meie kõik arvame vist, et see on meie peadirektori poolt väga kena.“

„Vana unimüts! Kena! Vana eit!“

Juhataja kaunis kare hääl murdis vaikuse.

„See on meie äripolitikas väga tähtis punkt. Sooviksin hea meelega lord Fontenoyd kohal näha.“

„Kui peab aasta-aruande täna kinnitama,“ ütles Soames lühidalt, „siis peab selle asja täna otsustama. Minu otsus on kindel. Palun, tehke teie oma.“

Viimased sõnad rääkis ta mingisuguse seltsimeheliku tundmuse ajal — oli nii vastik sunnitud olla! Silmapilgu valitses vaikus, siis paisus vaidlus juhusliku sõnamulina suuruseks, mis pidi juba tehtud otsuse

ainult pehmenema. Kulus veerand tundi, enne kui juhataja ütles:

„Nõnda siis oleme nõus, mu härrad, aruandesse teadet paigutama, et mannermaa ebakindluse tõttu loobume välismaalises riskist.“

Soames oli võitnud. Kergendatud, kuid segasel tundmusel läks ta üksi minema.

Ta oli iseloomu avaldanud; lugupidamine tema vastu oli kasvanud, seda nägi ta; mis aga puutub meeldivusse, siis oli see vähenenud, kui ta üldse kunagi oli neile meeldinud, mida ta ei teadnud. Aga miks oli Elderson ümber pöördunud? Ta tuletas meelde selle mehe terassilmis nähtud muutust ja helki, kui tema oli tahtnud tõsta küsimuse peakoosolekul.

See oligi, mis mõjus! Kuid miks? Olid ehk arvud valed? Kindlasti mitte: see oleks kontrolli suhtes väga hädaohtlik. Kui Soames üldse midagi usaldas, siis olid need asjatundlikud revideerimised. Sandis ja Jevon olid täpsed mehed. See ei võinud siis mitte olla! Ta tõstis silmad. St. Pauli katedraal paistis juba tumedana õhtutaeval — temast polnud mingit tuge leida. Ta tundis end halvasti, et polnud kellegagi rääkida, ja ta kiirustas sammu ruttavas rahvamurrus. Tema

sügavale tasku pistetud käsi puutus kokku mingisuguse võõra tihke ollusega. „Armuline aeg!“ mõtles ta: „Need asjad!“ Pidi ta nad tänavarenni pillama? Kui oleks ometi kodus laps, kellele ta nad võiks viia! Ta peab saama Anette Fleuriga rääkima. Ise oma käest varemalt aegadelt teadis ta, kuhu see halb harjumus võib viia. Aga miks ei peaks ta ise Fleuriga rääkima? Ta jäi ööseks sinna. Kuid teda valdas abitu oskamatuse tundmus neis asjus. Need noored inimesed! Mida nad tõelikult mõtlesid ja tundsid? Oli ehk vanal Montil õigus? Puudus neil tõesti huvi kõige vastu peale silmapilgu ja olid nad kaotanud usu pidevusse ja progressi? Õige, Euroopa oli umbuulitsas. Kuid vaadelgem asjade seisukorda pärast Napoleoni sõdu. Oma vanaisa ta ei mäletanud, oli ju see viis aastat enne tema sündi surnud, aga ta mäletas väga hästi, kuis tädi Ann, kes sündis 1799, rääkis aina sellest „hirmsast Bonapartest — meie nimetasime teda ikka Boney'ks, mu kallis“; kuis tema isa saanud oma rahast kaheksa või kümme protsenti; ja kuis olid mõjunud tädi Juleysse ja Hesterisse „need tšartistid“, kes olid tükk aega hiljem. Aga heitkem sellest hoolimata pilk Victoria ajajär-

gule: kuldne aeg, asjad kogumise ja lapsed kasvatamise väärt! Miks ka nüüd mitte jälle? Tagatud riigipaberid aina tõusid hinnas Timothy surmast saadik. Isegi kui polnud enam taevast ega põrgut, siis ei võinud ometi see põhjuseks olla. Ükski tema onu ei uskunud kumbagi ja korjasid kõik varandust ja neil olid perekonnad, peale Timothy ja Swithini. Ei! See ei võinud põhjeneda taeva ja põrgu puudumises! Mis oli siis muutuse põhjuseks — kui muutus oli tõelikult olemas? Ja äkki ilmnis see Soamesile. Nad rääkisid liiga palju ja liiga ruttu! Liiga ruttu kaotasid nad huvi kõige vastu. Nad sõid elu ja heitsid tema koore kõrvale ja... ja... Ah jaa! Ta peab selle George'i pildi ostma!... On neil noortel rohkem vaimu kui tema sugupõlvel? Ja kui see oleks nõnda, siis — miks? Tuli see ehk toidust? Sellest hummer-cocktailist, mis Fleur püha-äeval temale andis? Ta oli seda maitse- nud — hirmus vastik! Kuid see ei ajanud teda rääkima. Ei! See ei võinud tulla toidust. Pealegi — vaim! Kus olid nüüdsed vaimud, mis sarnanesid Victoria-aegeile — Darwinile, Huxleye, Dickensile, Disraelile, isegi vanale Gladstone'ile? Ta mäletas kohtunikke ja advokaate, kes näisid prae-

gustega võrreldes hiiglastena, nagu ta mäletas ka seda, et tema isa Jamesi aegsed kohtunikud ja advokaadid paistsid sellele hiiglastena nendega võrreldes, kes teotsesid Soamesi noores eas. Sellele vastavalt pidi vaim olema alalises languses. Pidi olema miski muu. Oli olemas miski, millele oli nimeks antud psühhoanalüüs, ja niipalju kui tema sellest taipas, kinnitas see, et inimeste teod ei olene sellest, mis nad söövad hommikueineks või kumma jalaga nad voodist välja astuvad, nagu arvati vanal ajal, vaid mingisugusest äkilisest vapustusest, mida nad kauges minevikus tunnud ja nüüd unustanud. Ebateadlik vaim! Ebateadlikkus ja pisikud! Puuhobused! Kuid kindel — praegusel sugupõlvel oli halb seedimine. Tema isa ja kõik tema onud hädaldasid maksaga, kuid lõpuks polnud kellelgi midagi viga — mitte mingit vajadust vitamiinide, valehammaste, erguristimise, ajalehtede, psühhoanalüüsi, spiritismi, sünnipiiramise, osteopaatia, raadio ja muu selletaolise järele. „Masinad,“ mõtles Soames. „Poleks ime, kui asi oleks nendes!“ Kuis võidi veel midagi uskuda, kui kõik nii ruttu ringi käib? Ei saanud enam kanu lugeda — liiga ruttu sibasid nad ümber! Kuid Fleuril oli ju hea pea õlgadel! „Jah,“

mõtles ta, „ja prantsuse hambad, tema võib kõike seedida. Kaks aastat! Räägin temaga enne kui harjumus kivineb. Tema ema oli selles asjas väle!“ Ja leides enda Connoisseurs'i klubi eest ta astus sisse.

Uksehoidja tuli oma kongist. Keegi härra ootavat Soamesi.

„Mis härra?“ küsis Soames kõõrdi pilguga.

„Ma arvan, see on teie õepoeg, sir, mr. Dartie.“

„Val Dartie! Hm! Kus?“

„Väikeses toas, sir.“

Väike tuba — kogu mugavus, mille vääriliseks peeti mitte-connoisseurlased — oli koridori lõpul ja seisis väljaspool igasugust stiili, nagu tahaks klubi öelda: „Vaata, mis tähendab olla mitte mõni meist!“ Soames astus sinna sisse ja nägi Val Dartie sigaretti suitsetavat, olles sealjuures süvenenud ainukesse huvääratavasse esemesse: oma kujusse peeglis tule kohal.

Alati, kui Soames oma õepoega nägi, oli tal tundmus, nagu peaks see temale ütleva: „Onu Soames, pean teile ütleva, et olen liival.“ Jooksuphobuste kasvatamisega! Sellega võis ainult üks lõpp olla!

„Noh?“ küsis ta. „Kuidas käsi käib?“

Nägu peeglis pöördus ümber ja tema asemel nägi seal kollast põetud kukalt.

„Oo! tänan, suurepäraselt! Teie näete hea välja, onu Soames. Tahtsin teilt küsida: pean ma need vana George Forsythe'i kronid vastu võtma? Nad on pagana halvad.“

„Kingitud hobusele suhu ei vaadata,“ ütles Soames.

„Hea küll,“ ütles Val, „aga nad on nii pagana halvad, et kui ma pärandusmaksu tasun, nad üle viin ja maha müün, siis mul pennigi üle ei jää. Ühte neist ei tohi õieti vaadatagi, muidu kukub maha. Ja kahel teisel on lõõtsad ära. Vanapoiss hoidis neid ju ainult sellepärast, et ta neist lahti ei saanud. Nad on üle viiesaja aasta vanad.“

„Arvasin, et teie armastate hobuseid,“ ütles Soames. „Kas ei saa neid karjamaale saata?“

„Õige,“ ütles Val kuival, „kuid ma pean ju ka elama. Oma naisele ei julgenud ma sellest rääkida, kartes temalt just sama nõu. Müüa ei julge ma neid ka mitte, sest siis ilmuvad nad mulle tingimata unes. Nad on kõlvulised ainult koorimiseks. Võin ma testamendi täitjaile teatada, et ma pole küllalt rikas päranduse vastuvõtmiseks?“

„Seda te võite,“ ütles Soames, kuna sõnad: „Kuidas on teie abikaasa?“ huulile su-

rid. See oli tema vaenlase, noore Jolyoni tütar. See mees ise oli küll surnud, kuid asi püsis.

„Seda ma teen siis,“ ütles Val. „Kuis olid ta matused?“

„Väga lihtne asi — minul polnud nendega midagi tegemist.“ Matuste hiilgeaeg oli juba möödas. Ei lilli, hobuseid ega suletutte — korjuse auto ja paar, kolm teist oli kogu tähelepanu, mis lahkunule kingiti. Jällegi ajamärk!

„Mina olen öösi Green Streetil,“ ütles Val. „Ega teie seal ole, ega?“

„Ei,“ ütles Soames ja pani tähele kergendushelki oma õepoja näol.

„Oo! muu seas, onu Soames — soovitate ehk mul osta P. P. R. S. aktsiaid?“

„Otse selle vastu. Tahan teie emale nõu anda nad ära müüa. Öelge talle, et ma homme tema poole sisse astun.“

„Miks? Mina arvasin . . .“

„Ära päri minult põhjusi!“ ütles Soames lühidalt.

„Seniks siis!“

Pärast külma käepigistust vaatles ta oma õepoega, kui see välja läks.

Seniks siis! See kõnekäänd, mis sama vana kui buuri sõda, polnud tema poolt kunagi tarvitamist leidnud — see ei tähenda-

nud ka midagi, niipalju kui tema suutis taibata. Ta astus lugemistuppa. Hulk klubiliikmeid istus või seisis siin ja Soames, kes polnud mingi klubimees, otsis üksildust kusaigil aina õõnsuses. Seal istus ta, poleeris esimese sõrme küünt vastu teise selga ja mäletses elu. Lõpuks, milles oli see peapunkt? Võta või George! Temal oli kerge elu — ei teinud kunagi mingit tööd! Ja siin oli tema ise, kes oli elus palju tööd teinud. Ja varem või hiljem maetakse ka tema, samuti, võib olla, surnuautoga? Ja seal on tema väimeespoeg, noor Mont, kes alatasa jumal teab mis kokku lobiseb — ja see kõhnapalgeline poiss, kes müüs talle tol õhtupoolikul need pallid. Ja vana Fontenoy ning see kelner seal; ja need tööta töölised ning töös töölised; ja need seal parlamendis ning need seal kantslis — milleks olid nad kõik? Seal on veel Mapledurhamis vana aednik, kes vee-retab rohupügajat üle muru nädal nädala järele ja kui ta seda ei teeks, missugune oleks siis muru? See oli elu — rohtu pügav aednik! Ja kui oletada teist elu — tema seda küll ei uskunud, kuid oletame siiski — siis peab see samasugune olema. Muru pügada — et muru alal hoida! Ja milleks see muru? Oma pessimismi märgates tõusis ta.

Parem läheb ta Fleuri juurde tagasi — seal pidi parajasti lõunaks riietutama. Ta arvas, et lõunaks riietumises on ehk midagi, aga see oli nagu murugi — tuled uuesti pügamatuna — riietumata ja nõnda edasi. Ikka ja jälle ning veel kord uuesti, et teatud kõrgusel püsida ja see oli — ah! — ja mis oli selles teatud kõrguses?

Ta pöördus South Square'ile ja jooksis seal noormehele otsa, kelle pea oli tagurpidi pööratud, nagu vahiks ta kellelegi järele, kes temast just praegu lahkunud. Kaheldes, kas ise vabanduda või teiselt vabandust oodata, jäi Soames seisma.

Noormees ütles järsku: „Vabandust, sir,“ ja läks edasi; tumeda puhta välimusega poiss, kel näljane ilme, mis ei seisnud nähtavasti ühenduses tema kõhuga. Pomisedes: „Palun väga!“ läks ka Soames edasi ja kõlistas oma tütre maja kella. Tütar avas ise. Tal oli kübar peas ja kasukas seljas — just koju tulnud. Noormees tuli Soamesile uuesti meelde. Lahkus ehk tema Fleurist siin? Kui ilus nägu oli sellel! Ta pidi temaga tingimata rääkima. Kui tal see meestega ümberulamine kord harjumuseks sai . . . !

Kuid Soames lükkas oma rääkimise edasi peaaegu kuni „head ööd“ ütlemiseni — Mi-

chael oli läinud ühe tööerakonna kandidaadi poliitilisele miitingule, nagu poleks tal midagi targemat teha!

„Sa oled juba kaks aastat mehel olnud, mu laps, ehk hakkad sa nüüd tuleviku peale mõtlema. Laste suhtes räägitakse palju rumalust. Kogu asi on ju palju lihtsam. Loodan, et ka sina seda märkad.“

Fleur toetus seljaga vastu sohva patju ja kiigutas jalga. Tema silmad muutusid nagu rahutuks, aga näojume jäi endiseks.

„Muidugi,“ ütles ta; „ainult sellega pole ju kiiret, taat.“

„Noh, ma ei tea,“ pomises Soames. „Prantslastel ja kuninga perekonnal on terve harjumus seda asja võimalikult pea korraldada. Võib nii või teisiti libiseda, aga see hoiab kurja eest. Sina oled väga kõitev, mu laps, ma ei tahaks, et sa langeksid ulamise harjumusse. Sul on igasuguseid sõpru.“

„Jah,“ ütles Fleur.

„Michaeliga on su vahekord hea, eks?“

„Oh jaa!“

„Noh, miks siis mitte? Mõtle selle peale, et sinu poeg on — kuidas seda nüüd nimetatakse?“

Nende sõnadega väljendas ta oma loomusunnilise vastikuse aunimede ja muu sellelaolise tühja-tähja suhtes.

„Võib olla pole see poeg,“ ütles Fleur.

„Sinu aastais leiab sellele ju kergesti abi.“

„Oo, hulka ma ei taha, taat. Üks, võib olla kaks.“

„Noh,“ ütles Soames, „ma peaaegu tahaksin ennem tütart — midagi sinu taolist.“

Fleuri pehmenenud pilk lendas rahutuna isa näolt oma jalgele, sealte koerale ja üle kogu toa.

„Ma ei tea õieti, aga see seob nii väga — nagu kaevaksid iseendale hauda.“

„Nii hulluks ei tahaks ma seda asja pidada,“ lausub Soames manitsedes.

„Ükski mees ei teeks seda, taat.“

„Sinu ema poleks sinuta üldse elada võinud,“ ütles Soames ja kuna tal meelde tuli, kui vähe puudus, et ema poleks Fleuriga üldse maha saanud ja kuidas ta kõik lootused oleks hävitanud, kui mitte tema, Soames, poleks vastu seisnud, taandus ta tütre rahutu ja vaatlemisse.

„Nii siis,“ ütles Soames viimaks, „mina mõtlesin sellest juttu teha, sest mul on — sinu õnn südame peal.“

Fleur tõusis ja suudles tema otsaesist.

„Tean, taat,“ ütles ta: „mina olen egoistlik loomake. Mõtlen järele. Tõepoolest — ma olengi juba sellest mõelnud.“

„Nõnda on õige,“ ütles Soames. „Nõnda on õigel Sul on nutikas pea — see on mulle suureks lohutuseks. Head ööd, mu kallis!“

Ja Soames läks üles oma voodi. Kui millelgi üldse mingit mõtet oli, siis iseenda soo jätkamisel, kuigi siin see küsitav elumõte juba tõestatud oli võetud. „Siiski,“ mõtles ta, „ehk oleksin pidanud ma temalt küsima, kas see noormees. . .“ Kuid parem oli noored omapead jätta. Tõsi oli, tema ei mõistnud neid. Tema pilk sattus paberikotile, kus sees need asjad, mis ta tänaval ostnud. Tema oli nad mantli taskust siia üles toonud, et neist lahti saada, aga kuidas? Panna tulle — teevad haisu. Ta seisis tualettlaua ääres ja võttis ühe pihku. Armuline jumal! Ja äkki pühkis ta palli kaela taskurätikuga puhtaks ja hakkas teda täis puhuma. Ta puhus, kuni palged väsisid, võttis siis näppudega kaelast kinni ja sidus ta puuvillaga, mida ta iga õhtu tarvitas hammaste puhastamiseks. Seal see nüüd oli! Kärsitu liigutusega lõi ta palli õhku. See lendas üles — purpuriline ja ekstravagantne — ja laskus tema voodi kohale. Hm! Ta võttis teise ja

tegi sellega samuti. Purpuriline ja roheline! Pagan võtku! Kui keegi tuleks ja näeks! Ta tegi akna lahti, lõi pallid teineteise järele välja ööpimedusse ja sulges siis akna uuesti. Väljas pimedas lendavad nad nüüd ümber. Tema huuled tõmbusid närvlikule naeratu-sele. Inimesed näevad neid hommikul. Nojah! Aga mida muud võib niisuguste asjadega teha?

Kolmeteistkümnes peatükk.

Piinapingil.

Michael oli tööerakonna kandidaadi miitingule läinud osalt sellepärast, et tahtis minna, osalt seltsimehlikust tundmusest „vana Forsyte'i“ vastu, keda tema oma arvates aina röövis. Fleuri suhtes oli äiapapa nii viisakalt talitanud ja ta armastas seda „vanameest“ ning jättis Fleuri ikka ainuüksi tema jaoks, kui ta aga seda võis.

Valimis-ringkonnas, milles palju juhuslikke töötajaid, kuna ametiühinglased peaaegu täiesti puudusid, võis miitingut oodata, kus partei intelligentsil võimalik „südame pealt ära öelda“. Kuna tundmus oli „solk“ ja pooldamine paljas üleolev heatahtlus, siia võis oodata terveid majanduslikke mõtteaval-

dusi, mis kõrvaldasid niisuguse ajast ja arust läinud mõjundi, nagu on seda inimese loomus. Michael oli sellega harjunud, et neid maha tehti, kes olid olukorra muutmise vastu, sest inimese loomus olevat muutu-matu; ta oli harjunud ka sellega, et inimesi põlati nende kaastundmuse pärast; ta teadis, et peab olema lihtsalt majanduslik. Ja ometi oli selletaoline kõne parem kui kõnetoolilt paukumine põhja pool või pargis, mis kutsus välja temas endas salajase ja vastiku klassi-tundmuse.

Miiting oli tema saabumisel täies hoos ja kandidaat paljastas parajasti armutult kapitalismi nõrkusi, mis olid tema arvates toonud sõja. Et enam uut sõda ei tuleks, selleks peaks praeguse korra asemele panema uue, mis annaks kindlustuse, et rahvad ei nõuaks enam midagi liiga. Isik, ütles kandidaat, on igas suhtes kõrgem rahvast, mille osa ta moodustab, ja sellepärast on kogu küsimus selles, kuis korraldada majanduslikud olud nõnda, et võimaldada üleolevale isikule vaba talitamise. Ainult sellega, ütles kõneleja, kaoksid hulgalised liikumised ja erutused, mis ähvardavad ilma hävitusega. Ta rääkis hästi. Michael kuulas, nurrutades peaaegu valjult, kuni märkas, et ta mõtleb iseendast,

Wilfridist ja Fleurist. Hakkab ta oma üle-
olevuses kunagi nii vabalt talitama, et ta
enam Fleuri liiga ei himustaks? Ja sooviski
ta seda? Ei! Kuid nõnda tundus, et tema
kisub inimese loomuse kõneleja väitesse.
Kas ei himustanud igaüks midagi liiga? Kas
polnud see loomulik? Ja on see nõnda, kas
ei himustata siis ka hulgaliselt midagi liiga
— juba algelistes soovides, näiteks, tingi-
mata oma pea vee peal hoida? Kõneleja
väited näisid äkki külmemaks muutuvat, te-
ravuse kaotavat, kogu kõne oli nagu mehe
oma, kes istub tugitoolis pärast viletsat lõu-
naoodet. Ainiti vaatas ta kõneleja kavalasse,
kuiva ja kahtlevasse näkku. „Ilma mahlata,“
mõtles ta. Ja kui mees istet võttis, tõusis
tema oma paigalt ja läks välja.

See Wilfridi asi oli teda hirmsasti erutanud.
Kuidas ta ka püüdis seda oma peast välja
visata ja kuidas ta ka püüdis selle üle naerda,
ometi pures see tema julgeoleku ja õnne
tundmust. Naine ja parim sõber! Tuhad
korda päevas kinnitas ta endale, et ta Fleuri
usaldab. Kuid Wilfrid oli temast endast
nii palju köitvam ja Fleurile kõlbas ainult
kõige parem ilmas. Pealegi kannatas Wilf-
rid piina ja see polnud sugugi mõnus mõtel!
Kuidas seda lõpetada ja rahu jalale seada

iseendas, Fleuri ja ka Wilfridiga? Ta polnud
asjast midagi rohkem kuulnud ja lihtsalt
võimatu oli ka küsida. Isegi oma rahutust
ei tohtinud ta näidata. Kogu asi oli nimelt
„tume“ ja nagu tema seda mõistis, pidi ka
selleks jääma. Polnud midagi parata, suru
ainult hambad kõvemini kokku, ole Fleuri
vastu võimalikult kena ja katsu hoiduda kibe-
dusest sõbra vastu. Põrgu!

Ta läks Chelseas mööda jõekallast alla.
Taevast oli tume ja avar, tipitud tähtedega.
Jõgi lai ja tume, sätestades laternatulede
õlisel valgusel. Kogu see avarus mõjus ker-
gendavalt. Pagan võtku seda raskemeelsust!
Lõbus, õudne, segane, magus ja kibe maa-
ilm! Pööraselt erutav õnnemäng, ükskõik,
kuis kaardid parajasti satuvad. Kaevikuis
oli ta mõelnud: „Kui ma siit veel kord pää-
seksin, siis poleks enam midagi karta! Kui
harva tuli tal nüüd veel see meelde, et ta
nõnda mõelnud! Õeldi, inimese keha uuen-
duvat iga seitsme aasta jooksul. Veel kolm
aastat ja siis pole tema keha enam see,
mis ta oli kaevikuis, vaid täielik rahuaegne
keha oma hääbuva koosseisuga. Kui Fleur
ometi avalikult ütles, mis ta tunneb ja mis
ta mõtleb teha Wilfridi suhtes, sest midagi
peab ta ometi tegema! Ja Wilfridi luuleti-

sed! Leiab tema neetud kirk pääsetee luules, nagu arvas Bart? Ja kui nõnda, kes kirjastab siis need luuletised? Vilets lugu! Kuid öö oli ilus ja tähtis oli viisakaks jääda. Ilu ja viisakus! Mitte midagi muud, ainult naer, asja koomiline külg! Igatahes mitte huumorit kaotada! Ja poolpaljaste plataanide all kõndides, mis paistsid pimeduses sulgedena, katsus ta leida oma seisukorra koomilikkuse. Aga ta ei leidnud seda. Armastuses ei suutnud ta absoluutselt midagi naljakat leida. Võimalik, et ta millalgi sellest vabaneb, aga mitte seni, kui Fleur teda alles piinapingil hoiab. Tegi ta seda meelega? Muidugi mitte! Fleur lihtsalt ei võinud olla nagu nood naised, kes lasksid oma mehed nälgida ja toitsid neid ainult siis, kui nad vajasisid riideid, nahku, kalliskive. Vastik!

Westminster kerkis silma. Ainult pool üksteist! Kui ta võtaks sõiduki ja kihutaks Wilfridi juurde, et temaga mingisugusele otusele jõuda. See oleks samuti, kui lükaks ta kella osuteid tagasi. Mis mõte oleks öelda: „Teie armastate Fleuri — ärge tehke seda!“ või mis mõte oleks Wilfridil tema vastu samu sõnu tarvitada? „Lõpuks, äga mina olin ju Fleuriga enne,“ mõtles ta. Lihtne juhus, võib olla, ometi tõsiasi! Ah! Kas

ei peitunudki just selles hädaoht? Tema polnud Fleurile enam uudis — temas polnud enam midagi ootamatut! Ja nemad ise üheskoos olid lugemata hulk kordi arvanud, et uudis on elu sool, huvi ja draama essents. Uudis peitus nüüd Wilfridis! Oh jumal, jumal! Fleuri omamine mehana ei tähendanud kaugeltki veel, et ta oleks ka südamega tema oma. Ta pöördus jõekaldalt oma maja poole — kena Londoni osa, kena plats; kõik kena, peale selle põrguliku asjade keeru. Midagi pehmet, laia lehe taolist puutus paar korda tema kõrva. Ta pöördus imestanult; ta oli lagedal paigal, mitte ainustki puud läheduses. Pimeduses lendles mingisugune ümmarik asi — ta haaras tema järele, see põikles kõrvale. Mis? Laste õhupall? Ta tabas selle kahe käega, viis ta laterna alla — roheline, nägi ta. Imelik! Ta vaatas üles. Kaks akent valgustatud, teine neist Fleuri oma! Oli see ehk tema enda õnnepall, mis seal minema visati? Haiglus! Ogarus! Tuurleil — lapse mänguasi minema pääsenud ja siia lennanud! Ettevaatlikult hoidis ta palli. Ta tahtis selle kaasa võtta ja Fleurile näidata. Ta pistis võtme lukuauku. Trepikoda pime — üles mindud. Ta astus mööda treppi, hoides palli. Fleur seisis peegli ees.

„Mis on siis see?“ küsis ta.

Veri voolas ruttu Michaeli südamesse tagasi. Imelik, kuidas ta oli kartnud, et pallil võiks midagi tegemist olla Fleuriga.

„Ma ei tea, mu kallis; kukkus teine mu kübarale — pidi küll taevast tulema.“ Ta lõi palli. See lendles ja langes, hüppas paar korda, tudises ja jäi seisma.

„Sa oled tõesti laps, Michael. Ma arvan, sa ostsid selle.“

Michael astus lähemale ja seisis üsna vaikselt.

„Missugune õnnetus olla armunud!“

„Arvad sa?“

„*Il y a toujours un qui baise, et l'autre qui ne tend pas la joue!*“

„Aga mina ju teen seda.“

„Fleur!“

Fleur naeratas.

„Suudle aga!“

Teda kaisutades mõtles Michael: „Mina olen tal peos, tema teeb minuga, mis tahab. Mina ei tea temast midagi!“

Oli kuulda nõrk kõla — Ting-a-ling nuusutas palli.

¹⁾ On alati keegi, kes suudleb, ja teine, kes ei ulata palet.

TEINE JAGU.

Esimene peatükk.

Mark langeb.

P. P. R. S-i peakoosolekust saadik hakkas ilma seisukord ikka enam ja enam Soamesi närvidesse kinni. Oli sündinud kõik selle labasusega, nagu niisuguste koosolekute suhtes juba ammugi ollakse harjunud — juhataja veekindel mõttetu heietamine; kahe usaldatava aktsionäri „mee moka peale määrimine“; „äädika tilgutamine“ mitte nii usaldatavate aktsionäride poolt ja harilik „loba“ dividendidest. Tusaselt oli ta sinna läinud, veel tusasemalt tulnud. Kui Soames oli omale midagi pähe võtnud, siis loobus ta sellest raskemalt kui uss juustust. Kaks seitsmendikku kohustustest välismaalised ja enamasti saksa omad! Ja mark langemas! See oli sellest silmapilgust peale hakanud langema, kui tema hakkas toetama dividendide maksmist. Ja miks? Mis oli tulemas? Oma

harjumuse vastu oli ta hakanud hoolega lehtede poliitilisi veergusid lugema. Prantslane — seda oli ta alati kahtlustanud, eriti oma teisest abielust saadik — prantslane mängib neile tingimata vingerpussi, kui ta põhjalikult ei eksi! Prantsuse lehed — pani ta tähele — ei lasknud kunagi silmapilku mööda, et inglise politikale mõksu anda; nad näisid arvavat, et inglane peab ikka nende pilli järele tantsima! Ja niihästi mark kui ka frank ning igasugune muu raha langemas. Ja kuigi Soamesis oli midagi, mis rõõmutses mõeldes, et ühe inglise paberilipaka eest võib osta terve hulga teiste maade omi, ometi oli seal ka midagi, mis ajas kogu asja tundma rumalana ja ebatõelikuna: alaliselt kasvas tundmus, et P. P. R. S. tuleval aastal dividendi ei suuda maksta. P. P. R. S. oli suur ettevõtte ja dividendide mittemaksmine oleks selge tunnus halvast asjaajamisest. Kinnitusäri oli üks neid haruldasi siin jumala halli taeva all, mida võis ja pidigi juhtima ilma tõeliku riskita. Muidu poleks ta sinna juhatusse kunagi astunud. Ja korraga leida, et asja pole nõnda aetud ja nimelt tema enda poolt, see oli lihtsalt — nojah! Ta oli Winifredil soovitanud igatahes müüa, kuigi aktsiad olid juba veidi langenud. „Mina uskusin, et see

on nii hea paik, Soames,“ ütles Winifred kaeblikult. „See on nii tüütu, aktsiate pealt kahju saada.“ Soames oli vastanud halastamata: „Kui sa ei müü, kaotad rohkem.“ Ja Winifred müüs. Ja kuigi Rogersid ja Nicholas'd, kes temale sinna järgnenud, ei peaks müüma, siis on see nende eneste asi! Tema laskis Winifredi neid hoiatada. Mis temasse endasse puutub, siis olid temal ainult kvalifitseeritud aktsiad ja paari dividendi väljalangemine ei tähendaks temale palju, sest direktori palk tasuks selle kuhjaga. Nõnda siis põlnud asi tema isiklikkudes muredes, vaid palju enam tudas välismaa seisukorra pärast ja hoobiks tema isiklikule eksimatusele.

Jõulud olid rahulikult möödunud Mapledurhamis. Tema põlgas jõulusid ja pidas neid ainult sellepärast, et tema naine oli prantslane, kelle rahvuslikuks pühaks uus aasta. Ei võinud ometi nii kaugele minna, et seda silmas pidada ja nõnda võõrast komment julgustada. Kuid jõulud ilma lapseta — veel praegu mäletas ta oma lapsepõlve okastamme ja snapdragonit*), Park Lane'il — perekondlikke pidustusi, ja kui vastik oli tal

*) Snapdragon — ahmiv lohe — mäng, kus põlevast piiritusest püütakse rosinaid.

saada midagi sümbolset — sõrmkübar või sõrmus — šillingi asemel. Jõuluvanaga polnud nad kunagi tegemist teinud, osalt sellepärast, et nad olid selle vanamehe juba läbi näinud, osalt, et see polnud enam sugugi moes. Emily, tema ema oli seda silmas pidanud. Jah, ja muu seas tuli tal meelde see William Gouldyng, Ingerer, kes oli need vapiameti mehed sedavõrt puntrasse ajanud, et Soames oma uurimise pidi katkestama — neid oleks see muidugi aina tööle julgustanud, kui nad oleksid võinud tema raha pillata sentimentaalseks rahulduseks, ilma et oleks saavutatud mingit tegelikku tagajärge. See piiratud „vana Mont“ kelkis oma esivanematega — seda enam põhjust esivanemaid mitte omada, et põhjus puuduks nendega kelkimiseks. Forsyte'id ja Goldingid olid vana hea inglise maatõug ja see oli, mis luges. Ja kui Fleuril ja tema lapsel, kui see kord tuleb, oli prantsuse verd — noh, sinna ei võinud ta praegu midagi parata.

Mis puutus lapselapsesse, siis ei teadnud Soames temast praegu põrmugi rohkem kui oktoobris. Fleur oli jõulusid pühitsenud ühes Montidega, kuid varsti pidi ta isa juurde tulema ja siis pidi ema temalt üht või teist küsima!

Ilm oli haruldaselt pehme; Soames oli isegi lootsikuga käinud õngitsemas. Raske mantel seljas vedas ta õngenööri, et saada mõne ahvena või viidika, tabas aga vahetevahel mõne kena särje, mida isegi teenijakond ei taha tänapäev süüa. Ainiti vahtisid tema hallid silmad üle halli vee halli taeva all ja tema vaimus mark aina langes. Järsku sündis see sel üheteistkümnendal jaanuaril, kus prantslased okupeerisid Ruhri. Hommikueinel ütles ta Annettele: „Sinu suguvennad on aru kaotanud! Vaata, mis sünnib margaga.“

„Mis on minul margaga tegemist?“ vastas Annette üle oma kohvi. „Mul on tähtis, et nad enam minu kodumaale ei tuleks. Arvan, nad saavad pisut sedasama kannatada, mis meie oleme kannatanud.“

„Teie,“ ütles Soames, „teie pole kunagi kannatanud.“

Annette pani oma käe sinna, kus Soamesile mõnikord kahtlasena tundus südame asukoht.

„Siin olen ma kannatanud,“ ütles ta.

„Ma pole midagi märganud. Su leival pole kunagi või puudunud. Mis saab nüüd sinu arvates Euroopaga lähema kolmekümne aasta jooksul. Mis sünnib briti kaubandusega?“

„Meie prantslased näeme oma ninast kaugemale,“ ütles Annette soojusega. „Meie arvame, et võidetuga peab kui niisugusega talitama, muidu maksab ta kätte. Teie inglased olete ju nii vedelad.“

„Vedelad — meie?“ küsis Soames. „Sa räägid nagu laps. Kas võib mõni vedel rahvas meie seisukohta ilmas kätte võita?“

„Seda võlgnete oma egoismile. Teie olete külmad ja enesearmastajad.“

„Külmad, vedelad ja egoistid — see ei hakka hästi kokku. Leia midagi paremat!“

„Teie vedelus on teie mõtlemises ja kõnes; teie instinkt on see, mis teile edu toob, ja teie inglise instinkt on külm ning egoistlik, Soames. Teie kõik olete läbisegi teatud segu silmakirjalikkusest, rumalusest ja egoismist.“

Soames võttis pisut marmelaadi.

„Noh,“ lausus ta, „mis on siis prantslased? — küünilised, ahned ja kättemaksjad. Ja sakslased on sentimentaalsed. Vastastikku võime kõik üksteist sõimata. Pole muud teed, kui hoidume üksteisest eemale. Ja see ongi, millega teie prantslased hakama ei saa.“

Annette ilus kuju kanges.

„Kui oled kellegagi seotud, nagu mina sinuga, Soames, või nagu oleme meie prants-

lased sakslastega, siis peab olema kas peal või all, kolmat ei ole.“

Soames peatus leiva suhupistmisel.

„Arvad sa enda siin majas peal olevat?“

„Jah, Soames.“

„Oo! Siis võid sa hommepäev Prantsusmaale tagasi minna.“

Annette silmakulmud kerkisid pilkavalt.

„Ma ootaksin veel pisut, mu sõber, sa oled alles liiga noor.“

Kuid Soames oli oma sõnu juba kahetse-
nenud; ta ei tahtnud niisugust segadust praeguses eas ja ta ütles vaikselt:

„Kokkulepe on iga mõistliku oleluse tuum, olgu isikute või rahvaste elus. Ei või ometi iga paari aasta pärast õli tulle kallata.“

„See on nii inglaslik,“ lausus Annette. „Teised ei tea kunagi, mida mõtleavad inglased teha. Teie ootate alati ära, kuis asi loob.“

Kuigi Soames oli sisemiselt selle mõistliku iseloomustamisega nõus, ometi oleks ta seda igal harilikul silmapilgul eitanud — poleks nõus olnud nina tuule järele pööramisega, seda mitte. Aga kuna marga langetamisel lõppu ei näinud, siis erutas see teda sedavõrt, et ta oma loomusest kinni pidas.

„Ja miks ei peaks ma seda tegema? Üle peakaela sisse, ilma et mõtleks, kuis välja pääseb! Ma ei taha väidelda. Prantslased ja inglased pole isekeskis kunagi hakkama saanud ega saagi.“

Annette tõusis. „Sa räägid tõtt, mu sõber. *Entente, mais pas cordiale*. Mis sa täna teed?“

„Lähen linna,“ ütles Soames tuseselt. „Sinu kullakallis valitsus on oma kättemak-suga asjad umbuulitsasse ajanud.“

„Jääd sa ööseks ära?“

„Seda ei tea ma.“

„*Adieu* siis, *jusqu'au revoir!*“ Ja ta lahkus lauast.

Soames istus mõttes oma marmelaadi juures — meeles ainult langev mark — ja rõõmustas, et tal täna enam vaja polnud oma naise kena kuju näha, sest praegusel silmapilgul polnud tal prantsuse tujude tarvis vähematki kannatust. Teda valdas ärritav iha kellelegi öelda: „Ma ju ütlesin seda.“ Kuid ta pidi kannatlikult ootama, kuni ta selle kellegi leidis.

Ilus päev, üsna soe. Ta võttis oma varju, et ilma vahelduseks valmis olla, ja sõitis jaama.

Londoni sõitvas rongis räägiti Ruhrist. Kuna avalikud vaidlused temale ei sobinud,

kuulas ta lehte lugedes. Üllatavalt oli üldine arvamine nagu temalgi. Et see oli halb sakslastele — väga hea; et see aga oli halb briti äriale — väga halb; et aga armastus briti äri vastu oli aktiivne, viha sakslaste vastu praegu passiivne — siis enam ülekohtune kui õige. Prantslaste kaitsja märkus, et need peavad oma seisukorda iga hinna eest kindlustama, võeti külmalt vastu. Maidenheadis tuli mees vagunisse, kelle välimusega Soamesi ettekujutus ühendas kohe teatud tülituse. Tal olid paksud hallid juuksed, punakas nägu, elavad silmad, liikuvad kulmud ja juba viie minuti jooksul küsis ta elaval häälel, kas keegi on Rahvasteliidust midagi kuulnud. Oma arvamisest kinnitatud, piilus Soames ümber lehe nurga. Muidugi, sel mehel pidi mingisugune oma eriline puuhobu olema, kelle seljas ta ratsutas! Nõnda see oligi! Küsimus — ütles juurdetulnu — pole selles, kas sakslased silma, inglased tasku või prantslased südamesse saavad, vaid kas ilm leiab rahu ja lepitust. Soames langetas oma lehe. Kui — ütles see mees — nad tahavad rahu, siis peavad nad oma isiklikud kasud laskma langeda ja peavad mõtlema üldsuse huvides. Kõigi õnn on ka üksiku õnn! Soames

märkas selle väite eksituse kohe. See võib ju nõnda olla, kuid mis ühele hea, see pole teisele sedasama. Ta tundis, et kui ta end ohjes ei pea, siis hakkab ta seda seletama. Mees oli temale täiesti võõras ja väitmisest ei võinud midagi tulla. Soamesi väikimine aga üldise arvamise keskel, et Rahvasteliidul pole mingit väärtust, tekitas õnnetuseks võõras mulje, et tema sümpatiseerib liiduga; mees hakkas Soamesile pilku heitma. Uuesti lehte lugema hakata tundus liiga silmatorkavana ja tema seisukord muutus ikka kahtlasemaks, kui rong Paddigtoni jõudis. Ta ruttas autosse. Kellegi hääl tema selja taga hüüdis:

„Lootusetu hulk, sir, mis! Rõõmustan, et vähemalt teie mu vaatepunkti mõistate.“

„Just nii;“ ütles Soames. „Taksi!“

„Kui Rahvasteliit ei teotse, läheme kõik manalasse.“

Soames pööras autoukse käsirauda.

„Just nii!“ ütles ta jällegi. „Poultry!“ hüüdis ta ja astus sisse. Tema ei lasknud ennast sekka vedada. Kindlasti oli see mees otse tuletungal!

Alles autos selgus tema segaduse määr. Ta oli hüüdnud: „Poultry!“ seega aadressi, mille „Forsyte, Bustard ja Forsyte“ juba

kahekümne kahe aasta eest vahetanud, kus nad kokku sulasid „Cuthcott, Holliday ja Kingsoniga“ uueks „Cuthcott, Kingson ja Forsyte“ ettevõtteks. Kui ta oli vea parandanud, istus ta mõttes ettepoole kõveras. Mark langes! Selle kohta oli ainult üks arvamine — jah, aga kui nad järgmisel korral dividendi ei maksnud, oldi siis veel prantslaste peale vihane või pöördus viha direktorite vastu? Kahtlane! Direktorid oleksid pidanud seda ette nägema! Seda võib öelda teistele direktoritele, mitte aga temale, sest siin oli talitusviisiga tegemist, millega tema kunagi polnud päri olnud. Kui ta ometi oleks võinud kogu asja kellegagi läbi arutada, kuid vana Gradmani aru ei ulataks tõesti mitte soovitud sügavuseni. Ja kui ta kontoris jõudis, heitis ta teatud kärsitu pilgu vana-härrale, kes oli ikka veel endine, istudes oma keerdtoolil.

„Ah! Mr. Soames, lootsin, et te täna hommikul sisse astute. Keegi noormees P. P. R. S. juurest käis teid otsimas. Ei teatanud oma asja, ütles, tahab kohata teid isiklikult. Jättis oma numbri telefonile.“

„Oo!“ ütles Soames.

„Üsna noor poiss — kontorist.“

„Mis moodi ta oli?“

„Kena, korralik noormees. Minusse mõjus ta väga hästi — nimi Butterfield.“

„Kõlistage talle ja teatage, et olen siin.“ Ta läks akna alla ja vahtis vastu täiesti paljast seinat.

Nagu vaiksele osanikule kohane, asus tema tuba tagapool, et olla segamata. Noor mees! See külaskäik oli pisut imelik! Ja ta ütles üle õla: „Jääge siia, Gradman, kui ta tuleb, mina ei tea temast midagi.“

Ilm muutus, inimesed surid, mark langes, aga Gradman oli siin — truuduse ja aususe kehaistus, usaldusväärne ja hall — kalju meres.

Gradmani kärisev hääl, püüdes olla meeldiv, ütles:

„Need prantsuse uudised, Soames, pole armsad. Kärsitu trobikond. Mina mäletan teie isa, mr. Jamesi, kui ta tuli kontori prantsuse-preisi sõja kuulutamise järel — oma paremas eas siis, mitte üle kuuekümne, arvan ma. Mul tulevad ta sõnad meelde: „Seal ta nüüd on, ma ütlesin ju teile.“ Ja nüüd jällegi — ikka veel! Tõepoolest — koer ja kass.“

Soames, kes oli pooleldi pöördunud, hakkas uuesti tühja seinat vahtima. Vaene vana Gradman oli ajast ja arust. Mis ütles ta, kui ta kuuleks, et nemad on taganud välis-

maade ärisid? Ergutatud Gradmani endise aja omaduste juuresolust, jätkas Soames oma mõtiskelu nagu ootamata vabadusega. Temal endal oli ehk paarkümmend aastat elada. Mis võib ta küll selle aja jooksul veel kogeda? Kuhu jõuab vana armas Inglismaa seks ajaks? „Lehtede kiuste pole me ometi nii rumalad kui näime,“ mõtles ta. „Ainult kui hoiduksime askeldamisest-hangeldamisest ja kataksime oma kulud.“

„Mr. Butterfield, sir.“ Hm! Noormees oli väga kärmas. Kuna Gradman teda omaselt ja koduselt teretas, heitis Soames kõrvalt talle uuriva pilgu. Noormees, korralikus ülikonnas, mahakeeratud kraega, kübar peos, tegi tagasihoidliku mulje. Soames nokutas pead.

„Te tahtsite mind kohata?“

„Üksi, kui paluda tohin, sir.“

„Mr. Gradman siin on minu parem käsi.“

Gradmani põrisev hääl rääkis lahkelt: „Te võite oma asja õiendada. Miski ei lähe nende seinte vahelt välja, noormees.“

„Mina olen P. P. R. S. kontoris ametis, sir. Asi on see, et juhused tõi minu kätte teatud informatsiooni, mis ei anna mulle rahu. Kuna ma tean, et teie olete õigusteadlane, sir, pidasin ma paremaks ennem teie kui

juhataja juurde minna. Oigusteadlasena võite teie mulle öelda: olen mina kui ametnik kõigepealt kohustatud ettevõttele?"

„Muidugi,“ ütles Soames.

„Minule on see asi vastik ja ma loodan, et mõistate, ma ei tule isiklikkudes huvides — ma lihtsalt tunnen, et pean.“

Soames silmitses noormeest hoolega. Kuigi selle silmad olid suured ja virvendasid, ometi tuletasid nad Soamesile meelde koera omi.

„Milles on siis asi?“ küsis ta.

Noormees niisutas oma huuli.

„Saksa äride kinnitamisest, sir.“

Soamesi kõrvad tõusid kikki, mis olid seda pisut juba loomulikultki.

„See on väga tõsine asi,“ jätkas noormees, „ja mina ei tea, kuidas see minu seisukorda mõjustab, kuid lugu on selles, et täna hommikul olin mina mingi erakõneluse pealtkuulajaks.“

„Oo!“ tegi Soames.

„Jah, sir. Ma mõistan väga hästi teie tooni, kuid juba esimesed sõnad otsustasid asja. Ma lihtsalt ei võinud ennast peale kuuldu teatavaks teha. Arvan, et te minuga nõus olete, sir.“

„Kes olid rääkijad?“

„Peadirektor ja keegi Smithi nimeline mees, — murde järele otsustades peaks tema nimi võõramana kõlama — tema oli meil suurema osa saksa asjade vahetalitajaks.“

„Mis nad rääkisid?“

„Noh, sir, peadirektor rääkis ja selle peale tähendas mees: „Just nii, mr. Elderson, aga ega me siis ometi jumala muidu teile selle eest komisjoniraha maksnud; läheb mark lõplikult põhja, siis peate teie selle eest muretsema, et teie ettevõtte meie kahjud katab.“

Tungiv vajadus praegusel silmapilgul viilistada kadus Soamesil Gradmani näoilmet nähes. Vanamehe suu oli ammuli oma hallikas lühikesest habemest pesas. Tema silmad olid pungis ja ta venitas: „Aoo!“

„Jah,“ ütles noormees, „see oli lihtsalt rabav.“

„Kus te olite?“ küsis Soames teravalt.

„Koridoris peadirektori kontori ja istungisaali vahel. Olin just mingisuguseid pabeleid korraldanud istungisaalis ja peadirektori kontori uks oli umbes toll praakil. Muidugi tunnen ma hääled väga hästi.“

„Mis peale selle?“

„Kuulsin mr. Eldersoni lausuvat: „Sst! Arge ometi rääkige nõnda!“ ja mina lipsa-

sin istungiruumi tagasi. Sellest oli mulle rohkem kui vaja, sir, kinnitan teile.“

Kahtlus ja oletused takistasid Soamesi mõtteaparaadi töötamist. Rääkis see noormees tõtt? Eldersoni taoline mees — risk oli hirmus suur! Ja kui see oli tõsi, mis-sugune oli siis direktori vastutus? Kuid tõestused, tõestused! Ta vahtis püüesilmil noormehele otsa, kes oli küllalt ärritatud ja kahvatu, ometi jäid ta silmad kindlaks. Oleks teda heameelega raputanud! Ja Soames ütles teravalt:

„Pange nüüd tähele, mis te ütlete, see on väga tähtis!“

„Seda ma tean, sir. Kui oleksin oma tulu silmas pidanud, siis poleks ma kunagi siia tulnud. Mina pole ometi mõni pealekaebaja.“

Sõnad kõlasid tõena, kuid Soames ei loobunud omast.

„On teil kontoris sekeldusi olnud?“

„Ei, sir, võite järele kuulata. Isiklikult pole mul mr. Eldersoni vastu midagi ja temal ka minu vastu mitte.“

Soames mõtles äkki: „Armuline taevas! Tema veeretab ju nüüd kõik minu kaela ja pealegi veel tunnistaja juuresolekul! Ja mina ise, muretsesin tunnistaja.“

„On teil põhjust arvata, et nad teie juuresolekut oleksid võinud märgata?“ küsis Soames.

„Ei usu, sir.“

Sellest uudisest mõtlemine erutas Soamesi ikka enam ja enam. Tundus, nagu oleks saatus, kelle ta osava võttega kogu eluaeg ikka tagasi tõrjunud, äkki hoobi andnud tema vahvusele. Ometi polnud mingit põhjust ärevaks saada — peab asja rahulikult järele mõtlema.

„Olete teie valmis tarvilikul korral seda juhatuse ees kordama?“

Noormees surus käed kokku.

„Ennem peaksin oma suu, sir; aga kui arvate, et asjale peab käigu andma, siis pean sellega nüüd hakkama saama. Mina loodan kindlasti, et te asja sinna paika jätate; võib olla pole see tõsi, kuid miks ei öelnud mr. Elderson sellele mehele: „Te vilets valetaja!“

„Just! Miks ei teinud ta seda? Soames ümises piinlikult.“

„Veel midagi?“ küsis ta.

„Ei, sir.“

„Väga hea. Kellelegi teisele pole te rääkinud?“

„Ei, sir.“

„Siis ärge rääkige ka ja jätke asi minu hooleks!“

„See röömustab mind nii väga, sir. Head päeva!“

„Head päeva!“

Ei — väga halba päeva! Ei mingit rahuldust tema ennustavatele tundmustele Eldersoni suhtes. Ei!

„Mis arvate sellest noormehest, Gradman? Valetas ta?“

Nõnda oma suikumisest äratatuna, hõõrus Gradman oma nina, mis oli jäme ja ka hiilgav.

„Siin seisab sõna sõna vastu, mr. Soames, kui te rohkem tõestusi ei leia. Kuid ma ei suuda mõista, mis see noormees oleks võinud valega võita.“

„Mina ka mitte, aga kes võib teada. Häda on just uute tõestustega. Võin ma muidu talitada?“

„Nigerik asi,“ ütles Gradman. Ja Soames teadis, et ta pidi iseendast tuge otsima. Kui Gradman mõne asja kohta ütles, et see on nigerik, siis oli ta arvamisel, et ta ootab juhatust, ilma et julgeks oma arvamistki avaldada! Aga oli tal üldse oma arvamine? Noh, seda ei saa kunagi teada! Vanamees istuks ja nühiks oma nina, kuni viimnepäev kätte jõuab.

„Üle peakaela ei tee ma midagi,“ ütles Soames peaaegu pahaselt. „Ma ei näe, kuidas see võiks lõppeda.“

Iga uus tund kinnitas seda. Lõunaootel klubis näitas telegrafeeritud kursisedel ikka veel marga langemist — kuulmata sügavusse. Kuidas võidi küll golfist rääkida, kui temal olid niisugused ärimured, seda ei mõistnud ta!

„Pea selle mehe enda jutule minema,“ ütles ta endamisi. „Olen ettevaatlik. Tema võib ehk asjasse valgust tuua.“ Ta ootas kella kolmeni ja läks siis P. P. R. S. kontori.

Sinna jõudnud, astus ta istungisaali. Juhataja kõneles seal peadirektoriga. Soames istus, et vaikselt pealt kuulata; ja kuulates vaatles ta selle mehe nägu. See ei öelnud talle midagi. Missugune lollus oli öelda, et iseloomu võib näolt lugeda! Ainult täieliku idioodi võib näost ära tunda. Siin oli aga tegemist kogenud ja kultiveeritud mehega, kes tundis igasuguseid nükkeid, olgu see ärielus või seltskonnas. Tema paljaks-aetud teravate joontega nägu ei avaldanud midagi muud kui aga loomulikku haavamust selle hinges, kelle politika nii õnnetult on kokku langenud. Marga langus oli juba igasuguse dividendide maksmise võimaluse

hävitanud järgmise poolaasta kohta. Kui see vilets kurss end uuesti jalule ei ajanud, siis muutus saksa kinnitusasi surnud koor- maks ettevõtte õlgadel. See oli tõepoolest kuritöö, et vastutust millegagi polnud piira- tud. Kuidas võis see tal ometi silmapaari vahele jääda juhatusse astudes? Kuid tema sai sellest alles hiljem teada. Ja kes võis midagi nii meeletut ette näha, nagu oli see Ruhri asi, või kes võis oletada kaasdirekto- rite kergemeelset usaldust selle neetud mehe vastu? Sõnad „jāme hooletus“ ilmu- sid „kāega katsutavalt“ tema silme ees. Mis siis, kui asjale antaks käik juhatuse vastu? Jāme hooletus! Tema eas ja tema kuulsusega! Muidugi, asi oli päevselge! Vastutuse piiri unustus tõi sellele mehele tema komisjoniraha! Võib olla kümme protsenti, kogu selles ettevõttes — ta pidi tuhanded tasku pistma! Inimene peab tõepoolest olema mõnes umbtānavas, kui ta nōnda läheb riskima! Kuid mārghates oma kju- telmade lendu tōusis Soames pūsti ja pōō- ras selja teiste poole. See samm tõi uue mõtte. Māngida viha ja vaadata, kas ehk see mees kuidagi enesevalitsust ei kaota! Ta pōōrdus uuesti nende poole ja ütles pahaselt:

„Mis te küll mõtlesite, hārra peadirektor, kui te need lepingud lābi lasksite, ilma et oleksite piiranud vastutust? Teie kogemus- tega mees! Missugused motiivid olid teil?“

Kerge silmade pilutamine, kerge huulte pitsitus. Tema oli toonitanud sõna „motiivid“, aga see mees lāks sellest mōōda.

„Nii kōrgete preemiate juures, nagu meie saime, mr. Forsyte, polnud vōimalik vastu- tust piirata. Asjade arenemine on sootuks harukordne ja ma arvan, seda tuleb vōtta kui õnnetust.“

„Õnnetuseks,“ ütles Soames, „pole ots- tarbekohaselt korraldatud kinnitusāris õne ega õnnetust olemaski, nagu see ehk lõpuks selgub, kui ma ei eksi. Ma poleks sugugi ūllatatud, kui juhatuse vastu tōstetakse sūū- distus jāmedas hooletuses.“

See kivi lāks juhataja kapsaaeda! — Tema kapsaaeda? Missuguseid ūtlusi tāna- pāev tarvitatakse! Või pidi see tārghendama otse vastupidist? Kes teab! Mis aga puutus Eldersoni, siis nāis Soamesile, et see teatud segadust ainult māngib. Asjata katse sel- letaolisest mehest midagi vālja saada! Oli asi õige, siis pidi see pāris meeletlik mees olema ja selkorral oli ta ette valmis- tatud kōigele. Ja kuna Soamesi eest, tema

ettevaatliku loomu tõttu tänapäevani oli varjatud elu meeleheitlik külg — tõsised kuristikud, võimatud seisukorrad, mis nõuavad õnnemängija kätt, — siis polnud tal kuidagi võimalik kujutleda Eldersoni hingelist seisukorda või tema teguviisi süüdlasena. Kes teab ehk kannab see mees mürki endaga kaasas või istub revolvril nagu sünnib filmis. Kogu asi oli sõnadega väljendamiseks liiga vastik ja piinlik. Ja sõnalausumata läks ta minema, ilma et midagi muud oleks kaasa võtnud kui aga teadmise, et kogu nende vastutussumma saksa marga väärtusetuks muutumise tõttu on üle kahesaja tuhande naela. Ruttu laskis ta pilgu üle oma kaasdirektorite varanduse käia. Vanal Fontenoyl olid ikka näpud põhjas; juhataja — tume küsimus; Montil oli ainult maa, mille hind madal ja mis hüpoteekidega koormatud; vanal kenal Mothergillil polnud midagi peale tema nime ja direktori palga; Meyrickel peaks olema suur sissetulek, kuid mis kergelt tulnud, see kergelt läinud, nagu paljudelgi kuulsatel advokaatidel, kes peavad raua korruga nii mitmes tules ja hakkavad kindlasti lõpuks kohtunikuks. Kogu kupatises mitte ainustki tõesti varanduslikku inimest peale tema enda. Longus peal

kõmpis ta edasi. Aktsiaseltsid! Mõttetu süsteem! Kedagi peab ju ometi usaldama ja seal ta nüüd on! See oli kole!

„Pallid, sir — ilusad värvid, viis jalga ringmõõt. Võtke üks, härra!“

„Armuline jumal!“ lausus Soames. Nagu poleks saksa äri lõhkenud seebivullist küll!

Teine peatükk.

Victorine.

Kogu detsember oli pallidega lõtv — vaevalt oli elavust märgata jõulunädalalgi ja Bicketi Kesk-Austraalia oli kaugemal kui kunagi enne. Võrdlemisi tagasi võitnud oma tervise, ei saanud Victorine ometi oma endisele teenistuskohale Boney Blayds & Co bluuside osakonda. Ta oli üht või teist õblemiseks saanud, kuid lõpuks jäi ka see ära ja ta oli kulutanud palju aega millegi kindlama otsimiseks. Tema hädaks oli praegu — ja ka varemalt — tema nägu. See oli haruldane. Inimesed ei teadnud, mis teha noore naisega, kel niisugune välimus. Milleks võtta ametisse seda, kes omas ilma rikkuseta, seisuseta, moeta ja andeta (niipalju kui sellest teati) niisugust välimust, et tema kõrval pidi paistma labasena. Kuigi

Fleurile ja Michaelile oli tähtis kunstiline huvi, ometi polnud see olulise tähendusega bluuside valmistamisel ja müümisel, kingade proovimisel, aadresside kirjutamisel, matusepürgade punumisel ega kusagil mujal, kuhu sihtis Victorine'i auahnus. Mis sündis nende suurte silmade ja vaikivate huulte taga? See erutas Boney Blayds & Co-d ning ka teisi engros-äriseid üldse. Niisugused pisut kahtlased elukutsed, nagu filmistatistid või mannekeenid, ei tulnud Victorine'il mõttesegi, sest kuna ta agulis kasvanud, kippus ta end ikka alahindama.

Kui Bicket hommikul oma kastiga välja läks, kus sees olid täispuhumata pallid, seisis naine seal juures ja näris oma küüsi, nagu tahaks ta pääseteed leida sellest peost suhu elamisest, mis tegi mehe kõhnaks kui kepi, väsinuks kui koera, nadiseks kui sabata varblase; ja kuna see töö võttis neilt igasuguse seisuse tundmuse, ei toonud see neile ometi rohkem sisse, kui et võisid kuidagi endale ululuse muretseda. Juba ammugi mõistsid nad mõlemad, et õhupallides polnud mingit tulevikku, vaid et nad võimaldasid ainult kerjusliku oleviku. Ja vaikselt, passiivses Victorine'is hõõgus tuline viha. Ta tahtis paremat osa oma mehele ja iseendale, eriti just oma mehele.

Sel hommikul, kus mark hakkas langema, pani ta omale sametjaki selga ja mütsi pähe (tema kehakatteist kõige paremad jäänused), sest ta oli otsusele jõudnud. Bicket ei tuletanud enam kunagi oma vana kohta meelde ja naine oli selle kaotamise põhjusena mingit erilist asjaolu aimanud. Miks ei peaks tema katsuma mehele endist kohta tagasi saada? Mees oli sagedasti öelnud: „Mr. Mont on džentlmen ja omataoline sotsialist; on ka sõja läbi teinud; ei mängi mingit suurhärrat.“ Kui nüüd Victorine kuidagi võiks selle mehe juurde pääseda! Lootuse ja julguse punaga oma lohkus palgeil silmitses ta end „Strand'i“ vaateakendes. Tema rohekashall sametjakk oli ikka neile meeldinud, kel oli silma värvi nägemiseks, kuid tema must kuub — noh, ehk võis kuidagi leti taha hoiduda, nii et selle kehakatte kulunud välimus silma ei paista. On tal küllalt julgust, et öelda, ta tulnud käsikirja pärast? Ja ta harjutas vaikselt huulil, püüdes peenelt rääkida: „Palun, ehk küsiks te mr. Montilt, kas võiksin temaga kokku saada; see on käsikirja pärast.“ Jah! Ja siis tuleks küsimus: „Palun, mis nimi?“ „Mrs. Bicket?“ Ei kunagi! „Miss Victorine Collins?“ Kõigil naiskirjanikel on neiuõlve nimed. Victorine — jah! Kuid

Collins! See ei kõlanud seda moodi. Ja ükski ei teaks ju, mis oli tema nimi neiu põlves. Miks mitte mõni uus valida? Sage-dasti valitakse. Ja ta mõtles. Midagi itaalia- lialist, nagu — nagu. . . Eks öelnud nende perenaine, kui nad oma praegusse korterisse kolisid: „On teie abikaasa iidallane?“ Ah! Manuelli! See oli tingimata itaalia nimi — suhkrurujäätise mehel Väikesel Ditch Streetil oli samasugune. Ta läks edasi ja harjutas tasa-kesi. Kui ta aga ainult mr. Montiga kokku saaks!

Ta astus värisedes sisse. Kõik sündis nagu ette nähtud, isegi peen rääkimisviis kaasa arvatud, ja siis seisis ja ootas ta, kuni vastus kõnetorust alla tuleks, peites oma käsi, mida katsid üsna vanad kindad. On miss Manuellile mingi tähtaeg määratud? Käsikirja ei olla seal.

„Ei,“ ütles Victorine, „ma pole teda veel saatnudki. Soovisin ainult kokku saada.“ Laua taga seisev noormees vaatas talle tungivalt silma. Ta läks jällegi kõnetoru juurde ja rääkis.

„Ehk te ootate silmapilgu, palun. Mr. Monti naissekretär tuleb alla.“

Victorine langetas pea oma langevale südamele lähemale. Naissekretär! Nüüd ei

pääse ta enam ette! Ja äkki valdas teda hirm valeandmete pärast. Kuid ta mõtles Tony peale, kes seisab tänava nurgal, silmini pallides, nagu ta seda enam kui üks kord eemalt piilunud, ja see kinnitas teda tema meeleheitlikus otsuses.

Neiu hääl ütles: „Miss Manuelli? Mr. Monti sekretär, ehk võite mulle öelda, milles asi?“

Värskenäolise noore naise silmad rändasid tema peal üles ja alla. Peenendades tublisti oma kõneviisi Victorine vastas: „Oo! kahetsen, aga ma ei või seda.“

Rändav pilk peatus tema näol. „Kui te tuleksite minuga, siis kuulaksin, ehk saab ta teid vastu võtta.“

Liikumatul istus Victorine väikeses ootetoas, kuni ta nägi ukse vahel noormehe nägu ja kuulis sõnad:

„Ehk astute sisse?“

Victorine tõmbas sügavasti hinge tagasi ja läks. Olles juba siin laskis ta silmad liikuda Michaelilt sekretärile ja jälle tagasi, kuna ta ise kavalalt kaalus, kas tõesti mehe noorus, rüütelmeel ja mehisus temale jutelust ei soodusta nelja silma all. Michaelil tärkas kohe mõte: „Raha, vististi. Aga kui huvitav nägu!“ Sekretär langetas suunur- gad ja lahkus toast.

„Noh, miss — ee — Manuelli?“

„Mitte Manuelli, palun — mrs. Bicket; minu mees oli siin ametis.“

„Mis!“ See poiss, kes oli näpanud „Vask-
raha! Pagan võtku! Bicketi lugu — tema
naine — kopsupõletik! Ta oli seda nägu, et
võis olla põdenud.“

„Ta räägib sagedasti teist, sir. Ja palun
väga, tal pole tööd. Kas võiksite ehk jäl-
legi temale koha leida, sir?“

Michael vaikis. Kas see nii huvitav naine
oma mehe näppamisest teadis?

„Praegu müüb ta tēnaval palle, ma ei
suuda seda kannatada. Ta seisab St. Pauli
juures, aga teenida pole sellega midagi. Ja me
tahaksime nii väga Austraaliasse minna. Tean,
ta on väga närviline ja ei saa teistega hästi läbi,
aga kui ometi võiksite ta tagasi võtta. . .“

Ei! Ta ei teadnud näppamisest!

„Kahetsen väga, mrs. Bicket. Mäletan
teie abikaasat väga hästi, kuid meil pole
temale mingit kohta anda. Olete teie juba
jälle terve?“

„Ohjaa! Ainult — ka mina ei saa kusa-
gilt tööd.“

Missugune imeline nägu raamatu ümbri-
kule! Midagi Mona Lisa taolist! Storberti
romaan! Ha!

„Noh, ma räägin teie mehega. Ehk tahak-
site kellelegi kunstnikule istuda raamatu
ümbriku joonistamiseks? See katse võiks
teile ehk sel alal tööd tuua. Teie olete just
õige tüüp ühele minu sõbrale. Tunnete
ehk Aubrey Greene'i teoseid?“

„Ei, sir.“

„Need on väga ilusad, tõepoolest, väga
head omataolises dekadentsuses. Ehk tahak-
site temale istuda?“

„Oleksin kõigega nõus, kui aga võiksin
raha teenida. Aga heameelega tahaksin, et
te minu mehele mu siinkäimisest ei räägiks.
Tema paneks ehk seda pahaks.“

„Väga hea! Mina kohtan teda juhuslikult.
St. Pauli läheduses, ütlete teie? Kuid meie
juurde pole lootust, mrs. Bicket. Pealegi
ütles ta mulle, et ta ka siin ots otsaga
kokku ei saanud.“

„Minu haiguse ajal, sir.“

„Muidugi, vahe oli olemas.“

„Jah, sir.“

„Ma annan teile tähe mr. Greene'i juurde
kaasa. Istuge silmapilguks!“

Michael heitis vargsi pilgu naise poole, kui
see seal nõnda istus. Tõepoolest, tema kah-
vatu, suuresilmaline nägu ühes tema süsi-
mustade, lühikeste, otstest kähardunud juus-

tega oli haruldaselt huvitav — pisut liiga peen ja verevaene publikumile, kuid — pagan võtku, alati ei võinud ometi publikum oma siniseid silmi, õlgkollaseid juukseid ja moonpunaseid palgeid saada. „Tema pole ilu vili,“ kirjutas ta, „üldise maitsepuu ot-sas, kuid ometi omataoliselt sedavõrt rabav, et ta võiks saada tüübiks, nagu on seda Beardsley või Dana naised.“

Kui Victorine oli kirja võtnud ja läinud, kõlistas Michael oma sekretäri.

„Ei, miss Perren, tema ei võtnud mult midagi. Aga missugune tüüp, eeh?“

„Ma arvasin kohe, et te teda heameelega näha tahaksite. Ega ta olnud kirjanik, ega?“

„Koguni mitte.“

„Noh, loodan, et ta sai, mida soovis.“

Michael irvitas. „Osalt, miss Perren — osalt. Te peate mind hirmsaks narriks, eks?“

„Mitte, kuid ma arvan, teil on liiga pehme süda.“

Michael laskis sõrmed läbi juuste käia.

„Üllataks see teid, kui kuuleksite, et ma hea „šniti“ tegin?“

„Jah, mr. Mont.“

„Siis ei ütle ma teile, mis see on. Kui mossitamine möödab, siis jätkake kirja minu isale „Dueti“ suhtes: ‚Kahjuks peame tea-

tama, et praegusel äri-seisukorral pole me kuidagi õigustatud selle kahe sõnakõlksutaja kõnelust teises trükis ilmutama; oleme sellega niikuinii juba kahju saanud.‘ Muidugi peate selle ümber mõrkima. Kas ei ole meil sellele vanale midagi juurde lisada, mis teda pisut rõõmustaks? Kuis oleks, kui ütleksime: ‚Kui prantslased oma aru tagasi saavad ja linnud laulma hakkavad, lühidalt, kui tuleb kevade — siis loodame asja uuesti kaalumisele võtta, arvestades . . . arvestades . . .‘ mida, miss Perren?“

„Kogemusi, mis me vaheajal kogunud. Jätan ma prantslased ja linnud välja?“

„Tore! ‚Teie truu Danby & Winter.‘ Mis te arvate, miss Perren, eks olnud see üldse skandaalne onupoja-politika, et see raamat meie juurde toimetati?“

„Mis on onupoja-politika?“

„Kui oma poega kasutatakse. Ta pole ühegi oma raamatuga pennigi teeninud.“

„Ta on väga lugupeetud kirjanik, mr. Mont.“

„Ja meie maksame tema lugupeetavuse eest. Õige, ta on kena vana Bart. See on enne lõunaodet kõik ja pidage meeles, et oleks hea oode. Selle naise kuju polnud harilik, ega? Ta oli kõhn, aga ta seisis sir-

gelt. Alati olen tahtnud teilt midagi küsida, miss Perren: miks kõnnivad moodsad neid ikka ettepoole kõveras ja ka pea ettepoole? Kõik ei või ometi niisuguse kehaehitusega olla.“

Sekretäri paled löid helenduma.

„Selleks on põhjus olemas, mr. Mont.“

„So! Missugune nimelt?“

Sekretäri paled läksid veel punasemaks.

„Tõepoolest ei tea ma, kas ma võin — —“

„Oo, vabandust. Ma küsin oma abikaasalt. Ainult tema ise on üsna sirge.“

„Noh, mr. Mont, see on nimelt see, teate: oletatakse, nagu poleks neil taga — taga-pool mitte midagi, aga muidugi on neil ning nad ei saavuta kuidagi muidu soovitud tagajärke, kui peavad rinna sisse tõmbama ja pea ettepoole sirutama. Seda teevad need moepildid ja mannekeenid.“

„Mõistan,“ ütles Michael; „tänan teid, miss Perren, kole kena teist. See on tipp, eks?“

„Jah, mina ei pea sellest kinni.“

„Ei, kindlasti mitte!“

Sekretär langetas laud ja tõmbus tagasi.

Michael istus ja joonistas oma kustutus-paberil näo. See polnud mitte Victorine'i oma . . .

Varustatud kirjaga Aubrey Greene'ile, Victorine jäi lõunaooteks tassi kohvi ja sõi tüki rasket kooki ning sõitis siis maa-alusega Chelseasse. Tema püüe ei õnnestunud, kuid härra oli olnud tema vastu sõbralik ja see rõõmustas teda.

Ateljee ees tabas ta noormehe, kes parajasti võtit lukuauku pistis — väga elegantne oma suitsuhallis ülikonnas, paindub ja ilma peakatteta, ilusasti tagasipidi kammitud helledad juuksed ja pehme hääl.

„Mudel?“ ütles ta.

„Jah, sir, palun. Mul on kiri teile mr. Montilt.“

„Michaelilt! Astuge sisse!“

Victorine järgnes temale. Sees oli üsna mereroheline; kõrge ruum õrteräguga ja ülalt valgusega ja hulk pilte ning joonistusi seintel, mõned nagu alla libisenud. Kahe naise pilt allalibisevate riietega tellingil ajas Victorine'i segi. Ta pani tähele härra silmi (merisinised nagu seinadki), mis libisesid tema kehal üles ja alla.

„Tahaksite mul millekski istuda?“ küsis mees.

Victorine vastas mehaaniliselt: „Jah, sir.“

„Ehk võtaksite kübara peast?“

Victorine võttis mütsi peast ja raputas oma juuksed kohevile.

„Aa!“ lausus härra. „Võib olla.“

Victorine mõtles endamisi, mis see küll võiks olla.

„Istuge kõrgendikule, palun?“

Victorine vaatas küsivalt oma ümber. Naeratus näis libisevat üle mehe näo ja üle tema libedate läikivate juuste.

„Esimest korda, tähendab?“

„Jah, sir.“

„Seda parem.“ Ja ta näitas väikesele platvormile.

Victorine istus seal mustale tammepuust toolile.

„Teil näib olevat külm.“

„Jah, sir.“

Kunstnik läks kapile ja tuli sealt kahe klaasi pruuni vedelikuga tagasi.

„Klaas Grand Marnier'd.“

Victorine nägi, et mees viskas klaasitäie ühe lonksuga ära, ja tegi sedasama. See oli magus, kange, väga mõnus ja mattis tal hinge.

„Võtke sigarett!“

Victorine võttis selle ulatatud karbist ja pani ta huulte vahele. Mees andis tuld. Ja jällegi näis naeratus üle mehe pea libisevat.

„Te tõmbate sisse,“ ütles mees. „Kus olete sündinud?“

„Putneys, sir.“

„See on väga huvitav. Istuge silmapilguks rahulikult! See pole nii halb kui hamba välja kiskumine, ainult kestab kauem. Peaasi — mitte magama uinuda.“

„Jah, sir.“

Mees võttis suure tüki paberit ja mingisuguse musta olluse ning hakkas joonistama.

„Ütelge mulle,“ hakkas ta, „miss —“

„Collins, sir — Victorine Collins.“ Teatud loomusund ajas teda andma oma neiu-põlve nime. See tundus ametipärasemalt.

„Olete vaba?“ Ta peatas ning jällegi libises endine naeratus üle heledate juuste. „Või teete ehk midagi muud?“

„Praegu mitte, sir. Olen mehel, muud midagi.“

Peale seda vaikis härra üürikeseks. Huvitav oli teda tähele panna, kuis ta vaatas, siis paberil joone tõmbas, siis uuesti vaatas. Sajad pilgud, sajad jooned. Viimaks ütles ta: „Aitab! Nüüd puhkame. Taevast ise saatis teid, miss Collins. Tulge ja soojenduge!“

Victorine lähenes tulele.

„Teate te midagi ükspressionismist?“

„Ei, sir.“

„See tähendab: välimust ainult sel määral arvesse võtta, kui ta väljendab sisemust. Võite selles endale midagi kujutleda?“

„Ei, sir.“

„Nii! Arvan, te ütlesite, et oleksite valmis istuma — üleni?“

Victorine vaatles hiilgavat ja painduvat härrat. Ta ei teadnud, mis see arvas, kuid ta mõistis, et ta arvas midagi ebakordset.

„Üleni, mis see on, sir?“

„Alasti.“

„Oo!“ Victorine lõi silmad maha ja tõstis nad siis kahe naise langevaile riitele.

„Nagu need?“

„Ei, mina ei käsitaks teid kubistlikult.“ Aeglane puna kustutas paalete kahvatuse. Victorine ütles pikkamisi:

„Tähendab see rohkem raha?“

„Jah, pool rohkem — või veel enam. Ma ei käi peale, kui te ehk ei taha. Mõelge järele ja öelge mulle järgmine kord.“

Victorine tõstis silmad ja ütles: „Täna teid, sir.“

„Just nii! Ainult palun mind mitte sirri-tada.“

Victorine naeratas. See oli esimene kord tema uues elukutses, kus ta oma segadusest võitu sai ja see mõjus temasse imelikult.

Kunstnik ütles ruttu: „Jumala eest! Kui te nõnda naeratate, miss Collins, siis mõjute minusse impressionistlikult. Kui olete puhanud, siis istuge jällegi oma paigale!“

Victorine läks tagasi.

Kunstnik võttis teise paberitüki.

„Kas võite millelegi mõelda, mis teid hoiaks naeratavana?“

Victorine raputas pead. See oli tõsi.

„Üldse mitte midagi naljakat? Olete ju ometi armunud kellesegi, oma mehesse näiteks?“

„Oh jaa!“

„Noh, katsuge seda!“

Victorine katsus, kuid ta nägi Tonyt ainult tänavanurgal palle müüvana.

„See ei lähe,“ ütles härra. „Ärge mõelge tema peale! Olete kunagi näinud: ‚*L'après midi d'un Faune*‘?“

„Ei, sir.“

„Tulin mõttele: ‚*L'après midi d'une Dryade*‘. Et alasti, sellele ei maksaks teil rõhku panna. See on sootuks ebaisiklik. Mõelge kunsti peale ja et viisteist šillingit päevas. Nižinsky varjud — kogu asi on mul silme ees!“

Kogu aeg, kus ta rääkis, liikusid ta silmad Victorine'il üles ja alla ja pliiats pabe-

ril üles ja alla. Victorine'is hakkas midagi liikuma nagu mõnesugusel mürgistusel. Viisteist šillingit päevas! Sinised liblikad!

Valitses sügav vaikus. Mehe silmad libisesid üles ja alla. Victorine'i näole ilmus nõrk naeratus — ta arvas kokku raha, mis ta võis teenida.

Lõpuks peatusid kunstniku silmad ja käsi ja ta seisis paberit silmitsedes.

„See on tänaseks kõik, miss Collins. Ma pean järele mõtlema. Kas annaksite mulle oma aadressi?“

Victorine'i mõte töötas ruttu.

„Palun, kirjutage mulle postkontori. Ma ei taha, et mu mees teaks...“

„Et olete kunstile andunud? Väga hea! Missugune postkontor?“

Victorine nimetas selle ja võttis mütsi.

„Poolteist tundi, viis šillingit, tänan. Ja homme pool kolm, miss Collins — mitte, sir.“

„Jah, s-, tänan teid.“

Oodates oma autobust külmas jaanuari õhus, kogu see asi paistis Victorine'ile ebatõelikuna. Võõra härra ees istuda Aadama ülikonnas! Kui Tony teaks! Jällegi põletas aeglane puna palete kahvatuse. Ta ronis autobusse. Kuid viisteist šillingit! Kuus päeva nädalas — see oleks neli naela

kümme. Nelja kuuga oleks sõiduraha teenitud!

Sealsete piltide järele otsustades pidid seda paljud tegema. Tony aga ei pea midagi teadma, isegi seda mitte, et ta ainult näoks istub. Tema oli ju nii närvlik ja temasse armunud! Ta kujutleks kohe midagi; ta mäletas, Tony oli ikka öelnud, et kunstnikud on nagu kassid. Kuid see härra oli väga kena, kuigi ta näis kõige üle naervat. Victorine soovis, et ta oleks temale oma joonistust näidanud. Võimalik, et näeb end ühel ilusal päeval kusagil näitusel väljapanuduna. Kuid ilma — oo! Ja äkki mõtles ta: „Kui ma pisut rohkem sööksin, läheksin ma ka kenamaks!“ Ja nagu tahaks ta sellest julgest mõttest pääseda, hakkas ta oma vastas istuvale sõitjale näkku vahtima. Sel oli kahekordne lõug, oli pehme ja roosa ja heledad silmad vahtisid Victorine'ile vastu. Inimestel on oma mõtted, aga võimatu on öelda, missugused. Ja naeratus, mida Aubrey Greene soovis, valgus üle tema uue mudeli näo.

Kolmas peatükk.

Michael kõnnib ja räägib.

Nägu, mida Michael joonistas, oli alguses Victorine ja muutus lõpuks Fleuri omaks.

Kehaliselt seisis Fleur sirgelt, aga kas oli ta kõlbliselt sedasama? See oli mõte, mille pärast Michael end aina lurjuseks nimetas. Fleuri eluviisides ei märganud ta mingit muutust ja ta hoidus ustavalt selle kohta teateid nõutamast, mida ta oma silmaga ei näinud. Kuid kasvav tähelepanu tõi ikka enam ja enam ilmsiks mingisuguse künismi, mis näitas, nagu pesitseks Fleuris alaline arvamine, et kõik väärtused on ühesugused ja ükski neist pole palju väärt.

Kuigi Wilfrid oli alles Londonis, ometi polnud teda näha ega polnud temast ka juttu. „Mis silmast ja kõrvast, see südamest,“ näis olevat motoks. Michaeli kohta ei käinud see — Wilfrid oli vahetpidamata tal meeles. Kui Wilfrid Fleuri ei kohanud, kuis võis ta siis välja kannatada, temale nii piinavas läheduses elada? Kui Fleur ei tahtnud, et Wilfrid jääks, miks ei saatnud ta teda siis minema? Ka leidis Michael raskena teistele varjata, et tema ja Desert polnud enam sõbrad. Sagedasti tõusis tung sinna minna ja asjale lõpp teha, aga ikka surus ta selle tagasi. Seal kas polnud üldse midagi, mida tema poleks teadnud, või kuigi seal oli, siis oleks Wilfrid talle vastanud, et pole midagi. Michael leidis selle loomulikuna:

mees ei hakka ometi naist ära andma. Kuid sõjakaaslaselt ei tahtnud ta ometi valet kuulda. Tema enda ja Fleuri vahel polnud sõnagi lausutud, sest et sõnad, tundus talle, ei lisaks teadmisi, vaid ähvardaksid ainult nendevahelist sidet, mis muidugi juba küllalt nõrk. Jõulud Montide perekonna mõisas möödusid faasanijahil. Teisel päeval, viimasel klaperjahil, oli Fleur kaasas olnud, talutades Ting-a-lingi nõõri otsas. Hiina koer sattus haruldasse ärevusse, karates igakord õhku, kui mõni lind langes, aga püside paugutamine jättis tema sootu külmaks. Michael, oodates oma möödalaskmist — ta oli vilets tabaja — vaatles Fleuri kiivast nägu, mis hallide nahkade keskest välja paistis, ja tema pingul kuju Ting-a-lingi paela hoides. Laskmine oli Fleurile uudiseks ja selle tõttu püsis ta kõige paremas meeles. Michaelile meeldis isegi tema „Oo, Michael!“ kui ta ei tabanud. Fleuril oli seltskonnas suur edu, mis tähendas, et Michael temast peaaegu muud näha ei saanud kui aga uinuv pea padjal; aga maal polnud ta vähemalt selle hiiliva rahutuse käes kannatanud.

Tõmmanud viimsed jooned põetud juustesse kustutuspaperil, Michael tõusis üles. St. Pauli juures, ütles see naine. Ta võiks

sealt korraks mööda kõndida ja pilgu Bicketile heita. Ehk tuleb tal midagi pähe. Ta pingutas oma sinise mantli vööd ja hakkas minema — kõhn ja sirge, südames vaikne valu.

Sel selgel, kenal päeval idasse minnes ei rabanud teda miski niivõrt kui tõsiasi, et tema on elus, terve ja töös. Nii paljud olid surnud, haiged või tööta. Ta astus Covent Gardenisse. Üllatav paik! Inimloomus, mis oli suutnud ühe aastakümne teise järele Covent Gardeniga hakkama saada, ei hõljunud hädaohus, et võiks hävida oma paljudest kannatusist. Lohutav paik — polnud vaja enam midagi nii väga tõsiselt võtta, kui olid siit turult läbi läinud. Sellele neljanurgelisele saarele olid kuhjatud kogu maakera juurviljad ja kogu maailma puuviljad; teda piiras läänest kirjastuste linnajagu, idast ooperimaja, põhjast ja lõunast inimvool. Michael kõndis tühjendatavate vankrite, paberija õlehunnikute ning inimeste keskel ja nuusutas. Covent Gardenil oli oma eriline maalõhn, kuid mitte kopitanud! Michael polnud kunagi — isegi sõjas mitte — ühtegi paika näinud, millel puuduks nii põhjalikult iga-sugune vorm. Haruldaselt inglispärane! Ühelgi polnud nägu, nagu oleks tal midagi

tegemist maaga — kutsarid, tööotsijad, pak-kijad ja müüjad turukodades paistsid kõik seda laadi, nagu poleks nad kunagi sõbrut-senud päikese, tuule, vee, maa ja õhuga — kõik linnatüübid! Ja — Issand Jumal! — kuidas olid küll nende näod nurgelised, viltu, auklikud ja pondunud — iga-sugune näojoonte lahkõla! Missugune oli see ing-lise tüüp selles lõpmata mitmekesisuse ja ebaproportsionaalsuse segus? Siin polnud ju ühtegi selletaolist. Ta jõudis puuvilja juurde — valuvad virnad, vaiksed ja sära-vad — võõralt päikesepaistelisel maalt — ühte värvi ja samas suuruses kerad. Michaeli suu hakkas vett jooksuma. „Päike on ikka midagi,“ mõtles ta, „tõepoolest.“ Kui ainult pilk heita Itaaliale, Araabiale, Austraaliale — austraallased on Inglismaalt pärit, aga vaata neid nüüd! Siiski — kui heasüdam-lik oli niisugune londonlane! Mida korrali-kum on isiku kuju ja näojooned, seda ene-seärmastavam on ta ise! Viinamarjad paist-sid kartulitega võrreldes hirmus rahuldunuina!

Turult lahkudes mõtles ta ikka veel ing-laste üle järele. Nojah! Nemad on praegu inetumaid ja rikutumaid tõege maailmas. Ja ometi, kas võis ükski inimtõug nendega võistelda heasüdamluses ja visaduses? Seda

vajasid nad oma suitsustes linnades ja oma ilmastikus — tähelepanuvääriline kohanemine ümbrusele, see moodis inglise iseloom! „Ükskõik kus tunnen ma inglase teiste seast,“ mõtles ta, „ja ometi pole praegu kehaliselt üldist tüüpi olemaski!“ Imetlusväärne rahvas! Massiliselt nii inetu, kuid ometi annab ta niisugused iluõilmed ja niisugused ime-lised võsud, nagu on seda väike mrs. Bicket; nii kujutusaher hulgaliselt ja niisugune õitsev trobikond luuletajaid! Kuidas meeldiks see vanale Danbyle, kui Wilfrid oma järgmise raamatuga mõne teise kirjastuse juurde läheks või mis veel õigem: mis ütleks tema ise — Wilfridi eriline sõber — sel korral vanale Danbyle? Ahaa! Ta teadis juba, mis ta ütleks:

„Jah, sir, aga te oleksite pidanud selle viletsaga, kes näppas „Vaskraha“, teisiti talitama. Desert pole nähtavasti teie eitavat vastust unustanud.“ Mõks vanale Danbyle ja tema igavesele õigusesaamisele! „Vaskraha“ oli haruldaselt hästi läinud. Temale järgnev raamat oleks vististi veel haruldasemalt läinud. See raamat oli kinnituseks Michaeli sõnadele, et „seljas-ninaliste tuuletallajate ajajärk“ on möödumas. Inimesed nõuavad jällegi elu. Sibleylt, Walter Nazin-

gilt, Lindalt — kõigilt neilt, kel pole muud öelda, kui et nad seisavad oma eelkäijaist kõrgemal — võeti juba puusärgi mõõtu. Mitte et nemad ise taipaksid, kuigi nad juba lamaksid kirstus — mitte vähematki aimu! Nemad käivad endiselt ninad seljas ja vahivad kõrgilt teiste peale alla!

„Minule on sellest juba kõrini,“ mõtles Michael. „Ainult kui Fleur ometi kord taipaks, et teiste peale alla vahimine on kindel allolemise tunnus!“ Ja äkki näis talle, et Fleur seda vististi taipab. Wilfrid oli kogu trobikonnas ainuke, kellega ta lähemalt sõbrutses, teised olid ainult selle tõttu seal, nojah, selle tõttu, et tema oli Fleur ja tahtis aina viimase moe kaasa teha. Varsti, kui nad pole enam uusim mood, jätab ta nad sinna paika. Kuid Wilfridi ta ei jäta. Ei, Michael tundis kindlasti, et Fleur pole teda veel jätnud ega jäta ka tulevikus.

Ta tõstis silmad. Ludgate Hill! „St. Pauli läheduses — müüb palle?“ Nojah, ja seal see vaeneke oligi!

Bicket laskis parajasti palle tühjaks, et oma paigalt lahkuda ja minna kakaod jooma. Kuna Michaelil meelde tuli, et ta mõtles teda juhuslikult kohata, siis valmistus ta üllatavaks tooniks ette. Kahju, et see vaene mees

iseend ei võinud värvilise pallina täis puhuda ja üle Püha Pauluse Peetri juurde lennata. Kui nukra jõmpsikana paistis ta palle õhust tühjaks pigistades! Midagi torkas Michaelile teravalt meelde. Pall — platsil — esimesel novembril — rõõmus öö! Haruldane! Fleur! Võib olla toovad nad õnne. Ta astus edasi ja ütles imestanud häälel: „Teie, Bicket? On see nüüd teie amet?“

Bicketi suured silmad vahtisid talle üle pruunikaspunase kuuepennilise palli vastu.

„Mr. Mont! Olen sagedasti mõelnud, et heameelega kohtaksin teid jälle, sir!“

„Samuti mina, Bicket. Kui te praegu midagi ei tee, siis tulge ühes einele!“

Bicket lõpetas pallide tühjaks pigistamise ja kui oli sulgenud kastikaane, ütles: „Kas tõesti, sir?“

„Muidugi! Tahtsin just kuhugi kalarestorani minna.“

Bicket võttis kasti kaelast.

„Annan selle tänavapühkija juurde hoiule.“ Ta tegi seda ja kõndis nüüd Michaeli kõrval.

„Toob see midagi sisse, Bicket?“

„Vaevalt, et hingitseda, sir.“

„Kuis oleks, kui astuksime siia sisse? Sööma austreid.“

Bicketi suunurka korjunud vee koristas kahvatu keel.

Michael istus vahariidega kaetud väikese laua äärde, kus seisis õli- ja äädikaklaaside jalg.

„Kaks tosinat austreid ja kõik muu; siis kaks merekeelt ja pudel Chablis'd. Ruttu, palun?“

Kui valge põllega mees oli läinud tellitustooma, ütles Bicket lihtsalt:

„Mu jumal küll!“

„Jah, naljakas maailm, Bicket.“

„Seda ta on, tõepoolest. See lõunaode maksab teil oma nael, arvan ma. Kui aga mina nädalas kaksikümmend viis šillingit saan, siis on see hästi teenitud.“

„Puudutate hella kohta, Bicket. Söön oma südametunnistust igapäev.“

Bicket raputas pead.

„Ei, sir, kui raha on, siis andke ta välja! Mina teeksin seda. Olge õnnelik, kui see võimalik — pole neid palju, kes seda võivad.“

Valge põllega mees hakkas neid austritega õnnestama. Ta tõi nad just praegu avatuna, ikka kolm tükki korraga. Michael puhastas omi, Bicket neelas neid niisama. Kui juba tosin tühja koort laual, ütles ta:

„Siin ongi punkt, kus sotsialistid eksivad, sir. Miski ei hoia mind nõnda ülal, kui see, et näen, kuis teised inimesed raha pillavad. Ja igaüks meist võib sinnamaale saada, kui tal pisutki õnne. Pane kogu ilm naelaga päevas läbi saama — ja isegi selleks ei jätku, kinnitatakse! See pole kuigi hea, sir. Mina võtaksin ennem vähem, kuid lootes rohkemat. Võta elult õnnemäng ja läinud on elu isegi. Teie terviseks!“

„Ka teie kiusate mind kapitalistiks hakkamisega, Bicket.“

Roheka Chablis klaasi juures ilmus kõhna ja suuresilmalisse näkku helendus.

„Issand Jumal, kuis ma küll tahaksin, et ka mu naine siin oleks, sir. Ma rääkisin teile temast ja ta kopsupõletikust. Ta on nüüd jälle ilusasti jalul, ainult kõhn. Tema on minu suur loos. Mina ei taha ilma, kus poleks loose. Kui ilmas oleks kõik korralik ja igaüks saaks oma teenete kohaselt, siis poleks mina kunagi oma naist saanud. Mõistate?“

„Mina ka mitte,“ mõtles Michael ja joo-
nistas mõttes jällegi seda nägu.

„Meil kõigil on oma unistused; minu oma on sinised liblikad — Kesk-Austraalia. Sotsialistid ei aitaks mind sinna saada. Nende taevaservad ei ulatu Euroopast kaugemale.“

„Tore!“ ütles Michael. „Pruuni võid, Bicket?“

„Tänan, sir!“

Vaikides sõid nad mõni aeg oma merekeelt.

„Mis viis teid pallide juurde, Bicket?“

„Neid pole vaja reklaamida, nemad teevad seda ise.“

„Näгите meil liiga palju reklaami, mis?“

„Jah, sir, ma lugesin raamatu ümbrikke. Mis mind imestama pani, — see oli — kui palju suuri raamatuid.“

Michael laskis sõrmed läbi juuste käia.

„Ümbrikud! Ikka sama noor naine ja teda suudlev noormees sama ilmeka lõuaga. Aga mis parata, Bicket? Seda tahetakse! Täna hommikul proovisin midagi muud, eks näe, mis sellest tuleb.“ Loodetavasti ei näe teie seda mitte, mõtles ta. Mis oleks, kui näeksin Fleuri kusagil romaani kaanel!

„Just enne teilt lahkumist,“ rääkis Bicket, „märkas, et on läinud moodi kaljud ja maastikud ning kahte moodi nukud, kes istuvad liival või rohul nägudega, nagu ei teaks nad, mis teineteisega peale hakata.“

„Jah,“ lausus Michael, „me katsusime seda. Püüdsime mitte labased olla. Kuid publikumil oli sellest varsti villand. Mida soovite nüüd — juustu?“

„Täna, sir, niikuinii on juba liig, kuid ega ma ei ütle.“

„Kaks Stiltoni,“ ütles Michael.

„Kuis käib mr. Deserti käsi, sir?“

Michael punastas.

„Oo! väga hästi.“

Ka Bicket punastas.

„Ma tahaksin — tahaksin, et talle ütleksite — minu raamatute näppamine oli paljas juhus. Olen seda juba ammugi kahetsenud.“

„See on harilikult ikka juhus, arvan ma,“ ütles Michael pikkamisi, „kui me teiste varandust näppame. Kunagi ei taha me otseteed seda.“

Bicket tõstis silmad.

„Ei, sir, ma pole teiega nõus. Pooled inimesed on röövlid, ainult mina ei kuulu nende sekka, mina mitte.“

Michaelis katsus seltsimehelikkus kogelda: „Ka Wilfrid pole röövel.“ Ta ulatas Bicketile oma sigaretikarbi.

„Täna teid, sir.“

Tema silmad virvendasid ja Michael mõtles: „Pagan võtku! Sentimentaalsus! Suudlus jumalagajätkuks ning aitab!“ Ta kutsus valge põllega mehe.

„Andke mulle oma aadress, Bicket. Kui ehk vajate mingit kehakatet, siis võiksin teile midagi leida.“

Bicket kirjutas aadressi arve teisele küljele ja ütles kõhklevalt: „Mrs. Montil ehk leiduks midagi, mis tal liigne. Minu naine on sama pikk kui ma isegi.“

„Küllap ehk leidub tal. Me saadame teile.“ Ta nägi, kuis „väikese viletsa“ huuled värisid ja võttis oma mantli. „Kui mul ehk midagi pihku puutub, siis teatan teile. „Elage hästi, Bicket, ja head õnne!“

Minnes idasse, sest Bicket läks läände, kordas Michael endamisi põhimõtet: „Kaastundmus on lollus — kaastundmus on lollus!“ Siis istus ta autobusse ja sõitis tagasi St. Pauli poole. Ettevaatlikult pilku heites nägi ta Bicketit oma palle täis puhuvat; vähe oli tema näost ja kujust näha selle roosa keha varjul. Lähenedes Blake Streetile tundis ta äkki võitmatut tülgastust töö vastu ja sõitis edasi Trafalgar Squarele. Bicket oli ta tasakaalust välja löönud. Maailm oli mõnikord väljakannatamata naljakas: Bicket, Wilfrid ja Ruhr! „Tundmus on ogarus! Kaastundmus — lollus!“ Ta astus busest maha ja läks lõvidest mööda Pall Malli poole. Peab ta „Snooksi“ sisse

astuma ja Barti küsima! Pole mõtet — Fleuri poleks ju ikkagi seal. Teda aga vajas ta tõelikult — teda tahtis ta päeval näha. Aga kus? Teda võis igal pool leida ja see tähendas — ei kusagil.

Fleur oli rahutu. Oli see tema, Michaeli süü? Kui tema oleks Wilfridiks, kas oleks Fleur siis vähem rahutu? „Jah,“ mõtles ta kangekaelselt. „Ka Wilfrid on ju rahutu.“ Nemad on kõik rahutud — kõik, keda tema tundis. Vähemalt kõik noored — elus ja loomingu. Vaata nende romaane! Vaevalt ühel kahekümne seas oli mingisugune puhkepunkt, midagi selletaolist, mis ajab sind mõne raamatu juurde nagu peljupaika tagasi. Nad purskasid ja vulisesid, vurasid ja tormasid mööda nagu mootorrattad — ägedalt oo! ja vaimukalt. Kuis oli ta vaimukusest väsinud! Mõnikord võttis ta mõne käsikirja koju Fleurile näidata, et tema arvamist kuulda. Nagu Michael mäletas, oli Fleur kord öelnud: „See on just nagu elu, Michael, see tormab — ta ei peatu kusagil küllalt selleks, et midagi võiks tähendada. Muidugi ei mõtle autor seda pilkeks, aga kui te ta kirjastate, siis soovitan ümbrikule märkuse panna: „moodsa elu hirmus pilge.“ Ja nad tegidki seda. Vähemalt

panid nad sõnad: „See on moodsa elu imeline pilge.“ Fleur ise oli sama moodi! Tema nägi teiste tõttamist, aga nagu selle imelise pilke autorgi ei pannud ta tähele, et ka tema ise keerles ja tõttas. Või ehk teadis ta seda? Märkas ta, et ta elu nilpas nagu leek õhku.“

Ta oli jõudnud Piccadillyle ja äkki tuli tal meelde, et tema pole aastate kaupa Fleuri tädi vaatamas käinud. Ehk oli Fleur seal. Ta juhtis oma sammud Green Streetile.

„Mrs. Dartie kodus?“

„Jah, sir.“

Michael liigutas ninasõrmeid. Fleur tarvitas lõhnaõli, kuid Michaeli haistmed ei tabanud muud kui aga viirukisuitsu. Winifred põletas ikka lõhnaküünlaid, kui tal meelde tuli, kuivõrt peene ilmastiku need löid.

„Mis nimi?“

„Mr. Mont. On ehk minu abikaasa siin?“

„Ei, sir. Ainult mrs. Val Dartie.“

Mrs. Val Dartie! Jah, tal tuli meelde, kena naine — kuid mitte Fleuri asemik! Kuna ta kord siin oli, siis läks ta teenijale järele.

Saalis leidis Michael kolm inimest, üks neist tema äiapapa, kel oli hall ja mõtlik

näoilme ja kes ampiirtoolil istudes vahtis austraalia siniste liblikate tiibu helepunasel ümmarikul laual klaasi all. Winifred oli oma esialgse ampiirmööbli seganud uuega, mis tänapäevale enam kohane. Ta tervitas Michaeli moodsa südamlikkusega. Olevat nii rõõmustav, et ta tulnud, liiatigi kus ta nii väga tegevuses nende noorte luuletajatega. „Vaskraha“, ütles ta, „kui ilus nimi! Nii huvitav väike raamat! Mr. Desert on väga vaimukas! Mis ta praegu teeb?“

Michael ütles: „Ma ei tea,“ ja laskus sohvale mrs. Vali kõrvale. Kuna ta Forsyte'ide vaenu ei tunnud, oli tal võimatu mõista seda kergendust, mis ta endaga kaasa tõi. Soames lausus midagi prantslastest, tõsis üles ja läks akna alla; Winifred ühines temaga — nende hääled kõlasid usaldavalt.

„Kuis on Fleur?“ küsis Michaelilt tema naabrina.

„Täna, hirmus hästi.“

„Meeldib teile te maja?“

„Oo, koledasti. Kas ei tahaks te meid külastada, et näha?“

„Ma ei tea, kas Fleur tahaks . . .“

„Miks mitte?“

„Oo! Nojah!“

„Tema on hirmus lahke.“

Naine näis Michaeli suurema huviga vaatavat, kui see seda oli ära teeninud; nagu tahaks ta tema näost midagi välja lugeda, ja Michael lisas:

„Te olete ju sugulased — vere poolest ja ka abiellumise tõttu, eks?“

„Jah.“

„Milles siis see konks?“

„Oo! Ei midagi! Ma tulen tingimata. Ainult — Fleuril on ju nii palju sõpru.“

Michael mõtles: „See naine meeldib mulle!“ „Tõepoolest tulin täna selleks siia,“ ütles ta, „et Fleuri kohata. Tahaksin, et te temaga tutvuneksite. Kogu meid ümbritsevas keerus oskaks ta mõnda rahulikumat inimest hinnata.“

„Täna teid.“

„Te pole kunagi Londonis elanud?“

„Kuuendast eluaastast saadik mitte.“

„Sooviksin, et Fleur võiks enda kord välja puhata, kahju, et pole olemas mingit kõrbe. Just praegu rääkisin kellegi agullasega, kelle hingeõnnistus on Kesk-Austraalia. Kuid mis te arvate, on meil üldse hinge, mida vaja õndsaks teha?“

„Varemalt arvasin küll seda, aga praegu pole ma enam kindel — hiljuti torkas mulle midagi silma.“

„Mis nimelt?“

„Olen tähele pannud, et need, kel ebakorralik välimus — nina viltu, silmad punnis või pilk eriliselt särav, — usuvad alati hinge; korraliku välimusega inimesed, kel pole mingisuguseid eriti silmatorkavaid jooni, ei tunne nähtavasti hinge vastu vähematki huvi.“

Michaeli kõrvad tõusid kikki.

„Jumala eest!“ ütles ta. „See on vast mõte! Fleuril on korralik välimus — temale ei näi hing mingit muret tegevat. Minul pole seda ja mina muretsen. Covent Gardeni inimestel peab väga palju hinge olema. Teie arvate, et hing on organismi logisemise tulemuseks — omasugune teadvus, et me pole ühest tükist tehtud.“

„Just midagi selletaolist, mida nimetatakse psüühiliseks jõuks.“

„Aga kuulge, olete siis oma elus nii kindel? Teie teooria järele peaksime olema praegu vägevas hinge-ajajärgus. Pean oma perekonna üle järele mõtlema. Kuis on teie omaga?“

„Forsyte'id? Oo, nemad on kõik üsna korraliku välimusega.“

„Olen nõus, neil pole erilisi vigu, niipalju kui mina olen näinud. Ka prantslastel puu-

duvad teraved servad ja nurgad. See on tööpoolest kena mõte; aga muidugi arvavad inimesed enamasti otse selle vastu. Nemad ütleksid, et hing ongi see, kes loob ebakorraliku — paneb silmad särama, lükkab ninad viltu ja kõik muu. Kus hing on väike, seal ei püüa ta kehast välja pääseda, sellest siis see nukutaolus. Ma mõtlen selle üle järele. Tänapäeväite eest. Aga tulge meid vaatama! Elage hästi! Parema, kui ma neid seal akna all ei tülita. Ehk olete nii lahke ja ütlete, et mul oli kiire?“ Ta surus peent kinnastatud kätt, vahetas naeratuse ja hiilis välja, mõeldes: „Pagan võtku seda hinge, aga kus on tema keha?“

Neljas peatükk.

Fleuri keha.

Fleuri keha oli sel silmapilgul tööpoolest selles raskes seisukorras, mis ähvardab alatasta kokkuleppe vaimu. Ta oli tegelikult Wilfridi käte vahel, vähemalt sedavõrt, et ta ütles:

„Ei, Wilfrid, sa lubasid ju korralik olla.“

Oli tööpoolest tähelepanu vääriline usaldus oma võime vastu nii õhukesel jääl liugu lasta, kui veel julgeti sõnale „korralik“ min-

gisugune tähendus anda. Üksteistkümmend nädalat oli see noormees ainult karva väärt eemal olnud oma soovide täidminekust, aga ka praegu veel seisid tõkkeks ees kaks temale vastu rinda surutud kätt ja sõna „korralik“, ja see peale seda, kus ta polnud teda paar nädalat näinud.

Kui Fleur seda ütles, laskis mees ta ägeduses vabaks ja istus kuhugi kolutükile. Ainult mõtteta kordumise tundmus takistas teda ütlemast: „Ma ei suuda enam.“ Fleur teadis seda. Ja ometi talitas ta nõnda! See pani noormehe alati imestama. Viletsa loomakesena nädalate kaupa tema küljes rip-puda ja endale korrata: „Nüüd või ei kunagi!“ ja ometi ei üht ega teist! Alateadlik aimus, et enne kui jõutakse sõnani „nüüd“, Fleur isegi ennast ei tunne, oli mehe tema läheduses hoidnud. Mehe omad tundmused olid sedavõrt pingul, et ta Fleuri tema kõhklemise pärast peaaegu vihkas. Aga ta oli ülekohtune. See polnud Fleuris mitte just kõhklemine. Fleur vajas seda elulist rikkust ja erutust, mis andis talle Wilfridi tundmus, kuid ilma hädaohuta ja ilma kaotuseta. See oli nii loomulik! Ainult mehe hirmus kirglikkus lõi kogu selle segaduse. Aga see ei olenenud ei Fleuri tahtest ega ka tema süüst. Ja ometi

oli see nii kena ja ka loomulik kirge teki-tada. Muidugi oli tal salajane tundmus, et pole „moes“ oma armukest ninapidi vedada, liiatigi kuna elu talle selle poolest tänini võlgu oli.

Vabastatuna kohendas Fleur end ja ütles: „Räägime midagi mõistlikku. Mis oled sa uut kirjutanud?“

„Selle.“

Fleur luges. Punastades ja huuli närides ütles ta:

„See on hirmus kibe.“

„See on hirmus õige. Küsib ta sinult kunagi, kas sa mind kohtad?“

„Mitte kunagi.“

„Miks?“

„Ma ei tea.“

„Mis sa vastaksid, kui ta küsiks?“
Fleur kehitas õlgu.

„Desert ütles rahulikult: „Jah, see on sinu viis. See ei või edasi kesta, Fleur!“ Ta seisis akna all. Fleur pani lehed pul-dile ja läks tema poole. Vaene Wilfrid! Tema rahu tegi Fleuri kurvaks.

Wilfrid ütles äkki: „Pea! Ära liigu! Tema on all tänaval.“

Eemales hingeldas Fleur: „Michael!
Oo! Aga kus võis ta teada saada?“

Desert ütles karedalt: „Kas sa siis teda alles nii vähe tunnud? Arvad sa, et tema oleks siia tulnud, kui ta sinu siinolekust oleks teadnud?“

Fleur võpatas.

„Aga miks on ta siis siin?“

„Ta tahab ehk minuga kokku saada. Ta ei jõua nähtavasti otsusele. Ära karda, ega ma teda sisse lase.“

Fleur istus; jalad läksid tal nõrgaks. Jää tundus äkki hirmus õhukesena — vesi hirmus külmana.

„Kas ta sind nägi?“ küsis Fleur.

„Ei.“

Wilfridis välgatas mõte: „Tahaksin ma kelm olla, siis võiksin teda sundida, mul tarvitsiks ainult samm astuda ja sõrme liigutada.“ Kahju, et ta kelm ei olnud — vähemalt sel määral mitte, — muidu oleksid asjad palju lihtsamad!

„Kus ta on nüüd?“ küsis Fleur.

„Läheb ära.“

Sügava kergendustundega ohkas Fleur:

„See on väga imelik, Wilfrid, eks?“

„Ega sa ometi arva, et tal kerge on, mis?“

Fleur näris oma huuli. Noormees irvitas tema üle, et ta kumbagi meest õieti ei armastanud või ei võinud armastada. See oli

ülekohus. Tema võis armastada — tema oli armastanud! Wilfrid ja Michael — need mõlemad võivad kus seda ja teist minna!

„Tahaksin, et ma kunagi poleks siia tulnud,“ ütles Fleur äkki. „Ja mitte kunagi ei tule ma enam!“

Wilfrid läks ukse juurde ja avas selle.

„Sul on õigus.“

Fleur seisis üsna vaikselt, lõug mantlikrael, selge pilk noormehe näol, huuled kangekaelselt kokku litsutud.

„Teie peate mind südameta loomaks,“ ütles ta pikkamisi. „Seda ma olengi — praegu. Elage hästi!“

Wilfrid ei puutunud Fleuri kätt ega lausunud sõnagi, ta ainult kummardus. Tema silmad olid väga kurvad. Haavamusest värisevana lahkus Fleur. Ta kuulis alla minnes, et uks pandi kinni. All seisatas ta kõheldes. Ehk on Michael tagasi tulnud. Pea-aegu vastas seisis see galerii, kus ta oli esimest korda kohanud teda ja — Joni. Lipsata põiki üle sinna! Kui Michael peaks väikese tänava suu juures viibima, võiks ta temale siis puhta südamega öelda, kust ta tuleb. Ta piilus välja. Mitte midagi näha! Ruttu lippas ta üle tänava vastasuksest sisse. Galerii pidi kohe suletama — just kell

neli! Ta andis šillingi ja lipsas sisse. Ta pidi ometi midagi nägema — igaks juhtumuseks! Ümber vahtides seisis ta seal — ainsa mehe näitus — Claud Brains! Ta andis teise šillingi nimekirja eest ja läks seda lugedes välja. „Nr. 7. Naine hirmul“. See ütles talle kõik ja kergendatud südamega kõndis ta edasi ning võttis auto. Enne Michaeli koju! Süda läks kergeks, meel peaaegu rõõmsaks. Aitas sellest õhukesel jääll liuglemisest! See polnud kuigi hea. Wilfrid peab minema. Vaene Wilfrid! Muidugi, irvitama ei oleks ta pidanud — mis teadis ta temast, Fleurist? Ükski ei teadnud temast midagi! Tema oli kogu ilmas üksinda. Ta pistis võtme välisukse lukku. Michaeli pole veel! Ta istus elutoas kolde ette ja võttis Walter Nazingi viimase raamatu. Ta luges kolm korda sama lehekülge. Kordamisega ei tähendanud loetu mitte rohkem — tähendas vähem. Tema oli neid autoreid, keda peab lugema tuhatnelja ja siis kohe kõrvale panema, et saadud ülevuse mulje ei muutuks ülespuhutud tundmuseks. Kuid Wilfridi silmad tulid sõnade ja Fleuri silmade vahele. Kaastundmus! Kellelgi polnud temaga, Fleuriga, kaastundmust. Miks pidi siis temal teistega kaastundmust olema? Pealegi, kaastundmus on

„lollus“, nagu ütles Amabel. Seisukord nõudis raudseid närve. Kuid Wilfridi silmad! Neid ei pidanud ta enam nägema! Ilusad silmad, kui nad naeratasid või kui nad — mis sündis palju sagedamini — igatsevalt talle otsa vahtisid, nagu praegu järgmiste loetud ridade vahelt: „Pühalikult ja hurmava egoismiga himustas ta enam kui kõike muud seda, kes nii mõnusasti roosana oma pirtsakate seltskondlikkude sõnakõlksude helepunases kestas — —“ Vaene Wilfrid! Kaastundmus oli „lollus“, kuid oli olemas uhkus! Tahtis ta, et Wilfrid ära läheks ja mõtleks, nagu oleks tema, Fleur, oma edevuses ainult mänginud? Nõnda talitavat ameerika naised Walter Nazingi ütlemise järele. Tahtis ta tõesti seda? Kas poleks moodsam ja tõelikult dramaatiline, kui korra astuks üle nende sügavuste? Kas poleks see midagi, millele nad mõlemad võiksid tagasi vaadata — Wilfrid seal idas, millest ta aina rääkis, ja tema ise siin läänes? See mõte leidis silmapilguks poolehoidu organismis, mille nimi Fleur ja mis oli Michaeli arutatud teooria järele liiga korralikult kujundatud, kui et tal võiks olla hinge. Nagu kõik poolehoidud, samuti ei kestnud ka see kaua. Esiteks: meeldiks see temale endale? Ta ei arvanud

seda mitte; ühest mehest ilma armastuseta oli küllalt. Pealegi oli veel hädaoht, et nõnda langeks ta Wilfridi võimusesse. Tema oli küll aumees, kuid ta oli kirglik; oli ta kord karikast maitsnud, tahtis ta teda veel käest panna? Aga kõige enam mõjus küll kahtlus oma kehalise seisukorra üle, mis oli juba mõni nädal kestnud ja mille tõestumist ta ootas pühaliku tundmusega. Ta tõusis püsti ja laskis käed üle oma kogu keha käia, ühes vastikusega mõeldes, et Wilfridi käed võiksid temaga samuti talitada. Ei! Ta tahab küll tema sõprust ja imetlust, kuid mitte selle hinna eest. Äkki näis ta temale pomina siin vaskpõrandal ja mõttes jooksis ja haaras ta tema ja paiskas läbi akna platsile. Vaene Wilfrid! Kaastundmus oli „lollus“! Kuid iseendast võib ometi kahju olla, et ta tema kaotab, sest ühes temaga kaotab ta ka tolle moodsa naiselikkuse ideaali, mida talle ühel õhtul seletanud Marjorie Ferrar, see „rõõmujüngerite“ lemmik, kelle punakoldsed juuksed tekitasid üldist imetlust. „Minu auahnus, mu armas,“ ütles ta, „sihib sinna poole, et olla ühe mehe täiuslik naine, teise täiuslik armuke ja kolmanda täiuslik ema, kõik korraga. See on täiesti võimalik — Prantsusmaal tehakse nõnda.“

Kuid kas oli see tõesti täiuslikult võimalik — isegi kui kaastundmus oleks lollus? Kuis olla täiuslik Michaelile, kui vähemgi komistus võib temale selgeks teha, et tema, Fleur, on täiuslik Wilfridile; ja kuis võis ta täiuslik olla Wilfridile, kui iga täiuslik-olemine Michaelile suruks oda Wilfridi südamesse. Ja kui — kui tema kahtlus oma keha suhtes tõelikkuseks valmib, kuidas olla siis täiuslik ema oodatavale ja samal ajal piinata kahte meest või valetada neile nagu mõni lõbunaine? See pole sugugi nii täiuslikult võimalik! „Oleksin ma ometi päris prantslanna!“ mõtles Fleur. . .

Ukse lõgin pani ta võpatama — põhjus, miks ta polnud päris prantslanna, astus sisse. Tema oli üsna hall, nagu oleks ta liiga palju mõelnud. Soames suudles oma tütart ja istus tuseselt koldetule ette.

„Tulid sa ööseks, taat?“

„Kui võin,“ lausus Soames. „Äri.“

„Midagi halba, kallis?“

Soames tõstis nagu jahmatanult silmad.

„Halba? Miks peaks see halb olema?“

„Sinu näo järgi otsustasin ma.“

Soames urises. „See Ruhr!“ ütles ta. „Ma tõin sulle pildi. Hiina oma!“

„Oo, taat! Kui kena!“

„Seda ta pole,“ ütles Soames; „ahv, kes sööb puuvilja.“

„See on ju suurepärane! Kus ta on — trepikojas?“

Soames nokutas pead.

Fleur kiskus katte pildi ümbert ja viis ta tuppa ja kuna ta tema rohekashallile sohvale asetaski, taganes ta ise eemale ja vaatles teda. Suur valge pruunide igatsevate silmadega ahv, kelle huvi oleks nagu käes hoitavast apelsinitalisest puuviljast äkki kõrvale pöördunud, hall tagasein, tühjad koored ümberingi, heledad laigud üldises tontlikus värvi-varjundis — see kõik mõjus temasse kohe.

„Kuid, taat, see on ju meisterteos — olen kindel, see on pärit hirmus heast ajajärgust.“

„Ma ei tea,“ ütles Soames. „Pea hiinlastega tutvunema.“

„Aga seda ei peaks sa mulle kinkima, see maksab vist pöörast raha. Selle peaksid sa oma kogusse paigutama.“

„Tema väärtust ei tuntud,“ ütles Soames ja tema näojooni valgustas kerge naeratus. „Mina maksin ta eest kolmsada. Siin on ta kindlalt paigas.“

„Muidugi on ta kindlalt paigas. Kuid miks just kindlalt?“

Soames pöördus pildi poole.

„Seda ei või ma öelda. Mõni teab, mis sellest võib tulla.“

„Millest, mu kallis?“

„Tuleb vana Mont täna ööseks siia?“

„Ei. Ta on alles Lippinghallis.“

„Noh, sel pole tähendust — temaga pole midagi peale hakata.“

Fleur võttis isa käe ja surus seda.

„Ütle mulle!“

Soamesiliigutatud süda värises. Mõelda, et Fleur tahab teada, mis temale muret teeb! Kuid tema kõlvulisuse tundmus ja tema kartus ise oma hirmu ilmutada keelas vastuse.

„Ei midagi, mida sina mõistaksid,“ ütles ta. „Kuhu sa ta riputad?“

„Sinna, arvan ma; kuid me peame Michaeli ootama.“

Soames urises:

„Just praegu nägin teda sinu tädi juures. Ajab ta nõnda äri?“

„Võib olla,“ mõtles Fleur, „astus ta sinna sisse ainult teel tagasi kontori. Cork Street asub ju kuidagi seal vahel. Kui ta sealt mööda läks, tuli tal ehk äkki meelde ja ta mõtles ehk raamatute pärast Wilfridi poole sisse astuda.“

„Oo, näe, Ting! Noh, mu kallis!“

Hiina koer, kelle vist taevas ise oli sisse lasknud, istus Soamesi nähes äkki ülespööratud koonu ja säravate silmadega maha. „Sinu näoilme,“ näis ta ütlevat, „meeldib mulle. Meie kuulume minevikule, vanamees, ja võime kahekesi üheskoos kiidulaule laulda.“

„Naljakas väike mees,“ ütles Soames, „tema tunneb ikka mind.“

Fleur tõstis ta üles. „Tule ja vaata meie uut ahvi, kallid.“

„Ära lase teda lakkuda.“

Ting-a-ling, kelle rohekashallist kaelusest üsna kõvasti kinni hoiti ja keda nõnda minevikust lõhnava seletamatu siiditüki ette asetati, tõstis pea kordkorralt ikka kõrgemale, et oma ninasõõrmete tegevust kergendada, kuna samal ajal tema väikene keel nähtavale tuli, püüdes kaugelt kodumaalt tulnud lõhnu maitsta.

See on kena ahv, üks ole, mu kallid?“

„Ei,“ ütles Ting-a-ling üsna selgesti. „Pane mind maha!“

Olles jälle põrandal otsis ta paiga, kus leidis kahe vaiba vahel paljast vaske, ja hakkas seda rahulikult lakkuma.

Mr. Aubrey Greene, madam!

„Hm,“ tegi Soames.

Maalija astus liuglevalt ja säravalt sisse; tema läikiv juus oli üle pea soetud ja tema rohelistes silmad kilasid ringi.

„Ah!“ lausus ta põrandale näidates. „Sellepärast ma tulingi.“

Fleur järgnes üllatuses tema sõrme suunale.

„Ting!“ ütles ta karmilt, „jätta järele! Tema armastab vaske lakkuda, Aubrey.“

„Kui täiesti hiinalik! Nemad teevad kõik, mida meie ei tee.“

„Minu isa — Aubrey Greene. Just praegu tõi isa mulle selle pildi, Aubrey — eks ole see lihtsalt kalliskivi?“

Maalija seisis üsna paigal — tema silmad jätsid ümberkilamise, juuksed üle pea libisemise.

„Pagan võtku!“ ütles ta.

Soames tõusis. Tema oli oodanud midagi hiilgavat, kuid räägitud toonis aimas ta aupakkuvust, kui mitte jahmatust.

„Jumala eest,“ ütles Aubrey Greene, „need silmad! Kust te olete selle välja koukinud, sir.“

„Tema oli minu onupoja omandus — suur võiduajamiste armastaja. See oli tema ainuke pilt.“

„Seda parem temale! Temal pidi olema maitset.“

Soames vahtis püranisilmil. Mõte, et George'il võis maitset olla, ajas talle peaaegu hirmu peale.

„Ei,“ ütles ta äkilise inspiratsiooni õlul. „Temale meeldis siin see, et vaadates tekib rahutus.“

„Ükskõik! Ma ei tea, kus ma oleksin lõikavamat pilget näinud inimese elu kohta.“

„Ma ei mõista,“ ütles Soames kuivalt.

„Muidugi, see on ju täielik allegooria, sir! Süüa elu vilja, koored laiali pilduda ja selle juures kinni nabitud saada. Rahulikena kujutavad ahvi silmad inimese tragöödiat. Vaadake ometi neid! Tema mõtleb, et on veel midagi selle taga ja ta on kurb või kuri, et ta sinna ei suuda tungida. See peaks olema Briti Muuseumis, sir, pealkirjaga: „Tsvivilisatsioon läbi nähtud“.

„Noh, seda ei sünni,“ ütles Fleur. „Ta jääb siia, nimega: „Valge ahv“.

„Ükskõik.“

„Künism,“ ütles Soames järsku: „ei vii teid kuhugi. Kui te ütleksite „Olevik läbi nähtud“.

„Seda ma ütlen, sir, aga milleks nii kitsarinnaline olla? Ega te ometi tõsiselt arva, et praegune aeg on halvem kui mõni teine?“

„Ei arva?“ ütles Soames. „Minu arvates oli maailm oma kõrgemal tipul kaheksakümnendail aastail ja ei tõuse enam kunagi sellele tasapinnale.“

Kunstnik vahtis püranisilmil.

„See on hirmus huvitav. Mina polnud siis veel sündinud ja teie olite umbes minu vanune, sir. Uskusite siis jumalat ja sõitsite postvankriga.“

Postvankrid! See sõna tuletas Soamesil midagi meelde, mis näis siia kõlbavat.

„Jah,“ ütles ta, „ja mina võin teile noilt päevilt loo jutustada, mida te tänapäev enam ei näe ega kuule. Poisina olin omastega Šveitsis ja kaks minu õde sõid kord kirsse. Kui nad neid pool tosinat olid ära söönud, leidsid nad, et kõigis neis on väikesed ussid. Keegi inglise mäeronija, kes nende erutust nägi, võttis ja sõi need kirsid kõik — naela kaks — ühes usside ja kividega ära, et õdedele ainult näidata. Niisugused olid tolle aegsed mehed.“

„Oo, isa!“

„Uhuu! Ta pidi olema neisse armunud.“

„Ei,“ ütles Soames, „mitte eriti. Tema nimi oli Powley ja ta kandis põskhabet!“

„Kuna me parajasti jumalast ja postvankreist räägime — eile nägin ma kaarikut.“

„Oleks kohasem, kui oleksite näinud jumalat,“ mõtles Soames, kuid ta ei ütelnud seda. Tõepoolest, see mõte üllatas teda, seda laadi asja polnud tema isegi tänini näinud.

„Te ehk ei tea seda, sir, kuid praegu on rohkem usku kui enne sõda — on leitud, et me pole ainult keha.“

„Oo!“ ütles Fleur. „See tuletab mulle midagi meelde. Tunnete ehk meediume? Kas võiks ühe kuidagi siia saada? Meie oma toas, Michaeliga ukse taga vahil, võiks kindel olla, et petta ei saaks. Kas pimedate seansside korraldajad ka mujale lähevad? Need olevat veel õudsemad.“

„Spiritism!“ ütles Soames. „Hm!“ Ka poole tunni jooksul poleks võinud ta selgemini väljenduda.

Aubrey Greene'i silmad libisesid Ting-alingile. „Mina teen, mis võin, kui te oma hiinlase homme õhtupoolikul paariks tunniks minule laenate. Ma tooksin ta paela otsas tagasi ja ümbritseksin ta igasuguse toredusega.“

„Milleks teda vajate?“

„Michael saatis mulle täna väikese kena mudeli. Kuid tema ei saa naeratada, mõistate.“

„Michael saatis?“

„Jah. Midagi sootuks uut; ja minul on mõte. Tema naeratus on kui päikese paiste kusagil itaalia orus! Aga kui seda temalt nõuda, siis ei saa ta. Mõtlesin, ehk võib teie hiinlane ta naeratama panna.“

„Võin ma tulla ja teda näha?“ küsis Fleur.

„Jah, tooge koer homme; aga kui ma oma mudelit veenda suudan, siis on see — üleni.“

„Oo! Kas muretsete mulle ühe seansi, kui teile oma Tingi laenan?“

„Muretsen.“

„Hm!“ tegi Soames jällegi. Seansid, itaalia päike, üleni. Oli aeg tagasi pöörduda Eldersoni ja selle juurde, mis nüüd teha, ning jätta lõbutsemine, kui Room põleb.

„Elage hästi, mr. Greene,“ ütles ta; „mul pole enam aega.“

„Üsna õige,“ sir,“ ütles Aubrey Greene.

„Üsna õige,“ osatas teda Soames endamisi välja minnes.

Mõni minutihljem lahkus ka Aubrey Greene, möödudes trepikojas daamist, kes parajasti teenijale oma nime ütles.

Üksi jäädes laskis Fleur jällegi käed üle keha käia. See „üleni“ oli talle meelde tuletanud dramaatilise eluviisi hädaohu.

Viies peatükk.

Fleuri hing.

„Mrs. Val Dartie, madam.“

See nimi, mida isegi Coaker ei saanud hääldamisel inestada, mõjus nagu sõrm, mis vajutatakse ishiase ergu otsale. Holly! Ta polnud teda enam sellest päevast saadik näinud, kus selgus, et ta ei saa Joniga abielluda. Holly! Rodu mälestusi — Wansdon, joomeline maa, kruusaaug, õunapuuaed, jõgi, Robin Hilli võserik! Ei! Polnud sugugi mõnus tundmus Hollyt näha ja ta ütles: „Kui hirmus kena, et tulite!“

„Ma kohtasin teie abikaasa täna Green Streetil, tema palus mind tulla. Missugune kena tuba!“

„Ting! Tule, et sind tutvustan! See on Ting-a-ling; eks ole ta täiuslik? Ta on uue ahvi pärast pisut erutatud. Kuidas on Val ja kallid Wansdon? Seal oli nii imeliselt rahulik!“

„See on kena tagamaa. Mulle ei lähe ta igavaks.“

„Ja“ — ütles Fleur pisut karmilt naerdes — „Jon?“

„Tema kasvatab Põhja-Karoliinas virsikuid. Briti Kolumbia ei meeldinud talle.“

„Oo! On ta abielus?“

„Ei.“

„Ta abiellub vist mõne ameeriklannaga.“

„Ta pole ju veel kahekümne kahenegi, nagu teate.“

„Armuline jumal!“ ütles Fleur. „Olen siis mina ainult kakskümmend üks? Aga ma tunnen end neljakümne kaheksasena.“

„See on see paljude asjade ja inimeste keskel elamine —“

„Ja mitte ühtegi õieti tunda.“

„Kas sa siis ei tunne?“

„Ei, seda mitte. See tähendab — me ju hüüame üksteist ristinimedega, kuid muidu —“

„Teie abikaasa meeldib mulle väga.“

„Oh jaa, Michael on kena poiss. Kuis elab June?“

„Nägin teda eile — tal on jälle keegi uus maalija, muidugi — Claud Brains. Ma arvan, see on midagi, mida nimetatakse rotoristikks.“

Fleur hammustas huult.

„Jah, neid on juba palju. June ehk arvab, et tema on ainuke.“

„Ei, June usub, tema on geenius.“

„June on imeline.“

„Jah,“ ütles Holly, „kõige ustavam olevus ilmas, kuni püsib see usk. See käib nagu kanakasvatuses — kui pojad munast väljas on. Olete kunagi näinud Boris Strumolovskit?“

„Ei.“

„Siis jätkke see.“

„Mina tunnen Michaeli onu rinnakuju, mille tema teinud. See on päris normaalne.“

„Jah. June pidas seda tööd käpardiseks ja seda ei annud kunstnik talle kunagi andeks. Muidugi oli see seda. Niipea kui June'i lemmik hakkab juba raha teenima, otsib ta omale kohe mõne teise. Ta on suurepäranne!“

„Jah,“ lausus Fleur, „June meeldis mulle.“

Teine rodu mälestusi — teemaja, jõgi, June'i väike söögituba Green Streetil, kus oli laulatusriided ümbert võtnud June'i sinisilmade vaatlemisel. Fleur võttis ahvi ja tõstis ta üles.

„Eks ole see pilt ‚elust endast?‘“ Kas oleks ta seda öelnud, kui poleks sama teinud Aubrey Greene. Ometi tundus see praegusel silmapilgul nii õigena.

„Vaene ahv!“ ütles Holly. „Ahvidega on mul ikka suur kaastundmus. Kuid see on imeline, minu arvates!“

„Jah. Ma riputan ta siia. Kui ma veel kusagilt ühe saan, siis on selle toa sissesead

täielik; praegu ollakse hiina asjade peale nagu hullud. See oli õnnelik juhus — keegi suri — George Forsyte, te tunnete, keegi hipodroomi mees.“

„Oo!“ ütles Holly pehmelt. Ta nägi jällegi oma sugulase pilkavaid silmi kirikus Fleuri laulatusel ja kuulis tema kähisevat sosinat: „Peab ta ajule vastu?“ Ja peab ta sellele tõesti vastu, see ilus sälg? „Sooviksin, et ta ometi kordki võiks enda välja puhata! Oleks ometi mõni kõrb käepärast!“ Noh, nii isiklikku asja ei või puudutada ja sellepärast rahuldus Holly üldise tähendusega.

„Mis arvavad kõik teie elegandid noored tänapäev elust, Fleur? Kui ise sinna hulka ei kuulu ja kui oled paarkümmend aastat Lõuna-Aafrikas elanud, siis tunned end ikka veel nagu võõrana.“

„Elu! Nojah, me teame, et teda peetakse mõistatuseks, kuid mõistatamisest oleme loobunud. Tahame lõbusalt elada, sest me teame ju, see ei kesta kaua. Kuid ma ei usu, et teaksime, kuidas seda saavutada. Meie lihtsalt tormame edasi ja loodame. Muidugi, on olemas kunst, kuid suurem hulk meist pole ju kunstnikud. Pealegi, ekspressionism — Michael ütleb, selle taga pole midagi. Me lobiseme sellest, kuid mina ar-

van, Michaelil on õigus. Puutun hirmus paljude kirjanikkude ja maalijatega kokku, nagu teate, sest nemad pidavat lõbustama.“

Holly kuulas üllatatult. Kes oleks võinud arvata, et see noor naine suudab juba otsustada. Ta võis seda teha võõriti, kuid ta tegi seda ometi kuidagi!

„Kindel, teie lõbutsete?“ ütles ta.

„Ma armastan saavutada kenu asju ja huvitavaid inimesi; näha kõike, mis on uus ja vaeva väärt või mis vähemalt üürikesekski niisugusena näib. Kuid sellega on nagu ikka — miski ei püsi. Nagu näete, pole ma mitte üks neist „rõõmujüngerist“ ega ka „uue-usulisist“.“

„Uue-usulised?“

„Oo, kas teie ei tea siis — see on mingisugune tervis-usk iseendasse, mitte just see vana ‚armuline jumal või jumala arm‘, vaid omataoline segu tahtejõust, psühhoanalüüsist ja usust, et öö jooksul muutub kõik heaks, kui sa aga ise seda ette kinnitad. Te olete nendega vististi kokku puutunud. Nemad võtavad seda hirmus tõsiselt.“

„Ma tean,“ ütles Holly, „nende silmad säravad.“

„Ja muidugi. Mina ei usu neid — mina ei usu midagi ega kedagi — palju. Kuidas võikski?“

„Aga kuidas on lugu lihtrahvaga ja raske tööga?“

Fleur ohkas. „Vähematki aimu. Mis Michaelisse puutub, siis tema pole hellitatud. Ehk joome teed? Teed, Ting?“ ja ta keeras tuled põlema ning kõlistas.

Pärast ootamata külaskäiku istus Fleur üsna vaikselt kolde ees. Täna, kus ta oli peaaegu Wilfridi omaks saanud! Tähendab, Jon polnud veel abielus! Mitte et see midagi aitaks! Asjad ei arenenud nõnda, nagu sündis see raamatuis. Ja tundmus oli iga tahe lollus! Lõika ta hingest! Ta viskas oma juuksed tagasi. Ja ta otsis vasara ning naela ja hakkas valget ahvi üles riputama. Kõige paremini kõlbaks ta kahe teekasti vahele, millel ehteks värvitud pärlikarbid. Kuna tal võimalik polnud Joni saada, siis oli ükskõik, kas Wilfrid või Michael, mõlemad või ei kumbagi. Süüa apelsini, mis sul peos, ja koored minema pilduda! Ja äkki märkas ta, et Michael on toas. Ta oli üsna taskesi sisse astunud ja seisis tema selja taga kolde ees. Fleur heitis talle rutulise pilgu ja ütles:

„Aubrey Greene käis siin oma uue mudeli pärast, kelle sina temale saatnud, ja siis Holly — mrs. Val Dartie — ütles, ta

kohanud sind. Oo, ja isa tõi meile selle. Eks ole tore?"

Michael ei lausunud sõnagi.

„Midagi juhtunud, Michael?"

„Ei, mitte midagi.“ Ta läks ahvi juurde. Selja tagant püüdis Fleur tema nägu uurida. Loomusund rääkis temale mingisugusest muutusest. Oli ta ehk ometi näinud teda Wilfridi juurde minevat — või sealt tulevat?

„Tore ahv!“ ütles Michael. „Ah jaa! On sul ehk mingisuguseid liigseid riideid, mis sa võiksid kellegi vaese roti naisele anda — mitte liiga toredaid?"

Fleur vastas mehaaniliselt: „On küll, muidugi!“ kuna samal ajal pea metsikult töötas.

„Ehk paned nad siis valmis? Mina omalt poolt teen ka kimbu, siis võivad need kaks üheskoos minna.“

Jah! Michael oli äkki koguni teine, nagu oleks temas maha joosnud mõni vedru. Fleuril kippus nagu halvaks minema. Michael mitte enam heas tujus! Oli, nagu hakkaks tuli külma ilmaga kustuma. Ja võib olla märkas ta esimest korda, et mehe lõbus tuju on temale väga suure tähtsusega. Ta pidas teda silmas, kuis ta Ting-a-lingi võttis ja siis istus. Ja Fleur läks tema selja taha ning

kümmardus tema juurde alla, kuni juuksed ulatasid puutuma tema palet. Kuid selle asemel, et oma palet Fleuri palge vastu hõõruda, istus Michael üsna rahulikult ja see ei kuulutanud ta südamele midagi head.

„Mis on juhtunud?“ küsis Fleur meelitavalt.

„Ei midagi.“

Fleur võttis mehe kõrvust kinni.

„Kuid ometi on midagi. Ehk oled kuidagi teada saanud, et käisin Wilfridi pool.“

Michael vastas kivistunult: „Miks siis mitte?"

Fleur eemales ja ajas enda sirgu.

„See oli ainult selleks, et temale öelda — enam ei või ma teda kohata.“

See pooltõde tundus Fleurile täistõena.

Michael tõstis äkki silmad, värin käis tal üle näo; ta võttis Fleuri kae.

„Hea küll, Fleur. Pead tegema, nagu sulle meeldib. See on ainuke õige. Lõunaooteks sõin liiga.“

Fleur tõmbus kesk tuba tagasi.

„Sa oled päris ingel,“ ütles ta pikkamisi ja lahkus toast.

Ülal otsis ta segasel meelel riideid.

Kuues peatükk.

Michael saab „oma jao“.

Pärast Green Streetil seeskäimist kolask Michael tagasi mööda Piccadillyt ja alludes imelikule ajele, mis sunnib inimesi keerlema erutava punkti ümber, läks ta edasi Cork Streetile. Silmapilguks seisatas ta Wilfridi kõrvaltänava suus.

„Ei,“ mõtles ta viimaks, „kümme ühe vastu pole ta kodus; ja kuigi ta on, siis kakskümmend ühe vastu ei saavuta ma mingit muutust peale halvema!“

Pikkamisi liikus ta Bond Streetile, kui keegi väike ja käbe daam kõrvaluulitsa poolt tulles ja lugedes temal selja tagant peale jooksis.

„Miks te ei vaata, kuhu te lähete? Oo! Teie? Olete teie see noormees, kes abiellus Fleur Forsyte'iga? Mina olen tema onutütar June. Ma arvan, et nägin teda just praegu.“ Ta kõigutas linnutiivana kätt, milles hoidis nimekirja. „Minu pildigalerii vastas. Tema läks kuhugi majja, muidu oleksin temaga rääkinud — oleksin tahtnud teda jälle kohata.“

Majja! Michael otsis sigaretitoosi. Sellest kõvasti kinni haarates tõstis ta silmad. Väi-

kese daami sinised silmad jooksid tema näol uuriva otsekohesusega ringi.

„Olete teie kahekesi õnnelikud?“ küsis daam.

Külm higi tõusis Michaeli otsaesisele. Tun- dus, nagu pöörduks korraga kõik pea peale.

„Palun vabandust?“ hingeldas ta.

„Loodan, et olete õnnelikud. Tema pidi küll abielluma minu väikese vennaga — aga loodan siiski, et olete õnnelikud. Tema on kena laps.“

Keset nende uimastavate hoopide sadu pani Michaeli jahmatama tähelepanu, et see naine ise neid hoope nagu ei aimagi. Ta kuulis oma hammaste krigisemist ja ütles tumedalt: „Teie väike vend, kes see on?“

„Mis! Jon — teie ei tunnud Joni? Tema oli muidugi liiga noor, Fleur samuti. Kuid nad olid sootuks armunud — perekondlik vaen lõpetas selle. Noh! Aga see on kõik minevik. Ma olin teie laulatusel. Loodan, et olete õnnelikud. Olete Claud Brainsi näitust minu galeriis vaatamas käinud? Tema on geenius. Tahtsin siin paar kooki süüa, teete kaasa? Te peaksite tema loo- minguga tutvunema.“

Nad peatusid suhkrupagari ees. Michael tõstis käe rinnale.

„Täna teid,“ ütles ta, „ma just praegu sain koogi — isegi kaks, tõepoolest. Vabandage!“

Väike daam haaras tema teise käe.

„Noh, elage siis hästi, noormees! Rõõmustan, et teid kohtasin. Teie pole iludus, aga mulle meeldib te nägu. Tuletage mind sellele lapsele meelde. Te peaksite minema Claud Brainsi vaatama. Tema on tõelik genius.“

Sambana seisis Michael ukse ees, kui naine ümber pöördus ja sisse läks, ja tal oli mingisugune segane tundmus millestki käbedast, mis mõjub teistesse seesolijaisse rahurikkvalt. Ta läks edasi, süütamata sigarett hambus, uimasena, nagu mõni poksiija, kelle üks küljehoop viltu virutanud, kuna teine hoop ta jällegi otse lööb.

Fleur Wilfridi juures — just praegu tema toas — tema kaenlas, võib olla! Ta oigas. Keegi hästi toidetud uue kübaraga noormees pörkas selle hääle juures tagasi. Võimatu! Seda ei suuda ta kunagi välja kannatada! Temal tuleb jalga lasta! Tema oli Fleuri ausaks pidanud! Kahekordne elu! Ja eelviimasel õhtul oli ta alles temale naeratanud. Oh jumal! Ta tormas põiki üle Green Parki. Miks polnud ta seisatama

jäänud, et lasta endast üle sõita? Ja selle hullumeelse väike vend — John — perekondlik vaen? Ja tema ise — mingi asena siis — võetud sootuks ilma armastuseta — augutäitja! Tal tuli meelde, et Fleur oli ühel ööl Mapledurhamis öelnud: „Tulge siis tagasi, kui ma tean, et mu soov ei täitu.“ Nii siis, see oligi see soov, mis ei täitunud! Augutäitja! „Lõbus!“ mõtles ta. „Oh kui lõbus!“ Siis pole ju ime! Mis luges see temale! See või teine mees! Vaene pisi varblane! Aga kunagi pole ta sellest rääkinud — mitte ainustki sõna lausunud! Oli see tema poolt nagu kord ja kohus või oli see pettus? „Ei,“ mõtles Michael, „kuigi ta oleks mulle rääkinud, siis poleks see asja muutnud — mina oleksin ta iga hinna eest võtnud. See oli peenetundlikkus mulle mitte rääkida.“ Aga kuis oli see võimalik, et ta sellest kelleltki midagi ei kuulnud? Perekondlik vaen? Forsyte'id! Peale „Vana Forsyte'i“ ei näinud ta kedagi teist nendest; ja „vana Forsyte“ oli tummem kui kala. Nii siis — nüüd oli ta oma jao saanud! Ja jällegi oigas ta pargi pimedikus. Buckingham Palace kerkis silmile — suurena ja süngena. Viimaks märkas ta sigaretti suus ja seisatas, et seda süüdata; sügavasti tõmbas ta

suitsu kopsu, tundes esimeseks nagu kergendust.

„Ehk jätkub teil minule üks sigarett, mister?“

Varjutaoline viisaka näoga kogu seisis nii masendavalt toreda „Austraalia“ raidkuju kõrval.

„Muidugi,“ ütles Michael. „Võtke kõik.“ Ta tühendas toosi mehe pihku. „Võtke ka toos — kingitus Westminsterist’ — saate ta eest kolmkümmend šillingit. Head õnne!“ Ta ruttas minema. Nõrk: „Teie, mister!“ kõlas asjata tema selja taga. Kaastundmus oli lollus! Tundmus — ogarus! Pidi ta koju minema ja ootama, kuni Fleur lõpetab ja — koju tuleb? Mitte! Ta pöördus Chelsea poole ja — nagu jalad vähegi võtsid. Valgustatud poed, õudselt suur Eaton Square, Chester Square, Sloane Square, King’s Road — edasi, edasi! Hullem kui kaevikuis — palju hullem — see piitsutav ja piinav sugutung kadedus! Jah, ning ta oleks enda veel viletsamana tunnud, kui poleks saanud seda teist hoopis. Oli palju kergem teades, et Fleur armastab ja armastab ehk veelgi seda onupoega ja et ka Wilfrid ei tähenda temale midagi. Vaene väike viletsakene! „Noh, aga kuis jätkub mäng nüüd?“ mõtles ta. Elumäng —

halva ilmaga, rõhutatud meelega? Mis see nüüd ometi oli? Ja sõjas — mis oli sõdur seal teinud? Kuidagi nõnda seadnud, et ta iseend nii pagana tähtsaks ei pidanud: saavutas alistumise ja paratamatuse tundmuse. „Mis tähendab surm, kui aga Inglismaa edasi elab!“ või selletaoline pisarsüdamlus. Elumäng? Oli siin teisiti? „Veristatud, kuid võitmata“ — võis veriselt kõlada, ometi — ikka jälle uuesti jalule, kui oled maha löödud! Tervik on suur, üksik on väike! Kirg, armukadedus, peavad nemad tööpoolest hävitama mehisuse, nagu kinnitasid Nazing ja Sibley ning Linda Frewe? Oli siis sõna „džentlmen“ tõesti läbi? Tööpoolest? Kas võis veel heas vormis püsida või pidi sinnamaale langema, et vastasele jalaga kõhtu virutada?

„Ma ei tea,“ mõtles ta, „ma ei tea, mis ma siis teen, kui ma Fleuri näen — ma lihtsalt ei tea.“ Süveneva õhtu terashallus, paljad plataanid, lai jõgi, külm õhk! Ta pöördus kodu poole. Värisedes avas ta välisukse ja värisedes astus ta tuppa . . .

Kui Fleur läks mööda treppi üles ja jättis tema Ting-a-lingiga alla, ei teadnud ta, kas teda uskuda või mitte. Oli Fleur tänini seda teist tema eest varjanud, siis võis ta kõike varjata. Oli ta õieti mõistnud tema

sõnad: „Pead tegema, nagu meeldib, see on ainuke õige?“ Ta oli seda peaaegu mehaaniliselt öelnud, kuid see oli mõistlik. Kui Fleur teda kunagi polnud armastanud, mitte natukestki, siis polnud tal ka tulevikus vähe- matki õigust seda nõuda; ta oli kogu aeg temaga olnud selles seisukorras, kellele antakse armu pärast. Miski ei võinud inimest sundida armuandmist jätkama. Ja miski ei võinud kedagi sundida ka tulevikus armu vastu võtma, ainult — igatsev valu, valu, valu!

„Sa väikene kurivaim! Sa pisi õnnelik kärnkonn! Anna mulle pisut oma mõnutundest, sa hiina kübe!“ Ting-a-ling pööras oma saapanööp-silmad ülespoole. „Kui sa kord nii vana tsivilisatsiooni omandad nagu on minul,“ näisid nad ütlevat: „Seni aga kratsi murinda.“

Ja kratsides seda kollast nahka, Michael mõtles: „Võta end kokku! Esimeses lumetormis lõunanabal ei hakka ometi inimene kohe laulma: ‚Tahan koju! Tahan koju!‘ vaid kannatab välja. Tule, las käia!“ Ta pani Ting-a-lingi põrandale ja läks oma kabinetti. Siin seisid käsikirjad, mille kohta Danby & Winteri lektorid olid öelnud: „Raha sellega ei tee, aga tükk ehtsat tööd, mis tähelepanu väärrib.“ Michaeli ülesandeks oli sellele tähelepanu pühendada ja Danby ülesandeks jäi siis öelda:

„Kirjutage talle viisakas kiri, öelge, meie oleme väga huvitatud, kuid et meil praegu võimatu — loodame, et tohime teie järgmist saavutust tundma õppida jne. Nõnda!“

Ta keeras oma lugemislambi põlema ja võttis käsikirja, millega ta juba algust teinud.

„Edasi, edasi; sellel võit või surm, kes peab edasi!“

„Edasi, edasi; sellel võit või surm, kes peab edasi!“

Need musta teenri korduvad sõnad vanast operetist „Polly“ oli ainuke, mis tal meeles liikus. Pagan võtku! Ta pidi seda ju lugema! Kuidagi lõpetas ta peatüki. Tal tuli nüüd meelde. Kogu käsikiri rääkis mehest, kes oli poisikesepõlves juhtunud üle tänava nägema teenijatüdrukut oma toas ümber riietuvat, ja kellesse see oli jätnud nii sügava mulje, et kogu tema abielust sai alaline võitlus tungi vastu oma naist teenijaga petta. Just praegu oli tema tunduste kompleks leitud ja nüüd pidi ta sellest vabanema. Ülejäänud käsikiri pidi vististi näitama, kuis see sünnib. Ustavalt ja täpselt süveneti kõigisse kehalistesse üksikasjusse, millest kõrvale hoiduda tundus praegu nii arglikuna ning viktooria-aegsena. Tükk ehtsat tööd ja asjata ajaraisk teda lugeda! Vana Danby-Freud oli ta juba surmani ära tüüdanud; ja seekord polnud Michaelil midagi selle vastu,

et vanamees õiguse sai. Ta pani käsikirja sahtlisse tagasi. Kell seitse! Kas öelda Fleurile, mis talle täna räägiti? Milleks? Miski ei võinud seda enam parandada! Ainult kui Fleur talle Wilfridi asjus tõtt räägiks! Ta läks akna alla — tähed ülal ja tumedad jooned all, hoovide ja taguaedade tumedad jooned. „Edasi, edasi; sellel võit või surm, kes peab edasi!“

Hääl ütles:

„Millal tuleb teie isa linna?“

„Vana Forsyte! Jumal! Jumal!“

„Homme, arvan ma, sir. Astuge sisse! Minu koobast te vist ei tunnegi veel.“

„Ei,“ ütles Soames. „Mugav! Karikaatuurid. Kogute neid? Vilets kraam!“

„Aga mitte moodsad, sir — uuesti elustatud kunst.“

„Naervääristada oma naabreid — sellest pole ma kunagi hoolinud. Need lokkavad siis, kui ilm on lommis ja inimesed on unustanud otsekohe pilgu.“

„Pagana pihta!“ ütles Michael; „see on hea. Ehk võtaksite istet, sir?“

Soames istus ja tõstis harjunud viisil jala põlvele. Sale, hall, kinnine — pitseeritud raamat, kenasti köidetud! Mis oli siis tema kompleks? Oli see mis tahes, tema polnud

seada kunagi kätte saanud! Seda operatsiooni ei võinud endale ettegi kujutada.

„Oma Goyat ma ära ei võta,“ ütles Soames üsna ootamata. „Olgu see Fleur. Tõepoolest, kui ma ainult teaksin, et olete tulevikust huvitatud, siis muretsesin rohkem varustuse eest. Minu arvates muutuvad parandusmaksud mõne aastaga määratu suuriks.“

Michael kortsutas kulmu. „Mina tahaksin teid nüüd ja alatiseks teada lasta, sir, et mida teete Fleurile, seda teete tõepoolest Fleurile. Mina võin Epikurost mängida, mil iganes tahan — leib ja pühapäeviti pisut juustu peale!“

Soames tõstis oma silmad kelmika pilguga. „Seda ma tean,“ ütles ta, „seda olen ma ikka teadnud.“

Michael kummardus.

„See maa hinna langus peaks küll teie isa kõvasti rõhuma, arvan ma.“

„Jah, räägib teine, et pilku heidab, kuis seebi või autodega äri ajama hakata, aga ma ei imestaks põrmugi, kui ta jällegi mõne hüpoteeegi lisaks saab ja edasi pukerdab.“

„Aunimi ilma maatükita,“ ütles Soames, „pole loomulik. Tema peaks ennem ootama, kuni mina lahkun, see tähendab, kui ma üldse midagi nimetamisväärilist järele jätan.“

Kuid kuulge, mis ma ütlen: ma olen järele mõelnud. Kas ei ole te kahekesi ehk õnnelikud, et teil pole lapsi?"

Michael viivitas.

„Ei usu,“ ütles ta pikkamisi, „et meil oleks olnud mõni riid või midagi selletaolist. Mina olen olnud — mina olen — hirmsasti temasse armunud, kuid teie teate ju minust paremini, et mina korjasin ainult killud.“

„Kes ütles teile seda?"

„Miss June Forsyte — täna.“

„See naine!“ ütles Soames. „Tema nina ulatub ka igale poole. Poisikese ja tütarlapse lugu — juba mitu kuud enne teie pulmi möödas.“

„Kuid sügav, sir,“ ütles Michael õrnalt.

„Sügav! Kes teab seda ses eas? Sügav?“ Soames peatus: „Teie olete hea poiss — olen seda ikka teadnud. Olge kannatlik — vaadake tulevikku.“

„Jah, sir,“ ütles Michael üsna vaikselt oma toolil, „kui ma suudan.“

„Tema on mulle kõik,“ lausus Soames järsku.

„Ja ka minule — mis ei tee asja mitte kergemaks.“

Joon Soamesi kulmude vahel süvenes.

„Võib olla mitte. Kuid kannatage välja! Nii õrnalt kui suudate, kuid kannatage väljal! Tema on noor. Ta lendleb ümber, aga selles pole midagi.“

„Teab ta sellest teisest asjast?“ mõtles Michael.

„Mul on omad mured,“ jätkas Soames, „aga need pole midagi selle kõrval, kui temaga asjad viltu läheksid.“

Michael tundis sümpaatia tuiget, mis nii haruldane selle enesega rahul oleva halli kuju suhtes.

„Ma teen, mis ma suudan,“ ütles ta rahulikult, „aga muidugi puudub mul Salomoni tarkus.“

„Ma ei tea, ma tõesti ei tea,“ ütles Soames. „Igatahes laps — jah, laps oleks — teatud kindl —“ Ta peatus, sõna polnud täpselt —!

Michael külmenes.

„Mis sellesse puutub, siis ei või ma midagi öelda.“

Soames tõusis.

„Ei,“ tähendas ta mõttes, „ma arvan mitte. Aeg on ümber riietuda.“

Riietuda, lõunat süüa ja pärast magama minna — magada, und näha! Ja missugused unenäod tulevad siis?

Teel riietustuppa kohtas Michael Coakeri; see tegi pika näo.

„Mis on, Coaker?“

„Väikene koer on saalis oksendanud.“

„Mis te räägite!“

„Jah, sir; näib, et keegi jättis ta sinna üksi. Ta tõmbab endale tähelepanu. Ma ütlen ikka: Tema on enda meelest väga tähtis väike koer...“

Lõunasöögil oleks nagu Soamesi piinanud südametunnistus, et ta noortele annud head nõu ja kaks pilti, mille väärtus mõni tuhat naela, ja sellepärast jutustas ta igasugu lugusid, nagu tegi seda James oma õitseajal. Ta rääkis prantslastest, marga langusest, tagatud riigipaberite tõusust ja pildikaupmees Dumetriuse kangekaelsusest Constable taevapildi suhtes, mida Soames tahtis osta ja Dumetrius müüa ja mida viimane ometi mitte ära ei annud, nõudes kõrgemat hinda, kui Soames valmis oli maksuma. Ta rääkis ka raskustest, mis Ameerika Ühendriikidel tema arvates ees seisid selle kena keeluseadusega. Nad on jonnakad. Nad võtavad omale midagi pähe ja jooksevad siis peaga vastu kiviseina. Tema ise polnud kunagi midagi rääkimisväärilist joonud, aga talle meeldis tunda, et ta seda võiks, kui ta aga tahaks.

Ameeriklastele aga meeldis teadmine, et nad mitte ei või juua, ja see oli vägivald. Nemad olid iseennast täis. Tema ei imestaks sugugi, kui nüüd kõik seal jooma hakkaksid. Mis puutub rahvasteliidusse, siis tõstnud just täna hommikul keegi teda taevani. See kukk ei kakle kunagi — antakse ainult raha välja ja korraldatakse asju, mis korralduksid iseendast ka ilma rahata, aga mis puutub tähtsamasse, nagu enamluse või mürkgaasi kõrvaldamisse, siis sellega ei saa ta eluilmas toime ja seda tõendada oleks sõelaga vee kandmine. See oli peaaegu oma taoline rekord harilikult nii sõnaahtra inimese kohta ja kahele noorele nii väga tähtis, et ta aga edasi räägiks, sest siis võivad nemad oma mõtteid haududa. Tingalingi teguviis oli ainuke muu kõneaine, mis nimetamisväärt. Fleur pidas seda vaskpõranda mõjuks. Soames — et koer on vististi platsil midagi endale sisse söönud — koerad korjavad ju alati kõik üles. Michael arvas, et see oli lihtsalt hiinalik — protest selle vastu, et kedagi kohal polnud tema rahuldunud olemist vaatlemas. Hiinas oli nelisada miljonit inimest selleks, et vastastikku vahtida üksteise rahuldunud olemist. Mis võiks hiinlasest oodata, keda äkki ase-

tatud Gobi kõrbe? Tal läheks kahtlemata halvaks.

„Edasi, edasi; sellel võit või surm, kes peab edasi!“

Kui Fleur mehed üksi oli jätnud, tundsid mõlemad, et nad niipea ei suuda teineteise seltsi välja kannatada, ja Soames ütles: „Pean veel mõned arvud järele vaatama — lähen oma tuppa.“

Michael tõusis püsti.

„Ehk sooviksite minu koopasse, sir?“

„Ei,“ ütles Soames, „ma pean kesken-duma. Ütelge Fleurile minu poolt head ööd.“

Michael jäi portselanist hispaania puuvilja ette suitsetama. Neid ei võinud see valge ahv süüa ega koori laiaili pilduda! On tema eluvili tulevikus portselanist? Fleuriga ühes majas elada — võõrdunult? Fleuriga elada nagu praegu — võõrana, isegi soovimatu võõrana? Lahkuda ja astuda õhuväkke või „Päästke lapsed“ korpusse? Missugune osa oli kõige vähem trööstitu? Tema sigari tuhk kasvas pikaks, langes maha ja kasvas uuesti; portselanist vili näis teda oma läike ja hiilgega pilkavat; Coaker pistis oma pea sisse ja tõmbas ta välja tagasi. (Armulisel härral oli halb tuju — hea mees see härra!) Otsustus ootas teda kusagil millalgi — Fleurilt, mitte

temalt endalt. Tema süda oli liiga õnetu ja vilets, et midagi teada; kuid Fleur teaks oma tahet. Temal oli kindel otsus Wilfridi, oma onupoja, oma tegude ja tundmuste kohta. Jah, otsustus tuleb, aga mis tähendus oleks sellel ilmas, kus kaastundmus on lollus ja tähendust on ainult hiina filosoofial?

Ometi — endal mitte lasta saalis halvaks minna, ennast kokku võtta, isegi siis, kui pole kedagi nägemas, et sul on ikkagi pisut tähendust!...

Ta oli magama uinunud ja tema magamistoas oli peaaegu pime. Midagi valget tema voodi ees. Midagi lõhnavat, kerget soojust tema läheduses; hääl, mis ütles tasa: „See olen ainult mina. Lase mind oma voodi, Michael.“ Nagu laps — nagu laps! Michael sirutas käed. Valgus ja soojus tuli neisse. Juukselokid matsid ta suu, hääl sosistas talle kõrva: „Ma poleks ometi tulnud, ega, kui oleks tõesti midagi sündinud?“ Michaeli süda — pöörane ja segane — peksis vastu Fleuri oma.

Seitsmes peatükk.

„Üleni“.

Sel ilusal õhtupoolikul oli Bicket, kel kõht täis, heas tujus; pallid olid tal kergelt ost-

jaid leidnud ja ta läks võitja meeleolus kodu poole.

Ka Victorine'il oli puna palges. Mehe jutustusele sellest õhtupoolikust vastas ta oma jutustusega. Vale lugu õige asemel — mitte sõnagi Danby & Winterist, libiseva naeratusena härrast, Grand Marnier'st või „ülenist“. Südametunnistus teda ei vaevanud. See oli tema saladus, tema üllatus. Kui ta oma istumisega „ülени“ või muidu muretseb sõiduraha, siis ütleb ta mehele, et ta võitis selle kihlveoga võiduajamistel. Sel ööl küsis ta enam kui üks kord mehele:

„Olen ma tõesti nii väga kõhn, Tony? Tahaksin nii väga tüse olla.“

Bicket, kes ikka veel kahetses, et Victorine sellest heast lõunaootest polnud osa saanud, patsutas teda õrnalt ja ütles, et varsti on ta pehme kui padi — kuis, miks? selle jättis ta seletamata.

Üheskoos unistasid nad sinistest liblikaist ja ärkasid külma gaasitule valgusel hommikueineks, milles oli ainult kakao ja võileib. Udu! Bicket kadus silmist kümne sammu peal uksest. Vihase südamega pöördus Victorine magamistuppa tagasi. Kes ostab palle selles udus? Ta teeks ennem ükskõik mis,

et aga Tonyl ei tarvitseks niisuguse hirmsa ilmaga seal väljas seista. Uuesti vabanes ta rõivaist ja pesi end hoolega — selleks, et kui. . ! Vaevalt oli ta lõpetanud, kui perenaine teatas käskjalast-poisist. See kandis ilmatusuurt pakki pealkirjaga: „Mr. Bicket“.

Kaaskiri oli lühike. Victorine luges:

„Armas Bicket! Siin on need asjad. Loodan, et nad kõlbavad. Teie Michael Mont.“

Väriseval häälel ütles ta poisile:

„Täna teid, kõik korras. Siin on teile kaks penssi.“

Kui poisi vali vile uttu vaibus, kükitas Victorine vaimustuses „asjade“ ette. Riided olid sugude kaupa siidpaberiga eraldatud. Sinine ülikond, veluurkübar, pruunid kingad, kolm paari sokke kahe auguga, neli särki, mis ainult kätistelt pisut narmendasid, kaks musta- ja valgekirjut kaelasidet, kuus mitte väga uut kraed, mõned taskurätid, kaks ilusat paksu vesti, kaks paari aluspükse ja pruun mantel, millel ilus vöö ja paar kena laiku. Ta mõõtis sinist ülikonda oma kätel ja jalgadel: püksid ja käised pidi paar tolli sisse võtma. Ta ladus nad kõik hunnikusse ja pöördus aukartuses selle poole, mida kattis siidpaber. Pruun kujutud kuub, millel väikesed heledad kollased nõõbid —

üsna puhas ja kortsutamata. Kuidas võidi küll niisugune asi ära anda! Pruun sametmüts väikese kuldpruuni suletutiga. Ta pani selle pähe. Roosad korsett, ainult pisut pleekinud, kolm tolli paljast kalaluud rinnal, viis tolli all, roosad siidlindid ja sukapaelad — täielik unistus! Ta ei võinud kuidagi muidu, kui pidi ka need omale ümber panema. Kaks paari pruune sukki; pruunid kingad; kaks kombineed ja kujutud pihik. Valge siidist džemper, mille teises käises väike auk; lillast linasest kuub, mis pesus pisut kannatanud; valkjasroosad siidpüksid; nende all peaaegu mustjaspruun mantel, pikk, soe ja mõnus, pigisöest nõõpidega, taskus kuus väikest rätikut. Ta tõmbas nende magusat lõhna sisse — geraanium!

Mõte lendas tulevikku. Varustatud riiete ja pesuga — sinised liblikad — päike! Vaja ainult veel sõiduraha! Ja äkki nägi ta end alasti libisevate pilkudega isanda ees. Mis sest! Raha!

Ülejäänud aja töötas ta hommikul palavikuliselt, lühendades Tony käiseid ja püksisääri, parandades sokkide auke, eemaldas kätiste narmendamist. Ta sõi kooki ja jõi veel tassi kakaod — see ajab paksumaks — siis asus ta siiddžemperi augu kal-

lale. Kell üks. Hirmuga ajas ta endal veel kord riided maha, pani uue kombinee selga, uuend sukad jalga, uue korseti ümber ja peatus siis nagu ebauusklikult. Eil! Iseoma riided ja kübar — nagu eilegi! Las need olla, kuni — ! Ta ruttas autobusele, kuna tal omal külmad ja soojad judinad üle keha jooksid. Võib olla annab ta temale veelgi klaasi seda mõnusat märjukest. Kui ta ometi võiks pea pisut segaseks saada, et tal oleks kõik ükstapuhas!

Täpselt kell kaks jõudis ta ateljee juurde ja koputas. Sees oli meeldiv ja soe, palju soem kui eile, ja selle tähendus rabas teda äkki kuidagi. Kolde ees istus keegi leedi väikese koeraga.

„Miss Collins — mrs. Michael Mont; tema laenab meile oma hiina kutsakese, miss Collins.“

Leedi — tema enda ealine ja nii ilus — sirutas talle käe. Geraanium! Tähendab, tema pidi olema see, kelle riided — !

Victorine võttis sirutatud käe, kuid ei võinud sõnagi lausuda. Kui see leedi peaks siia jääma, siis oleks täiesti võimatu. Tema ees, kes nii ilus ja nii kenasti kaetud — oo! ei!

„Nüüd, Ting, ole nii hea ja kena kui vähegi võid. Elage hästi, Aubrey! Head

õnne pildiks! Elage hästi, miss Collins; sel-
lest peaks midagi imelist tulema!“

Läinud! Vaibuv geraaniumi lõhn; väike
nuuskiv koer ukse all. Libiseval härral kaks
klaasi käes.

„Ah!“ mõtles Victorine ja jõi oma klaasi
ühe lonksuga tühjaks.

„Nii siis, miss Collins, teil pole midagi
selle vastu, ega? Seal leiate kõik. See
polegi ju midagi. Mul on vaja, et te lamak-
site kõhuli, küünarnukid põrandal ja pea
pisut siia poole pööratud; juuksed võimali-
kult laiali ja pilk sellel kondil. Te peate
kujutlema, et see on faun või midagi muud
selletaolist. Koer aitab teid, kuna ta kondi
juurde asub. Faun, mõistate?“

„Jah,“ ütles Victorine nõrgalt.

„Veel üks klaas?“

„Ohjaa, palun!“

Kunstnik tõi.

„Mõistan väga hästi, kuid te teate isegi,
see on mõtteta. Arstiga poleks teil ju midagi
selle vastu, eks ju. Vaadake siia. Ma panen
selle väikese lehmakella siia põrandale. Kui
olete paigal, andke märku ja mina tulen
välja. See on teil abiks.“

Victorine lausus:

„Teie olete tõesti sõbralik.“

„Ei sugugi — see on loomulik. Ehk hak-
kate nüüd peale? Valgus ei kesta igavesti.
Viisteistkümmend šillingit päevas, ütlesime.“

Victorine nägi härra sirmi taha libisevat
ja vaatatas lehmakella. Viisteistkümmend šil-
lingit! Ja jälle viisteistkümmend šillingit!
Veel kord viisteistkümmend šillingit! Palju,
palju viisteistkümmend, enne kui — —! Aga
mitte rohkem istungeid, kui Tonyl jalalt ja-
lale tammumisi palle müües. Ja nagu oleks
ta mõni üleskeeratud kellavärk, astus ta me-
haaniliselt selle mõtte juures kõrgendikult alla
ja läks mudeli tuppa. Ka seal nii mõnus;
soe, roheline siidrüü toolile visatud. Ta võt-
tis oma riided seljast. Roosa korseti ilu
rabas teda uuesti. Võib olla tahaks härra
— ei, see oleks veel hullem — —! Kõrvu
puutus mingisugune müra — Ting-a-ling, kes
kaebas üksilduse üle. Kui ta nüüd veel viivi-
tab, siis mitte kunagi — —! Ennast ruttu
rõivaist vabastades vaatles ta end peeglis.
Kui ometi see sale, elevandiluuna valge kuju
võiks välja kõrgendikule minna ja tema ise
siia jääda! Oo! See oli kole, kole! Ta ei
võinud — ei! ta ei võinud! Ta kahmas oma
viimased riidetükid uuesti pihku. Viisteist-
kümmend šillingit! Viisteistkümmend šillin-
git! Silme ette ilmus õudne ja kurb pilt:

ilmatusuur katedraal ja väikene Tony, pisi-tillukesed pallid sirutatud käes! Midagi külma ja teraselist tekkis pikkamisi tema südame ümber, nagu sünnivad jääpurikad akna all. Kui see oli kõik, mis inimesed Tony heaks tegid, siis tahtis tema seda paremini teha. Ta laskis kahmatud riided langeda ja segasena ning tuimana astus ta „üleni“ olles välja. Ting-a-ling urises talle oma kondi juures vastu. Ta jõudis lehmakella juurde ja heitis silmili maha, nagu talle öeldud, ristamisi jalad õhus. Pannes lõua käele raputas ta kella. See tegi häält nagu ei ükski kell, mida ta varem kuulnud; ja väike koer hakkas haukuma — ta oli nii naljakas!

„Väga hea, miss Collins! Jääge nõnda.“

Viisteistkümmend šillingit ja jälle viisteistkümmend šillingit!

„Sirutage pahema jala varbaid pisut enam. Nõnda! lhutoon on suurepärane! Mu jumal küll! Miks peab enne kõndima, kui joosta võib! Joonistamine on tüütu, miss Collins; ainult pintsliiga peaks joonistama; raidkunstnik joonistab kohe pöitliga, vähemalt kui ta mõni Michelangelo. Kui vana te olete?“

„Kakskümmend üks,“ kuuldus huulilt, mis näisid Victorine'ile asuvat kusagil kaugel.

„Mina olen kolmkümmend kaks. Öeldakse, meie põlv olevat nii vanana sündinud, et ta enam vanemaks ei võigi minna. Ilma illusioonideta. Nojah! Mul pole kunagi mingit usku olnud, nii palju kui mina mäletan. Teil on?“

Victorine'i taip ja tunded olid laiali, kuid sellest polnud lugu, sest kunstnik lobises edasi:

„Meie ei usu isegi oma esivanemaid. Sellest hoolimata hakkame neid jällegi jäljendama. Kas tunnete raamatut, millel nimeks „Nuuksuv kilpkonn“? See teeb nii palju tolmu. Täielik Sterne, väga hästi õnnestunud; aga täielik Sterne ja autor heidab meie üle nalja. Ühesõnaga, miss Collins — meie heidame kõige üle nalja — halb märk. Aga sest pole ühti; selle pildiga lõon ma Piero Cosimo välja. Pea toll kõrgemale ja juukselokk silmade eest kõrvale, palun. Täna! Hoidke nõnda. Muu seas, on teil ehk itaalia verd? Mis oli teie ema nimi, näiteks?“

„Brown.“

„Ah! Brownidega ei tea kunagi õieti. Kord võis see olla Brune või Bruno, kuid väga tõenäolik, et oli ibeerialane. Võib-olla hüüti kõiki briti elanikke, keda saksid ellu jätsid, Browniks. Tõepoolest on see aga kõik lol-

lus. Kui tagasi minna Edward Usutunnistajani, miss Collins — ainult kolmkümmend inimpõlve — siis on igaühel meist üks tuhat ja seitsekümmend neli miljonit viissada seitsekümmend neli tuhat üheksasada ja kaheksakümmend neli esivanemat ja selle saare kogu elanikkude arv oli siis vististi alla miljoni. Meie oleme samuti puhast tõugu kui ajuhobusedki, kuid välimuselt mitte nii ilusad, ega? Kinnitan teile, miss Collins, teie olete midagi, mille eest peab tänulik olema. Samuti ka mrs. Monti eest. Eks ole ta ilus? Vaadake koera!”

Tõepoolest, Ting-a-ling vahtis esijalule toetudes kirtsus ninaga ja niisuguse muljega, nagu peaks ta Victorine'i teiseks kondiks.

„Ta on naljakas,“ ütles Victorine ja jällegi kõlas tema hääl nagu eemalt kaugelt. Kas mrs. Mont oleks lamanud siin, kui ta teda oleks palunud? Tema oleks ilus olnud! Kuid tema ei vajanud seda viitteistkümmet šillingit!

„On see seisang mõnus?“

Kohkunult pomises Victorine:

„Ohjaa, tänan teid!“

„Küllalt soe?“

„Ohjaa, tänan teid!“

„See on hea. Pea pisut kõrgemale.“

Pikkamisi vaibus Victorine'il tundmus hirmsast ebaharilikkusest. Tony ei saa seda kunagi teada. Kui ta seda kunagi ei teadnud, siis ei võinud temal sellest ka midagi olla. Kõik päevad lamab ta nagu tänagi — viisteist šillingit ja jälle viisteist šillingit! See oli nii lihtne. Ta vaatas väledalt liikuvaid peeni sõrmi ja sigareti sinist suitsu. Ta vaatles väikest koera.

„Soovite puhata? Te jätsite oma rüü sinna; ma toon ta teile.“

Selles rohelises siidrüüs, mis ilusasti vaateeritud, istus ta kõrgendiku serval, jalad põrandal.

„Sigarett? Ma teen pisut türgi kohvi. Teil oleks parem liikuda.“

Victorine kuulas käsku.

„Te olete nagu mõnest unenäost, miss Collins. Selles rüüs maaliksin teid à la Mathew Maris.“

Kohv, nagu ta seda kunagi varem polnud joonud, tõi talle hea tundmuse. Ta ütles:

„See polekski nagu kohv.“

Aubrey Greene viskas käed üles.

„Nii see on. Inglased on suur rahvas — miski ei saa neist jagu. Kui neid üldse oleks võidud hävitada, siis oleksid nad pidanud am-

mugi oma kohvist hävitatud olema. Soovite veel?"

„Palun,“ ütles Victorine. Tassis oli ju nii hirmus vähe.

„Jälle valmis?"

Victorine heitis maha ja laskis rüü lan-
geda.

„Nõnda on hea! Jätke ta sinna — teie lamate pikas rohus ja see roheline on mul abiks. Kahju, et talv, muidu oleksin rentinud mõne metsalagendiku.“

Pikas rohus lamada — lilledel keskel, võib olla. Victorine armastas lilli. Väikese tütarlapsena lamas ta ikka rohus ja punus kanakakraist vanikuid vanaema majakese taga väljal Norbitonis. Iga aasta oli ta paariks nädalaks sinna läinud — nii väga oli ta maad armastanud. Ainult ikka oli tal midagi seljas. Mõnusam aga oleks olnud ilma milletagi. Oli ka Kesk-Austraalias lilli? Ühes liblikatega peaks seal olema. Päikesepaistel — tema ja Tony — nagu Eedenis! . .

„Täna teid, see on täna kõik. Pool päeva — kümme šillingit. Homme hommikul kell üksteist. Teie olete esimese järgu mudel, miss Collins.“

Oma roosat korsetti ümber pannes oli Victorine'il ülev tundmus. Ta oli sellega

toime saanud! Tony ei saa seda kunagi teada! Mõte, et Tony seda kunagi teada ei saa, valmistas talle lõbu. Ja „ülenist“ vabas-
tatuna astus ta ateljeesse.

Aubrey Greene seisis oma töö ees.

„Veel mitte, miss Collins,“ ütles ta; „see võiks teie meelt rõhuda. Puusakont on liiga kõrge. Homme parandame selle ära. Vabandage, mu käsi on üleni kriidiline. *Au revoir!* Kell üksteist. Ja seda väikest me enam ei vaja. Ei, sina jääd siia!“

Sest Ting-a-ling oli valmis „suurema kon-
diga“ kaasa minema. Victorine lahkus naer-
ratades.

Kaheksas peatükk.

Soames hakkab asjaga peale.

Soames oli mõtteid keskendanud, istudes magamistoas kolde ees, kuni kell lõi parlamendihoone tornis kaksteist. Tema arvutuste tipuks oli otsus asi „vana Montiga“ läbi rääkida. Kuigi pealiskaudne, ometi oli ta džentlmen ja asi kuulus nigerikkude kildä. Ta läks asemele ja uinus magama, aga ärkas pool kolm. Seal see nüüd on! „Ma ei taha sellest mõelda,“ mõtles ta ja hakkas ometi kohe peale. Oma pikal eluajal raha-

asju õiendades polnud tal veel ainustki niisugust kogemust. Alati piinlikult otsejooneliseks juhtnööriks pidada seadust — mis ise sagedasti nii piinlikult otsejooneline ei olnudki, — oli tema karjääri *sine qua non*. Ausus aitab kõige kauem, nõnda arvati. Aga oli ta tõesti midagi muud väärt? Täielikult aus mees ei võinud nädalakski hoiduda täielikust karistusest. Aga siis polnud ju täielikul karistusel mingit suhet vanglaga ja pankrotiga. Tegelikult aususe ülesandeks oli sellest kahest asutisest eemale hoiduda. Ja kuni tänapäevani polnud see raskusi sünnitanud. Missugused olid — peale palgasaamise ja teejoomise — direktori kohused? Selles oli küsimus. Ja kui ta eksis, mil määral oli ta siis vastutav? Direktoril oli kohuseks täiesti õiglase olla. Aga kui direktor oli täiesti õiglase, siis ei võinudki ta direktor olla. See oli selge. Kõigepealt peaks ta aktsionäridele ütleva, et tema oma palga eest mitte midagi ei tee. Sest mis tegi ta juhatuse koosolekuil? Ta istus, kirjutas oma nime alla ja rääkis pisut ning kiitis selle heaks, mida harilikus üldises ärikorras heaks pidi kiitma. Algatas ta midagi? Kord kogu eas. Arvutles ta? Ei, ta ainult luges arvutlusi. Kontrollis ta sis-

setulekuid ja väljaminekuid? Ei, seda toimetasid raamatute revideerijad. Aeti teatud politikad. Lohutav sõna, kuid — et täiesti õigane olla — direktori peakohuseks oli maksvat politikad mitte puutuda. Võta või tema enda asi! Kui tema oleks oma kohust täitnud, siis oleks ta pidanud välismaalistele kinnitusoperatsioonidele neist kuuldes kohe lõpu tegema — kuu aja jooksul juhatuse liikmeks olles, sest loomusunniliselt ei usaldanud ta seda äri — või ta oleks pidanud tagasi astuma. Kuid ta ei teinud seda. Asjad näisid paranevat. Polnud paras silmapilk jne. Kui tema tööpoolest oleks täiesti õiglase direktorina oma kohust täitnud, siis poleks ta kunagi P.P.R.S. direktoriks saanudki, sest siis oleks pidanud ta palju lähemalt ettevõtte politikad tundma õppima, enne kui astus juhatuse liikmeks. Aga olid tuntud nimed, mõju ja arvamine, et kingitud hobusele ei pea suhu vaatama — ja nõnda see tuligi! Et täiesti õiglase olla, oleks pidanud ta nüüd mööda aktsionäre ümber ajama, öeldes: „Minu *laissez-faire* läks teile kakssada tuhat liigset naela maksma. Selle summa maksin usaldusmeeste kätte teie heaks sisse ja nüüd nõuan teistelt direktoritelt nende osa kogusummast.“ Kuid ometi

ei mõelnud ta nõnda talitada, sest — nojah — sest et nõnda lihtsalt ei talitata ja et teistele direktoritele poleks see meeldinud. Lühidalt: oodatakse ära, kuni aktsionärid ise lommi üles leiavad, lootes, et nad seda ei leia. Nagu valitsuseski segatakse asja põhjused ja püütakse iseennast võimalikult heasse seisukorda paigutada. Teatud kergendusetundmusega mõtles Soames Irimaa peale: eelmine valitsus oli just ise selle korratuse Irimaal välja kutsunud ja oli lõpuks ometi heakskiitmist võitnud selle kõrvaldamisega, mida poleks kunagi pidanud olemagi. Samuti olid ka rahu, õhulaevastiku, põllukultuuri ja Egiptuse küsimuses — viies kõige tähtsam asjas — kastanid tulle pillutud. Aga kas seda tunnustati? Ega seda ole! Selletaolist ei tunnustatud kunagi. Öeldi: „Politika tegi seda sel ajal paratamatuks.“ Või mis veel parem — ei öeldud midagi, toetudes briti iseloomule. Lamades, lõug linal, tundis Soames silmapilguks kergendust. Eelmine valitsus ei higistanud oma linades — seda mitte — selles oli Soames veendunud. Vahtides ainiti koldevõre taga kurduvaid süsi, arutas ta valitsevat ebaühesugusust ja ülekohtu elus. Kui ainult silmad heita meestele po-

litikas ja äris, kus kogu elu liueldakse õhukesel jääl, mille eest nad veel pealegi lüüakse rüütliks! Aga nemad ei tee endale kunagi muret. Ja kui vaadata iseennast, kes sattus neljakümne aasta kestel esimest korda õhukesele jääle ja kannatas hirmsasti! Oli olemas omataoline kultus publikumi petmises ja samuti ka omasugune kultus administratiivsete sammude tagajärgede eest hoidumises; ja tema siin, kuigi seltskonnanimene ja õigusteadlane, oli üks neist, kes seda kultust ei tunnud ja — selle üle rõõmutses. Olles loomu poolest ettevaatlik ja omades teatud uhkust, millel ei puudunud peen joon, pörkas Soames hirmunult tagasi selle jämekeelise aususe eest, mis valitses inglise avalikus asjaajamises. Kõiges, mis puutus raha, oli ta nagu praegu samuti ka enne järeleandmatu ja paindumatu. Raha oli raha, nael oli nael, ja polnud ometi võimalik seda eitada ja sealjuures enesest lupidamist alal hoida. Ta tõusis üles, jõi pisut vett, hingas paar korda sügavalt ja tampis jalgadega. Kes oli see, kes oli hiljuti öelnud, et tema polnud veel kunagi viit minutitki millegi pärast uneta valvanud? Sel mehel pidi küll härja rahu või parun Münchhauseni vaimuanded olema. Ta võttis mingi

raamatu. Kuid mõtted keerlesid aina tema realiseeritavate varanduste väärtuste ümber. Ta jõudis otsusele, et peale piltide pole kogu tema varanduse väärtus mitte vähem kui kakssada viiskümmend tuhat naela ja pärijaks oli ainult Fleur, kes juba enam-vähem kindlustatud. Tema naisel oli oma sissetulek ja sellest võis ta väga hästi Prantsusmaal elada. Mis puutus temasse endasse, siis see oli ju ükskõik. Tuba klubis Fleuri läheduses — seal oleks ta sama õnnelik, võib olla veel õnnelikumgi! Ja äkki märkas ta, et oli leidnud pääsetee oma segadusest ja hirmust. Kujutledes kõige halvemal, oma varanduse kadu, ajas ta kurivaimu välja. Raamat „Nuuksuv kilpkonn“, millest polnud lugenud ainustki sõna, langes tal käest; ta uinus magama . . .

Kohtamine „vana Montiga“ sündis Snooks'is kohe pärast lõunaodet. Kursisedel trepikojas teatas uut rasket marga langust. Just nagu tema arvas: mark muutus väärtusetuks!

Istudes ja oma kohvi rüüpides vaatas baronett Soamesile peaaegu haavava käbedusega vastu. Kaks ühe vastu oli Soames valmis kihla vedama, et tema polnud midagi taibanud. „Nonoh,“ mõtles Soames, „küllap

ma juba tema nõrku närve kõditan, nagu armastas öelda vana onu Jolyon!“

Ja ilma sissejuhatuseeta algas ta:

„Kuidas käsi käib, Mont? Mark on juba väärtusetu. Kas mõistate, et P.P.R.S. kaotab Eldersoni suurepärase välismaa-politika tõttu veerand miljonit naela? Ma pole kindel, et meie vastu süüdistust ei tõsteta õigustamata riski pärast. Aga asi, mille pärast ma teiega rääkida tahtsin, on see.“ Ja ta jutustas oma kohtamise Butterfieldiga, pidades samal ajal oma kuulaja kulme silmas, kuni ta lõpuks küsis: „Mis te nüüd ütlete?“

Sir Lawrence, kelle hüplev jalg pani kogu tema keha liikuma, kinnitas oma monoklit.

„Hallutsinatsioon, kallid Forsyte. Olen Eldersoni kogu oma elu tunnud. Meie õppisime üheskoos Winchesteris.“

Jälle seesama! Ikka seesama! Mu jumal küll! Soames ütles pikkamisi:

„Sel pole tähendust. Keegi, kes õppis minuga üheskoos Marlborough's, põgenes oma rügemendi raha ja oma koloneli naisega Chillesse ja ajas seal varanduse kokku konserveeritud tomatitega. Mõte on see: on selle noormehe jutustus õige, siis oleme kelmi peos. See ei lähe, Mont. Tahaksite

teie teda käsile võtta, et näha, mis ta ütleb? Teie ju ometi ei tahaks, et teist midagi niisugust räägitaks. Kas ehk läheme kahekesi üheskoos?"

"Jah," ütles sir Lawrence äkki. "Teil on õigus. Lähme üheskoos, Forsyte. Ma ei armasta seda, kuid siiski lähme kahekesi. Tema peab seda teada saama."

"Kohe?"

"Kohe."

Pühalikult panid nad oma torukübarad pähe ja läksid.

"Ma arvan, me võtame auto, Forsyte."

"Jah," vastas Soames.

Pikkamisi ronis sõiduk lõvidest mööda ja kihutas siis alla jõe poole. Kõrvuti istuvad sõitjad hoidsid oma ninad kangelt ettepoole.

"Alles nädal tagasi oli ta minuga jahil," ütles sir Lawrence. Tunnete ehk kirikulaulu: "Oh jumal, meie abimees? See on väga ilus, Forsyte."

Soames ei vastanud. See mees kippus jälle lobisema.

"Sel pühapäeval laulsime seda," rääkis sir Lawrence edasi. "Eldersonil oli ikka ilus hääl — laulis soolot. Aga nüüd on ta nagu udusarv, ainult ettekanne on endiselt hea." Ja ta laskis oma lühidat hirnuvat naeru kuulda.

"Võimatu on sel mehel tõsine olla," mõtles Soames ja ütles:

"Kui leiame, et see on Eldersoni kohta tõsi, ja varjame seda, siis võime kõik süüpinkki sattuda."

Sir Lawrence kinnitas jällegi monoklit silmas. "Pagan võtku!" ütles ta.

"Räägite teie või teen mina seda?" küsis Soames.

"Ma arvan, parem teie, Forsyte; peame meie noormehe sisse kutsuma?"

"Eks me näe," ütles Soames.

Nad läksid üles P. P. R. S. kontori ja astusid istungisaali. Koldes tuli ei põlenud, suur laud oli tühi; keegi vana ametnik, kes ringi ronis nagu kärbes aknaruudul, täitis tindiklaase pudelist.

Soames pöördus tema poole.

"Paluge härra peadirektorit nii lahke olla ja siia tulla, sir Lawrence Mont ja mr. Forsyte soovivad temaga rääkida."

"Vanamees pilgutab silmi, pani tindipudeli maha ja läks.

"Nüüd," ütles Soames tasa, "peame valvel olema. Tema aitab muidugi."

"Loodetavasti, Forsyte, loodetavasti. Elderson on ju džentlmen."

„Pole paremat valetajat kui džentlmen,“ lausus Soames endamisi.

Pärast seda seisid nad, mantlid seljas, tühja kolde ees ja vahtisid oma torukübaraid, mis seisid kõrvuti laual.

„Silmapilk!“ ütles Soames äkki ja läinud üle toa, avas ta vastasseisva ukse. Seal oli, nagu noor ametnik seletanud, midagi koridori taolist istungisaali ja peadirektori toa vahel; selle väikese käigu otsast viis uks peakoridori. Ta sulges ukse, tuli tagasi ja ühinedes uuesti sir Lawrence'iga, jätkas kübarate silmitsemist.

„Geograafia on õige,“ ütles ta süngelt.

Peadirektori sisseastumine märgiti sir Lawrence'i monokli kukkumisega kõlksatades mantli nõobile. Mustas saterkuues, nägu puhaks aetud, hallide silmade all kotid, näokarv roosa, iga juuksekarv oma paigal üsna paljal munataolisel lagipeal, huuled kas mositavad, kokkulitsutud või naeratavad — niisugusena tuletas peadirektor naeruväärselt meelde vana onu Nicholast tema keskeas. Onu Nick oli väga kaval mees — „kõige kavalam mees kogu Londonis“, oli talle keegi nimeks annud, — kuid keegi polnud kunagi tema aususes kahelnud. Kahtlustuige ja vastikusetundmus käis äkki

Soamesist läbi. See oli midagi hirmsat, mis ta mõtles oma seisuse ja vanusele mehele öelda. Kuid noore Butterfieldi silmad — nii ausad ja koeralikult ustavad! Niisugust asja välja mõelda — oli see üldse võimalik? Ta ütles järsku:

„On see uks kinni?“

„Jah; kas tõmbab või?“ ütles peadirektor. „Soovite ehk tuld?“

„Ei, tänan,“ ütles Soames. „Asi on selles, et keegi noormees meie kontorist tuli täna hommikul imeliku looga minu juurde. Mont ja mina arvasime, et teie peaksite seda teada saama.“

Inimeste silmade vaatlemisega harjunud, pani Soames peadirektori silmis tähele mingit kerget vina või kilet (nagu see tõmbub papagoide silmadele). Aga see kadus silmapilk, kui ta üldse seal oli olnud.

„Iseenesestki mõista.“

Enesevalitsusega, mis Soamesil alati käepärast, kui seda vaja, kordas ta peaaegu sõnasõnalt kuulnud loo, mille ta öösi valvates oli pähe õppinud. Ta lõpetas:

„Te tahate ta muidugi sisse kutsuda. Tema nimi on Butterfield.“

Rääkimise ajal ei teinud sir Lawrence midagi muud kui silmitses oma sõrmeküüsi. Nüüd ütles ta:

„Seda pidi teile ütleva, Elderson.“

„Loomulikult.“

Peadirektor läks kella juurde. Puna tema näos oli tugevam; hambad paistsid — teravad.

„Paluge mr. Butterfield sisse.“

Järgnes silmapilk vastastikusel mittetähelepanus. Siis astus noormees sisse, korralik ja harilik, silmad peadirektori näol. Soames tundis silmapilguks südametunnistusepiina. See noormees elas nii-öelda peost suhu — üks sellest suurest karjast, kes elab aususest ja enese isiku varjamisest ja kelle selja taga ootavad sajad, et asemele astuda, niipea kui ta kordki komistab. Kuidas oli küll see provintsinäitleja sõnakõlks, mis ajas vana Jolyoni alati nii väga naeru kihistama? „Nagu kahvatu märter, kelle särk juba põleb“.

„Nii siis, mr. Butterfield, teie olete nii lahke olnud ja oma kujutlusvõimele minu suhtes vaba voli annud.“

„Ei, sir.“

„Teie kinnitate siis seda nuhkimislugu?“

„Jah, sir.“

„Siis ei vaja me teie edaspidist teenistust. Jumalaga!“

Noormehe koeralikud silmad otsisid Soamesi nägu; kurgus tõmbles tal ja huuled

liikusid tummalt. Ta pöördus ümber ja läks.

„Sellega oleksime valmis,“ ütles peadirektori hääl; „ta ei saa enam mingit kohta.“

Nende sõnade kättemaksuhimu puutus Soamesi nagu tulitanud rasvahais. Samal silmapilgul oli tal tundmus: peab järele mõtlema. Ainult siis, kui Elderson oli süüdi või süütu, võis ta nii jõhkralt talitada. Kumb oli ta?

Peadirektor rääkis edasi:

„Täna, et juhtisite mu tähelepanu asjale, härrad. Juba mõni aeg olen seda noormeest silmas pidanud. Läbi ja läbi raisus.“

Soames ütles süngelt:

„Mis võitis ta siis sellega teie arvates?“

„Aimas oma vabastamist ja tahtis minule ette jõuda.“

„Mõistan,“ ütles Soames. Aga ometi ei mõistnud ta. Vaimus oli ta tagasi oma kontoris ühes nina nühkiva Gradmaniga, kes raputab halli pead, ja Butterfieldiga, kes ütles: „Ei, sir, mul pole midagi mr. Eldersoni vastu ja temal pole midagi minu vastu.“

„Ma pean katsuma sellest noormehest rohkem teada saada,“ mõtles ta.

Peadirektori hääl jällegi löikas vaikust.

„Olen selle üle järele mõelnud, mis te eile ütlesite, mr. Forsyte, nimelt — nagu võidakse juhatust hooletuse pärast vastutusele võtta. Mitte midagi selletaolist! Kahel peakoosolekul oleme aktsionäridele oma äri-politikat selgitanud, ilma et sellele oleks vastu räägitud. Aktsionärid on samuti vastutavad kui juhatuski.“

„Hm!“ ütles Soames ja võttis oma kübara. „Tulete ka, Mont?“

Nagu oleks teda kauge maa tagant hüütud, kinnitas sir Lawrence elektriseeritult oma monoklit silmas.

„See oli väga vastik,“ ütles ta; „teie peate meid vabandama, Elderson. Teile pidi seda ütleva. Ma ei usu, et selle noormehega kõik üsna korras oleks, tal on mingisugune imelik pilk; kuid midagi niisugust ei või me muidugi mitte lubada. Elage hästi, Elderson.“

Ja need kaks panid kübarad korraga pähe ning läksid. Mõni aeg sammusid nad vaikides. Siis ütles sir Lawrence:

„Butterfield? Minu õemehel on peaaednikuks keegi Butterfield — päris tubli poiss. Kas ei peaks katsuma seda noormeest pisut läbi näha, Forsyte?“

„Jah,“ ütles Soames, „jätke ta minu hooleks.“

„Kõige suurema heameelega. Peaasi, kui oled kellegagi üheskoos koolipingil istunud, siis on teatud tundmus, uskuge.“

Soames purskas äkki:

„Kedagi ei või tänapäev usaldada, näib mulle. See tuleb sellest — nojah — ma ei tea, millest see tuleb. Aga selle asjaga pole ma mitte veel valmis.“

Üheksaspeatükk.

Nuuskur.

Hotch-potchi klubi ulatas tagasi kaheksateistkümnendasse sajandisse. Olles asutatud salkkonna noorte moealpidel poolt mõnusaks ühiskondlikuks ja poliitiliseks tormamispaigaks selle ajani, mil kohanetakse Snooksi, Remove, Wayfarersi, Burtoni, Ostrich Featheri ja teiste alalisemate kohtade koldele, omandas klubi oma varasemal päeval teatud püsivuse ja auvärsuse kuulsuse, võlgnedes selle eest tänu peaasjalikult oma tähelepanuväärsele kokale. Aga tänapäevani sarnanes ta teatud määral oma nimele ja see oligi, mis Michaeli ligi tõmbas — siia kuuluv kirju hulk. Alates Walter Nazingiga ja noorte poolkirjanikkude ning näitekunsti toetajatega, kes käisid Veneetsias ja lobisesid oma armu-

misest gondlitesse või sellest, kuidas lüüa ühe või teise naise ümber tiivaripsu; alates harjasjuukseliste poolkindralitega, kes olid sõjakohtus inimesi heast-paremast mabalaskmisele läkitanud inimloomuse silmapilklikude nõrkuste pärast; alates Wilfrid Desertiga (keda siin enam kunagi ei näinud) ja lõpetades Maurice Eldersoniga mängutoas, võis siin kõigi nendega kokku puutuda ja modernsuse palavikuraadi mõõta. Seda ta tegigi parajasti ühel õhtupoolikul Hotch-potchi suitsetamistoas, kaks ööd peale seda, kui Fleur oli tema voodi tulnud, kui talle teatati:

„Keegi mr. Forsyte, sir, trepikojas, küsib teid. Mitte see, kes palju aastaid meil liikmeks oli, enne kui ta suri; tema onupoeg, ma arvan.“

Teades, et tema praegused kaaslased võiksid vaevalt tema äiapapa „unistus“ olla, nagu ka see ise polnud nende oma, läks Michael välja ja leidis Soamesi kaalult.

„Minu kaal ei muutu,“ ütles ta silmi tõstes. „Kuis on Fleur?“

„Hästi, sir, tänan.“

„Mina asun Green Streetil. Jäin kellegi noormehe pärast linna. On teil ehk mõni vaba koht ametnikule, kes arvutamises vilunud. Ma vajan talle kohta.“

„Astuge siia sisse, sir,“ ütles Michael ja läks kuhugi väikesse tuppa.

Soames järgnes temale ja vaatas enda ümber.

„Kuidas nimetate seda tuba?“ küsis ta.

„Meie nimetame teda ‚hauaks‘; ta on mõnus ja rahulik. Soovite ehk šerrit?“

„Šerrit!“ kordas Soames. „Teie noored arvate, et teie olete šerri üles leidnud; kui mina alles väike poiss olin, ei tulnud kellegi uneski mõttesse lõunal suppi süüa ilma klaasi kõva šerrita ja magusat toitu ilma vana hea šerrita. Šerri!“

„Seda usun ma hea meelega, sir. Tööpolest pole midagi päris uut. Eks olnud näiteks kord moes Veneetsia, kudumine või kroonitud pead? Kõik kordub. Pandi teie noormehele sulg sappa?“

Soames vahtis päransilmil. „Sule sappa panekust ei tea ma midagi. Tema nimi on Butterfield; tema vajab kohta.“

„See on praegu igapäevane asi; pakkumisi saame alatasa. Ma ei taha naljatada, kuid meie äri nõuab erikogemusi. Tegemist on ju raamatutega.“

„Mulle tundub, et ta on andekas, korralik ja viisakas; ma ei mõista, mida võiksite ametnikult veel nõuda. Tal on ilus käe-

kiri, ja räägib tõtt, niipalju kui mina teda mõistan.“

„Muidugi, see on tähtis,“ ütles Michael, „aga oskab ta ka hästi valetada? See tähendab, arvan, et võiksin teda ehk kaubareisijana tarvitada, kes müütaks iluväljaandeid ja muud selletaolist. Ehk võiksite mulle temast midagi lähemat pajatada? Iga inimlik nõrkus oleks ehk soovitatav. Mitte just et Danby seda heaks kiidaks, aga tema ei tarvitse seda ju teada.“

„Hm! Noh, tema täitis oma kohust ja töötas seega iseenda kasude vastu — hävitas oma seisukorra. Kuuldavasti on tal naine ja kaks last.“

„Hohoo! Tore! Kui ma talle koha muret- sen, täidab ta siis jällegi nõnda oma kohust, mis te arvate?“

„Mina ei naljata,“ ütles Soames, „noorme- es on mul südame peal.“

„Jah,“ ütles Michael mõtlikult, „esimene asi niisugusel korral on muidugi, et teda kellegi teise südamele veeretada. Võiksin ma teda näha?“

„Ütlesin talle, et astun teie juurde sisse täna õhtul pärast lõunat. Mina arvasin, et ehk oleks parem enne eraviisil talle pilku

heita, kui kaalute võimalust teda ettevõttes tarvitada.“

„Väga ettevaatlik teist, sir! Veel midagi! Kas ei võiks ma saladuses seda kohust teada saada, mida tema täitis iseoma kasude vastu? Muidu oleks mul väga raske hoiduda täbarasse seisukorda sattumast, eks ole nõnda?“

Soames vahtis oma väimehe suuresuulisse näkku; juba lugemata kordi oli ta tema vastu tunnud sümpaatiat ja usaldust; tal oli nii aus nägu.

„Noh,“ ütles ta ja astus ukse juurde, et vaadata, kas see häälekindel, „see on midagi niisugust, mis võib kaela tuua süüdistuse laimus, ja sellepärast peate seda hoidma täiesti omale niihästi iseenda kui minu pä- rast.“ Ja vaikselt häälel jutustas ta kogu loo.

„Nagu ma olin ette arvanud,“ lõpetas Soames, „tuli noormees täna hommikul jälle minu juurde. Loomulikult on ta ärevuses. Mina tahtsin teda silmas pidada. Ilma et rohkem teaksin, ei või ma ometi midagi rohkem ette võtta. Pealegi —“ Soames vii- vitas, sest ta ei tahtnud mingit ideaalset ajat oma kasuks tarvitada — „on see temale raske hoop. Tema sai seal kolmsada viis- kümmend naela.“

„Pagana raske!“ ütles Michael. „Teate, Elderson on siin liikmeks.“

Uuendatud kartusega vaatas Soames ukse poole, kuna see aga ikkagi häälekindlana näis, ütles ta: „Pagan võtku teda! Tunnete teda?“

„Olen temaga kaardilauas istunud,“ ütles Michael. „Olen tublid summad talle kaotanud — häbemata hea mängija.“

„A!“ tegi Soames, kes polnud kunagi kaarti mänginud. „Arusaadavalt põhjusil ei või mina ise noormeest kuidagi oma kontori ametisse võtta, aga teid ma usaldan.“

Michael tõstis auandvalt käe.

„Hirmus kõditav, sir. Vaeste eest hoolitsemine — pealegi veel tubli nuuskur. Täna õhtul kohtan teda ja teatan siis teile, mis vembu ma viskan.“

Soames nokutas pead. „Püha jumal!“ mõtles ta, „missugune kõneviis!...“

See kõnelus oli Michaelil abiks mõtteid iseendast peletada. Sisemiselt hoidus ta juba noormeest Butterfieldi poole ja sigaretti süüdates läks ta mängutuppa. Ta istus kõrgele koldevõrele ja neljanurgeline ruum ühes kolme neljakandilise, nurgeti seina äärde paigutatud laua ja kolme kolmnurgana istuvate kaardimängijatega avaldas temasse teatud mõju.

„Ainult kui neljas mängija istuks laua all,“ mõtles Michael, „oleks pilt täielik. Liigne mängija rikub kuubid.“ Ja teatud ärevusega märkas ta, et Elderson oli see neljas mängija! Tähelepanelikult ja ükskõikselt lõikas ta noaga sigari otsa. Issand! Missugused pitsseeritud raamatud olid inimeste näod! Igaühes leheküljel lehekülje kõrval oma erimõtted, erihuvid, erikavatsused, kujutelmad, kiired, lootused ja kartused. Ja siis tuli äkki surm — krapsti! — ja olevus kadus nagu kärbes müürilt ning keegi ei võinud enam seda väikest varjatud mehhanismi näha, mis töötas oma otstarbel, oma isiklikul eesmärgil; ka ei võinud keegi enam selle üle otsustada, oli nii äkki lõpetatud tegevus olnud puhas või räpane. Raske öelda! Neid oli igasuguseid! Näiteks Elderson — oli ta mõni vastik kelm või vaga jumala tall, kes võis seda läbi näha? „Millegi pärast tundub mulle,“ mõtles Michael, „et ta jookseb naistele järele. Kuid miks?“ Ta pani käed selja taha vastu tuld ja hõõrus neid seal, nagu teeb seda kärbes jalgega, kui ta siirupil kõndinud. Kui sa ei võinud teada, mis sind sinu oma naise peas sinu omas majas, kuis võisid sa siis midagi öelda võõrast näost, eriti kui see oli üks salajamaid masinavärke

ilmas — äriajav inglise džentlmen! Kui ometi elus samuti sünniks, nagu Dostojevski „Idioodis“ või „Vennad Karamasovites“, kus igaüks püüab oma sisemust paljastada valjemal häälel! Kui ometi klubi mängutubade kompositsioonis valitseks midagi langetõvelist! Aga — ei! Mitte midagi! Kogu ilm kubises imelisist saladusist, mida igaüks hoidis iseendale, ilma et oleks neid seletanud või avaldanud.

Teener astus sisse, vaatas tuld, seisatas silmapilguks ilmetult nagu kurg, oodates hääletesuminast läbilõikavat käsku, pöördus siis ümber ja läks.

Mehhaniseerumine! Igalpool mehhaniseerumine! Püüe elust eemalduda nii täielikult, et näib, nagu polekski enam elu, millest eemalduda.

„Kõik on hirmsasti seda laadi,“ mõtles ta, „nagu saadaks keegi iseendale tähitatud kirja. Ja võimalik, et see just nõnda olema peabki. On „elu“ midagi head — mis? Tahan ma jällegi teda üsna võltsimatult näha?“

Elderson istus nüüd ja Michaelil oli hea tema kukalt vaadelda. See ei avaldanud talle midagi.

„Mina pole mingi nuuskur,“ mõtles ta, „midagi on ehk selles viisis, kuidas ta oma

juukseid kukla tagant lauguta jätab.“ Ja ta lahkus kolde eest ning läks koju.

Lõunalaual tabas ta enda Fleuri vaatlemiselt ja see ei meeldinud talle. Nuuskur! Ja ometi — miks ei peaks katsuma teada saada selle tõelikke mõtteid ja tundmusi, kes võib su südant nagu lõõtsapilli piikjutada ja karjutada oma tahtmise järele.

„Ma nägin seda mudelit, kelle sa eile Aubreyle saatsid,“ ütles Fleur. „Ta ei lausunud saadetud riietest midagi, aga ta vaatas mulle eriliselt otsa! Missugune nägu, Michael! Kus sa teda kohtasid?“

Michaelil välgatas mõte: „Võiksin ma ta armukadedaks teha?“ Aga see mõte ajas tal endal hirmu peale. Halb mõte — väiklane ja alatu! „Ta lendas ise sisse,“ ütles Michael. „Väikese pakkija naine, mees oli meil amētis, tabati raamatute näppamiselt. Nüüd müüb ta palle; vajavad hädasti raha.“

„Mõistan. Teadsid sa, et Aubrey tahab teda alasti maalida?“

„Tohoh! Ei! Mina arvasin, et ta kõlbaks hästi raamatu ümbrikule. Või nii? Peaksin ma seda takistama?“

Fleur naeratas. „See tähendab ju rohkem raha ja tema enda asi. Mis puutub see sinusse?“

Jällegi endine mõte ja temast tagasipõrkamine!

„Mitte rohkem,“ vastas Michael, „kui et tema abikaasa on viisakas jõmpsikas pikanäpumeheks ja ma ei taha, et mul peaks veel rohkem temast kahju olema.“

„Ega naineseda temale ütle, muidugimitte.“

Fleur lausus seda nii loomulikult ja lihtsalt, et need sõnad paljastasid kogu ta mõtlemisviisi. Mis su kaaslast võiks piinata, seda lihtsalt ei öeldud sellele viletsakesele! Michael mõistis Fleuri valgete silmalaugude ärevast liikumisest, et ka see ise seda endapaljastust taipas. Pidi Michael seda jätkama ja temale seda ütleva, mis oli rääkinud June Forsyte — kõik välja puistama — kõik välja? Kuid milleks — mis otstarbel? Muudaks see asja, paneks see Fleuri teda armastama? See ainult piinaks teda pisut rohkem ja tekitaks temas tundmuse, et Michael võib kõik kaotada, kui ta tema saladustesse katsub tungida. Ei! Parem kinni pidada saladuse põhimõttest, mille Fleur ebateadlikult omaks võtnud, hambad kokku suruda ja irvitada. Ta lausus:

„Kardan, ta on Aubrey le liiga kõhn.“

Fleuri silmad olid rahulikud ja säravad; ja jällegi piinas Michaeli see madal mõte: „Võiksin ma tema armuka . . .“

„Mina kohtasin teda ainult kord,“ lisas Michael. „Ja siis oli ta rõivais.“

„Ma pole armukade, Michael.“

„Ei,“ mõtles mees, „aga seda tahaksin, jumala eest.“

Sõnad: „Keegi noormees nimega Butterfill palub teiega kokku saada, sir,“ olid nagu keerataks võtit kusagil vangikongi lukuaugus.

Trepikojas oli noormees „nimega Butterfill“ Ting-a-lingi vahtimisega ametis.

„Tema silmade järele otsustades,“ mõtles Michael, „ta on ennem koerataoline kui see väike kurivaim.“

„Tulge minu töötuppa,“ ütles Michael, „siin all on külm. Minu äiapapa ütles mulle, te vajate kohta.“

„Jah, sir,“ ütles noormees temale trepil järgnedes.

„Istuge,“ ütles Michael; „ja võtke sigarett. Nii siis! Tean kogu kupatise. Vurrude järele otsustades olite sõjas nagu minagi, arvan ma? Kaaskannatajate vahel öeldud: on teie lugu kahtlemata kindel?“

„Jumal tunnistajaks, sir; tahaksin ainult ühte — et see mitte nõnda ei oleks. Mul polnud ju midagi võita, kõik aga kaotada. Parem oleks muidugi olnud oma suu pidada. On siin ju sõna sõna vastu ja nõnda olen

ma tänaval. See oli pärast sõda minu esimene koht, nii et soovitus peale võin nüüd vilistada.“

„Naine ja kaks last, nagu ma kuulsin?“

„Jah, ja ka nemad läksid minu südame-tunnistuse pärast ratta alla! Kunagi elus ei tee ma enam midagi selletaolist, seda tean. Mis puutub see minusse, et ettevõtet petetakse? Minu naisel on üsna õigus: olin loll, sir.“

„Võimalik,“ ütles Michael. „Taipate te midagi raamatuid?“

„Jah, sir, mina olen hea raamatupidaja.“

„Mooses ja prohvetid! Meil on ülesandeks neist lahti saada, mitte neid pidada. Meil on kirjastusäri. Meie mõtlesime erilise kaubareisija ametisse panna. Oskate teie sõnadega inimesi võita?“

Noormees naeratas nõrgalt.

„Ma ei tea, sir.“

„Kuulge,“ ütles Michael, keda noormehe silmad kaasa kiskusid, „kogu küsimus on ainult teatud lobisemises. Aga muidugi, ka seda peab õppima. Arvan, te pole suur lugeja?“

„Just nii, sir, mitte suur lugeja.“

„See on ehk õnneks. Teil oleks ülesandeks neile viletsaile, kes raamatuid müü-

vad, selgeks teha, et raamatud, mis teie nimekirjas — ütleme kolmkümmend viis — on tingimata tarvilikud nende ärile, pealegi veel võimalikult suurel arvul. Õnneks olete oma südame-tunnistuse üle parda heitnud, sest tõepoolest pole suurem hulk soovitatud raamatuid mitte tarvilikud. Kahjuks pole kedagi, kes võiks teid selles õpetada, aga küllap suudate isegi asjast aimu saada; kui tahaksite sel nädalal tunniks või kaheks minu poole sisse astuda, tutvustaksin teid eneste autoritega ja valmistaksin teid ka ette, et võiksite Peetrust näha.“

„Peetrust, sir?“

„Võtmehoidjat Peetrust; õnneks on see mr. Winter, mitte mr. Danby; mina arvan, et võime teid kuuks ajaks proovile võtta.“

„Sir, ma teen kõik, mis suudan. Minu naine tunneb raamatuid, tema võib ehk mul abiks olla. Ma ei tea, mis teile teie lahkuse eest öelda. Asi on selles, et koha-kaotus röövis minult julguse sootuks. Kahe lapsega oli võimatu midagi tagavaraks jätta; tundub, nagu oleks ilmaots käes.“

„Hea küll siis! Tulge homme õhtul kell üheksa siia, ma hakkam teile tarkust sisse toppima. Minu arvates on teil selle ameti kohane nägu, ainult kui nõutavad

sõnakõlksud omandate. Üks raamat kahekümne hulgas on tõelikult tarvilik, kõik muu on toredus. Teie ülesandeks on inimesi uskuma panna, et üheksateist on tingimata tarvilikud, ainult üks toredusasi, mida nad paratamata vajavad. See on täpselt sama, nagu toidu, riiete või ükskõik millega tsiviliseeritud maailmas.“

„Jah, sir, mõistan väga hästi.“

„Väga hea siis. Head ööd ja head õnne!“

Michael tõusis püsti, sirutas oma käe. Noormees võttis selle imelikult aupakkuva väikese kummardusega. Minut hiljem oli ta juba tänaval, kuna Michael trepikojas mõtles: „Kaastundmus on lollus! Unustasin sootuks, et olen nuuskur.“

Kümnes peatükk.

Nägu.

Kui Michael söögilauast tõusis, tegi Fleur sedasama. Sellest silmapilgust, kus ta käis Wilfridi juures, oli enam kui kaks päeva möödas, aga ometi polnud ta veel oma elurõõmu tagasi võitnud. Koorekihi elu maitmine, Londoni haruldasemate ehete ümbritsemine, mis hoidis puna palgeis, tundus läägena ja asjatuna. Need kolm tundi,

mil ta tuli Cork Streetil läbielatud vapustustest otseteed kodus läbielatavasse vapustussisse, olid sedavõrt tema meeli rabanud, et ta enam millegagi hakkama ei saanud. Haav, mille Holly uuesti lahti käristas, oli juba peaaegu paranenud. Surnud lõvi oli igatahes halvem kui elav eesel. Aga oli midagi, mida ta kuidagi uuesti ei saavutanud — mis nimelt? Selles see häda oligi, et — mis? Tervelt kaks päeva oli ta püüdnud. Michael oli ikka alles imelik, Wilfrid ikka veel kadunud, Jon ikka veel elusalt maetud ja miski ei paistnud siin päikese all uuenä. Ainuke asi, mis andis rahuldust selle kahe kurva ja illusioonita päeva kestes, oli uus valge ahv. Mida rohkem ta teda vahtis, seda hiinalisemana ta paistis. Ta keskendas endasse satiirilise tõe, mida Fleur ehk aimas ainult ebateadlikult: kogu tema moodis keerlemine, lendlemine ja tuleviku järele kahmamine kinnitab ainult ühte — kui väga ta ei usu midagi muud kui aga minevikku. Tänapäev oli talle liiga teinud ja sellepärast pidi ta usu saavutamiseks tagasi pöörduma oma esivanemate juurde. Väikese, hiilgava kalakesena, kes pärit kusagilt sooja vee lahest ja kes sulpsatab äkki külma, võõraste vette, tundis Fleur vaikset kojuigatsust.

Oma hispaania toas, ainuüksi oma mõte-
tega, vahtis ta püüesilmi portselanpuuvilja.
Külmalt ja ebasöödavalt säras ta. Ta võttis
ühe pihku. Pidi see olema mõni kirevili?
Ah, see vaene kirk! Tumeda kõlksuga las-
kis ta külma puuvilja tagasi püramiidile ja
tundis kerget värinat. Oli ta Michaeli oma
suudlustega pimestanud? Pimestanud —
milles? Oma võimetuses kireks?

„Kuid ma ei ole võimetu,“ mõtles ta.
„Mitte ei ole. Ühel ilusal päeval näitan ma
temale; ma näitan neile kõigile.“ Ta tõstis
silma vastasrippuvale Goyale. Missugune
haarav kindlus selles maalis — missugune
intensiivne elu selle kaunis punaseks vär-
vitud naise mustis silmis! Tem a juba teaks
mis ta tahab, ja saaks ka seda! Ei mingit
lepet ega ebakindlust — ei mingit virrulöömist
elu ümber ega uudishimu, mis see küll võiks
tähendada ja kas ta on vaeva väärt, ei midagi
muud, kui aga elu ise elu enda pärast!

Fleur pistis oma käe sinna, kus lõppes
ta ihu ja hakkasid riided. Kas polnud tema
sama soe ja kõva — jah, ja kümme korda
ilusam kui see elegantne ja patuse näoga
hispaania daam oma mustade silmade ja
imeliste pitsidega? Ja pildile selga pöörates
läks ta trepikotta. Michaeli ja kellegi teise

hää! Nad tulid alla! Ta lippas üle toa
saali ja võttis mingi luuletiste käsikirja, mille
kohta ta pidi Michaelile oma arvamist aval-
dama. Ta istus, ilma et oleks lugenud, ja
küsis endalt, kas Michael astub sisse või ei.
Ta kuulis välisukse sulgemist. Ei! Ta läks
välja! Lohutav ja ometi nii rõhuv! Michael
kodus külm ja lõbuta — kestab see nõnda
kauem, siis oleks raske. Ta tõmbas enda
kerra ja katsus lugeda. Raskemeelsed poeemid
— vabad rütmid, endasse süvenemine, ainult
autori oma sisemus! Ei tõusu ega hoogu.
Rämp! Näis nagu oleks ta neid juba tosin
kordi varemalt lugenud. Fleur lamas üsna
vaikselt, kuulates põlevate puuhalgude suhi-
nat ja praginat. Kui oleks valguse kustu-
tanud, siis oleks võinud magama uinuda.
Ta läks ja keeras tule surnuks ning tuli
sohvale tagasi. Ta võis iseend seal istumas
näha — pilt koldetule valgusel; võis end
näha üksikuna, ilusana, liigutavana, omades
kõik, mis vaja, ja ometi — midagi! Huuled
tõmbusid mossi. Ta võis endas isegi helli-
tatud lapse tänamatust näha. Ja mis kõige
halvem — ta võis iseend näha seda näge-
vana — võis näha end kolmekordselt-destil-
leeritud moodsana, kes asetatud nii elukind-
laise ruumidesse, et võimatu hukkuda. Ehk

olgu siis, et midagi sisse puhub selle Londoni pakasest või õudusest ja pöörasusest, mille ilusaimaid lilli ta noppis. Pehme ja ebamäärane koldehelk otsis vaheldumisi Fleuri hiina toa üksikud laigud ja nurgad välja, nagu sünnib see näitelaval mõnes kaasakiskuvas ja saladuslikus stseenis, kus ootad tamburiini kõlal järgmist tegevustiku hetke. Ta sirutas käe ja võttis sigareti. Ta võis end näha seda süütamas ja suitsu välja puhumas — võis näha iseoma kõverdunud sõrmi, avatud huuli ja valget ümarrikku kätt. Ta mõjus dekoratiivselt. Noh, ja kas polnud see kõik, millel tähendus? Mõjuda dekoratiivselt ja kõike pisut dekooreerida; olla ilus ilmas, mis ei olnud ilus! „Vaskrahas“ oli luuletis leegitseva tulega toast ja hellitatud Colombine'ist kolde ees, kuna Harlekin väljas ümber eksis „roosi vaimuna“. Ja äkki, ilma hoiatuseta, hakkas Fleuri süda valutama — valutab lõikavalt, otse hirmsasti — ja ta laskus tule ette pörandale ning puudutas õrnalt näoga Ting-a-lingi. Hiina koer tõstis pea — tema mustad silmad läikisid punakalt tulehõõguse paistel.

Koer nilpas tema palet ja pööras siis nina kõrvale. Ptüü! Puuder! Kuid Fleur lamas nagu korjus. Ja ta nägi iseend lamavana

— nägi oma puusa ümmarust, lühikeste juuste kastanpruuni helki; ta kuulis ka oma südame alalist tuksumist. Üles tõusta! Välja minna! Midagi teha! Kuid mida — mis oli tegemise väärt? Millel oli mõtet? Ta nägi end tegemas kuulmata tegusid — haigeid naisi ravimas, kahvatuid lapsi kasvatas, parlamendis kõnelemas, ratsa tõkkeajul, naereid istutamas, kintspüksid jalas — dekoratiivne! Ja ta lamas liikumatuna paigal, mässitud iseenda kujutluste koesse. Seni kui ta näeb iseend, ei tee ta midagi — seda teadis ta — sest miski polnud tegemise väärt. Ja talle paistis, et kõigest kõige halvem oleks, kui nõnda vaikselt lamades iseend ei näeks. Ja ta tundis, et seda tunda tähendab tunnustada — oled alatiseks puuri pistetud.

Ting-a-ling pööras nina urisedes akna poole. „Siin sees,“ näis ta ütlevat, „on meil mõnus; meie mõtleme minevikust. Meil pole kedagi vaja, kes väljaspool. Olgu hea ja mingu ära, ükskõik kes on seal väljas!“ Ja jällegi urises ta — vaikne, pidev hääl.

„Mis see on, Ting?“

Ting-a-ling ajas enda esikäppadele, nina akna poole.

„Tahad sa välja?“

„Ei,“ ütles urin.

Fleur võttis ta üles. „Ära ole rumal!“
Ja Fleur läks akna alla. Eesriided olid kõvasti ees; nad olid toredad, vooderdatud, hiina omad ja eraldasid öö toast. Fleur tegi teise käega väikese pilu ja pörkas tagasi. Vastu ruutu oli nägu — otsaesine vastu klaasi, silmad kinni — nagu seisaks ta seal juba kauemat aega. Pimeduses paistis ta ilmetuna, ebamääraselt kahvatuna. Fleur tundis koera keha oma kaenlas kangenevat — ta tundis tema vaikust. Fleuri süda peksis. See oli tontlik — nägu ilma kehata.

Äkki tõmbus otsaesine tagasi — silmad avanesid. Fleur nägi — Wilfridi nägu. Võis ta sisse näha — võis ta näha teda pimedast toast välja piilumas? Üleni värisedes laskis Fleur eesriide aknale langeda. Viibata? Sisse lasta? Välja tema juurde? Teda minema viibata? Tema süda peksis hirmsasti. Kui kaua oli ta seal väljas seisnud — tondina? Mis ta temast, Fleurist, tahab? Pantsatades laskis ta Ting-a-lingi langeda ja surus käed vastu otsaesist, püüdes segadust eemaldada oma peajust. Ja äkki astus ta akna juurde ja tõmbas eesriide kõrvale. Ei mingit nägu! Ei midagi! Ta oli läinud! Pime, tuuline plats — mitte hingegei seal! Oli ta üldse

olnud või oli see ainult tema oma kujutelm? Kuid Ting-a-ling? Koeral pole kujutelm. See oli tule juurde tagasi läinud ja uuesti maha heitnud.

„See pole minu süü,“ mõtles Fleur kirklikult. „Mitte minu! Ma ei tahtnud tema armastust. Ma tahtsin ainult tema — —!“ Jällegi laskus ta tule ette. „Oo! Ting, kui su süda ometi tunda võiks!“ Kuid hiina koer, kes pahane mahapillamise tõttu, ei annud vastust...

Üheteistkümnes peatükk.

Uperkuuti löödud.

Kui Michael oma nuuskuri-ülesande noormees Butterfieldiga oli täitmata jätnud, viivitas ta pisut trepikojas. Lõpuks ei läinud ta ometi mitte mööda treppi üles, vaid uksest välja. Ta läks parlamendihoonest mööda ja Whitehalli kaudu üles. Trafalgar Square tuli tal äkki meelde, et temal on isa. Bart võis praegu olla Snooksis, Kohvikus või Aeroplanis. Ja mõttega, „ta eelistab rahulikumat kohta,“ otsis ta neist asutisist kõige moodsama üles.

„Jah, sir Lawrence Mont on sohvasaalis, sir.“

Ta istus jalg põlvel ja sigar näpus, oodates, kellega rääkida.

„Ah, Michael! Võid sa mulle öelda, milleks ma siia tulin?“

„Et viimist päeva oodata, sir.“

Sir Lawrence irtitas. „See on mõte,“ ütles ta. „Kui taevas tsivilisatsiooni purustab, siis on siin tingimata kõige täpsemad teated sellest käepärast. Soov lõppu kaasa teha on ehk meie suurim kirm, Michael. Mulle ei meeldiks õhku lendamine, eriti pärast lõunat, aga veel vähem meeldiks mulle viimset sensatsiooni mitte kaasa teha, kui see tõesti midagi head on. Lennukite pommid olid kõigest hoolimata ometi tore nali.“

Michael ohkas.

„Jah,“ ütles ta, „sõda pani meid tuhandeaastase riigi peale mõtlema ja siis lõppes ta äkki ning jättis tuhandeaastase riigi meie pea kohta rippuma. Nüüd ei leia me enne õnne, kui oleme ta saavutanud. Võin ma sinult ühe sigari võtta, sir?“

„Mu kallis poiss! Lugesin jälle Fraserit. Haruldane, kui tühisena tundub igasugune ebausk, kui oleme saavutanud viimse tõe, et — vaimuvalgus ei jõua kunagi võidule.“

Michael peatus sigarit süüdates.

„Arvad sa tõesti seda, sir?“

„Mida muud võiksin ma siis arvata? Kes võiks tänapäev veel põhjendatult kahelda, nagu ei saadaks kangekaelne inimessoo osa ta tehnika abil hukatusse? See on paratamata järeldus kõigist viimaseist tõsiasjust. „*Per ardua ad astra*“ — kõvade hoopide kaudu näeme tähti.“

„Aga see on ju alati nõnda olnud ja ometi elame edasi, sir.“

„Nõnda öeldakse, aga mina kahtlen selles. Mina arvan, et meie olemegi tõepoolest juba surnud, Michael. Mulle tundub, et meie elame ainult minevikus. Mina ei usu — ei, mina ei usu, et me ootaksime mingisugust tulevikku. Me räägime küll temast, aga vaevalt loodame teda. Oma kinnituste varjul teeme ebateadlikult järeldusi. Viimase kümne aasta jooksul sünnitatud segadustest võime järeldada, et lähema kolmekümne aasta jooksul sünnitame veel suuremat segadust. Inimese loomus võib eesli tagujala maha võita, kuid väitlemise lõpul seisab eesel endiselt neljal jalal.“

Michael istus äkki ja ütles:

„Sa oled ikka see vana ülemeelik Bart.“

Sir Lawrence naeratas.

„Oleksin rõõmus, kui võiksin arvata, et inimesed usuvad inimsust ja muud selleta-

list, kuid sa tead ju, nad ei usu — nad usuvad ainult uudsust ja omakasu. Väheste eranditega on nad ikka alles ahvid, eriti need õpetatud esemed. Ja kui ahvile püssirohi ning tuletikk kätte anda, siis laseb ta iseenda õhku, et aga seda nalja näha. Ahvid on kindlas seisukorras ainult siis, kui neil abinõud puuduvad teisiti olemiseks.“

„See on lõbus!“ ütles Michael.

„Mitte lõbusam, kui juhused nõuab, kalliss poiss. Olen järele mõelnud. Meil on siin liikmeks keegi, kes teab nükke, mis rohkem väärt kui kaksikümne sõja ajal tarvitatuist — haruldaselt väärtuslik poiss! Valitsus on oma silma tema peale heitnud. Tema aitab muidugi teisi väärtuslikke poisse Prantsusmaal, Saksamaal, Ameerikas ja Venemaal ajalugu luua. Üheskoos võivad nad midagi suurepäraselt saavutada — midagi, mis lööb kõik teised inimessoo saavutused uperkuuti. Muu seas, Michael, *homo sapiens* uus lipukiri on — uperkuuti löödud.“

„Noh,“ ütles Michael, „aga mis mõtled siis selles asjas teha?“

Sir Lawrence'i kulmud näisid juusteni tõusvat.

„Teha, mu kalliss poiss? Mis peaksin ma siis tegema? Võin ma siis minna ja temal

või valitsusel kraest kinni võtta? Võin ma seda teha teiste maade valitsustega ja väärtuslike poistega? Ei! Kõik, mis teha võin, on — et suitsetan oma sigarit ja ütlen: „Jumala rahu olgu teiega, mu lõbusad džentlmenid, ärge laske end eksitada“. Nii või teisiti, nemad saavutavad oma, Michael; aga kui asjad harilikult arenevad, siis olen mina enne surnud, kui nad päralt jõuavad.“

„Mina mitte,“ ütles Michael.

„Ei,“ mu kalliss, kuid mõtle nende plahvatuste, stseenide ja haisude peale! Tõepoolest, sul on midagi, milleks elada. Mõnikord tahaksin olla sinu vanune. Ja mõnikord,“ sir Lawrence pani sigarile uuesti tuld, „ei tahaks seda mitte. Mõnikord mõtlen, et aitab sellest silmakirjalikkusest ja et nüüd pole enam muud kui džentlmenina surra.“

„Nutulugu, taat!“

„Noh,“ ütles sir Lawrence oma väikesi halle vuntse keerutades, „loodan, et eksin. Kuid meie läheneme ruttu seisukorrale, kus miljoneid võib tappa mõnele nupule vajutades. Missugune põhjus oleks arvata, et meie heatahtluse muhud samal ajal sedavõrt kasvaksid, et me neid hävituse mängukanne enam ei tarvitaks, Michael!“

„Millest tead vähe, sinna paiguta koledus!“

„Väga kena; kust võtsid sa selle?“

„Cristopher Columbase eluloost.“

„See vana Columbus! Mõnikord kipun soovima, et ta mitte nii pagana teadusehimaline poleks olnud. Pimedal keskajal elasime paremini. Nii mõndagi on selle poolt, et me mitte poleks avastanud ameeriklasi.“

„Noh,“ ütles Michael, „mina arvan, et sumame läbi. Muu seas, mis puutub sesse Eldersoni asjasse: just praegu oli see noor ametnik minu pool — nähtavasti pole ta seda sorti, et midagi välja mõtleks.“

„Ah! See! Aga kui Elderson millegi niisugusega toime saab, siis on ju tõepoolest kõik võimalik. See oleks lihtsalt jalustrabav. Tema oli ütlemata hea kriketimängija. Meie kahekesi andsime ikka Etonile viiskümmend neli ette. Vana Forsyte vist rääkis sinule?“

„Jah, tema tahtis, et ma sellele mehele koha muretseksin.“

„Butterfield. Küsi temalt, on ta ehk vana aedniku Butterfieldi sugulane? Siis oleks pisutki pidet. Kas sa ei leia, et vana Forsyte on pisut tüütu?“

Fleuri tõttu pidas Michael oma suu. „Ei, mina saan temaga väga hästi hakkama.“

„Ta on aus, olen nõus.“

„Jah,“ ütles Michael, „väga aus.“

„Kuid kuidagi tagasihoidlik.“

„Jah,“ ütles Michael.

Selle otsuse juures jäid nad vaikseks, nagu oleks selle taga midagi koledat. Ja varsti peale seda tõusis Michael.

„Kell on kümme läbi, lähen parem koju.“

Tuldud teed tagasi minnes ei võinud ta millegi muu kui aga Wilfridi peale mõelda. Mis oleks ta küll selle eest annud, et kuulda teda ütlevat: „Kõik on jälle korras, vana sõber, olen sellest üle!“ — ja suruda jällegi tema kätt. Milleks peab küll inimene selle saatusliku haiguse saama, mida nimetatakse armastuseks? Milleks peab ta küll inimese poolhulluks ajama. Öeldakse küll, armastus olevat loodusel tasakaaluks Barti „koleduste“ ja „väärtsuslike poiste“ vastu. Tungiv manitsus, et inimesugu välja ei sureks. Proosaline, kuigi õige! Mitte et teil sellest midagi oleks, kas Fleuril lapsi on või mitte. Kui imelikult loodus oma eesmäärke varjas — vana kaval rebane! Aga kas ta endast siiski liiga ei pidanud, mis? Lapsed võivad moest sootuks välja minna, kui vanal Bartil õigus oleks. Palju ei puudu selleks enam. Sest kes muretseks selleks lapsi, et näha, kuis nad õhku lendavad, mürki

või nälga surevad? Mõned fanaatikud ehk sigitaksid veel, teised jääksid sigimatuiks. Uperkuuti löödud! Ja tahtmatult lükkas Michael oma veidi viltuvajunud kübara õieti, kui ta läks parlamendi kellatornist mööda. Kui ta jõudis Parlamendi platsi keskele, tuli talle keegi vastu, kuid pöördus äkki pahemale ja läks Victoria poole. Pikk ja teatud hõljuvus kõnnakul. Wilfrid! Michael jäi seisma. Tema tuleb South Square poolt! Ja äkki pistis ta temale järele. Ta ei joosnud küll, kuid ta astus nagu jalad suutsid. Veri peksis meelegahtades ja segadus tõusis väljakannatamatuks. Wilfrid pidi teda märkama, muidu poleks ta kõrvale pöördunud ega põgenenud nagu mõni kurivaim. Hirmus! Hirmus! Ta ei jõudnud lähemale. Wilfridil olid ju pikemad jalad — et temale järgi jõuda, oleks pidanud ta jooksuma! Michaelis tõusis mingisugune kirglik erutus. Tema parim sõber ja — tema naine! Igal asjal on oma piir. Võib ka liiga uhke olla selle vastu võitlemiseks. Mingu ta oma teed! Michael jäi seisma, vaatas, kuidas see kiire kuju silmist kadus ja pikkamisi, pea norus nüüd viltuvajunud kübara all, pöördus ta kodu poole. Ta astus üsna rahulikult, tundmuses midagi lõp-

likku. Polnud mingit mõtet sellest jumal teab mis kära teha! Ei mingit suurt tähtsust, aga mitte ka taganemist! Mõnesaja sammu peal, enne kui ta jõudis oma tänavale, oli tal mõttes ainult majade kõrgus ja inimeste madalus. Need sääsed valmistavad niisugused peletislikud hooned ja valgustavad neid nõnda, et nad paistavad kui määratusuured hiilgavad mäemürakad, mille sära kõrval pimeneb taevast! Kui laialdane on see sääse aktiivsus! Mõttetud oleks mõelda, et tema armastus kellegi teise sääse vastu võiks midagi tähendada! Ta keeras võtmega ukse lukust lahti, võttis viltuvajunud kübara peast ja läks saali. Pime — tühi! Ei. Fleur ja Ting-a-ling tule ees põrandal! Ta istus sohvale ja märkas äkki, et ta väriseb ja et keha üleni märg, nagu oleks ta liiga kõva sigarit suitsetanud. Fleur ajas enda üles ja vahtis ristisjalu tema poole üles. Michael ootas, kuni sai võitu oma värinast. Miks Fleur ei rääkinud? Miks istus ta siin pimedas? „Tema teab,“ mõtles Michael, „meie mõlemad teame, et siin on lõpp. Oh jumal! Äita, et talitaksin kui korralik inimene!“ Ta võttis padja, asetas selle omale selja taha, tõstis jala põlvele ja laskus seljakile. Tema enda hääl üllatas teda äkki:

„Võin ma sinult midagi küsida, Fleur? Ja tahad sa mulle vastuseks päris tõtt öelda?“

„Jah.“

„Asi on selles: mina tean, abielludes ei armastanud sa mind. Ma ei usu, et sa ka praegu mind armastaksid. Tahad sa, et ma kaoksen?“

Näis mööduvat pikk aeg.

„Ei.“

„Arvad sa seda tõepoolest?“

„Jah.“

„Miks?“

„Ma ei taha ju seda.“

Michael tõusis.

„Tahaksid sa mulle ehk veel ühele teisele küsimusele vastata?“

„Jah.“

„Käis Wilfrid täna õhtul siin?“

„Jah — ei. See tähendab . . .“

Michaeli käed haarasid teineteisest kinni; ta nägi, et Fleur seda tähele pani ja hoidis nad rahulikult paigal.

„Fleur, mitte!“

„Ometi. Ta tuli sinna akna taha. Ma nägin ta nägu, see on kõik. Tema nägu — see — oo! Michael, ole täna õhtul sõbralik!“

Sõbralik! Sõbralik! Michaeli süda paisus selle imeliku sõna tõttu.

„Hea küll,“ kogeles ta, „kui sa mulle ütled, mis sa vajad.“

Ilma end liigutamata ütles Fleur:

„Vajan lohutust.“

Ah! Fleur teadis täpselt mis öelda, kuid seda öelda! Ja põlvili laskudes hakkas Michael teda lohutama.

Kaheteistkümmes peatükk.

Idasse.

Ei kestnud kaua, kui mõlemail algas reaktsioon. Põlvitades Fleuri lohutamine tekitas Michaelis kasvava piinliku tundmuse. Ta uskus teda, nagu juba mitme kuu jooksul mitte enam. Kuid mis tegi Wilfrid? Kus rändas tema? Nägu aknal — hääletu nägu, ilma katseta Fleuri saavutada! Michael tundis südames, selles ebaseadusepärasel organil, valu. Ta eemaldas oma käed ja tõusis üles.

„Kas sa ei tahaks, et mina teda vaatama läheksin? Kui see oleks juba möödas, siis võiks ta — siis võiksin mina — —“

Fleur tõusis jalule. Ta oli päris rahulik praegu.

„Jah, mina lähen voodi.“ Ting-a-ling kä-
tel läks ta ukse poole; tema nägu koera
karva ja tema oma kastanpruunide juuste
keskel paistis üsna kahvatuna, kuid rahuli-
kuna.

„Ahjaa,“ ütles Fleur, „juba teist korda tu-
lemata, Michael, ma arvan, see tähendab . . .“

Michael hingeldas. Erutuse torm, tõus,
mõõn, keerlemine — võimatu midagi lau-
suda.

„Palli öö,“ ütles Fleur. „On sul ehk mi-
dagi selle vastu?“

„Vastu? Armuline jumal! Vastu!“

„Siis on ju kõik hea. Minul pole midagi
vastu. Head ööd!“

Fleur oli läinud. Ilma olulise põhjuseta
Michael mõtles: „Alguses oli sõna ja sõna oli
jumalaga, ja jumal oli sõna.“ Ja ta seisis nagu
kivistununa, olles vallatud sõnulseletamatust
kindluse tundest. Laps tulemas! Tundus,
nagu seisaks äkki ankrus rahulikuna tema
elulaev, mida tänini tormis tõugati ja vintsu-
tati. Ta pöördus ja tõmbas aknal riide eest.
Tähis öö! Imeline maailm! Tore — tore!
Ja — Wilfrid! Ta surus oma näo vastu
ruutu. Väljaspool oli seda teinud Wilfrid.
Ta võis teda näha, kui sulges silmad. See
polnud lõbus! Eksinud koer — kadunud

inimene! S. O. S.¹⁾ Ta läks trepikotta ja
tõmbas koikindlast marmorkohvrast oma soo-
jema mantli. Ta võttis esimese möödasõitva
auto.

„Cork Street! Edasi!“ Tina tuhas! Veerand
kaksteist parlamendi kellatorni juures! Sügav
kergendusetundmus raputavas sõidukis näis
talle jõhkrana. Lunastus! Seda see oli —
ja imelikult kindlana tundus talle, nagu
näeks ta äkki heleda valguse paistel Fleuris
seda salajast, mis püsib tema kenade vir-
rude varjul. Perekond! Elujätkamine! Mi-
chael polnud suutnud talle kindlat pidet
anda, sest ta polnud tema laadi. Kuid laps
võib ja teebki seda! Ja võimalik, et ka tema
veel oma jao saab. Miks armastas ta teda
nõnda — see ei hakanud hästi! Wilfrid ja
tema, nemad olid kahekesi puupead —
väljaspool tänapäeva joont ja viisi!

„Oleme päral, sir — mis number?“

„Väga hea! Jahutage oma päkkasid ja
oodake mind! Soovite sigaretti?“ Teisega
iseoma huulte vahel — tundus nii kuivana —
läks ta umbuulitsasse.

Valgus Wilfridi korteris! Ta kõlistas. Uks
avanes, praosse ilmus Wilfridi teenri nägu.

¹⁾ *Save our Souls* — päästa meie hinged (hädä-
signaal merel).

„Palun, sir.“

„Mr. Desert kodus?“

„Ei ole, sir. Just praegu sõitis mr. Desert idasse. Tema laev läheb homme.“

„Oo!“ ütles Michael jahmatades: „Kust?“

„Plymouthist, sir. Tema rong lahku Paddingtonist südaööl. Te võiksite ta veel tabada.“

„See on nii äkki,“ ütles Michael, „ta pole kunagi —“

„Ei, sir. Mr. Desert on äkiline härra.“

„Noh, tänan! Katsun teda veel tabada.“

Tagasi autosse sõnadega: „Paddington — pange auru juurde!“ Ise mõtles: „Äkiline härra!“ Suurepärase! Tal tuli see äkiline läbirääkimine meelde seal Lionel Charwelli rinnakuju juures. Äkiline nende sõprus — äkiline tema lõpp — äkilised Wilfridi luuletised — äkilise hinge võsud! Vahtides ühest aknast teise selles raputavas sõidukis, ei võinud Michael silmapilgukski rahu leida. Oli ta hull? Kas ei võinud ta kõik sinna paika jätta? Kaastundmus on lollus! Ja ometi! Wilfrid viis osa tema südamest kaasa ja kõigest hoolimata oleks tahtnud ta seda temale öelda. Upper Brook Street, Park Lane! Tühjenduvad tänavad, külm öö, raagus plataanid lampide valgusel vastu si-

nakat pimedust. Ja Michael mõtles: „Meie rändame! Ja lõpp — eesmärk? Täita oma kohust ja mitte muretseda! Kuid mis on minu kohus? Mis Wilfridi oma? Mis saab temast nüüd?“

Auto põrises mööda vaksalitänavat alla ja peatus varju all. Kümme minutit enne kahteteist ja pikk, raske rong platvormil nr. üks.

„Mis ma teen?“ mõtles Michael. „See on nii pagana poisikeselik! Pean ma vagun vagunilt rongi läbi käima? Ei võinud sind muidu sõita lasta, kui... Lollus!“

Madrused! Kui mitte just purjus, siis ometi peaaegu. Veel kaheksa minutit! Ta hakkas piki rongi äärt edasi liikuma. Ta polnud veel neljast aknast möödunud, kui juba leidis otsitava. Desert istus seljaga veduri poole tühjas esimese klassi vagunis. Hambus süütamata sigarett, nahkkræ kõrvuni ülal, silmad ainitise pilguga avamata lehel süles. Ta istus liikumata paigal; Michael seisis ja vaatles teda. Tema süda pek sis ruttu. Ta tõmbas tikust tuld, astus paar sammu ja ütles:

„Tuld, vana sõber?“

Desert vahtis talle püües silmil otsa.

„Tänan,“ ütles ta ja võttis tiku. Selle helgil oli tema nagu tüme, kõhn, sisse lan-

genud; silmad tumedad, sügavad, väsinud. Michael toetus aknale. Kumbki ei rääkinud.

„Võtke platsi, kui sõidate, sir.“

„Ma ei sõida,“ ütles Michael. Kogu tema sisemus näis pahempidi pöörduvat.

„Kuhu te sõidate, vana sõber?“ küsis Michael äkki.

„Kuradile.“

„Issand jumal! Wilfrid, mul on nii kahju!“ Desert naeratas.

„Läks ja laulis!“

„Jah, mõistan! Kätt annate?“

Desert ulatas oma käe.

Michael surus seda kõvasti.

Kõlas vile.

Äkki tõusis Wilfrid ja sirutas käe paki-võrgu poole. Sumadanist võttis ta mingi-suguse paki. „Siin,“ ütles ta, „on see vilets kraam! Kirjastage, kui arvate.“

Midagi luksus Michaelil kurgus.

„Täna, vana sõber! Suurepärane! Elage hästi!“

Midagi ilutaolist ilmus Deserti näkku.

„Seniks!“ ütles ta.

Rong liikus. Michael tõmbas oma küünarnuki tagasi; üsna vaikselt vahtis ta seda pikkamisi eemalduvat liikumatut kuju. Vagun vaguni järele vuras temast mööda, akandel

aina madrused, kes karjusid, laulsid ja lehvitasid rätikuid ning hõljutasid pudeleid. Lõpuks rongisaatjate vagun — tuli — kõik vaibunud — punakas udu — idasse — edasi — edasi — läinud!

Ja see oli kõik — eks? Ta viskas paki mantli tasku. Tagasi Fleuri juurde — nüüd! Ilma käik — mis ühele toiduks, see teisele mürgiks! Ta laskis käe üle silmade käia. Pagan võtku! Need olid täis — lollust

KOLMAS JAGU.

Esimene peatükk.

Nelipühis.

Nelipühad sünnitasid Hampstead Heathis oma iga-aastase väljasõitjate üleujutuse ja selles voogavas hulgas oli kaks, kes mõtlesid hommikul raha teenida ning õhtupoolikul seda välja anda.

Tony Bicket asus ühes pallide ja naisega aegsasti maa-aluse raudtee rongile, mis viis neid Hampsteadi.

„Küll sa näed,“ ütles ta, „kella kaheteistkümneks on mul kogu kandam läbi ja siis läheb pidu lahti.“

Victorine surus mehe kätt ja katsus läbi riiete väikest muhku pealpool oma paremat põlve. Seal seisis viiskümmend neli naela ülal suka sees. Temal polnud nüüd enam pallide vastu seda vastikut tundmust. Nead muretsesid neile ajutiselt ülespidamist, kuni

tema veel vähesed puuduvad naelad sõidu- rahaks teenib. Tony uskus ikka veel, et tema pigistab lunastuse pallidest: tema oli endiselt „see lootusrikas Tony“, kuigi ta teenistus ainult vaevalt suutis nende pead vee peal hoida. Ja Victorine naeratas. Oma saladuse tõttu suutis ta nüüd juba ükskõikseks jääda tänavarenni serval kerjamise vastu. Tal oli oma lugu juba valmis mõeldud. Õhtulehtedest ja kõnelustest autobuses nendega, kes olid huvitatud võiduajamistest, oli ta ammutanud tarvilikud teadmised selle rahvusliku ajaviite kohta. Ta tegi isegi Tonyga sellest juttu, olgugi et see teadis asjast ainult niipalju, kui ta tänavanurgal kuulnud. Juba oli ta kaks õnnelikku juhtumust viimase peenuseni läbi mõelnud. Ühe sovereigni pidi olema ta teeninud kujutletud bluuside õblemisega ja selle pannud ta siis kahetuhandeguinealise võidu saavutajale ja sealt saadud summa surma-ajurile juubelivõidu etteande-jooksus. Need kaks ja veel kolmas võit, mida ta alles hoolega otsis, pidid temale andma oletatud kuuskümmend naela, mis ta oma „üleniga“ peagi kokku saab. Selle muinasloo võib ta Tonyle nädala või kahe pärast jutustada, muinasloo oma imelisest õnnest, mida ta tema eest tahtnud seni varjata, kui kogu nõutav

summa koos. Peaks aga Tony talle liiga teravalt otsa vaatama, siis suruks ta oma näo talle vastu silmi ja suudleks ta huuli, kuni tal selgus peast kadunud. Ja hommikul ärgates lunastaksid nad omale sõidupiletid. Nii-sugune oli Victorine'i kavatsus oma viie kümneaualise ja nelja ühenaualisega sukasaäres, mis kinnitatud roosa siidkorseti külge.

„Drüaadi õhtupoolik“ oli juba ammu lõpetatud ja seisis ühes Aubrey Greene'i teiste teostega Dumetriuse galeriis näitusel, Victorine oli šillingi maksnud, et teda näha; oli seisnud mõne pelgliku hetke, vahtides seda rohus ja lillede keskel säravat valget keha, seda nägu, mis tahaks nagu öelda: „Tean saladuse!“

„Midagi geniaalset selles Aubrey Greene'is — see nägu on lihtsalt suurepärane!“ Hirmunult oli Victorine oma näo varjanud ja välja lipsanud.

Sellest päevast hakates, kus ta oli värisedes, seisnud Aubrey Greene'i ukse taga, kestis tal teenistus vahetpidamata. Kunstnik oli teda kolm korda maalinud — ikka kena, ikka viisakas, päris džentlmen! Ja ta oli Victorine'ile annud soovitusi ka mujale. Mõni oli teda maalinud rõivais, mõni pooldrapeeri-

tult, mõni „üleni“, mis talle enam mingit muret ei valmistanud, kuna ju rahapakk sukasääres aina kasvas ja Tony midagi ei aimanud. Mitte kõik polnud „kenad“, oli püütud temale läheneda, kuid tema oli need katsed eos katkestanud. Muidugi, see oleks tähendanud veel kiiremat raha, kuid — Tony! Paari nädala pärast võib ta kõigile nipsu lasta. Ja sagedasti jäi ta koduteel vaateakna all seisma, silmitsedes puuvilja, vilja ja sini-seid liblikaid...

Täistuubitud vagunis istusid nad külg külje vastas, Bicketil kaubakast põlvil, ja vaidlesid selle üle, kus oleks kõige parem seisuplats.

„Mina eelistan paika ülal tiigi juures,“ ütles Tony lõpuks. „Seal on rahval rohkem raha kui all kiikede ja kookospähklate juures; ja sina võid tiigi äärde minna toolile istuma, just nagu mererannal — mul pole sind enne vaja, kui pallid müüdud!“

Victorine surus ta kätt.

Pikuti mööda mäekinku ja üle nõmme põhja ja lõuna poole voolas inimeste hulk kõige paremas meeleolus, kandes paberist karpe. Tiigi ümber solistasid lapsed oma kepina kõhnade ja hallikasvalgete jalasäärtega, aina kilgates, olles liiga rõõmsad, kui

et rahulduda naeruga. Vanemad paarid ronisid pikkamisi mööda — kõhud õieli ja näod punased vilumata jõupingutusest ronimisel. Tüdrukuid ja poisse oli vähe, sest nemad olid juba nõmmes laiali, et seal huvitavat ajaviidet leida. Rohelisest riidest toolidel või värvitud puust pinkidel istusid sajad inimesed, vaadeldes oma jalgu, nagu loksleksid nende ees merelained. Aegajalt kandisid kolm eeslit, keda tagant aeti, sörkides oma koormat ümber tiigi. Kauplejad pakusid karjudes oma kaupa. Paksud ja tumedad naised kuulutasid tulevikku. Politseinikud seisid pilkavalt nende läheduses. Keegi mees rääkis ning korjas siis kübaraga raha.

Tony Bicket korraldas oma kasti. Oma agulimurrakus ja meelitaval, pisut kähiseval häälel pakkus ta vahetpidamata oma värvilist õhku. See oli juba midagi! Äri läks nobedasti! Ja aegajalt laskis ta pilgu läbi rahvamurru lennata tiigi äärde, kus Victorine istus riidest toolil silmatorkavana teiste seas — seda teadis ta.

„Ilusad pallid — ilusad pallid! Kuus tükki šillingi! Üks suur, madam? Ainult kuus penssi. Näete, kui suur! Ostke, ostke! Võtke üks oma väikesele poisile!“

Ei ainustki „rahaonu“ siin, kuid hari-
likke surelikke küllalt, kes kulutasid oma
rahanatukest kireva toreduse omandami-
seks.

Viis minutit enne keskpäeva lõi ta oma
kastikaane kinni — mitte ainustki palli enam
järel! Kuus niisugust püha nädalas ja tema
ajaks terve varanduse kokku! Kast kaenlas,
hakkas ta ringi ümber tiigi tegema. Väike-
sil põngerjail oli siin väljas hea, aga — armu-
line taevas — kui kõhnad ja kahvatud nad
olid! Oleks ka neil Victorine'iga niisugune
põngerjas — kuid praegu võimatu — mitte
enne, kui nad siit läinud! Paks, pruun põn-
gerjas, kes ajab taga siniseid liblikaid, ise
aina helendades päikese käes! Ta pöördus
ümber tiigi otsa ja sammus aeglaselt piki
toolirida. Lamades seljakil elegandilt rista-
misi sääril, mis paistsid pruunides sukkades
kuni põlvini, jalas kenad lipatsitega pruunid
kingad — Issand! missugune rõõm oli teda
vaadata — selles temale omases ilmas! Midagi
pitsitas Bicketil kurgus. Pagan võtku! Vic-
torine vajab kehakatet!

„Noh, Vic! Mis teed?“

„Mõtlesin Austraaliast.“

„Ah! See on alles pagana kaugel. Aga
ükskõik — täna on kogu kupatis müüdnud.

Kumba me nüüd teeme, kas läheme puude
alla kõndima või kohe kiikede juurde?“

„Kiikede juurde,“ ütles Victorine.

„Tervise org“ oli vaimustatud meeleolus.
Rahvamurd liikus siin aeglase tumma voo-
luna, poemeeste, kiigeomanikkude ja
pähklamüüjate hüüete saatel. „Veeretada —
lüüa — või visata! Katsuge piimast tabada!
Penni ja kord!.. Kes tahab kiikuda?...
Jäätis... Jäätis... Ilusad banaanid!...“

Hiiglasuure karusselli kolmkümmend ahe-
lail rippuvat istet olid neid katva varju all
poisse ja tüdrukuid täis. Ringiratast muu-
sika saatel — pikkamisi — kiiremini — kee-
reldes lennul ahelate ulatuseni, kehad tagas-
pidi, jalad ettepoole õieli, vaibuv naer ja
kõnelus, pühalikud näod, pisut nagu unus-
tuses, ahelaid haaravad käed. Kiiremini,
kiiremini; aeglasemalt, aeglasemalt kuni sei-
sakuni ja muusika vaikimiseni.

„Tore!“ lausus Victorine. „Tule, Tony!“

Nad astusid võre taha ja istusid oma
paigale. Victorine, kes väljaspool asus,
surus jalad loomusundlikult kõvasti ristamisi
kokku ja haaras ahelaist kinni, painutades
oma keha liikumise kohaselt. Huuled ava-
nesid:

„Hõissa, Tony!“

Kiiremini, kiiremini — kogu närvikava ja tundmused andunud liikumisele! O-o-o! Oli see küll tundmus nõnda ringi lennata üle ilma! Kiiremini, kiiremini! Aeglasemalt, aeglasemalt! Ja siis jällegi all maapinnal.

„Jumalik, Tony!“

„Sees nii imelik tundmus, kui nii kaugele eemale lendad!“

„Tahaksin katuseni tõusta. Katsume veel kord!“

„Hea küll!“

Nad sõitsid veel kaks korda — pool paljudest saadud kasu! Kuid kes hoolis sellest? Bicket armastas oma naise rõõmust nägu näha. Peale seda visati kuus korda kookospähklaid, ilma et oleks tabatud, kummalegi üks jäätis; siis läksid nad käsikäes paika otsima, kus võiks süüa oma lõunaoode. See oli silmapilk, mida Bicket kõige rohkem nautis — pärast ingverõlu ja võileibu — suitsetades oma odavat sigaretti, pea naise rüpes, ja vahtides sinisesse taeva. Nõnda tükk aega, kuni naine viimaks end liigutas.

„Lähme tantsu vaatama.“

Aiaga piiratud ja jalgteega ümbritsetud rohuplatsil liikus muusika saatel paar tosinat tantsupaari.

Victorine tõmbas meest käisest. „Tahaksin ühegi ringi teha!“

„Hea küll, las käia,“ ütles Bicket. „See ühejalgne seal võib seni minu kasti hoida.“

Nad läksid ringi sisse.

„Hoia mind kõvemini, Tony!“

Bicket kuulas käsku. Midagi ei armastanud ta rohkem; ja pikkamisi hakkasid nende jalad liikuma — siia poole ja sinna poole. Nad pääsid vähe edasi, keerlesid ainult ja pidasid takti, ilma et oleksid hoolinud muljest, mis nad avaldasid.

„Sa tantsid päris kenasti, Tony.“

„Sina aga suurepäraselt!“ hingeldas Bicket.

Vaheajal seisis nad lõõtsutades ja pidasid ühejalgselt kastihoidjat silmas, siis hakkasid nad uuesti, kuni muusika lõplikult vaikis.

„Tead,“ ütles Victorine, „ka laeval tantsitakse, Tony!“

Bicket pitsitas tema pihta.

„Küllap mina juba selle asja joonde ajan, kuigi peaksin riigipanga puhtaks röövima. Sinu heaks, Vic, teen ma kõik.“

Kuid Victorine naeratas. Tema oligi juba selle asja joonde ajanud.

Väsinult, kuid heas tujus liikus muutunud näojumega läägelt lõhnav rahvahulk üle la-

hinguvälja, mis tihedalt kaetud paberikotide, banaanikoorte ja ajalehtedega.

„Joome teed ja siis veel kord kiigele,“ ütles Bicket. „Pärast läheme teisele poole puude alla.“

Eemal teisel pool oli palju paare. Päike lähenes pikkamisi silmaringile. Need kaks istusid põõsa all ja vaatlesid tema liikumist. Nõrk tuuleõhk kõigutas ja sahistas kaselehis. Inimeste häält oli siin vähe kuulda. Siin näisid kõik vaikust otsivat, et oodata pimeduse tulekut. Siin-seal liikus mõni politseinuuskur ja silmitses.

„Rebased!“ ütles Bicket. „Issand! Tahaksin neil kord ninad porri pista!“

Victorine õhkas ja puges mehele lähemale.

Nüüd mängis keegi banjot; kellegi laulev hääl. Läks videvikuks, kuid kusagil tõusis kuu, sest mööda maad ronisid pikad varjud.

Nad rääkisid sosinal. Tundus ülekohtuna häält tõsta, nagu valdaks hiit midagi nõiduslikku. Isegi nende sosinat kuuldus vähe. Kaste langes, kuid nemad ei pannud seda tähele. Käed koos ja palged vastastikku istusid nad üsna vaikselt. Bicketil tärkas mõte. See oli luule — päris luule! Pimedus — oma-taolise hõbedase helgiga, joobnud laul Span-

niard's Roadil, põhja poolt tulevate hiliste autode võrin ja äkki — öökulli kisa!

„Issand jumal!“ pomises Victorine värisedes: „Öökull! Mõtle ometi! Norbitonis kuulsin ma teda ikka. Ega see ometi halba kuuluta?“

Bicket tõusis ja sirutas end.

„Lähme!“ ütles ta. „See päev on möödas. Ega sa ennast ära külmeta?“

Käsi käes astusid nad pikkamisi läbi pimedas kasesalu ülespoole — rõõmustudes lampidest, tänavast ja rahvamurrust raudteejaamas, nagu oleks neil üksildusest juba villand.

Maa-aluse raudtee täistuubitud vagunis lehitsetes Bicket laisalt omanikuta lehte. Kuid Victorine'il oli nii paljust mõelda, et tõusis tundmus, nagu poleks tal millestki mõelda. Kiiged, metsasalu pimeduses ja raha suka-sääres. Ta imestas, et Tony polnud selle krabinat tähele pannud — polnud ainustki kindlat paika, kus teda hoida! Mida küll Bicket nii ainiti pilguga vahtis? Victorine piilus ja luges: „Drüaadi õhtupoolik'. Aubrey Greene'i huvitav pilt Dumetriuse galeriis näitusel.“

Victorine'i süda peatus.

„Pagan võtku!“ ütles Bicket. „Eks ole see sinu nägu?“

„Minu nägu? Ei ole!“

Bicket vaatas lähemalt. „On ju. Ta on üleni sinu moodi. Ma lõikan selle välja. Tahaksin seda pilti näha.“

Süda hakkas Victorine'il nüüd kiiresti peksma ja puna tõusis tal palgesse.

„See pole viisakas,“ ütles ta.

„Seda ma ei tea, aga ta on hirmus sinu nägu. See on isegi sinu naeratus.“

Ta pani lehe kokku ja hakkas pilti välja käristama. Victorine'i väike sõrm surus rahapakki sukas.

„Naljakas,“ ütles ta pikkamisi, „kui mõelda, et ilmas leidub inimesi, kes nii sarnased.“

„Mina pole kunagi arvanud, et keegi võiks sinu nägu olla. Charing Cross; peame ümber istuma.“

Kuna nad maa-aluse raudtee pimedat käiku mööda edasi ruttasid, pistis Victorine oma käe mehe tasku ja varsti lendlesid tema taga mingisugused rebitud paberilipakad, kui ta astus rahvamurrus mehe kannul. Kui mees ometi ei mäletaks, kus see pilt oli välja pandud!

Öösel valvates mõtles Victorine:

„Ükskõik; mina muretsen ainult veel puuduva osa sõidurahast, rohkem ei midagi.“

Kuid omal oli südames nii imelik, nagu oleks ta jala pistnud kõikuva raba servale.

Teine peatükk.

Kontoris.

Michael istus ja parandas „Jäljendite“ trükipoognaid — Wilfridi antud luuletiste kogu.

„Kas võite Butterfieldi vastu võtta, sir?“
„Võin.“

Michaelis tekitas sõna Butterfield piinlikku uhkust. Noormees täitis oma peale võetud ülesannet kordkorralt ikka paremate tagajärgedega juba neli kuud. Peakaubareisija oli teda isegi „leiduseks“ nimetanud. „Vaskraha“ kõrval oli tema Michaeli kübaral kõige kenam ehtesulg. Kaupmehed ei ostnud, aga Butterfield müüs, vähemalt nõnda teatati; temal näis olevat eriline anne just seal usaldust võita, kus see polnud õigustatud. Danby & Winter usaldasid tema kätte isegi „Dueti“ pärgament-väljaande eramüügi, millega nad lootsid tasa teha harilikust väljaandest saadud kahjud. Praegu oli ta sellega ametis, et isikuid välja otsida, kellest võiks oletada, et nad oskavad selle väikese meisterteose väärtust hinnata. See eraviisiline ostjale lähenemine oli noormehe enda leidus.

„Teate, sir,“ oli ta Michaelile öelnud, „minul on pisut aimu Couést. Äris ei saa seda kasutada, sest inimestel pole vähe- matki võimet usuks. Mis muud peakski lootma? Igapäev ostavad nad kõiksugu rämpsusid kokku ja seavad end selle järele, mis varemalt läks. Ka kahekümne hulgas pole ühtegi, kes arvestaks tulevikku. Aga erasikuile, eriti naistele, võite teatud mõtte sisse immutada, nagu teeb seda Coué — ikka ja jälle neile sisendada, et teatud autor on iga päevaga ikka enam ja enam moes; ja kümme ühe vastu, kui järgmisel korral sisse astud, siis on see neis juba ebateadlikult olemas, eriti kui ajate oma asja peale lõunaoodet või lõunat, kus ollakse pisut unine. Andke mulle ainult pisut aega, sir, ja mina panen teil kogu trüki paigale.“

„Noh,“ oli Michael vastanud, „kui teie suudate minu vanahärra tulevikku usaldust äratada, Butterfield, siis teenite küll rohkem kui oma kümme protsenti.“

„Seda suudan ma, sir, see on lihtsalt usu küsimus.“

„Aga teie ise ei usu ju, ega?“

„Ei, nii-öelda autorisse mitte, kuid mul on usk, et ma võin neile, ostjaile, selle usu sisendada; ja see ongi see oluline punkt.“

„Mõistan — temp kolme kaardiga: äratada usk, mis omal puudub, et kaart võidab, ja nad võtavad ta — ostavad raamatu. Nojah, illusioonide purunemine ei järgne kohe — te jõuate ehk õigel ajal toast lahkuda. Nõnda siis edasi!“

Noormees Butterfield naeratas.

Michaeli uhkuse piinlik osa selles asjas võlgnes olemasolu vanale Forsyte'ile, kes alatasa kinnitas, et tema ei tea — ei või öelda — ja seal oli see noormees ning tema lugu Eldersonist, millega sammugi kaugemale ei saadud.

„Tere hommikust, sir. Võite ehk mulle viis minutit ohverdada?“

„Astuge sisse, Butterfield. Sekeldused ‚Duetiga‘?“

„Ei, sir. Nelikümmend juba paigal. Üks teine asi.“ Ja heites pilgu suletud uksele:

„Ma töötan oma nimekirja tähestiku järele läbi. Eile jõudsin E-ni.“ Tema hääl langes.

„Mr. Elderson.“

„Pagan võtku!“ hüüdis Michael. „Sellest võite ju mööda minna.“

„Tõepoolest ei teinud ma seda aga mitte.“

„Mis! Läksite karukoopasse?“

„Jah, sir. Eile õhtul.“

„Suurepärane, Butterfield! Mis sündis siis?“

„Ma ei saanud oma nime sisse, sir — ainult äri nimekaardi.“

Michael märkas noormehe hääles ja näos ehtsat inimlikku kahjuröömu.

„Noh?“

„Mr. Elderson, sir, istus parajasti viina juures. Ma olin kõik enne valmis mõelnud ja hakkasin rääkima, nagu poleks ma teda kunagi varemalt näinud. Mis mind rabas, oli see, et ta minu pakkumuse vastu võttis!“

„Ei virutanud teid välja?“

„Koguni mitte, sir. Ta ütles kohe: pange minu nimele kaks eksemplari kirja.“

Michael irvitas. On teil aga mõlemail ergud!“

„Ei, sir; seda just mitte. Mr. Elderson oli nagu taeva ja maa vahel. Talle ei meeldinud põrmugi —“

„Ma ei mõista,“ ütles Michael.

„Talle ei meeldinud põrmugi, et mina selles äris ametis olen, sir. Tema ju teab, et teie olete siin osanikuks ja pealegi veel mr. Forsyte'i väimees, eks?“

„Teab.“

„Noh, sir, siit on siis kõik mõistetav — kaks direktorit usaldavad mind, mitte teda.“

Sellepärast ei jätnudki ma teda oma nimekirjast välja. Mõtlesin, et see annab talle hoobi. Mul õnnestus kõrval puhvetipeeglis tema nägu näha, kui ma välja tulin. Temal on juba hirm nahas.“

Michael hammustas oma esimest sõrme, tundes sümpaatiat Eldersoni vastu, nagu oleks see mõni kärbes, kellele esimene kiud ämblikuvõrgust ümber tagujala hakanud.

„Täna teid, Butterfield,“ ütles ta.

Kui noormees oli läinud, istus Michael paberinoaga kuivatuspaberisse auke torkides. Missugune imelik „klassitundmus“ peitus selles! Või oli see ainult seltsimehelik kaastundmus tagaaetuga, hirmuvärin selle viisi tõttu, kuidas asjad päevavalgele tulevad? Sest see oli juba päris tõestus ja seda pidi ta oma isale kui ka „vanale Forsyte'ile“ teatama. Elderson pidi olema tasakaalu kaotanud, sest muidu oleks pidanud ta ütleva: „Häbemata noor kelm — välja siit!“ See oleks olnud ainuke õige vastuvõtt süütult ja ainuke soovitatav vastuvõtt süüdlaselt. Nojah, isegi kõige julgemal puudus mõnikord nõutav külm veri. Tunnistuseks võiks olla kas või trükipoogen, mida ta parajasti parandas:

Sõjakohtus.

„See nii! Mul kehas närve, verd
Kui sulgi; ja ka kart'vad käed
Mul külma, ribid — mudamerd.
Eks proovi, nagu ma, siis näed!

Jah, peas siis kena kiiver sul,
Kui proovid, mis ma kannatand.
Ja võta süda rindu — küll
Siis õpid ehk, miks öelda võin'd:

Püss palge, lase lumme ta!
See ara palk! Ja teadku kõik,
Et sel, kel kaitsta kodumaa,
Surn'd vere, närvi hõik.“

Vana hea Wilfrid!

„Jah, miss Perren?“

„Kiri sir James Foggartile, mr. Mont; te
käskisite endale meelde tuletada. Ja tahate
teie miss Manuellit vastu võtta?“

„Miss Manu . . . Oo! Al! Jah.“

Bicketi noor naine, kelle nagu nad olid
kasutanud Storberti romaani ümbrikul, Aubrey
Greene'i mudel — —! Michael tõu-
sis, sest naine oli juba toas.

„Mäletan seda kleiti!“ mõtles ta. „Fleurile
ei meeldinud see kunagi.“

„Millega võiksin teid teenida, mrs. Bicket?
Muu seas, kuidas käib Bicketi käsi?“

„Kenasti, sir, tänan teid.“

„Ikka müüb palle?“

„Ikka.“

„Noh, meie kõik teeme seda, mrs. Bicket.“

„Vabandust, ma ei mõista teid!“

„Meie kõigi saatus ripub õhus — eks ju?
Kuid ega te ometi selleks minu juurde tulnud?“

„Ei, sir.“

Kerge puna lohkus palgeis, sõrmed näpi-
vad kulunud kindaid, huuled ebamäärased;
kuid silmad ainitised — tõesti haruldane
noor naine!

„Teie mäletate, et andsite mulle kirja
kaasa Aubrey Greene'ile, sir?“

„Mäletan; ja ma nägin ka tulemust! see
on suurepärane, mrs. Bicket.“

„Jah. Kuid see seisis lehis — minu mees
nägi seda eile õhtul; muidugi ei teadnud ta
minust seda.“

Pagan võtku! Kuis ta oli küll selle noore
naise sisse vedanud!

„Olen sellega hulga raha teeninud, sir
— peaaegu küllalt, et võiksimme Austraaliasse
sõita; kuid nüüd olen hirmu täis. Kas pole
see sinu moodi? ütles mees mulle. Ma
kiskusin lehe lõhki, aga mis siis, kui ta

mäletab galerii nime ja läheb sinna pilti vaatama. See seal on veel rohkem minu moodi! Ta võib mr. Greene'i juurde minna. Sellepärast siis, sir, ehk räägiksite mr. Greene'iga ja paluksite teda tarvilikul korral öelda, et see on olnud keegi teine.“

„Muidugi,“ ütles Michael. „Aga kas arvate, et Bicket seda väga pahaks paneks, arvesse võttes, kui tarvilik see teile on olnud? See võib ju iseendast päris aus elukutse olla.“

Victorine'i käed liikusid üles rinnale.

„Jah,“ ütles ta lihtsalt. „Mina olen täiesti aus olnud. Ja ma tegin seda ainult sellepärast, et me nii väga tahtsime siit ära saada ja et ma kuidagi ei võinud teda näha tänaval seismas ja palle udus müümas. Aga nüüd on mul niisugune hirm, sir.“

Michael vahtis püües silmil talle otsa.

„Mu jumal!“ ütles ta. „Raha on halb asi.“

Victorine naeratas vaevalt. „Kui tast puudus on, siis, seda tean.“

„Palju puudub teil veel, mrs. Bicket?“

„Ainult naela kümme, sir.“

„Seda võiksin teile anda.“

„Oo! Täna teid, kuid see pole see — ma võin selle summa ise kergesti teenida — nüüd olen sellega juba vilunud; mõni päev veel edasi; sel pole tähendust.“

„Aga kuidas tahate oma rahateenimist mehele seletada?“

„Ütlen, et olen kihlveoga võitnud.“

„Raske!“ ütles Michael. „Kuulge! Öelge talle, et tulite minu juurde ja et mina andsin teile hea õnne peale ette. Kui Bicket selle Austraalias mulle tagasi maksab, võin ma raha ometi Austraaliasse teie nimele panka panna. Mina viisin teid sellesse kimbatusse ja heameelega aitasin teid nüüd sellest välja.“

„Oh ei, sir; see on teie poolt teenus minu vastu. Ma ei taha ometi, et te minu tõttu peaksite ebatõtt rääkima.“

„See ei sünnitaks mulle vähemutki raskust, mrs. Bicket. Ma võin musta valgeks valetada, kui selles pole midagi kurja. Tähtis on teile ainult see, et te võimalikult ruttu siit minema pääsete. On veel teisi teie pilte?“

„Oh jaa! Terve hulk! Mitte, et neid ära tuntaks, sest nad on nii imelikud ja naljakad.“

„Ja muidugi — Aubrey Greene oleks teid nagu elavalt tabanud!“

„Jah; see on üleni minu moodi, ütleb Tony.“

„Just! Noh, ma räägin Aubreyga, kohtan teda lõunaootel. Siin on need kümme naela!

See oleks siis korras? Tähendab — täna käisite minu juures. Õelge — see mõte tuli teil äkki pähe. Mõistan kogu asja väga hästi. Teie teeksite tema heaks kõik ja tema teeks teie heaks kõik. Kõik korras — ärge nutke!

Victorine neelas kõigest jõust. Tema kuulnud kindasse peidetud käsi vastas mehe käesurumisele.

„Mina teie asemel räägiksin talle täna öhtul kõik!“ ütles Michael; „ja mina olen tema vastuvõtuks valmis.“

Kui naine oli läinud, mõtles ta: „Loodan, et Bicket ei arva, nagu oleksin mina selle kuuekümne naela eest midagi vastu saanud!“ Ja kellale vajutades torkis ta oma kustutus-paberit edasi.

„Jah, mr. Mont?“

„Nüüd jätkame, miss Perren!“

„Armas sir James Foggart! Lasksime teie väga huvitavale teosele oma kõige suurema tähelepanu osaks saada. Kuna meie arvame, et teie nii hästi väljendatud vaated Briti seisukorrast, ühenduses kogu ülejäänud maailmaga, on suure väärtusega kõigi — eh — kõigi mõtlejate inimeste silmis, tunneme ometi, et ei leidu küllalt — eh — ei leidu küllalt mõtlejaid inimesi, et võimalik oleks

teie raamatut kirjastada, ehk olgu siis et kahjuga. Teie haruldase selgusega sõnas-tatud juhtlause, et Inglismaa peaks praegu pääsmist otsima oma turgude, elanikkude arvu ja pakkumise ning nõudmise õiges korraldamises, ajaks, kardame, iga poliitilise partei harja punaseks. Ka ei usu meie, et võimalik oleks lasta poisse ja tüdrukuid suu-remal arvul enne välja rännata, kui inglise linnaelu nad rikkunud, ammugi mitte pole seda võimalik teha ilma töolisteklassi ärritamata, kes ei tunne eluolu väljaspool oma kodulinna ja pole sellepärast nõus oma lapsi saatma võõrsilt õnne otsima.“

„Pean ma seda kirjutama, mr. Mont?“

„Jah, kuid pehmendage pisut. Eh — —“

„Lõpuks, teie vaade, et maad peaks tarvitama toidu kasvatamiseks, on tänapäev nii väga haruldane, et meie arvame — ajakirjandus oleks teie raamatu vastu vaenuline, välja arvatud ehk Vana Kaardivägi ja põhi-vanameelsed ning mõned üksikud, kel silma tuleviku tarvis.“

„Jah, mr. Mont?“

„Niisugusel tuulisपालisisel — eh — üle-mineku ajajärgul — pidage see alles, miss Perren — mil tuuline ebatõelikkus lootus-tes, mis juba ammugi pandimajja kantud“

— see umbes nõnda — ,peab iga kavat-
sus, mis tõotab lõikust kahekümne aasta
pärast, haruldaselt halva kuulsusega olema.
Kõike seda arvesse võttes mõistate, kui
väga tarvilik see oleks, et te omale mõne
teise kirjastaja leiaksite. Lühidalt — meie
ei või sellega katset teha.

„Kõige — eh' — nagu teile meeldib
— ,armas sir James Foggart',

„Teie alandlikud teenrid

„Danby & Winter.“

„Kui olete selle ärikelde tõlkinud, miss
Perren, siis tooge siia, ma kirjutan alla.“

„Jah. Ainult, mr. Mont — ma arvan,
teie olete ju sotsialist. See aga näib —
andke andeks mu küsimine.“

„Miss Perren, hiljuti märkasin, et märgu-
sõnade aeg on möödas. Kuidas võid midagi
olla, kui kõigel on tuul jalge all. Vaadake
vabameelseid. Nemad näevad ainult vaba-
kaubandust, mitte kogu seisukorda; seda ei
näe ka tööerakondlased, sest neil mõlgub
meeles varandusemaks; ega ka vanameesed
kaitsetollide tõttu; nemad kõik ratsutavad
lööksõnade sadulas! Vanal sir James Fog-
gartil on ju ilusasti õigus, kuid ükski ei
kuula teda. Tema raamat oleks paberi
raisk, kui keegi kunagi ta välja annaks.

Maailm on tänapäev ebatõelik, miss Perren;
ja kõigist maist oleme meie kõige ebatõeli-
kumad.“

„Miks, mr. Mont?“

„Miks? Sellepärast et meil on kõige
visam loomus ja et meie peame vanast
kinni, mis toob meile rohkem kahju kui
ühelegi teisele maale. Igatahes poleks mr.
Danby seda kirja minu hooleks jätnud, kui
ta ei oleks arvanud mulle sellega lõbu val-
mistada. Oo! Ja kuna me kord asja juures
oleme, siis — ma pean ka Harold Masterile
tema uue raamatu kohta eitava vastuse
andma. See on küll eksitus, kuid nad ei
taha teda trükkida.“

„Miks siis mitte, mr. Mont? ,Nuuksuval
kilpkonnal' oli ju nii suur menu.“

„Noh, selles uues raamatus on Masteril
idee, mis sunnib teda paratamata midagi
ütleva. Winter arvab, et need, kes nii väga
ülistasid ,Nuuksuvat kilpkonna' kunstiteosena,
teeksid selle raamatu tingimata maha; ja
mr. Danby nimetab seda raamatut inim-
loomuse haavamiseks. Nõnda siis pole
midagi parata. Laseme käia:

„Armas Master! Oma ainst röömlikus
erutuses olles ei pannud te nähtavasti
tähelegi, et pidite temaga hätta jääma.

„Nuuksuvas kilpkonnas“ olite absoluutselt hääles poole orkestriga ja see oli see — eh — mürarikkam pool. Teie olite meeldivalt vanamoeline ja kõikumata külmavereline. Kuid nüüd — kuhu olete läinud ja mida teinud? Võtnud viimase Marquesa saare elaniku oma kangelaseks ja paigutanud ta Londoni! Raamat on lõikav pilge, tõsine elu- arvustus. Olen veendunud, teie pole tahtnud kaasaegne olla või reaalellu tungida, kuid teie aine on teist üle kasvanud. Lõikav külm ja külm veri on, mõistagi, väga lahku- minevad asjad, rääkimata sellest, et pidite oma vanamoelisest stiilist loobuma. Mina isiklikult muidugi pean teie uut raamatut kümme korda paremaks kui „Nuuksuv kilp- konn“, mis oli kena asjake, kuid mitte midagi sellast, mille pärast maksaks nii väga erutada. Kuid mina pole publikum ega ka arvustaja. Noored ja kõhnad kurvastuvad teie mood- suse puudusest ja arvavad, et te peate kõlblusejutlust; vanad ja paksud nimetavad teid kibedaks ja lõhkuvaks; ning harilik publikum võtab teie Marquesa elaniku tõsi- selt ja tunneb enda haavatuna, et tõstate selle neist kõrgemale. Väljavaated, nagu näete, pole kuigi roosilised. Mis te arvate, kuidas peaksime niisugusest raamatust „lahti

saama“? Meie ei saakski! Niisugune on äri lõppsõna. Mina pole sellega nõus. Mina kirjastaksin ta kohe homme, aga mis võime Danby & Winteri vastu. Nii siis, kõige süga- vama isikliku kahetsusega läkitan teile tagasi teie tõeliku meisterteose.

„Ikka Teie

Michael Mont.“

„Teate, miss Perren, ma arvan, seda pole vaja ümber teha.“

„Kardan, see oleks raskegi.“

„Olgu siis nõnda; kuid esimene, seda palun. Ma viin oma naise ühte pilti vaatama, tagasi kell neli. Oo! Ja kui keegi väike mees Bicket, kes varemalt siin ametis oli, mind peaks küsima, siis tooge ta siia üles; aga hoiatage mind ette. Ütlete seda ehk all?“

„Jah, mr. Mont. Oo! Kas ei olnud see miss Manuelli mr. Storberti romaani ümbriku joonistamisel mudeliks?“

„Oli küll, miss Perren; mina leidsin ta.“

„Tema on väga huvitava välimusega, eks?“

„Ta on haruldane, kardan ma.“

„Selle üle ei peaks ta ometi muretsema, arvan ma.“

„Oleneb oludest,“ ütles Michael ja torkis oma kuivatuspaberit.

Kolmas peatükk.

„Drüaadi õhtupoolik“.

Kenasti varjas Fleur alles suurema osa sellest, keda Michael nimetas „üheteistkümnendaks baronetiks“ ja keda pidi paari kuu pärast ootama. Fleur näis hingeliselt ja kehaliselt kohanevat pärija alalisele paisumisele. Michael teadis algusest saadik, et Fleur katsus oma ema juhatust mööda oodatava lapse sugu mõjustada, korrates iga õhtu enne uinumist ja igal hommikul virgudes: „Päev päevalt muutub ta igapidi ikka mehelikumaks.“ Nõnda mõjustas ta enda ebateadlikku osa, mis pidi kontrollima asjade voolu, nagu seda kõik kinnitasid. Aga ta hoidus sõnade eest: „Tahan poissi,“ sest kõigi arvates pidi see sünnitama reaktsiooni, mille tulemuseks oleks tüdruk. Michael pani tähele, et Fleur ikka enam ja enam oma ema poole kaldus, nagu oleks prantsuse või rohkem naturalistlik külg tema üle võimust võtnud selle protsessi edendamiseks, mis teotses kehaga. Sagedasti käis ta Mapledurhamis, sõites sinna Soamesi autoga, ja ema käis samuti sagedasti South Squarel. Annette kena kuju, mis armastas musti pitse, meeldis alati Michaelile, kes polnud kunagi unustanud, et neil päevil, mil

temal oli praeguseks abieluks vähe lootust, oli Annette ikka teda toetanud. Kuigi ta tundis enda ainult Fleuri südame lähel ja valmistus mängima teist viiulit selle „üheteistkümnenda baroneti“ kõrval, ometi oli tema meeleolu Wilfridi lahkumisest saadik kindlasti kergem. Ja ta vaatles teatud lõbusa imetlusega, kuidas Fleur oma jõu keskendas esemele, millel puudub ajajärk, protsessile, mis ei lähe ajast ja arust.

Isiklikult Aubrey Greene'i poolt juhitud ekspeditsioon tema näituse vaatamiseks Dumetriuse galeriis lahkus South Squarelt pärast varajast lõunaoodet.

„Teie Drüaad käis täna hommikul minu juures, Aubrey,“ ütles Michael sõidukis. „Tema soovis, et mina teid paluksin tõde varjata, kui tema mees teie juurde sisse tormaks ja teid süüdistaks oma naise maalimises. Tema on vististi teie pildi reproduktsiooni näinud.“

„Hm,“ pomises kunstnik. „Pean ma seda, Fleur?“

„Muidugi peate, Aubrey!“

Aubrey Greene'i naeratus libises Fleurilt Michaelile.

„Mis on ta nimi?“

„Bicket.“

Aubrey Greene juhtis oma pilgu ruumi ja pomises pikkamisi:

„Mees kuri — Bicket, kuulsin ta nime,

Õelnd: „Kukla saad — see pole ime,

Sest sa maalind mu naise,

Kogu ta olevuse maise,

Või arvad, mr. Greene, et olen pime?“

„Oo, Aubrey!“

„Jätke!“ ütles Michael, „ma räägin tõsiselt. See naine on üsna mehine väike olevus. Ta teenis raha, mida nad nii vajasisid, ja on jäänud ausaks.“

„Mis minusse puutub, muidugi.“

„Noh, seda tahaksin uskuda.“

„Miks, Fleur?“

„Teie pole võrgutaja, Aubrey!“

„Tõepoolest ärritas ta minu esteetilist tundmust.“

„Mõne esteedi eest see teda ei kaitseks,“ lausus Michael.

„Pealegi ta tuleb agulist!“

„Selles on teil tõelik põhjus. Nii siis panete tõkke ette, kui Bicket peaks tulema?“

Aubrey Greene surus käe südamele. „Juba olemegi päral!“

Arvestades üheteistkümnendat baronetti oli Michael aja valinud, mil Aubrey Greene'i tõsised austajad alles lõunaootel. Ainult keegi

kahupealine noormees ja kolm kahvaturheelist neiu liikusid piltide keskel. Kunstnik juhtis tee kohe oma meisterteose juurde; ja mõned minutid seisti selle ees kohases kangestuses. Kiitmiseks liiga ruttu rääkima hakata poleks kuidagi kõlvanud; liiga hilja rääkima hakata oleks samuti takita tundunud; liigne sõnarikkus oleks riivanud; külmalt lausuda: „Väga kena — tõesti väga kena!“ oleks ehk lootused nurja ajanud. Jõhkvalt öelda: „Noh, vana sõber, tõtt öelda see ei meeldi mulle põrmugi!“ oleks vihasanud.

Lõpuks näpistas Michael Fleuri õrnalt ja see ütles:

„See on tõepoolest ilus, Aubrey; ja hirmus sarnane — vähemalt —“

„Niipalju kui mina seda võin öelda. Aga tõepoolest, vana sõber, teie olete ta nagu ühe hoobiga tabanud. Kardan igatahes, et Bicket seda arvab.“

„Pagan võtku teda!“ lausus kunstnik. „Mis arvate värvivarjundeist?“

„Suurepärased, eriti ihu; kas sina samuti ei arva, Fleur?“

„Jah, ainult selle varju all külje peal oleksin pisut sügavama teinud.“

„Arvate?“ lausus kunstnik. „Võib olla!“

„Vaimu olete tabanud,“ ütles Michael.
„Kuid ma ütlen teile midagi, vana sõber — oodake aga, sest pildil on ju idee. Ma ei tea, kuidas arvustajad teiega ümber käivad.“

Aubrey Greene naeratas. „See oli temast kõige halvem — ta vedas mu sisse. Omada ideed on saatuslik.“

„Mina isiklikult pole sellega nõus, aga sina, Fleur?“

„Muidugi mitte; ainult öelda ei tohi seda.“

„Oleks juba aeg tohtida, selle asemel et Café C'rilloni sabas sörkida. Teate, juuksed on head, samuti ka varbad — nad painduvad, kui neid vaadata.“

„Hingad lihtsalt kergemalt, kui näed, et jalad pole vöödilised nelinurgad. Kuldsilmad tuletavad peaaegu Leonardo lilli meelde pildis ‚Madonna kaljudes‘, Aubrey.“

„Kogu pilt on pisut leonardolik, vana sõber; selle peate veel ära seedima.“

„Aubrey, minu isa on teda näinud. Mina arvan, temale on see külge hakanud. Miski, mis sa Valgest Ahvist ütlesid, avaldas temasse mõju, mäletad?“

Aubrey Greene viskas käed üles. „Ah! See valge ahv — seda maalida! Vilja süüa ja koored laiali pilduda ja pilguga küsida: milleks see kõik?“

„Moraal!“ ütles Michael. „Hoi a end, vana sõber! Noh, meie auto sõitis ette. Tule, Fleur! Jätame Aubrey tema südametunnistuse kätte.“

Jällegi sõidukis, Michael võttis Fleuri käe.

„See vaene väike vilets Bicket! Kujutella, et mina oleksin sinu nõnda leidnud, nagu leidis tema oma naise!“

„Mina poleks olnud nii kena.“

„Küll ikka, palju kenam veel; kuigi tema on väga kena, pean ütleva.“

„Mis siis võiks Bicketil selle vastu olla — praegusil emantsipatsiooni päevil?“

„Kuis nii? Armuline jumal, kallis! Ega sa ometi arva, et Bicket — — ! Minu arvates kujutleme meie, emantsipeeritud, et meie olemegi kogu maailm, kuid seda me pole ju! Meie oleme ainult väike käratsev väheemus. Meie räägime, nagu oleksid kõik endised väärtused ja eelarvamused juba läinud, kuid need on, tead, sama vähe kadunud kui agulite väikesed villad ja tillukesed hallid majad.“

„Milleks see valing, Michael?“

„Kallis, mulle on meie seltskonna teguviisist juba villand. Oleks emantsipatsioonis veel tõde, noh, siis võiks ju, kuid seda pole ju. Pole kümnet protsenti erinevat täna-

päeva ja kolmkümmend aastat tagasi aja vahel.“

„Kust sa seda tead! Sa ei elanud ju siis.“

„Ei; kuid ma loen lehti ja räägin inimes- tega tänaval, vaatlen nende nägusid. Meie kildkond arvab, et tema on laudlina, aga tema on ainult narmad. Tead sa, et ainult sada viiskümmend tuhat selle maa elanikku on kuulnud Beethoveni sümfooniat! Ja palju on sinu arvates neid, kes peavad Beetho- venit iganenuks? Võib olla viis tuhat neljaküm- nest kahest miljonist. Kuidas käib see kokku emantsipatsiooniga?“

Michael jäi vait, sest ta märkas, et Fleur oli oma silmalaud langetanud.

„Mina mõtlesin, Michael, et heameelega vahetaksin oma magamistoa eesriided siniste vastu. Eile nägin õige varjundi Hartoni juures. Öeldakse, et sinisel olevat mõju mee- leolusse — minu praegused eesriided on tõesti liiga karjuvad.“

Üheteistkümmes baronet!

„Kõik, mis sulle meeldib, mu kallis. Võta või sinine lagi, kui see aitab.“

„Oh ei! Aga ma arvan uue vaiba muret- seda; Hartoni juures on üks ilus hallikas- sinine.“

Siis võta see. Tahaksid ehk praegu sinna minna? Ma võin pärast maa-alusega kontori tagasi sõita.“

„Jah, ma arvan, see oleks kõige parem, muidu ehk jään tast ilma.“

Michael pistis pea aknast välja. „Hartoni juurde, palun!“ Ja kübarat uuesti pähe pannes vaatas ta Fleurile näkku. Emantsi- peeritud!

Neljas peatükk.

Bicketi õhtupoolik.

Just samal ajal tuli Bicket koju ja pani oma kasti kõrvale. St. Pauli katedraali var- jus seistes oli ta mõttes nelipühad uuesti läbi elanud. Jalad ja sääred haruldaselt väsi- nud, hingeliselt ärritatud. Ta oli arvanud aegajalt puhkust leida pildi vaatlemisest, mis tuletas meelde peaaegu Victorine'i ülesvõtet. Ja siiski oli pilt kadunud! Ometi polnud ta taskust vaheajal midagi võtnud, mantli ainult varna riputanud. Oli ta tema rahvamurrus kao- tanud või oli ta tema tasku pannes kogemata sellest kõrvale pistnud? Ja ka originaali oli ta tahtnud näha. Ta mäletas, et gale- rii nimi algas D-ga ja lõunaootel kulutas ta poolteist penni, et seda nime leida. Välis-

maalane, selles oli ta kindel, sest pilt oli alasti. „Dumetrius“? Ah!

Oma seisukohale tagasi asunud, tabas teda õnn. „See rahaonu“, keda ta polnud kuude kaupa näinud, läks mööda. Loomusund ajas teda silmapilk ütlema: „Loodan teid heas tervises näha, sir. Pole kunagi teie lahkust unustanud.“

„Rahaonu“, kes tõstis silmad, nagu näeks ta harakat St. Pauli katedraalil, seisatas, nagu oleks teda tabanud kangustus.

„Lahkust,“ ütles ta. „Mis lahkust? Oo, pallid! Nendega polnud mul midagi teha.“

„Ei, sir, muidugi mitte,“ ütles Bicket alandlikult.

„Noh, võtke see siin,“ lausus „rahaonu“; „kuid ärge lootke enam.“

Kaks ja pool šillingit! Tervelt kaks ja pool šillingit! Bicketi pilgud jälgisid kaduvat kaju. „Hea õnn!“ ütles ta õrnalt ja hakkas kasti korraldama. „Ma lähen koju, puhkan jalgu ja viin siis Vici seda pilti vaatama. Oleks naljakas teda üheskoos vaadelda.“

Kuid Victorine polnud kodus. Bicket võttis istet ja suitsetas oma odavat sigaretti. Ta oli nukker, et naist kodus polnud, oli ju see esimene õhtupoolik, kus ta enda

vabastas. Muidugi, Victorine ei võinud ometi kõik need päevad kodus istuda. Ometi! — Ta ootas kaksikümmend minutit ja pani siis endale Michaeli ülikonna selga ja tema saapad jalga.

„Lähen üksi seda pilti vaatama,“ mõtles ta. „Maksab poole vähem. Vististi võetakse kuus penssi.“

„Aga temalt nõuti üks šilling! Terve šilling! Veerand kogu tema päevasest teenistusest pildi vaatamise eest! Pelglikult astus ta sisse. Seal oli daame, kes magusasti lõhnasid ja venivalt rääkisid, aga muidu ei saanud nad Victorine'ile ligigi. Keegi tema selja taga ütles:

„Vaata! Seal on Aubrey Greene ise! Ja siin on see pilt, millest räägitakse — „Drüaadi õhtupoolik!“

Nad läksid temast mööda ja liikusid edasi. Bicket järgnes neile. Saali lõpul sai ta nende riidevoltide ja kataloogide vahelt pilgu pildile heita. Otsaesisele ilmus kerge higi. Peaaegu elusuuruses lillede ja terava rohu keskel, naeratav nägu tema poole — just Vic ise! Võis ilmas midagi olla, mis sarnaneks sedavõrt temale? See mõte haavas teda, nagu tunneb end haavatuna mõni koguaja, kes leiab äkki oma haruldase asja teisendi.

„See on imeline pilt, mr. Greene! Mis-sugune tüüp!“

Keegi noormees, paljapäi, valkjad juuksed üle pea soetud, vastas:

„Tõsine leidus, eks?“

„Oo, täieline! Metshaldja tõelik vaim! Nii saladuslik!“

See oli sõna, mis Vicile hakkas! Ta oli patune! Seal ta nüüd lamas kõigile vaatlemiseks ja ainult sellepärast, et oli kusagil naine, kes nii tema sarnane! Midagi viha taolist kerkis Bicketi kurgus ja pani ta paled hõõgama ning ühes sellega tekkis imelik keheline armukadedus. Ja see kunstnik! Kuidas tohtis tema naise maalida, kes nii Victorine'i moodi — naise, kes ei pannud seda mikski nõnda seal lamada! Ja need seal oma jutuga „heledast varjust“ ja paganusest ning kellegist Leneardost! Pagan võtku nende vigurilist rääkimist ja nende nukkeid! Bicket tahtis ära minna, kuid ei suutnud, sest teda sidus oma võluga see kaju, mis nii väga teise sarnane, keda tema oli harjunud ainult omaks pidama. Muidugi oli rumalus palja juhuse tõttu end nii õnnetuna tunda, kuid temale näis, nagu peaks ta klaasi purustama ja selle keha väikesteks tükkideks lõikama. Daamid ja maali- ja

sid edasi ja jätsid tema pildi ette üksinda. Üksi ei tundunud asi nii halb. Nägu pais-tis nukrana, mahajäetuna ning piinavana oma naeratusega. Ta näis vaatlejat jälgivat — tõepoolest! „Noh,“ mõtles Bicket, „lähem koju Vici juurde. Rõõmustan, et teda siia ei toonud omasarnast vaatama. Oleksin ma mõni rahaonu, ostaksin selle neetud asja ja põletaksin ta ära!“

Ja ennäe, eesruumis seisiski tema tuntud „rahaonu“, kõneldes kellegi välismaalasega.

„See on tõusev nimi, mr. Forsyte,“ kuulis Bicket välismaalast ütlevat. „Tema hinnad tõusevad.“

„See on kõik väga hea, Dumetrius, kuid tänapäev pole see igamehe maitse — liiga viimistletud, kõik kokku —!“

„Noh, mr. Forsyte, teilt võtan ma kümme protsenti vähem.“

„Laske kakskümmend alla ja ma ostan ta.“

Välismaalane tõstis õlad üle karvaste kõrvade — tõepoolest; ja missugune naeratus!

„Mister Forsyte! Viisteist, sir!“

„Hea küll, te lööte mu üle, kuid saatke ta mu tütrele South Squarele — numברי teate ju. Millal on lõpp?“

„Tunahomme, sir.“

Nii siis! Vici jäljend läks sellele „rahaonule“, eks? Bicket tegi vaikset metsikut häält ja lonkis välja.

Ta läks imeliku tundmusega rinnas. Tegid ta ehk omale asjata muret? Lõpuks polnud see ometi mitte Vic. Kuid teada teist naist, kel samasugune naeratus, samad kräsus otstega lühikesed mustad juuksed ja üleni sama moodi! Ja ta vahtis igale mööduvale naisele näkku — kõik hoopis teissugused, mitte sugugi Vici moodi!

Kui ta koju jõudis, seisis Victorine keset tuba, huuled vastu palli. Kogu tema ümbruses — põrandal, toolidel, laual, koldesimul — olid aina täispuhutud pallid; üksteise järele olid nad ta huulilt lennanud ja omale paraja paiga otsinud — ploomikarva, rohelised, kollased, purpurilised, sinised, — elustades oma värvidega väikest tumedat ruumi. Kõik pallid täis puhutud! Ise aga, oma paremais rõivais, seisis ta nende keskel erutatuna ja imelikult naeratades.

„Mis hull peab see tähendama?“ ütles Bicket.

Kergitades oma riideid Victorine võttis oma suka seest midagi krabisevat ja ulatas selle mehele.

„Vaata! Kuuskümmend neli naela, Tony! Mul on kõik koos! Võime sõita!“

„Mis?“

„Mul tuli äkki mõte — läksin mr. Monti juurde, kes saatis meile need riided, ja tema andis meile hea õnne peale ette. Pärast võime tagasi maksa, millalgi. Eks ole see imeline?“

Bicket, kellel silmad nagu hirmunud kodujänesel, märkas naise naeratust, tema erutus-puna ja läbi kogu ta keha käis imelik tundmus, nagu tahaksid ka tema omad silmad teda ninapidi vedada. See polnud mitte Vici moodi! Ei! Äkki tundis ta naise käsi enda ümber ja tema niiskeid huuli oma huulil. Naine pigistas nii kõvasti, et ta ei saanud ennast liigutada. Ta pea hakkas ringi käima.

„Lõpuks ometi! Lõpuks ometi! Eks ole see tore? Suudle mind, Tony!“

Bicket suudles; tema uimastus oli tõelik, aga selle taga — kuigi silmapilguks lammatatuna — missugune ebatõelikkuse tundmus! . . .

Oli see enne ööd või öösel, kui kahtlus ilmus esimest korda — tontlikult, kobades, ebamääraselt, kodukäijana — ja siis uuesti hämarikus, läbistades tema hinge ja kanges-

tades kõik. See raha — pilt — kadunud paberilipakas — ebatõelikkuse tundmus! Ja lugu, mis Vic temale jutustas! Olid need asjad võimalikud? Milleks oleks pidanud mr. Mont selle raha neile ette andma? Victorine oli tema pool käinud, see oli kindel; tuba, sekretär — võimatu oli kahelda miss Perreni isiku kirjeldamises. Aga miks siis see puuriv kahtlus? Raha — niisugune hulk raha? Mr. Montiga mitte — tema oli džentlmen! Oo! Missugune siga ta on, midagi selletaolist mõeldagi — Victorine'ist! Ta pööras selja naise poole ja katsus uinuda. Aga kui juba kord peas on niisugune mõte, siis — magada? Ei! Victorine'i nägu keset palle, viis, kuis ta temal, Bicketil, silmad kattis ja pea segi ajas, nii et polnud võimalik midagi mõelda ega küsida! Segasena tõusis Bicket, olles saagiks valule, kahtlusele, lootusetuikele ja Austraalia nägemusele.

„Tead,“ ütles ta oma kakao ja margariini-leiva juures. „Pea mr. Monti juurde minema, see on kindel.“ Ja äkki lisas ta juurde: „Vic?“ ning vaatas talle otseteed näkku.

See vaatas talle vastu — samuti otseteed, jah, otseteed. Oo! Tema, Bicket oli täielik siga! . . .

Kui mees oli kodust lahkunud, seisis Victorine üsna paigal ja surus käed vastu rinda. Tema oli veel vähem maganud kui mees. Vaiksenägu nagu hiir oli ta peas mõtet veeretanud: „Jäi ta mind uskuma? Jäi ta?“ Ja kui mitte, mis siis? Ta võttis raha, mis oli lunastanud — või müünud? — nende õnne, ja luges selle jälle kord üle. Ja südames põles tal õiglusetuuse tundmus. Oli tema tahtnud nõnda meeste ees seista? Kas tal sellega küllalt tegemist ei olnud? Need kuuskümmend naela oleks võinud ta juba kolm kuud tagasi sellelt raidkunstnikult saada, kes oli kui hull tema järele — vähemalt ütles ta seda! Kuid tema oli kindlaks jäänud, jah, seda oli ta. Tonyl poleks temale tõelikult midagi ette heita, kuigi ta teaks kõik. Seda kõike oli ta ju teinud ainult tema pärast, kes ta müüas oma palle tänaval igasuguse ilmaga! Ilma selleta istuksid nad ka tulevase talve veel siin ja aina otsiksid tööd — nagu lehed ennustasid, — sest tööpuudus pidi kasvama. Jällegi udus külma käes seista! Uh! Rinna oli mõnikord ikka veel nii naljakas ja Toni hää l kähises alati. Ja see vilets väike tuba ning voodi nii kitsas, et ei saanud end muidu liigutada, kui pidi mehe äratama.

Miks pidi Tony temas kahtlema? Sest ta tegi seda, Victorine tundis seda, aimas tema hüüdes: „Vic?“ Kas paneb mr. Mont ta uskuma? Tonyl oli terav aru! Victorine'i pea langes longu. See oli kõik nii ülekohtune! Mõnel oli kõik käepärast, näiteks sel ilusal mrs. Montil. Aga kui tahtsid leida pääseteed, et uuesti kusagil õnne katsuda, siis, siis läks see nõnda! Ta viskas oma juuksed tagasi. Tony peab uskuma — peab! Kui ta ei usu, otsigu paremat. Tema pole midagi teinud, mille pärast peaks häbenema! Tõepoolest mitte! Ja igatsedes edasi rühkida, oma õnnele vastu, tõi ta oma vana plekist kohvri välja ja hakkas asju kindla kava järele sinna sisse pakima.

Viies peatükk.

Michael annab nõu.

Michael istus alles ja parandas „Jäljendite“ trükipoognaid. Peale „põrgu“ polnud ainustki paika, kuhu ta oleks võinud nad aadressida. Ida oli avar ja Wilfrid ei annud endast vähematki elumärki. Mõtles Fleur ikka veel Wilfridi peale? Michaelil oli tundmus, et ta seda ei teinud. Ja Wilfrid —

noh, tema on muidugi ka Fleuri juba unustanud. Isegi kirg nõudis pisut ülespidamist.

„Keegi mr. Forsyte soovib teiega kokku saada, sir.“

Ilmutus raamatute riigis!

„Ah! Paluge ta sisse!“

Soames astus umbusklikul näol tuppa.

„See ongi siis teie kontor?“ ütles ta. „Astusin sisse, et teile öelda, ma ostsin selle noore Greene'i pildi. On teil ehk paika, kuhu teda üles riputada?“

„Arvan, et küllap leidub,“ ütles Michael. „Pagana hea, sir, eks?“

„Nojah,“ ütles Soames, „tänapäeva kohta, muidugi. Tema teeb omale nime.“

„Tema on selle valge ahvi suur austaja, mis teie meile annetasite.“

„Ah! Olen tutvunenud hiina kunstiga. Kui ma oma ostmist jätkan“ — Soames peatus.

„Nemad mõjuvad pisut nagu vastumürgina, eks, sir? See „Maapealne Paradiis“! Ja need haned — nemad ei tee nähtavasti sellest väljagi, et nende sulgi loetakse, ega?“

Soames ei vastanud; tema mõtles nähtavasti: „Kuidas ma küll need pildid mööda lasksin, kui nad esimest korda turule ilmusid!“ Siis tõstis ta oma varju, nagu näitaks ta raamatuile, ja küsis:

„Noor Butterfield — kuis on temaga?“

„Ah! Sellest tahtsingi teile rääkida, sir. Eile käis ta minu pool ja ütles, et ta kaks päeva enne seda Eldersoni juures olnud. Tema läinud talle minu isa raamatu iluköidet müüma; Elderson pole midagi öelnud, ostnud kaks eksemplari.“

„Pagan võtku!“

„Butterfield saanud mulje, tema külaskäik ajanud talle hirmu peale. Elderson teab muidugi, et mina olen siin äris ametis ja olen teie väimees.“

Soames kortsutas kulmu. „Ma ei tea tõesti mitte,“ ütles ta, „kas seda asja — —! Noh, ma olen teel sinna!“

„Tuletage seda raamatut meelde, sir, ja vaadake, kuis see Eldersonisse mõjub. Tahate ehk ise ka ühte? Teie seisate meil nimekirjas. E, F — Butterfield tuleb vististi veel täna teie poole. Pääsete ühest äraütlemisest. Siin ta on — iluköites. Üks nael ja šilling.“

„Duett,“ luges Soames. „Millest see on? Muusikast?“

„Mitte just. Midagi nääklemise taolist Gladstone'i ja Disraeli vaimude vahel.“

„Mina pole suur raamatulugeja,“ ütles Soames. Ta võttis raha välja. „Miks

ei pannud te hinnaks naela? Siin on šilling.“

„Täna väga, sir. Olen veendunud, minu isa tunneb enda väga meelitatuna, kui kuulleb, et teie olete tema raamatu ostnud.“

„Kas tõesti?“ ütles Soames nõrgalt naeratahes. „Kas te siin vahel midagi teete ka?“

„Noh, me katsume siin kahtlast kasu kokku ajada.“

„Mis te selle eest saate?“

„Mina isiklikult sadat viis aastas.“

„See on kõik?“

„Jah, kuid ma kahtlen, kas ma üle kolme väärt olen.“

„Hm! Mõtlesin, et olete oma sotsialismiga juba valmis.“

„Seda ma arvan, sir. See ei tahtnud hästi mu kohaga kokku kõlada.“

„Ei,“ ütles Soames. „Fleuriga kõik hästi?“

„Jah, temaga on asjad hiilgavad. Tema mõjustab end Couéga, teate.“

Soames vahtis püüan silmil. „See on emast,“ ütles ta, „aga kindlasti ei või ma öelda. Elage hästi!“

Ta pöördus ümber. Tema selg oli nii täpne ja võltsimatu. Ta kadus ukse taha ja ühes temaga näis kaduvat ka täpsusetunne.

Michael võttis parandusepoognad ja luges kaks luuletist. Kibedad nagu kiniin! Rahu- tus, ridade vahelt piiluv igatsus! Ei midagi hiinalikku! Lõpuks oli vanadel — nagu vanal Forsyte'il ja tema isal, igäühel omal viisil — ometi mingisugune tugipunkt. „Mis see siis on?“ mõtles Michael. „Mis on meis võõriti? Meie oleme kärmad, osavad, ise- teadvad ja — rahuldamatud. Kui ometi miski meid vaimustaks või vihastaks! Meie heitsime üle parda usu, traditsiooni, oman- duse, kaastundmuse; ja nende asemele panime — mis? Ilu? Lollus! Eks vaata Walter Nazingit ja kohvik C'rilloni! Ja ometi — midagi peab meil ometi olema! Parem maailm? Pole seda moodi. Tulevane elu? Ehk peaksin süvenema spiritismi, nagu vana Forsyte ütleks. Kuid — pooleldi siin ilmas, pooleldi seal — pagana imelik, kui vaimud veel rahutumad oleksid kui meie!“

Aga kuhu — kuhu see kõik lõpuks viis?

„Pagan võtku!“ mõtles Michael tõustes; „katsun õige mõnda kuulutust ette öelda.“

„Ehk astuksite sisse, palun, miss Perren? Deserti uue raamatu tarvis — eriajakirjale: „Danby & Winter lasevad varsti välja „Jäl- jendid“, mille autori eelmine raamat „Vask- raha“ osutus läinud hooaja suurimaks me-

nuks'. Tahaksin teada, miss Perren, mitu kirjastajat seda juba tänavu on kinnitanud ja mitme raamatu kohta? „Need poemid esitavad noore luuletaja kogu tema hiilga- vas vaimus ja veel täielikumas tehnilises rüüis kui mainitud esimeses luuletiskogus.' Mis te arvate selle kohta?“

„Hiilgavas vaimus, mr. Mont? Arvate tõesti?“

„Ei. Aga mis pean ma siis ütleva? „Kogu piin ja pessimism?““

„Oh ei. Aga võib olla ehk: „Kogu tema hiil- gaves sõnastuses, vaimu algupärasuses ja mitmekesisuses.““

„Tubli! Kuid see maksab rohkem. Üt- leme: „Kogu tema hiilgavas algupärasuses“; see tabab asja otse südamesse. Meie ole- me hullud „algupärasuse“ järele, aga meie ei leia teda — ainult *outré*, jah, kuid mitte algupärasust.“

„Aga mr. Desert on kindlasti —“

„Jah, mõnikord; kuid vaevalt veel mõni teine. Et olla algupärane, seks peab omama sisikonda, kui te ehk seda sõna lubate, miss Perren.“

„Kindlasti, mr. Mont. Noor Bicket ootab, et teiega kokku saada.“

„Ah tema!“ ütles Michael, võttes sigareti.
„Andke mulle aega võõd pingutada ja saatke ta siis üles.“

„Heatahtlik vale,“ mõtles ta; „nüüd siis hakkame peale.“

Bicketi sisseastumine tупpa, kus ta oli viimati nii piinlikus seisukorras viibinud, sündis teatud kindlusega. Michael seisis, selg vastu kollet, ja suitsetas, Bicket, selg vastu moodsate romaanide virna, pealkirjaga „See uus suur romaan“. Michael nokutas pead.

„Halloo, Bicket!“

Bicket nokutas pead vastu.

„Loodetavasti läheb teil hästi, sir.“

„Hirmus hästi, tänan teid.“ Valitses vaikus.

„Noh,“ ütles Michael viimaks, „ma arvan, te tulite selle väikese avansi pärast, mis ma teie naisele andsin. See on kõik täiesti korras; sellega pole mingit kiiret.“

Kuna ta seda ütles, märkas ta, et see „väike mehike“ viibis hirmsas segaduses. Tema silmis, neis suuris vähisilmis helkis väga imelik pilk ja nad tahtsid nagu pealuust välja. Michael tõttas edasi rääkima:

„Minul eneselgi on usk Austraaliasse. Mina arvan, teil on tõesti õigus, Bicket, ja

mida rutem te minema lähete, seda parem. Teie naine ei näi liiga tugev olevat.“

Bicket neelatas.

„Sir,“ ütles ta, „teie olete minuga talitanud kui džentlmen ja mul on raske asjast rääkida.“

„Siis ärge tehke seda!“

Bicketil tõusis veri palgeisse: imelik selles kahvatus, kurnatud näos.

„Asi pole selles, mis teie arvate,“ ütles ta. „Mina tulin teilt tõtt paluma.“ Äkki tõmbas ta taskust krämputatud paberi, milles Michael tundis romaaniümbriku.

„Selle võtsin ma alt letilt mööda tulles. See siin: on minu naine?“ Ta sirutas käe välja.

Michael vaatles kohmetunult Storberti romaani ümbriku. Üks on — valetada heatahtlikult kindlaks määratud asjas, hoopis teine aga seda siin eitada!

Bicket andis talle pisut aega.

„Näen teie näost, et see on tema,“ ütles ta. „Mis peab see tähendama? Mina vajan tõtt — seda tahan ma! Ma kaotan aru selle kõige juures. Kui see siin on tema nägu, siis galeriis on tema keha — Aubrey Greene; sama nimi. Mis see kõik tähendab?“ Tema nägu oli muutunud peaaegu kohutavaks,

tema agulimurraku toon eriti teravaks. „Mis janti on ta küll mänginud? Mina ei liigu enne paigalt, kui asi klaar.“

Michael lõi kotsad kokku ja ütles rahulikult:

„Tasa, Bicket.“

„Tasa! Kas teie oleksite tasa, kui teie naine — —! Kogu see raha! Teie pole seda annud — teie ei kunagi — mitte kunagi! Ärge püüdkegi mulle seda rääkida!“

Michael oli juba otsustanud — mitte valetada!

„Mina laenasin temale kümme naela, et summa oleks ümmargune — see on kõik: muu on ta teeninud — ausalt. Ja teie peaksite tema peale uhke olema.“

Bicketi suu langes lahti.

„Uhke? Ja kuidas ta teenis selle raha? Uhke! Mu jumal!“

Michael ütles külmalt:

„Mudelina. Mina ise andsin talle soovitusena oma sõbra Aubrey Greene'i juurde, just sel päeval, kus me üheskoos lõunaoodet sõime. Mudelitest olete vist kuulnud?“

Bicketi käed käristasid romaaniümbriku puruks ja tükid langesid põrandale. „Mudeli!“ ütles ta. „Maalijad — jah, olen neist kuulnud — sead!“

„Mitte rohkem kui teie, Bicket. Olge viisakas ja ärge teotage minu sõpra. Võtke end kokku, mees, ja säh sigarett.“

Bicket lükkas pakutud toosi kõrvale.

„Mina — mina rippusin nii väga tema küljes,“ ütles ta kirglikult, „ja tema sai sellega minu vastu toime!“ Mehe rinnust kuuldu midagi nuuksumise taolist.

„Teie rippusite tema küljes,“ ütles Michael ja tema hääles tundus midagi torkavat; „aga kui tema tegi teie heaks oma kõige suurema, siis jätate ta sinnapaika — on see nii? Arvate teie, et temale endale valmistas see lõbu?“

Bicket kattis äkki oma näo.

„Kuidas peaksin seda teadma?“ pomises ta käte tagant.

Michaelis lõi kaastundmus voogama. Kaastundmus! Sentimentaalsus!

Ta ütles kuivalt: „Ehk tuletate meelde, mis te ise oma naise heaks tegite?“

Bicket võttis käed silme eest ja vahtis metsikul pilgul. „Te pole ometi seda temale öelnud?“

„Ei, kuid tahaksin seda nii väga teha, kui te end kokku ei võta.“

„Mis mul sellest nüüd veel oleks, kuigi ütleksite — nüüd, kus ta kogu ilma ees nõnda seal lamab! Kuuskümmend naela!

Ausalt! Arvate, et ma seda usun?“ Tema hääles kõlas meeleheide.

„Ah!“ ütles Michael. „Teie ei usu, sest et te ei tea, nagu see siga, kellest te rääkisite. Noor naine võib seda teha, mis tema tegi, ja olla ometi täiesti aus, milleks mina teda kahtlemata peangi. Vaadake ainult talle otsa ja kuulake, kuidas ta sellest räägib! Ta tegi seda ainult sellepärast, et ei võinud kannatada teid palle müümas näha. Ta tegi seda, et teid tänavarennist päästa ja luua teile mõlemaile võimalus uueks eluks. Ja nüüd, kus teil see võimalus käes, talitate nõnda. Pagan võtku seda kõike, Bicket, olge ometi mehine mees! Kui oletada, et mina oleksin temale öelnud, mis teie tema heaks tegite, kas arvate, et tema oleks hakanud sellepärast nutma ja hädaldama? Tema mitte! Teist oli see pagana inimlik tol korral ja samuti inimlik on tema tegu; ärge ometi seda unustage!“

Jällegi neelas Bicket kõigest jõust.

„Teil on hea rääkida,“ ütles ta tusaselt, „sest see ei sündinud ju teie endaga.“

Need sõnad tegid Michaeli äkki nukraks. Ei! Temaga polnud see sündinud! Ja kogu tema kahtlus Fleuri suhtes Wilfridi päevil tabas teda uuesti.

„Kuulge, Bicket,“ ütles ta, „kahtlete teie oma naise tundmustes? Kogu asi on ju selles. Mina olen teda ainult kaks korda näinud, kuid ometi ei mõista ma, kuidas võiksite kahelda. Kui ta poleks teisse armunud, milleks peaks ta siis Austraaliasse minema, kuna ta ju teab, et tal on siin hea teenistus ja võib pealegi lõbutseda, kui ta aga tahab. Oma sõbra Greene'i eest annan oma sõna pandiks. Tema on pagana aus ja ma tean, ta on olnud korralik.“

Kuid Bicketi nägu uurides küsis ta endalt: olid teised, kellega tal tegemist, sama ausad?

„Kuulge, Bicket! Meie kõik peame mõnikord teatud asjadega toime saama ja seega näitamegi, mis me oleme. Teie peate teda lihtsalt uskuma, muud midagi pole parata.“

„Kogu ilma vahtida ennast lasta nõnda välja panna!“ Need sõnad pääsid vaevalt kuivanud kurgust. „Nägin, eile ostis selle pildi keegi neetud rahaonu.“

Michael ei suutnud kuidagi irvitust tagasi suruda selle „vana Forsyte'i“ kirjelduse juures.

„Tõepoolest ostis selle pildi minu äiapapa ja kinkis ta meile, et me ta oma majas üles riputaksime,“ ütles Michael. „Ja pidage meeles, Bicket, see on ilus asi.“

„Ah!“ karjus Bicket, „see on tõesti ilus asi! Raha! Rahaga osteti ta! Rahaga võib kõik osta. Rahaga võetakse teil südagi rinnast.“

Ja Michael mõtles: „Mitte sammugi ei saa ma temaga edasi! Mis väärtus on siis emantsipatsioonil? Tema pole vanadest kreeklastest kunagi midagi kuulnud! Ja kuigi oleks, siis paistaksid nad temale lodevate elukommetega välismaalaste hulganä. Pean lõpetama.“ Ja äkki nägi ta voolamas neist pungsilmist pisaraid, mis nirisesid mööda aukus palgeid alla.

Segasena ütles ta ruttu:

„Kui te kord siit minema saate, siis ei tule see teil enam kunagi meelde. Visake see kus seda ja teist, Bicket, olge mees! Temal olid seda tehes kõige paremad mõtted. Kui mina oleksin teie asemel, siis ei laseks ma teda kunagi teada, et mina seda tean. Samuti talitaks ka tema, kui mina temale teataksin, kuidas teie ‚Vaskraha‘ näppasite.“

Bicket tõmbas käed rusikasse, mis oli voolavate pisarate puhul väga imelik. Sõnalusumata pöördus ta siis ümber ja kobis minema.

„Noh,“ mõtles Michael, „nõuandmine pole minu kõvem külg! Vaene väike mehike!“

Kuues peatükk.

Lõpparve.

Poolpimedana kobas Bicket piki Strandi. Kuigi ta harilikult oli heas meeleolus, ometi tegi see erguvapustus ta haigeks ja ajas pea segi. Päikesepaiste ja liikumine andsid talle pisut mõtlemisjõudu tagasi. Tal oli tõde käes. Kuid kas oli see kogu tõde ja ei midagi muud kui ainult tõde? Võis Victorine kogu selle raha teenida, ilma et oleks — —? Kui ta võiks seda uskuda, siis ehk oleks ta kõik unustanud — väljapool seda maad, kus teda võis šillingi eest alasti näha. Aga kogu see hulk raha! Ja kuigi ta oleks selle teeninud „ausasti“, nagu mr. Mont seda nimetas, siis kui mitme päevaga ja kui mitme mehe silmadele end paljastades? Ta oigas valjusti tänaval. Mõte, et ta läheb koju, kus teeb stseeni ja kuuleb veel mõni teab mis, oli lihtsalt väljakannatamata. Ja ometi pidi ta seda tegema. Igatahes kergem oleks olnud tal seista St. Pauli varjus tänavarennis ja pakkuda oma palle. Esimest korda elus ulaja, omasugune neetud „rahaonu“, kel pole muud teha, kui aga minna ja võtta sõidupilet nende pagana liblikate maale! Ja

selle seisukorra eest võlgnes ta tänu millelegi, mida temasugune lihtsa meelega mees ei jõudnud kuidagi välja kannatada. Ennem oleks võinud ta selle raha kusagilt poekassast üle lüüa. Ennem juba see tema hingel, kui kannatada seda hirmsat armukadeduse piina. „Olge mees!“ Kerge öelda! „Võtke end kokku! Ta tegi seda teie pärast!“ Tuhat korda enam oleks ta tahtnud, et seda mitte poleks tehtud. Sild! Hüpe ja kõik lõpeks all mudas! Aga kolm korda tõused pinnale; sind tõmmatakse elusalt välja ja pistetakse selle eest kinni — ning midagi pole võidetud — isegi seda lõbu mitte, et võiks mõelda — Vic näeb, mis ta oma teoga saavutanud, kui ta tuleb laiba kohta tõendust andma. Igatahes, surm oleks surm ja tema ei saaks peale seda kunagi teada, mis tunneb Vic. Ta kobas üle silla, silmad ainiti jalge ees. Väike Ditch Street — kui ruttu ta siit ikka koju tormas, tema juurde, kui ta põdes kopsupõletikku! Kas ta veel kunagi nõnda tunneb? Ta läks akna tagant läbi ja astus sisse.

Victorine kummardas alles vana plekist kohvri juures. Ta ajas ennast sirgu ja tema näole ilmus külm väsinud ilme.

„Noh,“ ütles ta, „näen, sa tead.“

Bicket sai väikeses toas ainult kaks sammu astuda. Need ta astuski ja pani käed naise õlgadele. Tema nägu oli üsna ligi ja tema silmad, suured ja rahutud, uurisid naise omi.

„Tean, oled lasknud end välja panna, et kogu London võiks sind vahtida; mis ma veel teada tahan, on — mis peale selle?“

Victorine vahtis talle püües silmil otsa.

„Mis peale selle?“ ütles ta, mitte küsides, vaid lihtsalt korrates, toonil, mis ei tähendanud midagi.

„Ah!“ ütles Bicket kähisevalt. „Mis peale selle — noh?“

„Kui sa arvad, et on veel midagi peale selle, siis aitab.“

Bicket tõmbas järsku oma käed tagasi.

„Ah, taeva nimel, jäta see saladuslikkus. Olen niikuinii poologar juba!“

„Seda ma näen,“ ütles Victorine. „Ja veel näen ma: sa pole see, kelleks ma sind pidasin. Arvad sa, et mulle väga meeldis seda teha?“ Ta kergitas oma riided ja võttis raha välja. „Siin see on! Võid ilma minuta Austraaliasse sõita.“

Bicket karjus kähisevalt: „Ja sinu peaksin jätma neetud maalijaile?“

„Ja minu mulle endale jätma. Säh, võta!“

Kuid Bicket eemales ukse poole ja vahtis jälkusega raha. „Ei võta!“

„Noh, mina ei taha teda ka mitte. Mina teenisin ta, et sina siit pääseksid.“

Valitses kestev vaikus, mil raha nende vahel laual seisis, ikka veel kortsus ja pisut võidunud — see ammuigatsetud, ammuunistatud pääse-abinõu ühisele õnne- maale päikesepaistele. Seal ta seisis nüüd, kumbki ei tahtnud teda. Mis siis nüüd?

„Vic,“ ütles Bicket viimaks kähiseva sosinaga, „vannu mulle, et sa neid kunagi ei lasknud ennast puutada!“

„Jah, seda võin ma vanduda.“

Ja seda öeldes sai ta isegi naeratada — oma hariliku naeratusega! Kuis küll teda uskuda, kui ta on kuude kaupa kõike varjanud ja kuni lõpuni valetanud. Bicket langes laua äärde toolile ja pani pea kätele.

Victorine pöördus ja hakkas vana nõõri kasti ümber siduma. Bicket kergitas pea pleki kõla kuuldes. Siis Vic mõtles ikka tõsiselt ära sõita? Ta nägi oma elu hävitatuna ja tühjjana, nagu kookospähkla koor Hampstedi nõmmes; ja kogu kangus sulas tema südames. Pisarad voolasid silmist.

„Kui sa olid haige,“ ütles ta, „varastas sinu pärast. Selle eest pandigi mulle sulg sappa.“

Victorine pöördus järsku ümber. „Tony — sellest pole sa kunagi rääkinud! Mis sa varastasid?“

„Raamatuid. Kogu sinu eratoit oli raamatute eest.“

Kestva silmapilgu vahtis naine mehele otsa, siis sirutas ta käed sõnalausemata. Bicket võttis neist kinni.

„Mul on kõik ükstapuha,“ hingeldas ta, „jumal aidaku mind, kuni sina mind veel armastad, Vic!“

„Ka minul on ükskõik. Oo! katsume, et siit minema saame, Tony! See hirmus väike tuba ja see kole maa. Katsume kõigest sellest minema!“

„Jah,“ ütles Bicket ja pani naise käed oma silmle.

Seitsmes peatükk.

Pilk Eldersoni sisemusse.

Kui Soames Danby & Winteri juurest lahkus, jagunes tema tähelepanu Eldersoni ja Valge Ahvi vahel. Nagu Fleur seda oletanud, ei unustanud isa Aubrey Greene'i

sõnu, mis see kadunud George Forsyte'i säilinud jäänuste kohta öelnud. „Eluvilja süüa, koori laiali pilduda ja selle juures kinni nabitud saada.“ Tema kaldus neid sõnu ärielu kohta tarvitama.

Maa sõi alles oma kapitali. Veoäri ja euroopa turgude kokkulanguse tõttu pidi toiduaineid sisse vedama, mida ei suudetud tasuda. Tema arvates pidi neid sellelt kinni nabitama, pealegi veel õige varsti. Briti võlausaldus oli hea ja kogu ilm imestas seda, kuid sellest imestusest ei võinud ometi igavesti elada. Laevandus nõrk, äriettevõtted kannatavad igalpool kahju ja töötuid karjakaupa, ühesõnaga — ilusasti lommis! Isegi kinnitused pidid varsti kaasa kannatama. Võib olla nägi Elderson seda ette ja tõttas sellepärast aegsasti sulgedega oma pesa vooderdama. Kui sind ükskord niikuinii kinni nabitakse, milleks siis nii väga aususe eest muretseda? See oli nii silmatorkav künism, et kogu Forsyte'i loomus pidi selle tagasi tõrjuma; ja ometi kippus see mõte ikka ja jälle esile. Milleks pidi üldises pankrotis hoolitsemise kokkuhoiu, ettevaatuse ja aususe eest? Isegi alalhoidlikud ei tahtnud enam ennast alalhoidlikkudeks nimetada, nagu oleks selles sõnas midagi

naeruväärset ja nagu poleks enam midagi alal hoida. „Süüa vili, pilduda koored laiali ja saada selle juures kinni nabitud.“ See noor kunstnik oli midagi nutikat öelnud — jah, ja ka tema pilt oli nutikas, kuigi Dumetrius temast liiga kõrget hinda oli võtnud nagu harilikult! Kuhu peaks Fleur selle pildi riputama? Trepikotta — see ei üllataks teda, sest seal on valgus hea, ja neid inimesi, kes tema juures käivad, paljas keha ei riiva. Huvitav — kuhu küll kõik need alasti pildid lähevad? Kunagi ei näe neid kusagil, nagu ei puutu ka silma vanasõnaline „surnud eesel“. Äkki ilmusid Soamesi vaimusilma ette kõngevad eeslid, kes astusid alasti piltide koormaga üle ilmaserva alla. Loobudes sellest kuulmatust nägemusest Soames tõstis parajasti õigel ajal silmad, et näha St. Pauli katedraali avarana nagu elu ise. Seda väikest kerjust oma pallidega täna siin ei olnud. Nojah, tal polnudki tema tarvis midagi! Nüüd pöördusid ta mõtted oma teekonna eesmärgi — P. P. R. S-i ja tema pcolaasta arвете poole. Tema algatusel kirjutati kogu saksa äriosa maha — täielik kahju kakssada kolmkümmend tuhat naela. Möödunud poolaasta eest ei mingit dividendi ja siiski ulatas kah-

jusumma veel järgmisse poolaastasse. Noh, parem juba mädanud hammas korraga välja, et oleks temaga lõpp; aktsionäridel on kuus kuud aega üldise koosolekuni, et seisukorraga harjuda. Tema oli juba asjaga harjunud, sama sünnib ka teistega aja jooksul. Harva muutusid aktsionärid pahaseks, kui neid ei kohutatud — pika meelega ja kannatlik hulk!

Istungisaalis täitis vana ametnik suurest pudelist alles tindiklaase.

„Peadirektor büroos?“

„Jah, sir.“

„Teatage mind, palun.“

Ametnik läks. Soames vaatas kella. Kaks-teist! Kitsas päikeseriba langes seinavoodrile ja põrandale. Ruumis polnud muud elavat kui porikärbes ja kella tiksumine; isegi ajalehti mitte. Soames vaatles kärbest. Tal tuli meelde, kuis ta poisikesena oli sinist ja rohelist porikärbest eelistanud hari-likule kärbsele — nende läikiva värvi tõttu. Sellest võis midagi õppida. Silmapaistvad ja hiilgavad inimesed olid hädaohtlikud. Tõestuseks saksa keiser ja see itaalia luuletaja — kuis oli nüüd ta nimi? Ja see nende endi silmamoondaja! Ta ei imestaks sugugi, kui Elderson oleks eraelus hiilgav.

Miks see mees juba ükskord ei tule? Ajas noore Butterfieldiga kokkupuutumine ta viivitama? Porikärbes ronis mööda aknaruutu, sumises alla, ronis uuesti üles; päike hiilis piki põrandat toas kaugemale. Siin mõjus kõik nii tühjalt, nagu kehastaks istungisaal kinnituse põhimõtet. „Hoiatage kõik nagu ta on.“

„Ma ei või ometi igavesti siin kükitada,“ mõtles Soames ja läks akna alla. Sellel laial tänaval, mis viis alla jõe poole, valgustas päike paari jalakäijat ja õllevedajat, kuid peatänaval voolas ja mürises liikumine. London! Peletislik paik! Ja kõik kinnitatud! „Kuis oleks see kõik kolmekümne aasta pärast?“ mõtles ta. Kujutleda, et London oleks ikka veel olemas, ainult ilma temata vaatlejana! Tal oli kahju Londonist ja ka iseendast. Isegi vana Gradman oleks siis juba läinud. Kinnitusseltsid töötaksid edasi, kuid kes võis sedagi öelda. Ja äkki märkas ta Eldersoni. See mees oli üsna lõbus, ühest riidest ülikond seljas, nelk nõõpaugus.

„Mõtisklete tulevikust, mr. Forsyte?“

„Ei,“ ütles Soames. Kuidas võis see mees tema mõtted aimata?

„Rõõmustan, et sisse astusite. Nõnda on mul võimalus teile öelda, kui väga ma teile teie huvi eest meie ettevõtte vastu tänulik

olen. See on haruldane. Muidu tuleb peadirektoril ikka üksi hoolitseda.“

Pilkas ta? Üldse tundus ta väga käbedana ja upsakana. Kergemeelsus äratas Soamesi alati kahtlust — selleks pidi ikka mõni eriline põhjus olema.

„Kui iga direktor nii ustav oleks kui olete teie, siis võiks rahulikult oma voodis puhata. Ma ei kõhkle öeldes, et enne teie tulekut juhatusse oli sellelt saadud abi minimaalne.“

Meelitus! Sel mehel peab midagi mõttes olema!

Elderson jätkas:

„Teile võin ma öelda, mida ma kellelegi teisele ei saanud öelda: meie äri ei tee mind kuigi õnnelikuks, mr. Forsyte. Inglismaal on paras aeg käes tundma õppida, milline on tõelikult tema seisukord.“

Iseenda mõtetele ootamata kinnitust kuulates vaidles Soames vastu.

„Seni on mõtteta kisa tõsta, kui meid pole veel hoop tabanud,“ ütles ta. „Naela kurss on alles kõrge. Meie oleme visad.“

„Lommis, kardan ma. Kui midagi harukordset ette ei võeta, siis jäämegi sinna. Ja iga harukordsus, nagu teate, tähendab

korratust ja viletsaid aastaid, enne kui valmib lõikus.“

Kuis võib küll see mees nõnda rääkida ja ise nii haljana ning hiilgavana paista kui mõni uus penn? See oli kinnituseks arvamisele, et temasse see ei puutu, mis sünnib. Ja äkki otsustas Soames katsuda talle hoopi anda.

„Et jutt kord viletsaist aastaist — ma astusin selleks sisse, et öelda: mina arvan, meie peaksime üldise koosoleku kokku kutsuma oma saksa äriosa likvideerimise suhtes.“ Ta rääkis seda põrandale ja tõstis siis äkki silmad. Tagajärg oli pettumus. Peadirektori hallid silmad vaatasid talle pilgutamata vastu.

„Seda ma ootasin teilt,“ ütles ta.

„Keda paganatki ei oodanud te!“ mõtles Soames, sest alles praegusel silmapilgul tõusis tal omalgi see mõte.

„Kutsuge aga kokku,“ jätkas peadirektor, „ma kardan ainult, teistele direktoritele see ei meeldi.“

Soames oleks tahtnud peaaegu öelda: „Minule ka mitte.“

„Aktisionäridele ka mitte, mr. Forsyte. Kauaegsete kogemuste põhjal võin öelda, et mida vähem te millegi tüütavaga nende nina nühite, seda parem.“

„Võib olla,“ ütles Soames oma vastuväitel püsides; „kuid see oleneb pahest asjadele mitte tahta näkku vaadata.“

„Loodetavasti ei süüdista teie, mr. Forsyte, mind tulevikus, et mina pole asjadele näkku vaadanud.“

Tulevikus! Mis pagan mõtleb see mees sellega?

„Noh, järgmisel juhatuse istungil loon ma selle kõne alla,“ ütles Soames.

„Üsna õige!“ ütles peadirektor. „Kõige parem muidugi asi kohe otsustada, eks?“

Jällegi see ebamäärane pilge, nagu oleks tal midagi veel tagavaraks. Mehaaniliselt vaatas Soames selle mehe sinisetriibulistele kätistele, mis hästi triigitud, tema helekollast vesti ja valgete täppidega sinist kaelasidet — täielik moejünger. Tõusis tahtmine anda talle teine laeng.

„Muu seas,“ ütles ta, „Mont on raamatu kirjutanud, mina ostsin omale ühe eksemplari.“

Mitte ainustki silmapilgutust! Pisut rohkem näitas ehk hambaid — valehambaid kahtlemata!

„Mina võtsin kaks eksemplari — vaene, armas Mont!“

Soamesil oli tundmus, et ta on löödud. See mees oli kaitstud nagu vähk ja libe kui lutsukala.

„Noh,“ ütles ta, „ma pean minema.“
Peadirektor sirutas käe.

„Elage hästi, mr. Forsyte. Olen teile nii tänulik.“

Sõna otsekohehes mõttes surus see mees tema kätt. Segases meeles läks Soames välja. Nii harva oli tema kätt surutud! See hävitas tema tasakaalu. Ja ometi oli see ehk ainult krooniks täielikule näiteetendusele. Kes teab. Temal aga oli aktsionäride kokkukutsumiseks praegu vähem soovi kui varem. Ei, ei! See oli ainult pauk hirmutuseks, aga ta polnud tagajärgi annud. Kuid Butterfieldi pauk oli tabanud, kindlasti! Kui Elderson oleks süüta, siis oleks ta tingimata kuidagi noormehe häbematussele tähendanud. Ometi oli niisugusel mehel küllalt külma verd, et kallaletungi nurja ajada ja teist seega torkida.

Ei! Polnud midagi parata! Süü tõendusest oli ta sama kaugel kui varemaltki; ja tõtt öelda — sellepärast rõõmus. Niisugusel skandaalil poleks mingit mõtet, ta mustaks ainult kogu ettevõtet, direktoreid ja kõike. Inimesed olid nii hooletud, nad ei viitsinud

kunagi mõelda või laitust jagada sinna, kus selle õige paik. Silmad lahti hoida ja kõik minna lasta, nagu ta on! Pole mingit mõtet erilasepessa torgata! Sinnamaale oli ta oma mõtetega jõudnud, kui kellegi hääl ütles:

„Hea, et kohtasime, Forsyte! Lähete ehk minu teed?“

„Vana Mont“, kes astus Snooksi trepist alla.

„Ma ei tea,“ ütles Soames.

„Ma lähen ‚Aeroplani‘ lõunaootele.“

„Sinna uuepärasesse lokaali?“

„Läheb moodi, teate, Forsyte — läheb moodi.“

„Just praegu olin Eldersoni juures. Ta on teie raamatust kaks eksemplari ostnud.“

„Armas aeg! Vaene mees!“

Soames naeratas nõrgalt. „Sedasama ütles tema teie kohta! Ja arvake, kes need raamatud talle müüs? Noor Butterfield.“

„On ta alles hinges?“

„Vähemalt täna hommikul oli.“

Sir Lawrence'i näos tõmbles.

„Olen aru pidanud, Forsyte. Räägitakse, et Elderson peab kahte naist ülal.“

Soames vahtis päranisilmil. Asi oli lihtne — see seletaks kõik.

„Minu naine ütleb, et seda on veidi palju, Forsyte. Mis teie arvate?“

„Mina?“ ütles Soames. „Mina tean ainult, et see mees on külm kui kurk. Mina astun siia sisse. Elage hästi!“

Sellest baronetist polnud kuidagi kasu, sest tema ei suutnud midagi tõsiselt võtta. Kaks naist! Eldersoni eas! Missugune elu! Oli tõepoolest niisuguseid, kes ühe asjaga ei rahuldunud — hädaohtlikult elades! See oli temale arusaamata. Võid selletaolist meest silmitseda ja silmitseda ja ometi mitte midagi näha. Ja ometi pidi neid arvestama! Ta läks trepikojast läbi ja astus ruumi, kus connoisseurslased sõid lõunaoodet. Ta võttis toidutähe ja tellis tosina austreid, aga kuna tal meelde tuli, et kuunimes polnud ühtegi r-e, nõudis nende asemele kühsetatud merikeelt.

Kaheksas peatükk.

Putku pistnud.

„Ei, mu armas, loodus on valmis!“

„Mis sa sellega arvad, Michael?“

„Noh, vaata meie looduseromaane. Usin töö, tegevus koondatud Cornwalli kaljudele või Yorkshire rabasse — oled sa kunagi

Yorkshire rabas käinud? — see hakkab külge. Ja siis see Dartmoori kildkond. Taevake! Dartmoor, kust tulevad kired — sa pole kunagi Dartmooris käinud? Noh, seal nad ju ei tule, tead. Ja siis see South Sea kamp! O, la, la! Ning see sõnamulistajate, sõnapurskajate kool, see jääb loodusest penikoormad eemale. Külaidiootide kool on pisut parem, kindlasti. Lõpuks, vana Wordsworth leidis looduse ja temal on ta rahustusvahend. Muidugi, peale selle on olemas toores loodusejõud, aga kui te sellega tege mist teete, siis peate kogu aeg oma elu eest võitlema — see loodus aga, millest meie lobiseme, on ametlikult lubatud, kenasti tembitud ja pudelitesse ‚villitud‘. Tema pole tänapäeva stiilile küllalt moodis.“

„Oo, sellegi pärast lähme jõe le sõitma, Michael. Teed võime juua ‚Ulualuses‘.“

Nad olid parajasti just sinna kohta jõudmas, millele Michael ikka nimeks andis: „see soovipärane asukoht“, kui Fleur ettepoole kummardus ja tema põlve puutudes ütles:

„Ma pole sinu vastu pooltki nii kena, kui seda ära oled teeninud, Michael.“

„Armuline jumal, mu kullake! Mina olen ikka arvanud, et oled küll.“

„Tean, et olen enesearmastaja, eriti just nüüd.“

„See on ainult see üheteistkümmes baronet.“

„Jah; see on suur vastutus. Loodan ainult, et ta on sinu moodi.“

Michael libises silla äärde, tõmbas aerud sisse ja istus Fleuri kõrvale.

„On ta minu moodi, siis salgan ta maha. Aga pojad lähevad emasse.“

„Mina mõtlesin iseloomu. Nii hirmus tahaksin ma, et ta oleks lõbus ja püsiv ja et ta tunneks — elu on veel vaeva väärt.“

„Michael vahtis üksisilmi tema huuli — need värisesisid; tema palgeid, mis pealelõunasest päikesest pisut pruunid, ja viltu las kudes surus ta oma pale vastu Fleuri oma.

„Temast saab rõõmsameelne poisu, olen selles kindel.“

Fleur raputas pead.

„Ma ei tahaks, et ta oleks ahne ja isekas; see on minul veres, tead. Kuigi näen, et see on inetu, ometi ei või ma parata. Kuidas sa saad, et sina ei ole?“

Michael sasis vaba käega oma juukseid.

„Ega päike sulle liiga palav ole, ega, kullake?“

„Ei. Pärts tõesti, Michael — kuidas?“

„Aga ma olen ju. Vaata ometi, kuidas ma sind ainult enda jaoks tahan. Sellest ei ravitse mind miski.“

Fleuri kerge palgesurumine vastu mehe oma andis sellele südant ja ta ütles:

„Mäletad sa seda ööd, kus sa mööda teed alla tulid ja minu siit paadist leidsid? Kui sa ära läksid, seisin ma pea peal, et teda jahutada. Olin sootuks arust ära; ma ei uskunud, et mul vähematki — —“ Ta peatus. Ei! Ta ei tahtnud seda meelde tuletada, sest see oli öö, kus Fleur talle ütles: „Tulge uuesti, kui ma tean, et mu soov ei täitu!“ Tundmata onupoeg!

Fleur ütles rahulikult:

„Mina olin tol korral sinu vastu häbemata, Michael, kuid ma olin hirmus õnnetu. Nüüd on see läinud. Lõpuks ometi; nüüd pole enam midagi viltu, kui poleks mu enda loomust.“

Kuna Michael teadis oma tundmused ajakohatud olevat, ütles ta:

„Oo! Kui ainult see! Kuis oleks teega?“

Käsi käes astusid nad mööda muru üles. Kodus polnud kedagi — Soames Londonis, Annette kusagil aiapidul.

„Me joome teed rõdul, palun,“ ütles Fleur.

Seal istudes õnnelikumana, kui Michael enda kunagi mäletas olnud olevat, andis ta teatud väärtuse loodusele — hiilivale päikesevalgusele, nelkide ja rooside lõhnale, haabade ohkele. Annette lemmiktuid kuristasid ja teisel pool rahulikult voolavat jõge tõusid paplite teravad ladvad piki kauget kallast. Kuid lõpuks nautis ta neid ometi ainult sellepärast, et see noor naine viibis tema kõrval, keda ta armastas vaadata ja puutuda, ja et tal esimest korda oli tundmus — see naine ei taha praegu tõusta ega ära lennata kellegi teise või millegi muu juurde. Imelik, et väljaspool sind ennast võis leiduda olevus, kes röövis maailmalt põhjani tema tähtsuse, „näppas“ kogu tema „nükete noosi“ — ja see oli su oma naine! Väga imelik, kui vaadata, mis sa oled! Ta kuulis Fleuri ütlevat:

„Muidugi, ema on katoliiklane, aga kirikuskäimise on ta isaga siin elades jätnud. Mind pole ta sellega kunagi liiga tülitanud. Olen arutanud, Michael — mis teeme temaga?“

„Las minna oma teed.“

Ma ei tea. Midagi peab talle ometi õpetama, sest ta läheb ju kooli. Katoliiklastel, tead, on tõesti midagi oma usust.“

„Jah; nemad usuvad pimesi; see on tänapäev ainuke loogiline.“

„Mina arvan, et kui puudub usk, siis paisatab kõik mõttetuna.“

Michael surus tagasi sõnad: „Me võime ta päikesekummardajaks kasvatada,“ ja ütles selle asemel:

„Minule näib, et ükskõik mis temale ka õpetada, see kestab ainult seni, kui ta ise hakkab mõtlema; siis teeb ta ometi, mis temale hakkab.“

„Aga mis siis sina ise sellest arvad, Michael? Sina oled selle vastamiseks sama hea kui iga teinegi, keda tunnen.“

„Taevake!“ lausus Michael imelikult meelitatuna. „Tõesti ikka?“

„Mida sina õieti usud? Ole tõsine!“

„Noh, kullake, dogmaliselt mitte kui midagi — see tähendab muidugi, et mul polegi usku. Mina usun, mängu peab ausalt mängima — kuid see on juba kõlblus.“

„Kuid kindlasti pole see kuigi kasulik teetuda ainult iseendale. Kui ükskõik missugusest usust mingit tulu saaks, siis peaks seda kasutama.“

Michael naeratas, kuid ainult sisemiselt.

„Sina talitad üheteistkümnenda baronetiga nagu sa heaks arvad ja mina olen sulle sel-

les abiks. Kui aga tema põlvnemist arvesse võtta, siis peaks temast kahtleja tulema.“

„Aga mina ei taha, et ta seda oleks. Ennem olgu ta rahuldunud ja veendunud ning muud selletaolist. Kahtlemine teeb inimese püsimatuks.“

„Mitte põrmugi valget ahvi temas? Ah! See oleks huvitav! See on ju tänapäev õhus, arvan ma. Ainuke asi — võimalikult vara peab teda õpetama teisi inimesi arvesse võtma ja seda, kui vaja, kas või tuhvliga.“

Fleur vaatas talle selgel pilgul otsa ja hakkas naerma.

„Jah,“ ütles ta: „Ema tahtis seda proovida, aga isa ei lubanud.“

Koju tagasi jõudsid nad alles pärast kella kaheksat.

„Emb-kumb, kas on minu või sinu isa siin,“ ütles Michael trepikojas; „näe, esi-aegne kübar.“

„See on taadi oma. Tema oma on seest hall, Barti oma pruun.“

Hiina toas oli tõepoolest Soames, avatud kiri käes ja Ting-a-ling jalge ees. Ta sirutas sõnalausemata kirja Michaelile.

Polnud seal kuupäeva ega aadressi; Michael luges:

„Armas mr. Forsyte! Ehk olete nii lahke ja ütlete teispäeval juhatuse koosolekul — mina olen teel ennast oma võimalikkude väikeste pattude tagajärgedest vabastama. Sel ajal, mil see kiri teile kätte jõuab, olen mina juba ammu läinud. Alati olen arvamisel olnud, et õige kunst elus ja ka äris peitub teadmises, kunas ei tohi tagasi pörgata. On asjata minu vastu midagi ette võtta, sest minu isik on tabamatu, nagu te seda vististi seaduses nimetate, ja varandust ei jää mul mingisugust maha. Kui teil eesmärgiks oli mind nurka suruda, siis ei või ma teile teie taktikas õnne soovida. Olite teie aga, teisest küljest, selle noormehe minu juurde tuleku algatajaks, meelde tuletades ja hoiatades, et te seda asja ikkagi pole jätnud, siis tahaksin teid veel kord tänada, lisaks sellele, mis ma teile ütlesin juba mõni päev tagasi.

Kõige suurema austusega, armas mr. Forsyte,
Teie alandlik teener

Robert Elderson.“

Michael ütles lõbusalt:

„Õnnelik lahendus! Nüüd tunnete end kindlamana, sir.“

Soames laskis käe üle näo käia, nähtavasti selle ilme kustutamiseks. „Seda arutame pärast,“ ütles. „Koer oli mul seltsiks.“

Michael imetles teda sel silmapilgul. Nähtavasti neelas ta oma nukruse alla, et Fleur mitte erutada.

„Fleur on pisut väsinud,“ ütles ta. „Me käisime jõel ja jõime teed ‚Ulualusel‘; majaprouat polnud kodus. Asume kohe lõunalauda, Fleur.“

Fleur võttis Ting-a-lingi käele, hoides oma nägu tema limpsimise eest.

„Kahju, et pidid ootama, taat,“ lausus ta kollaste karvade tagant; „ma ainult pesen end, riideid ei vaheta.“

Kui Fleur oli läinud, võttis Soames kirja.

„Kena kupatis,“ lausus ta. „Millega see küll lõpeb, seda ei tea.“

„Kas siis see veel lõpp ei ole, sir?“

Soames vahtis Michaelile püües silmil otsa. Ah need noored küll! Tema seisis avaliku skandaali ees, mis võis mõni teab mis endaga kaasa tuua — võib olla varanduse ja hea nime kao, ja nemad võtavad seda nagu — —! Neil pole mingit vastutusetunnet, ei! Tema isa Jamesi närvlik pessimism ja anne kõike kõige halvemas valguses näha oli vallanud Soamesi sest hetkest saadik,

mil ta sai klubis selle kirja. Ainult see eriline viisakas „vorm“, mis omane Jamesile järgnevale sugupõlvele, takistas teda kartust avaldamast, kuigi Fleuri polnud enam toas.

„On teie isa linnas?“

„Ma arvan küll, sir.“

„Hea!“ Mitte et ta kergendust oleks tundnud. Sel baronetil puudus ju samuti vastutusetunne, kuis muidu võis ta tema sinna juhatusse viia! See kõik tuli läbikäimisest inimestega, kes kasvatatud parandamatult kergemeelseks ja kel puudub tõsine tundmus raha vastu.

„Kuna nüüd Elderson on putku pistnud,“ ütles ta, „peab kogu kupatis päevalgele tulema. Tema pihtimus on siin minu käes —“

„Miks ei kisu te seda puruks ega ütle, et Elderson on tiisikuse saanud?“

Et võimatu oli selle noormehega tõsiselt rääkida, vaevas Soamesi samuti, nagu oleks ta söönud rasket pudingit.

„Arvate, et see oleks aus?“ ütles ta tigidalt.

„Andke andeks, sir!“ ütles Michael kainelt.

„Võin ma üldse kuidagi abiks olla?“

„Küll ikka; kui jätate oma kergemeelsuse ja hoiate, et Fleur asjast haisu ninasse ei saaks.“

„Seda ma teen,“ ütles Michael tõsiselt. „Seda ma töotan. Olen tumm kui kala. Mis mõtlete nüüd teha?“

„Vististi peame aktsionärid kokku kutsuma ja selle kuritarvituse neile selgeks tegema. Tõenäolik, et nad seda pahaks panevad.“

„Ma ei mõista, miks peaksid nad seda. Mis oleksite võinud teie teha?“

Soames nohises.

„Elus pole mingit tasakaalu teenete ja tasu vahel. Kui sõda teile seda ei õpetanud, siis ei suuda seda miski.“

„Fleur tuleb kohe alla,“ ütles Michael. „Ehk vabandate mind silmapilguks; me jätkame hiljem.“

See hiljem ei sündinud enne, kui Fleur oli juba magama läinud.

„Nüüd, sir,“ ütles Michael, „on minu isa arvatavasti ‚Aeroplanis‘. Tema käib seal ilmalõpu üle järele mõtlemas. Pean ma ehk talle kõlistama, kui teil on homme juhatuse koosolek?“

Soames nokutas pead. Tema ei saaks nahkagi silma peale — miks peaks siis „vana Montki“ saama!

Michael läks hiina teekasti juurde.

„Bart? Siin Michael. Vana For — — minu äiapapa on siin! talle on hea pill sisse

antud... Ei. Elderson. Saad ehk kuidagi siia tulla, et kuulda?... Ta tuleb, sir. Jääme meie alla või läheme üles minu kabinetti?"

„Alla,“ lausus Soames, kelle silmad rippsid valgel ahvil. „Ma ei tea tõesti mitte, kuidas see kõik lõpeb,“ lisas ta äkki.

„Kui seda teaksime, sureksime igavuse kätte.“

„Rääkige ainult enese eest. Kogu see usaldamatus! Ma ei tea, kuhu see viib.“

„Võib olla kuhugi, mis pole taevas ega põrgu, sir.“

„Tema eas mees!“

„Sama vana kui minu isa; halb aasta, arvan ma. Oleksite teie ometi sõja kaasa teinud, sir, see oleks lõpmata teie meelt kergendanud.“

„Tõepoolest!“ ütles Soames.

„Tema võttis küll vankril teljepulga — õige, aga, Issand jumal, ta andis meile aimu meie visadusest, kui seda tarvis peaks tulema.“

Soames vahtis püües silmil. Andis see noormeest talle õpetust pessimismi vastu?

„Vaadake noort Butterfieldi,“ jätkas Michael, „ronis otseteed karukoopasse, Eldersoni juurde! Ja vaadake seda noort naist, kes oli ‚üleni‘ mudeliks selle pildi maalimiseks, mille teie ostsite ja meile tõite! See

on meie endise pakkija naine, mehe küütsime raamatute näppamise pärast minema. Tema teenis sellega hulga raha, et ta end laskis alasti maalida, ja ometi jäi ta seejuures viisakaks. Selle rahaga sõidavad nad nüüd Austraaliasse. Jah, ning vaadake seda näppajat ennast: ta näppas selleks, et oma naisele pärast kopsupõletikku elu sisse saada, ja langes sinnamaale, et pidi tänaval palle müüma.“

„Ma ei mõista, millest te räägite,“ ütles Soames.

„Ainult visadusest, sir. Teie ütlesite ju, et teie ei tea, millega see kõik lõpeb. Noh, aga vaadake töötuid! On kusagil maa, kus nad samuti välja kannatavad nagu meil? Teadmine, et olen inglane, annab mulle ikka ja jälle kangust juurde. Teile mitte?“

Sügavas sisemuses panid need sõnad Soamesis midagi liikuma, aga ta ei mõelnudki seda väljendada, vaid jätkas valge ahvi silmitsemist. Püsimatu, ebainimlik ja ometi nii inimlik kuri nukrus selle looma silmis! „Silmavalged puuduvad!“ mõtles Soames; „see tuleb sellest, arvan ma.“ Ja George oli armastanud seda pilti oma süngi vastas rippumas näha! Nojah, George'il oli visadust — veel viimasel hingetõmbusel

heitis ta nalja; väga inglaslik oli ta, see George! Väga inglaslikud kõik Forsythe'id! Vana onu Jolyon ja tema viis aktsionäridega talitada; Swithin, sirge, pondunud ja liiga suur väikese tugitooli jaoks Timothy juures: „Kõik need väikesed putukad!“ arvas ta veel praegu tema sõnu kuulvat; ja onu Nicholas, kelle ebaväärtuslikuks teisendiks oli see Elderson — Nicholas, see väle ja kärmas ning õige tiiras, kuid aususe suhtes väljaspool igasugust kahtlust. Ja vana Roger oma pöörasuses ja saksa lambalihaga! Ja tema oma isa James — kuidas oli küll tema elu küljes rippunud! Pikk ja nõrk nagu pilliroog, aga ometi elu küljes rippunud! Ja Timothy oma konsolideeritud riigipaberitega, surses saja-aastasena! Neil inglise poistel oli keha ja kangust, hoolimata nende imelikest iseäraldusist. Ja Soamesis tõusis mingisugune atavistlik tahtejõud. Küllap nad näevad ja küllap ka tema näeb — ja sellest aitab seks korraks!

Auto rataste krabin äratas ta unistusest. Seal tuli lobisev „vana Mont“, kes kahtlemata sama kergemeelne nagu alati. Ja oma käe asemel sirutas ta temale Eldersoni kirja.

„Teie kallid koolivend on putku pistnud,“ ütles ta.

Sir Lawrence luges kirja läbi ja vilistas. „Mis te arvate, Forsythe — Konstantinopolisse?“

„Tõenäolikum, et Monte Karlosse,“ ütles Soames süngelt. „Salajane vahetasu — sellepärast välja ei anta.“

Imelik tõblemine selle vana baroneti näos tegi talle teatud lõbu — see asi läks talle ometi nähtavasti südamesse.

„Mina arvan, Forsythe, et tema põgenes tõelikult oma naiste eest.“

See mees oli parandamatu! Soames kehitas peaaegu ägedalt oma õlgu.

„Parem peaksite katsuma endale selgeks teha,“ ütles ta, „et rasv säriseb alles tulel.“

„Kindlasti, kallid Forsythe, seal on ta juba sest ajast saadik, mil prantslased okupeerisid Ruhri. Elderson on läinud, peame nime-tama kellegi teise tema asemele. Mis seal veel muud teha?“

Soamesil oli äkki imelik tundmus, nagu oleks ta oma aususega liiale läinud. Kui niisugune ausus nagu see üheksas baronet ei võinud Eldersoni pihtimusest järeltõlge olemas? Oli siis kisa ja skandaal üldse tarvilik? Jumal teab, et tema isiklikult ei vajanud seda mitte! Ta ütles raskelt:

„Nüüd on meil kahtlemata tõendus pettuses; meie teame, et Elderson viis erilise maksu eest operatsiooni läbi, mis tõi aktsionäridele puhast kahju. Kuidas võime seda nende eest varjata?“

„Kahju on sündinud, Forsyte, mis aitaks siin neile teadmine?“

Soames kortsutas kulmu.

„Meie asume ju usaldusmehe seisukorras. Mina poleks valmis varjamise riisikot oma peale võtma. Kui meie varjame, oleme kaassüüdlased. Asi võib iga silmapilk päevalgele tulla.“

Oli see ettevaatus, mitte ausus, siis ei võinud tema sinna midagi parata.

„Heameelega päästaksin Eldersoni nime, sest me olime üheskoos — —“

„Seda ma tean juba,“ ütles Soames kuivalt.

„Aga miks peaks see üldse päevalgele tulema, Forsyte? Elderson vaikiks temast, samuti ka noor Butterfield, kui temale seda ütlete. Need, kes vahetasu maksid, vaikiksid ammugi. Ja peale meie kolme ei tea sellest keegi midagi. Meie pole sellest ometi mingit tulu saanud.“

Soames vaikis. Väide oli tabav. Muidugi oleks täiesti ülekohus teda Eldersoni tegude pärast karistada.

„Ei,“ ütles ta siis äkki, „see ei läheks. Kõrd seadusest loobuda, siis ei tea kunagi, kus see lõpeb. Aktsionärid on kahju kannatanud ja neil on õigus kõiki tõsiasju teada, mida teavad direktorid. Võib-olla on võimalusi asja heaks teha. Meie ei või seda otsustada. Võib-olla on neil abinõu meidki vastutusele võtta.“

„Kui asi on nõnda, Forsyte, siis olen teiega nõus.“

Soames tundis tülgastust. Montil polnud mingit õigust nii rüütellikult talitada, ilma et oleks kulusid arvestanud, sest kui üldse kulusid katma pidi, siis mitte tema, sest tema maa-ala oli raskesti võlgadega kooramatud, vaid seda pidi tegema Soames, kelle varandust oli haruldaselt kerge sulaks muuta.

„Noh,“ ütles ta külmalt, „tuletage seda homme meelde. Mina lähen magama.“

Ülal lahtise akna all ei olnud tal vooruse-tunnet, vaid ta maitses ainult teatud rahu. Tema oli otsustava sammu astunud, tulgu nüüd, mis tuleb!

Üheksas peatükk.

Soames lööb käega.

Kuu jooksul, mis järgnes Eldersoni kirjale, vananes Soames rohkem kui kolmkümmend päeva. Tema oli oma paljastusepoliitika kahtlevale juhatusele peale sundinud: erakorraline peakoosolek kutsuti kokku ja nagu ta kakskümmend kolm aastat tagasi, lahutades ennast Irenest, pidi avaliku arvamise silma ette astuma, samuti tundis ta ka nüüd ööd ja päevad hirmu selle silma ees, kes ei teinud vahet õiges ja ülekohtus. Prantslastel on vanasõna: «*Les absents ont toujours tort!*¹⁾» kuid Soames kahtles selles praegu raskesti. Elderson pidi sellelt aktsionäride koosolekult puuduma, kuid tema, kes ta seal pidi olema, oli sunnitud kogu laitust kandma, ehk olgu siis, et ta põhjalikult eksis. Prantslasi ei võinud usaldada. Muretsedes Fleuri pärast ja tundes rahutust publikumi silma ees magas ta halvasti, sõi vähe ja tundis end allpool harilikku. Annette soovitas tal arsti poole pöörduda. Sellepärast võib-olla just ei teinud ta seda. Soamesil oli usku arstidesse teiste suhtes; kuid teda — kinnitas ta — polnud nad veel kunagi

¹⁾ Puudujad on alati süüdi.

aidanud, võib olla just sellepärast, et tema kunagi nende abi ei vajanudki.

Äpardudes oma nõuandmisega ja leides, et mees muutub päev päevalt ikka ligipääsematumaks, andis Annette temale viimaks raamatu, mis käsitas Couéd. Soames luges raamatu ruttu läbi ja tahtis ta sinna paika jätta, kuid see haruldane teooria oli juba kuidagi temasse kinni hakanud. Pealegi, ka Fleur teotses sellega; see ei maksnud ju midagi ja temas võis ometi midagi olla. Ning oligi! Kuna ta õhtul endale kakskümmend viis korda oli kinnitanud, et temal hakkab aina paremini ja paremini minema, magas ta öösi nii hästi, et Annette kõrvaltoas vaevalt oma silmi sai sulgeda.

„Tead, mu sõber,“ ütles naine hommikueinel, „sa norisesid öösi nii valjusti, et ma ei kuulnud kuke laulugi.“

„Milleks sa seda peaksidki?“ ütles Soames.

„Noh, ükskõik, ainult kui sa aga hästi magasid. Oli see minu väike Coué, kes sulle nii kena une andis?“

Soames loobus vastamisest, kartes osalt Couéd, osalt oma naist julgustada; kuid temal oli imelik jõu tundmus, nagu ei paneks ta seda mikski, mis inimesed temast arvavad.

„Täna õhtul teen samuti,“ mõtles ta.

„Tead,“ jätkas Annette, „sinul on Coué tarvis just see õige temperament, Soames. Kui sa suudad enda muredest vabastada, lähed sa isegi paksuks.“

„Paksuks!“ ütles Soames naise ümmarikke vorme vaadates. „Ennem laseksin endal habeme kasvada.“

Paksus ja habe olid tema arvates ühendatud prantslases. Ta pidi ennast hoolega silmas pidama, kui ta seda — kuis seda küll nimetada? — narrust tahtis jätkata. Narrus oli vaevalt kohane sõna sellega lepimiseks, kuigi ta sundis sind nõõriotsa sisse kahtekümmend viit sõlme heitma: eht prantsuse talitus nagu roosikrantsi lugeminegi. Tema oli lugemiseks ainult sõrmi tarvitanud. Jõu tundmus kestis kogu tee kuni Londoni; ta oli veendunud, et võiks istuda tõmbetuules, ilma et see talle halba teeks, ja et Fleuril sünnib tingimata poeg; ning mis puutub P. P. R. S-i, siis uskus ta kümme ühe vastu, et aruannetes ei tuletata kordagi tema nime meelde.

Peale varajast lõunaoodet kordas ta kohvi juures jällegi oma kinnitussõnu ning läks siis City poole teele.

See juhatuselise koosolek, mida peeti just nädal enne erakorralist peakoosolekut, oli oma

loomu poolest nagu mõni peaproov. Pidi korraldama kokkupõrgete üksikasjad ja Soames pani peaausjalikult sellele rõhku, et silmas peetaks teatud ebaisiklikkust. Tema oli kindlasti selle tõsiasja avaldamise vastu, et Butterfieldi teade ja ka Eldersoni kiri on usaldatud isiklikult just temale. Teadaandes pidi tarvitama sõnad „keegi juhatuseliige“. Mingis lähemas ei leidnud ta mõtet. Mis puutus seletustesse, siis neid pidid andma juhataja ja vanem juhatuseliige lord Fontenoy. Ta leidis aga, et juhatus pidas just teda ennast kohaseks asjale käiku andma. Ei keegi teine — öeldi — võivat anda asjale sedavõrt isiklikku jumet ja nõutavat usaldatavust; juhataja pidi ütleva sissejuhatuseks mõne sõna ja siis Soamesi poole pöörduma, et see asjast räägiks, mis tal teada. Eriti toonitas seda lord Fontenoy.

„Nüüd on teie käes kord, mr. Forsyte. Kui mitte teie, siis oleks Elderson veel praegu oma paigal. Algusest saadik ajasite teie talle hirmu peale ja mina soovisin, et te seda mitte poleks teinud. Kogu see kupatis on pagana tüütu! Tema oli väga osav mees ja meil on temast tingimata puudus. Meie uus mees pole tema kõrval midagi. Ja kuigi ta end mõne tuhan-

dega laskis määrada, siis võttis ta seda ju sakslasilt.“

Vana lobasuu! Soames vastas teravalt:

„Ja see veerand miljonit, mis aktsionärid selle mõne tuhande tõttu kaotasid? Tühi puru, eks?“

„Noh, selle asemel oleks võinud ka kasu olla; esimesel aastal oli ju. Meie kõik kaotame mängus mõnikord.“

Soames laskis silmad näolt näole käia. Nemad ei pooldanud seda väljakutsuvat teguviisi, kuid enda vastu tundis ta kõigis, „vana Mont“ ehk ainuüksi välja arvatud, salajast viha. Nende näoilmed näisid ütlevat: „Enne teie tulekut ei sündinud juhatuses kunagi midagi selletaolist.“ Tema oli nende mõnulemist seganud ja sellepärast ei võinud nad teda kannatada. See oli ülekohtune hulk! Ta ütles kangekaelselt:

„Teie jätate selle minu hooleks, eks? Väga hea!“

Mis ta sellega mõtles või mõtles ta üldse midagi, seda ei teadnud ta isegi, aga isegi „vana lobasuu“ muutus peale seda tema vastu viisakamaks. Ometi lahkus ta juhatuse koosolekult, ilma et oleks omanud veel vähematki jõutundmust. Ja samuti sünniks

see ka tuleval teisipäeval, kus ta jookseb publikumi pilkude kadalippu.

Peale seda, kui Soames oli Fleuri vaatamas käinud, kes lamas üsna viletsalt sängis, läks ta koju ja tundis, nagu oleks teda ära antud. Talle näis, et lõpuks ometi ei võinud ta sellele kahekümne viie sõlmega mehele toetuda. Kuigi ta võis iseenda seisukorda parandada, ometi ei suutnud ta nähtavasti oma ebateadliku vaimuosa kaudu mõjustada oma tütart, oma head nime ega juhtuval korral ka oma varandust. Lõunalaual vaikus ta ja läks pärast seda oma pildigaleriisse, et asjade üle järele mõelda. Pool tundi seisis ta lahtise akna all, üksinda suviõhtuga; ja mida kauem ta seal seisis, seda selgemini ta taipas, et kolm on tõepoolest üks. Kui tütar kõrvale jätta, mis maksis talle siis tema hea nimi või varandus? Tema hea nimi! See lollide kari — kui need ei mõistnud, et tema oli püüdnud, niipalju kui see tema võimuses, talitada ausalt ja ettevaatlikult, siis seda halvem neile! Tema varandus, nojah, kõige parem — kohe veel midagi Fleurile ja tema lapsele määrata, õnnetuse juhuseks — veel teine viiskümmend tuhat. Ah! Saaks Fleur ometi kord oma vaevast lahti! Annetel oleks aeg tema juurde üle kolida; ja oli

midagi, mida nimetati pooluneks. Soames ei võinud mõelda, et Fleur peaks kannatama.

Ohtu venis pikkamisi mööda; päike vajus tuttavate puude taha; Soamesi käed, mis toetusid aknalauale, niiskused kastest; rohu ja jõevee magus lõhn puutus tema haistmeid. Taevas oli kahwatanud ja hakkas hämarduma; paiguti ilmusid tähed. Tema oli siin juba kaua elanud, kogu Fleuri lapsepõlve — oma paremad eluaastad; ometi poleks see ta südant murdnud, kui ta oleks pidanud ta müüma. Tema süda oli ülal Londonis. Müüa? See tähendaks kabuhirmus põgeneda! Ei, ei! Selleni see ei lähe! Ta lahkus aknalt, keeras tuled põlema ja hakkas tuhat ja esimest korda oma pilte vaatlema. Fleuri abiellumisest saadik oli ta nii mõnegi hea ostu teinud, ilma et oleks oma raha pillanud moelemikuile. Ka oli ta mõned pildid hästi müünud. Kui ta ei eksinud, siis olid selle galerii pildid oma seitsekümmend kuni sada tuhat naela väärt ja kasu tõttu, mis ta saanud juhuslikest müükidest, ei maksnud nad temal endal üle kahekümne viie tuhande — mitte halb tulemus oma lemmiktegevusest, lõbust rääkimata! Muidugi oleks võinud ta ka millegi muuga teotseda — liblikatega, päevapiltidega, arheoloogiaga või esikrüüki-

dega; mõne muu spordiga, mis nõuab samuti iseseisvat otsustusvõimet ja mille tulemusi võib koguda; kuid ta polnud kunagi kahetsenud, et oli omal ajal erialaks valinud just pildid. Oh ei! Rohkem oma raha eest näidata, rohkem au, rohkem kasu ja rohkem riski! See mõte ajas talle pisut hirmu peale; oli ta tõesti sellepärast piltidega teotsema hakanud, et nendega on rohkem mängus? Riskimine polnud talle kunagi meeldinud, vähemalt polnud ta seda kunagi senini tähele pannud. Või oli ehk „ebateadlikul“ siin oma osa? Äkki võttis ta istet ja sulges silmad. Veel kord proovida; väga lõbus tundmus täna hommikul — „kõige peale käega lüüa“; kunagi varem pole tal seda mäletatavasti olnud! Alati oli pidanud ta muretsema, nagu kinnitaks see teda oodatava halvema vastu; kuid mured kurnasid, kurnasid kahtlemata. Tuled surnuks keerata! Raamatus seisis ju — peab enda lõdvendama. Nõnda sünges, hämaralises toas, ainult tähesära mitmest aknast — loor üle tõelikkuse — istus Soames oma pehmel tugitoolil üsna vaikselt. Nõrgalt sumisevad sõnad „paksemaks, ikka paksemaks“ tulid ta liikuvalt huulilt. „Ei, ei,“ mõtles ta, „see pole õige!“ Ja jällegi algas sumin uuesti. Sõrmeotsad

tippisid lugeda; edasi, ikka edasi — ta tahtis sellele õpetusele hea võimaluse anda. Ainult kui poleks vaja muretseda! Edasi, ikka edasi — „paremini, ikka paremini!“ Ainult kui — —! Huulte liikumine peatus; tema hall pea langes ettepoole ebateadlikku. Ja sisse hiiliv tähtede valgus looris teda pisut ebatõelikkusega.

K ü m n e s p e a t ü k k .

Ometi ei usalda juhust.

Michael ei teadnud Cityst midagi ja vanade kaardijoonistajate vaimus, et „kus midagi ei tea, sinna aseta koledus“, astus ta läbi Poultry ümbruse kõige pühama paiga, s. t. Cuthcott, Kingson & Forsyte kontorite poole. Ta püsis mõtisklevas meeleolus, oli ta ju lõunaoodet võtnud ühes Sibley Swaniga kohvik C'rillonis. Ta oli kõiki külalisi tunnud — seitse veel moodsamat poissi kui vana Sib ise, — peale ühe venelase, kes oli sedavõrt moodis, et ta sõnagi ei osanud prantsuse keelt, mispärast võimatu oli temaga kõnelda. Michael oli neid vaadelnud, kuis nad kõik pihuks ja põrmuks arvustasid, misjuures venelane, kui mainiti mõnda elavat nime, silmad sulges nagu laps, kel kipub

halvaks minema. „Laske aga edasi!“ mõtles ta, kui juba mõned tema lemmikud olid maha notitud. „Tümitage ja torkige! Teekonna lõpul ootab teid kuulsus!“ Ta oli oma autundmatuse hoidnud lahkumise silmapilguks.

„Sib,“ ütles ta tõustes, „kõik need poisid siin on laibad — võib neid lasta selle palavusega ümber joosta?“

„Mis see siis tähendab?“ hüüdis Sibley Swan teiste peaaegu surmlikus vaikuses.

„Mina arvan — nad on elus, seega needud!“ Ta põikles visatud šokolaadi eest kõrvale — see tabas venelast — ja katsus, et uksest välja sai.

Väljas mõtles ta: „Tublid poisid, tõepoolest! Aga mitte pooltki nii pagana suured, kui nad ise arvavad. Päril inimlik, et venelane vastu vahtimist sai! Uuh! Kui palav!“

Sel esimesel Etoni ja Harrow võistluse päeval hõõgas kogu palavus, mille jahe suvi tänini võlgu jäänud, koondatult Michaeli peale alla, kes istus ülal kesklinna autobusel; hõõgas ka õlgkübaraile ja kahvatuile, higistele nägudele, lõpmatuitele teistele autobustele, ärimeestele, politseinikele, poodnikele nende ruumi uksele, lehemüüjaile, lintidele, hüplevaile mängukannidele, lõpmatuitele vankri-

tele ja autodele, pealkirjadele ja traatidele ning kogu kõige suuremale maailma segapudrule, mille korraldanud mingisugune nägematu loomusund peaaegu karvapealse täpsusega. Michael vahtis ja kahtles. Oli see võimalik, et asi võis korras seista, kui igaühel oli oma eesmärk, igaüks oli andunud ainult iseenda huvidele? Ka sipelgapesa polnud tegevam ega nähtavasti suuremas segaduses. Elavad traadid ristlesid ikka ja jälle uuesti — nagu näis, lahutamatuina üksteisesse põimunud; ja ometi näis elu ja temale tarvilik kord hõljuvat üle kõige! „Pole naljaasi,“ mõtles ta, „see moodis suurlinnaelu!“ Ja äkki näis see lõppevat, nagu oleks mõni Üli-Sibley-Swan ta halastamatult hävitanud, sest Michael vahtis kuhugi umbtänavasse. Mõlemal pool värskelt kollakaspruuniks värvitud majad, haruldaselt sarnased; tänava lõpul lampkatusega kollakaspruun maja, mis teistele veel sarnasem, ja tema juurde viiv hall neitsilik kiviprügitus, mida pole rüvetanud ei hobused ega bensiin; ei ühtki autot, kassi, vankrit, politseinikku, tänavakauplejat, kärbest ega mesilast. Ei mingit märki inimelust, ainult iga avatud ukse kõrval paremat ja pahemat kätt advokaatide nimed.

„Cuthcott, Kingson & Forsyte, notaariused. Esimene kord.“

„Rule Britannia!“ mõtles Michael, astudes mööda laia kivitreppi üles.

Toas, kuhu teda juhutati, nägi ta vana paksupalgelist ja halli ümmariku habemega meest, kes kandis musta alpakakuube ja lahedat linast vesti ümber avara keskpaiga; ta tõusis keerdtoolilt.

„Aoh!“ ütles ta, „mr. Michael Mont, arvan ma. Ma ootasin teid. See ei võta kaua aega, kui mr. Forsyte kord siia jõuab. Ta läks just praegu ümber nurga. Mrs. Michaeli tervis on hea, loodan ma?“

„Täna, nii hea kui — —“

„Jaah; see valmistab ikka muret. Istuge. Ehk tahate kavandit lugeda?“

Nõnda käsutatuna võttis Michael rasvasest käest paar lehte paberit ja istus teisele poole lauda. Üks silm vanamehel, teine paberil, luges ta pikkamisi.

„Nähtavasti tähendab see midagi,“ ütles ta viimaks.

Ta nägi habemesse koopa tekkivat, nagu napsaks konn kärbse järele, ja tõttas oma eksitust parandama.

„Arvutleda, mis siisünnib, kui midagiteist ei sünni, peaks vist olema kihlavedaja ülesanne.“

Michael tundis, et ka see polnud õnnestunud. Ta kuulis urisevaid sõnu:

„Siin ei raisata aega. Vabandage, mul on tegemist.“

Michael istus rusutult ja vaatas, kuidas vanamees pikal leheküljel sissekantud summe märkis. Ta oli nende vanade koerte sarnane, kes välisukse ees lamavad, võõrad sealt eemal hoiavad ja oma kirpe nakitsevad. Vähem kui viie minuti pärast astus Soames selles surmlikus vaikuses sisse.

„Olete juba siin,“ ütles ta.

„Jah, sir; arvasin kõige paremaks tulla teie poolt tähendatud ajal. Kui kena jahe tuba!“

„Olete seda lugenud?“ küsis Soames kavandile näidates.

Michael nokutas pead.

„Saite aru?“

„Teatud määral, arvan ma.“

„Selle viiekümne tuhande protsendid,“ ütles Soames, „on seni Fleuri omad, kuni tema vanem laps, kui see on poeg, saab kakskümmend üks aastat vanaks, mis ajal kogu kapital muutub täiesti selle omanduseks. On see esimene laps tütar, siis saab Fleur kogu eluaeg poole sissetulekut sellest kapitalist omale, teine pool maksetakse tütrele,

kui see saab kahekümne ühe aastaseks või läheb mehele, ja see pool kapitali läheb tema seaduslikule lapsele või lastele, täisealiseks saades või abielludes, ühesuurustes osades. Teine pool kapitali langeb Fleuri omanduseks ja tema võib testamentlikult selle kohta määrust teha, kuna ta vastasel korral seaduslikult pärandatakse.“

„Teie teete selle imeliselt selgeks,“ ütles Michael.

„Oodake!“ ütles Soames. „Kui Fleuril lapsi ei ole — —“

Michael võpatas.

„Kõik on võimalik,“ ütles Soames tõsiselt, „ja minu kogemuste järele sünnib just see, mida sa ette pole näinud. Niisugusel korral on kogu sissetulek eluaeg tema oma ja kapitaliga võib ta surres talitada nagu ta heaks arvab. Ei tee ta seda, siis langeb varandus lähemaile sugulasile. Lisaks määrused kapitali enneaegse kulutamise suhtes jne.“

„Kas ei pea ta nüüd uue testamendi kirjutama?“ küsis Michael, tundes higi otsaesisel.

„Ainult kui ta tahab. Ta praegune testament jääb jõusse.“

„On minul midagi teha?“

„Ei. Tahtsin ainult, et sisu enne tunnek-site, kui ma alla kirjutan. Andke algdoku-ment siia, Gradman, ja kutsuge Wickson sisse.“

Michael nägi, kuis vanamees kusagilt saht-list ilusa tüki pärgamenti võttis, mis kaetud vasetrüki ja pitsritega, nägi, kuis ta seda dokumenti õrnusega vaatles ning siis ta Soamesi ette pani. Kui ta toast lahkus, ütles Soames vaikselt häälel:

„See koosolek teisipäeval — kes võib teada! Kuid mis ka sünniks, see siin jääb ometi maksuma, niipalju kui mina ette suu-dan näha.“

„Teie olete väga lahke, sir.“

Soames nokutas pead ja katsus sulge.

„Kardan, et ma ehk teie vana ametnikku haavas,“ ütles Michael; „tema meeldib mulle hirmsasti, aga juhuslikult võrdlesin teda kihlavedajaga.“

Soames naeratas. „Gradman,“ ütles ta, „on ‚iseloom‘. Tänapäev pole niisuguseid palju.“

Michael imestas endamisi: võib keegi „ise-loomuks“ saada enne kuuekümnendat elu-aastat? — kuna samal ajal see „iseloom“ juba kellegi mustas riides kahvatu mehiga tagasi jõudis. Ninaga külje poole tähenda-des ütles Soames kohe:

„See on kingitus minu tütrele pärast abi-ellumist. Deponeerin seega selle dokumendi kui kingitusakti.“

Ta kirjutas oma nime ja tõusis üles.

Kahvatu isik ja Gradman kirjutasid oma nimed ja esimene lahkus toast. Valitses vaikus, nagu oleksid kõik üliküllastatud.

„Vajate mind veel?“ küsis Michael.

„Jah. Mina tahan, et oleksite tunnista-jaks, kui ma selle ühes abielulepinguga pan-gas deponeerin. Tagasi ma ei tule, Gradman.“

„Elage hästi, mr. Gradman.“

Michael, järgnedes Soamesile, kuulis va-nameest läbi habeme urisevat, ise pooleldi sahtlis, kuhu ta kavandi tagasi paigutas.

„Siin oli minu kontor,“ ütles Soames, kui nad läksid piki Poultryd, „ja enne seda mu isal.“

„Pisut mõnusam ehk,“ ütles Michael.

„Hooldajad kohtavad meid pangas; mä-letate neid?“

„Fleuri onupojad, eks, sir?“

„Kaugemad sugulased; noore Rogeri va-nem poeg ja noor Nicholas. Valisin kõige nooremad. Pärts noort Rogerit haavati sõ-jas — tema ei tee midagi. Pärts noor Ni-cholas on jurist.“

Michaeli kõrvad tõusid kikki. „Kuidas nime-tada siis järgmist sugupõlve, sir? Päril, päris noor Roger oleks juba peaaegu haavav, eks.“

„Seda ei tulegi enam,“ ütles Soames, „kui maksud nõnda edasi kestavad. Ta ei söanda seda, sest ta on tubli ja korralik poiss. Mis panete oma lapsele nimeks, kui ta on poiss?“

„Meie arvame panna Christopher, St. Pauli peakiriku ehitaja ja Columbase tõttu. Fleur tahab, et ta oleks soliidne, mina, et ettevõtlik.“

„Hm! Aga kui tuleb tütar?“

„Oo! — kui tütar — Anne.“

„Jah,“ ütles Soames; „väga kena. Siin nad ongi!“

Nad olid juba panga juurde jõudnud ja sissekäigul nägi Michael kaht Forsyte'i, ea poolest kolmekümne ja neljakümne vahel; nende ettetükkiva lõuaga nägusid mäletas ta tumedalt. Lääkivate nõõpidega mehe saatel läksid nad kõik üheskoos kuhugi ruumi, kus keegi ilma nõõpideta mees tõi esile lakitud kasti. Teine Forsyte avas selle võt-mega; Soames ümises töötusesõnad ja pani akti siia. Kui tema ja see Forsyte, kellel ettetükkivam lõug, olid mõned märkused vahetanud direktoriga panga protsendi üle, läk-

sid nad kõik eesruumi tagasi ja lahkusid seal sõnadega: „Nii siis, elage hästi.“

„Nüüd,“ ütles Soames tänava müras ja murrus, „on tema eest hoolitsetud, niipalju kui mina suudan ette näha. Millal te teda just ootate?“

„Just kahe nädala pärast.“

„Kas te usute seda — seda poolund?“

„Tahaksin seda heameelega,“ ütles Michael, tundes jällegi highi otsaesisel. „Fleur on imeliselt rahulik; ta teotseb Couéga õhtul ja hommikul.“

„Seda!“ ütles Soames. Ta ei lausunud väimehele sõnagi, et ka tema ise Couéd kasutas, sest ta ei tahtnud oma erkude seisukorda paljastada. „Kui te koju lähete, tulen ma kaasa.“

„Tubli,“ ütles Michael.

Ta leidis Fleuri ühes Ting-a-lingiga sohvavangast.

„Su isa on siin, kallis. Ta õlitas tulevikku teise viiekümne tuhandega. Ma arvan, ta tahab sulle sellest rääkida.“

Fleur liigutas end kärsitult.

„Varsti. Kui see palavus edasi kestab, siis läheb väljakannatamatuks, Michael.“

„Oo, ega ta kesta, kullake. Kolme päeva pärast on kõu.“

Võttes Ting-a-lingil lõuast kinni pööras ta tema silmad üles.

„Varsti on sinu esimese viiuliga lugu lauldud, vanamees.“

„Ta teab, et on midagi tulemas.“

„Tema on väike tark loomake, üks ole, vanapoiss?“

Ting-a-ling nuuskis.

„Michael!“

„Mis on, kallis?“

„Mul on praegu kõik ükstapuhas — naljakas tundmus.“

„Seda teeb palavus.“

„Mitte. Ma arvan, see on sellepärast, et kogu asi kestab liiga kaua. Kõik on valmis ja ootamine tundub nii rumalana. Üks inimene ilmas vähem või rohkem, mis tähendus on sellel.“

„Mitte, Fleur. Sel on hirmus suur tähendus.“

„Üks uus sääsk surumas, üks uus sipelgas silamas!“

Nukralt ütles Michael jällegi:

„Ära räägi, Fleur! See on ainult meeolu.“

„On Wilfridi raamat ilmunud?“

„Homme ilmub.“

„Mul on nii kahju, et olen sulle nii kurje silmapilkusid valmistanud. Ma ei tahtnud ju teda kaotada.“

Michael võttis naise käe.

„Ka mina ei tahtnud, jumal teab seda!“ ütles ta.

„Ta pole sulle kirjutanud, ega?“

„Ei.“

„Noh, ma arvan, nüüd võiks ta sellest juba üle olla. Miski ei kesta igavesti.“

Michael surus Fleuri käe omale vastu palet.

„Mina kestan, kahjuks,“ ütles ta.

Käsi lipsas mehele suu peale.

„Tervita isa ja ütle talle, et ma tulen teeks alla. Oo! Mul on kuum!“

Michael viivitas silmapilgu ja läks siis välja. Pagan võtku seda kuumust, mis teda nõnda erutab!

Ta leidis Soamesi valge ahvi ees seismas.

„Kui oleksin teieks, siis võtaksin ta maha, kuni kõik möödab,“ ütles ta.

„Miks, sir?“ küsis Michael üllatatult.

Soames kortsutas kulmu.

„Need silmad!“

Michael astus pildi juurde. Jah! Sel loomal olid silmad, mis taga kiusasid!

„Aga ometi on ta nii hea teos, sir.“

Soames nokutas pead.

„Kunstiliselt, jah. Kuid niisugusel ajal ei või küllalt ettevaatlik olla nende asjade valikuga, mida ta alatasa näeb.“

„Usun, et teil on õigus. Võtame ta maha.“
„Ma hoian teda,“ ütles Soames ja võttis pildil alt raamist kinni.

„Hoidke kõvasti. Nõnda! Nüüd!“

„Te võite öelda, et ma tahan selle aja-
järgu kohta asjatundja arvamist kuulda,“
tähenas Soames, kui pilt oli juba põrandale
lastud.

„Selles võib vaevalt kahelda, sir — käes-
olev aeg!“

Soames vahtis päranisilmil. „Mis? Oh!
Teie arvate — —? Ah! Hm! Ärge talle
öelge, et pilt asub siinsamas majas.“

„Ei. Ma panen ta luku taha.“ Michael
tõstis pildi üles. „Ehk avate ukse, sir?“

„Tee-ajaks tulen tagasi,“ ütles Soames.
„Nõnda paistab, nagu oleksin pildi kaasa
viinud. Pärast võite ta jälle üles riputada.“

„Jah! Vaene loom!“ ütles Michael ja viis
ahvi vanglasse.

Üheteistkümnes peatükk.

Loodusejõud.

Järgmise esmaspäeva õhtul istusid Michael
ja Soames pärast seda, kui Fleur oli ma-
gama läinud, hiina toas ja kuulasid Londoni
müra, mis tungis ühes kuumendava palavu-
sega avatud akendest sisse.

„Öeldakse, sõda tapnud tundmuse,“ lau-
sus Soames äkki: „On see nii?“

„Teatud sihis, jah, sir. Me nautisime nii-
palju tõelikkust, et me teda enam ei vaja.“

„Ma ei mõista teid.“

„Arvan, et ainult tõelikkus paneb tõeli-
kult tundma. Kui kinnitada, et tõelikkust
ei ole, siis pole vaja ka tunda. Teatud
määrani on nõnda hirmus hea.“

„Ah!“ ütles Soames. „Fleuri ema tuleb
homme hommikul siia, et jääda. P. P. R. S-i
koosolek on pool kolm. Head ööd!“

Akna all seistes vaatlões Michael, kuidas
taevas muutus mustaks platsi kohal. Mõned
leiged tibad langesid väljasirutatud käele.
Kass hiilis laternaposti alt mööda ja kadus
varju, mis paistis metsikult kottpimedana.

Imelik küsimus — see „vana Forsyte“
oma tundmuse suhtes; imelik, et tema seda
pidi küsima! „Teatud määrani! Aga kas
me kõik sellest määrast üle ei astu?“ mõt-
les Michael. Vaata Wilfridi ja teda ennast
— peale sõda oli peetud pühaduse rüvetu-
seks arvamist, nagu võiks peale söögi ja
joogi veel millelgi tähendust olla, sest
homme on surm; isegi Nazingi ja Masteri taoli-
sed mehed, kes polnud kunagi sõjas olnud,
tundsids sest ajast saadik samuti. Nojah,

Wilfridil oli tundmus kõri kallale kippunud, temale endale surmahirmu peale ajanud ja tema oleks võinud kihla vedada, et — peale mõne üksiku siin-seal, kel soontes vere asemel vesi — kõigil oleks ta varem või hiljem elu kallale kippunud või hirmu nahka ajanud. Heameelega võtaks ta Fleuri valud ja eluriski enda kanda! Oli aga kõik tähtsuseta, miks pidi ta siis nõnda tundma?

Aknalt ära pöördunud, toetus ta vastu lakitud sohva tagupoolt ja vahtis kahe hiina teekasti vahelisele seinale. Kui hoolitsev selle „vanamehe“ poolt, et ta laskis valge ahvi maha võtta! See loom oli vägev — maailma meeoleolu sümbol: tõekspidamised hävitatud, usk võimatu; Ja, pagan võtku, mitte ainult noortes, vaid ka vanad olid samas meeolus! „Vana Forsyte“ või tema isegi poleks muidu kunagi valge ahvi silmis seda kohutavat tunnud; jah, ja tema oma isa, ja Elderson ning kõik muud. Noor ja vana — ei mingit tõelikku usku millessegi! Ja ometi — Michaelis ärkas äkki mingisugune mäsav tundmus, nagu tõuseks kari põldpüüsid vurinal lendu. Sel oli ju ometi tähendus, et mõnel isikul või põhimõttel väljaspool sind ennast oli rohkem väärtust kui sinul endal — sel oli tähendust! Seega polnud siis tund-

mus surnud, nagu polnud seda ka usk või tõekspidamised, mis lõpuks üks ja sama. Nad vahetasid ainult välimise kesta ja arenesid tupe kaudu võib-olla liblikaks. Usk, tundmus, tõekspidamised olid ehk varjule pugenud, kuid nad olid olemas, isegi „vanas Forsyte'is“ ja temas endas. Tal oli hea himu ahvi uuesti üles riputada. Pole mingit mõtet tema tähtsust liialdada!.. Pagan võtku! Mingi välgatus! Vinkavonkaline valgusejuga löikas läbi ööpimeduse. Michael läks üle toa, et aknaid sulgeda. Põrutav kõuemürin põrises pea kohal ja vihma hakkas tulema pladisedes ja voolavalt. Ta nägi meest jooksmas, kes paistis varjuna must vastu tumesinist tagaseina; nägi teda äkki uue välgu valgusel punakana ja tühisena, näoilmes lõbus hirm, nagu tahaks ta öelda: „Pagan võtku, teeb märjaks!“ Uus hirmus raksatus!

„Fleur,“ mõtles Michael, pani viimase akna mürinal kinni ja jooksis mööda treppi üles.

Fleur istus voodis, nagu sootuks ümmarik ja noor hing hirmunud.

„Jõhkrad!“ mõtles ta — suurtükid ja kõu läksid tal mõttes segi. „Äratasid teise üles!“

„Pole midagi, mu kallid! Väike süvine pommitamine! Magasid sa juba?“

„Nägin parajasti und.“ Michael tundis, kuidas tema käest kinni haarati, ja märkas teatud vihaga, et Fleuri näos peegeldus hirm. Neetud põrguilm!

„Kus on Ting?“

Nurgas koera ei olnud.

„Voodi all, arvan ma! Tahad teda üles!“

„Ei. Las ta olla; tema vihkab kõue.“

Fleur surus oma pea mehe käsivarrele ja see ulatas käe ümber pea tema kõrva peale.

„Ma pole kõue kunagi väga armastanud,“ ütles Fleur, „ja nüüd — nüüd teeb ta valu.“

Ülal tema juuste kohal allus Michaeli nägu valdava õrnuse valangule. Uue raxastuse juures, mis näis just nende pea kohal olevat, peitis Fleur oma näo mehe rinnale ja voodiserval istudes surus see kõvasti teda vastu ennast.

„Tahaksin, et see oleks juba möödas,“ sosistasid Fleuri huuled lämmatatult.

„Varsti, varsti; see tuli nii äkki.“ Kuid Michael teadis, et Fleur ei mõtelnud kõue.

„Kui ma sellest pääsen, olen ma sinu vastu kohe hoopis teine, Michael.“

Hirm oli selletaoliste elusündmuste hariplik kaaslane, kuid sõnad „kui ma sellest pääsen“ lõikasid Michaelile südamesse. Uskumata, et nii noor ja ilus olevus pidi vähe-

matki hirmu tundma hävinemise pärast; uskumata valus, et just Fleur pidi seda tundma. Ta polnud kunagi seda aimanud. Fleur oli tänini nii rahulik olnud, oli kõik nii mõistetavalt ja loomulikult võtnud.

„Jäta see,“ ütles Michael, „muidugi pääsed sa.“

„Ma kardan.“

Kõla oli nõrk ja lämmatatud, kuid sõnad tabasid hirmsasti. Loodus istutas hirmu sellesse nooresse naisesse, keda ta nii armastas! Loodusejõud oma halastamatu müraga selle vaese, väikese peakohal!

„Kullake, sa langed oma poolunne ja ei tea oma ümbrusest midagi ning varsti oled jällegi värske ja rõõmus.“

Fleur vabastas oma käed.

„Mitte, kui see pole temale hea. Kas on?“

„Mina arvan, et on, mu kallid; ma kuulan järele. Mis paneb sind siis arvama — —?“

„Ainult, et see pole ju loomulik. Mina tahaksin seda teha nagu kord ja kohus. Hoiat kõvasti mu kätt, Michael. Mina — mina ei taha ometi lollike olla. Oo! Keegi koputab — mine ja vaata.“

Michael praotas ukse. Soames oli seal — ebaharilik — sinises öökuues ja helepunais tuhvleis!

„On temaga kõik hästi?“ sosistas ta.

„Jah, jah!“

„Selle müraga ei peaks teda üksi jätma.“

„Ei, sir, muidugi mitte. Mina heidan sohvale.“

„Kutsuge mind, kui midagi vaja.“

„Hea küll.“

Soamesi pilk lipsas väimehest mööda, piiludes tuppä. Midagi pitsitas teda kõris, nagu tahaks ta midagi öelda, mis ei liikunud keelelt. Ta raputas pead ja pöördus ümber. Tema sale kuju, mis paistis praeguses kehakattes veel saledamana, kadus mööda koridori tema oma kingitud jaapani gravüüride taha. Kui Michael oli ukse uuesti sulgenud, seisis ta vaadates voodi poole. Fleur oli rahustunud; tema silmad kinni, huuled liikusid. Michael hiilis kikiarvul tagasi. Kõu kõmises ja mürises nagu kahetsevalt, eemaledes lõunasse. Michael nägi naise silmalauge värisevat, huuli peatuvat, siis uuesti liikuvat. „Coué!“ mõtles ta.

Michael heitis süngi jalutsisse sohvale, kust ta võis ilma mürata tõusta ja Fleurile pilku heita. Mitu korda tõusis ta sohvalt. Fleur oli magama uinunud ja hingas rahulikult. Kõu oli veel vaevast kuulda, välguhelgid vaevast märgata. Michael sulges silmad.

Viimne nõrk mürin sundis ta veel kord sohvalt tõusma ja naisele pilku heitma, kes lamas kõrgeil padjul, hoolega varjatud tule hämaruses. Noor — nii noor! Värvitu nagu vahalill! Peaajus enam ei mingisuguseid kavatsusi, ei mingit hirmu — ainult rahu! Kui ta ometi võiks nõnda jääda, kuni kõik möödas! Ta vaatas kõrvale. Seal, kaugemas toatsas lamas ta naine tumedas peegli vastuhelgis; ja paremal pool samuti. Igal pool ümberringi näis ta lamavat oma ilusas toas — see tema südame elustav vaim.

Nüüd oli kõik päris vaikne. Läbi helesiniste eesriiete prao paistsid mõned tähed. Parlamendi kell löi üks.

Ta oli pisut maganud, vähemalt väikese uinaku teinud ja und näinud. Väike krabin äratas ta. Üsna väike koer, saba longus, ise kollane, madal ja tähtsuseta, läks üle toa kaugemasse nurka. „Aa!“ mõtles Michael ja sulges jällegi silmad: „Sina!“

Kaheteistkümnnes peatükk.

Kadalipp.

Järgmisel päeval „Aeroplani“ minnes, kus sir Lawrence — eriti ehituna — teda eesruumis ootas, mõtles Michael: „Vana hea

Bart! Tema on enda giljotiini tarvis üles mukkinud.“

„See valge vestiserv näitab täna verelaike!“ ütles ta. „Vana Forsyte oli elegantne, kuid mitte nii tore.“

„Ah! Kuis on see ‚vana Forsyte‘? Heas meeleolus?“

„Kes seda temalt küsib, sir. Kuidas sa iseend tunned?“

„Täpselt nagu olin Etoni ja Winchesteri võistluse eel. Usun, et lõunaootel saan Shandy-Gaffi juua.“

Kui nad olid istet võtnud, jätkas sir Lawrence:

„Mäletan, et Colombos olin ühe mõrtsuka kohtuprotsessil; vaene süüalune oli sõna tõsisel mõttes sinine. Mina arvan, et minu lemmikhetk ajaloos on see, kus Walter Raleigh enne oma pea pakule panemist nõudis teist särki. Muu seas, pole kunagi päriselt selgitatud, kas ehk kojahärrad sel ajal polnud täitunud. Mida sa mõtled võtta, kallid poiss?“

„Külma loomaliha, pähklaid äädikas ja karusmarja torti.“

„Iseloomu arendamiseks on see suurepärane. Mina võtan curryd; nad annavad siin ka väga head bombay kuivatatud kala cur-

ryga. Ma arvan, meid suitsutatakse täna välja, Michael. „*Nous sommes trahis!*“¹⁾ on olnud ikka prantslaste eesõigus, aga ma kardan, et ka meie harjume nõnda karjuma. Kollane ajakirjandus annab end juba tunda.“

Michael raputas pead.

„Meie küll ütleme seda, aga ei talita sellekohaselt; ilmastik on liiga muutlik.“

„See kõlab sügavmõtteliselt. Curry näib väga hea olevat, kas sa ei tahaks oma otust muuta? Vana Fontenoy tuleb mõnikord siia; tal on nõrk sisevärk. Temale oleks see halb, kui meile ust näidatakse.“

„Pagana naljakas!“ ütles Michael äkki, „kuidas aunimed alles imponeerivad. Äga nende äritublidusse ei või ometi vähematki usku olla.“

„Peaasi iseloom, mu kallid poiss — vana, hea inglise džentlmen. Lõpuks on selles ometi midagi.“

„Mina arvan, sir, ennem on see teatud kompleks aktsionärides. Nende vanemad on neile lapsepõlves mõnda lordi näidanud.“

„Aktsionärid,“ ütles sir Lawrence; „see sõna on laia tähendusega. Kes nad on, mis nad on, millal nad on?“

¹⁾ Oleme ära antud.

„Täna õhtupoolikul,“ ütles Michael, „ja mina tahan neid hästi silmitseda.“

„Nad ei lase sind sisse, mu kallis.“

„Ei?“

„Kindlasti mitte.“

Michael kortsutas kulmu.

„Missugune leht jätab kindlasti oma asemiku sinna saatmata?“ küsis ta.

Sir Lawrence naeris hirnuvalt.

„Pöld,“ ütles ta; „Hobune ja koer, Aedniku nädalaleht.“

„Poen nende nimel sisse.“

„Loodetavasti näed meid ausas võitluses hukkuvat,“ ütles sir Lawrence äkki tõsiselt.

Üheskoos võtsid nad auto ja sõitsid koosolekule, aga enne päralejõudmist läksid nad lahku.

Michael loobus mõttest ajakirjanikuks hakata; ta asus sissekäigu lähedusse, et parajat silmapilku tabada. Mustas riides tüsedad mehed, kellest juba pealiskaudse vaatlemisega võis aimata, et nad lõunaooteks söönud lesta, küpsist ja juustu, läksid temast mööda. Ta pani tähele, et igaüks andis uksehoidjale mingisuguse paberi. „Mina annan temale ka,“ mõtles ta, „ja lipsan sisse.“ Kui oli mõne tüsedama mehe ära oodanud, otsis ta kaitset kahe niisuguse

vahel, hoides pahemas käes „Jäljendite“ kuulutust. Selle ulatas ta oma tähtsa naabri kõrval uksehoidja kätte ja valis endale ruttu paiga. Pärast nägi ta uksehoidjat uksest sisse piiluvat. „Ei, mu sõber,“ mõtles Michael, „kui sa suudaksid õiget aktsionäri vallest eraldada, siis poleks su koht siin.“

Ta leidis oma eest aruande, hoidis selle silme ees ja vaatles tema varjult ümbrust. Talle tundus, nagu oleks see tuba kontsertsaali ja vaksali ooteruumi ristsugutuse vili. Siin oli kõrgendik lauaga, mille taga seitse tühja tooli ja seitse tindiklaasi ühes seitsme püstiseisva hanesulega. „Hanesuled!“ mõtles Michael; „vististi sümboliks — arvata-vasti nad tarvitavad täitesulgi.“

Otse kõrgendiku taga oli uks, kõrgendiku ees aga laud, kus ümber istus neli meest, taskuraamatud mängukanniks käes. „Orkester,“ mõtles Michael. Ta juhtis oma tähelepanu aktsionäridele, keda oli kaheksa või kümme rida. Nende välimus ütles, mis nad on, aga miks? seda Michael ei teadnud. Nende näoilmete mitmekesisus oli lõpmata, kuid kõigil olid näod, nagu ootaksid nad midagi, millest nad teavad, et nad seda ei saa. Kuidas küll juhtisid nad oma elu või juhtis elu neid? Peaaegu kõik kandsid vuntse

Tema naabrid pahemal ja paremal olid samad tüsedad mehed, kelle vahel ta sisse lipsanud; neil mõlemail olid matsakad kõrvallestad ja kaelad isegi laiemad kui nende tugevad sirged kuklad. See mõjutas teda sügavasti. Siia või sinna oli teiste sekka tipitud mõni naine ja vaimulik. Polnud mingit kõnelust, millest ta järeldas, et ükski ei tunnud oma naabrit. Tundus, nagu võiks mõne koera juuresolu sellele kogule inimlikuma pitseri muljuda. Ta arutas parajasti värvide koosseisu — roheline šokolaadipruuniga, kullaga piiratud, — kui kõrgendiku taga üks avanes ja seitse meest mustas sealt välja astusid ning väikese kummardusega hanesulgede taga istet võtsid. Nemad tuletasid meelde inimesi, kes mõtlevad hobuse selga istuda või klaverit mängima hakata — niipalju kehtisid nad endid. See seal — juhatajast paremal — pidi küll vana Fontenoy olema oma aristokraatlikke jooni kandva näoga. Ja äkki oli Michaelil imelik nägemus: väike valge torukübaraga mehike peaaus ja juhib näojooni, kaheksa hobust ees. Siis tuli nägu just nagu pildilt, mis pärit tema kuningliku kõrguse 1850. valitsemisaastast — ümmarik ja roosa, kongus ninaga, väikese suuga ja väikese valge põskhabemega;

paremal käel laua otsas asus nägu, mille lõug ja silmad näisid tungivat mingisugusesse mõistatusse sinnapoole Michaeli selja taga seisvat seinat. „Õigusteadlane,“ mõtles ta. Tema tähelepanu pöördus juhataja juurde tagasi. Väljavalitu? Oli ta seda või polnud ta mitte? Juhatajast pahemal, pisut tagapool, luges juba keegi habemik midagi ruttu ja ühetooniliselt ette. See pidi küll sekretär olema, kes vuristas protokollil lugeda. Ja tema vastas istuja oli tingimata uus asjaajaja direktor, kelle pahemal märkas Michael oma isa. Parema külme oli sir Lawrence'il pisut kõrgemale kerkinud ja suu tasaseks lõigatud väikeste vuntside all kinni litsitud. Ta tundus peaaegu hommikumaalaselena — elav, kuid rahulik. Pahemas käes hoidis ta kilpkonnakoorest raamiga monoklit pöidla ja esimese sõrme vahel. „Ei kõlba hästi üldpilti!“ mõtles Michael; „vaene vana Bart!“ Nüüd jõudis ta viimase juurde reas. „Vana Forsyte“ istus just nii, kui istuks ta kogu ilmas üksinda; oma teise allatõmbunud suunurgaga ja üleskerkinud ninasõõrmega näis ta Michaelile kaasakiskuvalt eraldatuna; ja ometi kuulus ta kogupilti. Selles vaikes, korralikus kujus, milles näis elavat ainult teine lakknahka saabas väikese liigutusega,

oli tungiv keskendus, täielik lugupidamine praegusest toimetusest ja ometi ka imelik põlgus selle vastu; tema oli nagu kellegi loodud tõelikkuse kuju, kes on taibanud, et niisuguses tõelikkuses on väga vähe tõelikku. „Tema jahutab ikka minu leent,“ mõtles Michael, „kuid, pagan võtku, ometi pean teda peaaegu imetlema.“

Juhataja tõusis püsti. „Tema on ometi väljavalitu,“ mõtles Michael; „ei, ta pole seda mitte — jah — ei — ma ei tea!“ Vaevalt suutis ta juhataja sõnu tähele panna, veeretask ta ju aina oma eelmist küsimust, kuigi sellel polnud siin vähematki tähendust. Juhataja jätkas vahetpidamata. Haja-meelsena tabas Michaeli kõrv üksikud sõnad: „Euroopa seisukord — valetetele juhitud politika — prantslased — sootuks ootamata — seisukord selgus — peadirektor — õnnetud olukorrad, mis teile lühidalt seletatakse — selle suure ettevõtte tulevik — ei mingit põhjust kahtlemiseks“ —

„Õli lainetele,“ mõtles Michael, „tema on — ja ometi — — !“

„Nüüd palun ühte teie direktorit, mr. For-syte, teile esimesest allikast lasta teatavaks saada, kuis see piinlik asi sündis.“

Michael nägi Soamesi kahvatuna ja rahulikuna rinnataskust tüki paberit võtvat ning püsti tõusvat.

Oli see tarvilik?

„Lühidalt jutustan teile tõsiasjad,“ ütles ta häälele, mis tuletas meelde kõva kunstlikku viina. „Üheteistkümnendal jaanuaril, mineval aastal, tuli minu juurde keegi meie ettevõtte ametnik — — “

Kuna see Michaelile tuttav, jagas ta sellele vähe tähelepanu, vaatles aga teadete mõju aktsionäride näol. Ta ei näinud midagi ja äkki taipas ta, miks nad kõik kandsid vuntses: suud ei tohtinud neid ära anda! Iseloom oli suus. Vuntsid tulid moodi siis, kui inimesed enam vana Wellingtoni viisil ei öelnud: „Minu iseloomuga pole teil pagana nehkugi tegemist!“ Varjamata suu oli muidugi uuesti moodi kippunud enne sõda, kuid nüüd kandis nii palju majoreid, aktsionäre ja töölisi vuntses, et puhtal suul polnud kuigi suurt esilepääsmise lootust! Ta kuulis Soamesi ütlevat: „Niisuguses olukorras jõudsime otsusele, et polnud muud teha kui oodata ja silmad lahti hoida.“ Michael nägi, et vuntsidest käis äkiline värin läbi, nagu puhuks tuul üle rohu.

„Halvasti öeldud,“ mõtles ta; „seda teeme ju kõik, aga me ei taha, et meile seda meelde tuletataks.“

„Kuid kuus nädalat tagasi,“ kuulis ta Soamesi jätkavat, „näis üks juhuslik asi teie endist peadirektorit hoiatavat, et sir Lawrence ja mina ikka veel oma kahtlusest pole loobunud, sest ma sain temalt kirja, milles ta tegelikult tõeks tunnistas, et tema on saksa äri pealt salajast vahetasu võtnud, paludes mind juhatusele teatada, et tema on välismaale läinud ega ole mingit varandust maha jätnud. Nende andmete tõepärasuse kohta oleme katsunud selgusele jõuda. Niisuguses olukorras polnud meil muud abinõu, kui teid kokku kutsuda, et teile need tõsiasjad esitada.“

Hääl, mis polnud rääkides põrmugi muutunud, lõpetas kõnelemise, ja Michael nägi oma äiapapa langevat oma endisse eraldatud olekusse — isegi kurg ühel jalal, kes valmis oma nokka tarvitama mõne parasiidi vastu, ei avaldanud sügavama üksilduse muljet: „Liiga sarnane esimesele teatele Jüütlandi lahingust!“ mõtles Michael. „Ta loendas kõik kahjud ja ei puudutanud ainustki inimlikku joont.“

Tekkis vaheaeg, nagu see sünnib jahil mõne takistuse ees, kuni leitakse pääsetee.

Michael laskis pilgu uuesti üle juhatuse liikmete nägude käia. Ainult üks neist avaldas erutust; see oli varjatud taskurätikuga. Nina nuuskamise kõla lõpetas vaikuse. Kaks aktsionäri kargas korruga jalule — üks neist Michaeli naaber paremal käel.

„Mr. Sawdry,“ ütles juhataja ja teine aktsionär istus uuesti.

Kõlavalt oma kurku puhastades pöördus Michaeli naaber oma jõhkra punase näoga Soamesi poole.

„Mina sooviksin teada, sir, miks ei informeerinud teie kohe juhatust, kui te sellest esimest korda kuulsite?“

Soames kerkis pisut.

„Oletan, et märkate, niisugune süüdistus, kui ta pole tõestatud, annab põhjust kriminaalseks vastutuseks.“

„Ei; see oleks olnud lubatud.“

„Juhatuseliikmete vahel, võib olla; aga iga juhuslik teade väljaspool oleks meid vastutavaks teinud. Siin seisis lihtsalt sõna sõna vastu.“

„Ehk avaldab sir Lawrence Mont oma arvamist selle kohta?“

Michaeli süda hakkas peksma. Tema isa seisev kuju avaldas elavat mõju.

„Te peate meeles pidama, sir,“ ütles ta, „et mr. Elderson oli mitu aastat meie üldise usalduse osaliseks; tema oli džentlmen ja minule isiklikult vana koolivend ja seltsimeheliku usalduse tõttu panin ma rohkem rõhku tema sõnale, samal ajal aga asja silmas pidades.“

„Oo!“ ütles Michaeli naaber. „Mis ütleb juhataja selle kohta, et teda hoiti teadmatuses?“

„Meie kõik olime oma kaasdirektorite tegevviisiga selles hellas asjas täiesti rahuldunud. Ehk olete nii lahked ja võtate arvesse, et ülekohus selles asjas oli juba sündinud, mispärast polnud mingit põhjust üle peakaela talitamiseks.“

Michael nägi oma naabri kaela punasemaks muutuvat.

„Mina pole sellega nõus,“ ütles ta. „Oodata ja silmas pidada! Me oleksime võinud selle vahekasu temalt välja pigistada, kui oleks kohe käsi külge pandud.“ Ja ta istus.

Ta polnud jõudnud seda veel õieti teha, kui juba tõusis see aktsionär, kes oli ennist sõnata jäänud.

„Mr. Botterill,“ ütles juhataja.

Michael nägi kõhna ja kitsast pead, kahte õõnsust karvases kaelas ja pisut

vimmas selga, nagu kuulaks mõni arst kopsusid.

„Teie sõnadest, sir,“ ütles ta, „teen järelduse, et need kaks direktorit esitavad kogu juhatuse seisukoha ja et juhatuse oli nõus laskma kahtlustatud isikut peadirektori kohale edasi jääma. Härra teie äärmisel pahemal — mr. Forsyte, arvan ma — rääkis juhuslikust sündmusest. Vastasel korral oleksime ikka veel selle ebaausa isiku võimuses. Selle asja sümptomid teevad rahutuks. Näib, nagu oleks valitsenud liigne usaldus; hiljutine selletaoline näide on meil alles kõigil värskelt meeles. Välismaade kinnituspoliitika oli nähtavasti algatatud sama peadirektori poolt oma isiklikkudes huvides. Meie saime selle tõttu rasket kahju. Meil aktsionäridel kerkib loomulikult küsimus, kas istuvad juhatuses, kes usaldas niisugust isikut isegi peale seda, kus tõusid tema kohta kahtlused, õiged mehed selle mõjuva ettevõtte juhtimiseks.“

Selle kõne tõttu muutus Michaelil üsna palavaks. „Vanal Forsyte'il oli õigus,“ mõtles ta; „lõpuks on nendega ometi läbi.“

Äkki kostis krägin tema pahemalt käelt. „Mr. Tolby,“ ütles juhataja.

„See on tõsine asi, mu härrad. Panen ette, et juhatus lahkuks ja meie võiksimise asja omakeskis arutada.“

„Mina toetan seda,“ ütles hääl Michaeli paremalt.

Silmitsedes juhatusliikmete nägusid Michael märkas äratundmise välgatust laua otsas istuval üksikul näol ja irvitas talle tervituseks.

Juhataja kõneles.

„Kui see on teie soov, mu härrad, siis oleme meie heal meelel teiega nõus. Palun neid käed tõsta, kes on ettepaneku poolt.“

Kõik käed tõusid üles, peale Michaeli ja kahe naise omade, kel polnud kõneluse tõttu aega juhataja palvet kuulda; lisaks jättis veel oma käe tõstmata keegi aktsionär just Michaeli ees, olles liikumatu nagu koolnu.

„Vastu võetud,“ ütles juhataja ja tõusis istmelt.

Michael nägi oma isa naeratavat ja „vana Forsyte'iga“ kõnelevat, kui ka nemad üheskoos tõusid. Kõik direktorid läksid ja uks langes nende järel kinni.

„Mis ka sünnib,“ mõtles Michael, „igatahes pean mina suu pidama, muidu tõmban endale veel midagi kaela.“

„Ajakirjandus on ehk ka nii lahke ja lahkub,“ kuulis ta kedagi ütlevat.

Üldise väljakutsuva liigutusega löid neli ajakirjanikku oma taskuraamatud kinni, nagu nõuaksid nad kellegilt ebamääraselt oma õiguste kohta aru. Kui nende kahvatu vastupanu oli kadunud, pääsis aktsionäride keskel liikumine lahti, nagu oleks mõni koerpartide sekka joosnud. Michael mõistis kohe põhjust. Nad olid seljaga üksteise poole. Keegi aktsionär ütles:

„Ehk võtaks mr. Tolby, kes selle ettepaneku tegi, juhatamise oma peale.“

Michaeli pahema käe naaber hakkas raskesti hingama.

„Hea küll!“ ütles ta. „Kes soovib kõnelda, viibaku minule.“

Kõik hakkasid nüüd oma naabritega rääkima, nagu tahaksid nad selgusele jõuda, mis võib endale lubada, kui sõna paluks. Mr. Tolby hingas nüüd nii raskesti, et Michael tundis otseteed tuult.

„Mu härrad,“ ütles ta äkki, „nõnda see ei lähe! Meil pole vaja liiga vormilikud olla, kuid teatud korda peame ometi pidama. Mina ise avan vaidluse. Juhatause juuresolekul ei tahtnud kõike öelda, et teda mitte haavata. Kuid nagu see ja see härra ütles: pub-

likum peab ennast kelmuse ja hooletuse vastu kaitsma. Meie kõik teame, mis hiljuti sündis, ja seesama sünnib ka teistes ettevõtetes, kui meie aktsionärid oma käsude kaitseks välja ei astu. Seega siis kõigepealt: nemad poleks kunagi pidanud sakslastega tegemist tegema. Teiseks — juhatus on avaldanud nõrka otsustusvõimet. Kolmandaks — nad hoiavad kõik liiga kokku. Minu arvates peaksime juhatusele umbusaldust avaldama.“

Hüüded: „Kuulge! kuulge!“ segasid end ebamääraste kõladega ja kõigest läbi kostis vali „Ei!“ koolnuna paistva aktsionäri suust. Michaeli süda pöördus tema poole, seda enam, et ta ikka veel tundus koolnuna. Eitamisele järgnes kõhna haritud välimusega aktsionäri tõusmine, kel väikesed hallid vuntsid.

„Ehk vabandate mind, sir,“ algas ta, „aga teie ettepanek tundub liiga üle-peakaalalise kohtumõistmisena. Tahaksin hea meeleaga teada, kuidas teie oleksite niisugusel korral talitanud, kui oleksite olnud juhatuses. Teisi on väga kerge hukka mõista.“

„Kuulge, kuulge!“ ütles Michael ja imestas ise oma hääle tõttu.

„See on kõik väga hea,“ jätkas haritud aktsionär, „et kui midagi niisugust sünnib,

siis süüdistatakse juhatust, aga mina ise kui direktor ütlen, et oleksin väga rõõmus teada saades, keda ma peaksin siis usaldama kui mitte peadirektorit. Mis aga puutub välismaade kinnituse politikasse, siis on seda asja kahel peakoosolekul puudutatud ja meie oleme peaaegu kahe aasta kasud sellest ärist juba tasku pistnud. Oleme meie selle vastu häält tõstnud?“

Surnud aktsionär hüüdis jällegi „Ei“ ja veel nõnda valjusti, et Michael peaaegu tema õlga oleks patsutanud.

Aktsionär, kelle kael ja selg tuletasid arsti meelde, tõusis, et vastata.

„Minu arvamine käesolevas asjas erineb eelkäija omast. Oletame, see on nii, kui öeldud, ja vaatleme asja avaramalt seisukohalt. Pudingit proovitakse söömisega. Kui valitsus eksib oma otsuses, siis pöörduvad valijad kohe tema vastu, niipea kui annavad end tunda tagajärjed. See on väga terve taltsutus valitsusele; see võib olla üle peakaela, kuid ometi on ta kahest halbusest väikesem. Juhatus vastutab oma otsuse eest; eksib ta, siis peab ta maksma. Võib olla, arvan ma, mr. Tolby kui meie juhataja pole vormiliselt õigustatud umbusalduse ettepanekut esitama; on see nõnda, siis

oleksin mina valmis seda tegema tema asemel.“

Surnud aktsionäri „Ei!“ oli seekord nii kõlav, et sündis väike vaheaeg, nagu oodataks tema kõnelemist; ometi jäi ta endiselt liikumatuks. Michaeli naabrid olid mõlemad jalul. Üle tema pea tõuklesid nad vastastikku ja mr. Tolby istus jällegi.

„Mr. Sawdry,“ ütles juhataja.

„Kuulge, mu härrad,“ ütles mr. Sawdry, „ja daamid, siin tundub paras paik kompromissiks. Direktorid, kes peadirektorist seda teadsid, peaksid lahkuma; sellega võiksime rahulduda. See härra siin minu ees kordab endiselt „Ei!“ Laske tema avaldab oma arvamise.“

„Ei,“ ütles koolnud aktsionär, kuid pisut tasemalt.

„Kui inimene ei või oma arvamist avaldada,“ jätkas mr. Sawdry, kuna ta ise Michaelile peaaegu sülle istus, „siis ei peaks ta segama, arvan ma.“

Keegi aktsionär esimeses reas pöördus nüüd täiesti ümber, nii et ta nägu seisis koosolijate poole.

„Mina arvan,“ ütles ta, „et vaidluste jätkamine on ajaraisk; on olemas kaks või isegi kolm arvamist. Kogu selle maa äriajamine

sünnib valitud usaldusmeeste kaudu; olgu see hea või halb, aga nõnda see on. Kedagi peate teie usaldama. Noh, mis aga puutub praegusse juhtumusse, siis pole meil tänini mingit põhjust olnud oma juhatust mitte usaldada; ja niipalju kui mina mõistan, polnud juhatusel ka vähematki põhjust oma asjaajajas direktoris kahelda. Mina arvan, et on liig kindlat ettepanekut teha umbusalduseks; mulle näib soovitavana juhatust tagasi kutsuda ja kuulata, missuguseid kindlustusi tema mõtleb meile anda, et sellelaolised asjad tulevikus enam ei korduks.“

Heakskiitvad hääled vastuseks sellele tagasihoidlikule kõnele olid nii segased, et Michael nende mõttest aru ei saanud. Järgneva kõnega polnud aga lugu sugugi nõnda. Selle pidas keegi aktsionär paremalt servalt; tal olid punakad juuksed, heledad ripsmed, pügatud vurrud ja tuuldunud näokarv.

„Minul ei ole midagi selle vastu, et juhatust sisse kutsutakse,“ ütles ta kaunis pilkaval häälel, „ja et umbusaldust temale ta juuresolekul avaldatakse. On olemas küsimus, mida senini veel ükski pole puudutanud, nimelt: kui me juhatuse välja viskame, mil määral võime meie ta siis saadud kahjus vastutavaks teha. Asi pole üsna selge, kuid

meil on küllalt lootust mängu võita, kui me selle peale välja läheme. Jätame meie aga juhatuse paigale, siis ei või me temalt midagi nõuda, isegi siis mitte, kui seda tahaksime.“

Selle kõne mõju oli kõigi teiste kõnede omast hoopis erinev. Temale järgnes vaikus, nagu oleks lõpuks ometi midagi tähtsat öeldud. Michael vahtis mr. Tolbyle otsa. Tüseda mehe ümmarikud, heledad ja kurnis pungis silmad olid haruldaselt mõtlikud. „Lõhi peaks sedamoodi jõllitama,“ mõtles Michael, „kui ta mõnda kärbest näeb.“ Akki tõusis mr. Tolby püsti.

„Hea küll,“ ütles ta, „laseme nad sisse tulla!“

„Jah,“ lausus surnud aktsionär. Vasturääkijaid ei olnud.

Michael nägi kedagi tõusvat ja kõrgendikule astuvat.

„Teatage ajakirjandusele!“ ütles mr. Tolby.

K o l m e t e i s t k ü m n e s p e a t ü k k .

Soames kaitseb end.

Kui uks oli direktorite järel kinni langenud, läks Soames akna alla, võimalikult kaugele enne koosolekut söödud lõunaootest.

„Surisöök, eh, Forsyte?“ sosistas kellegi hääl talle kõrva. „Meie oleme valmis, arvan ma. Vana vaene Mothergill on üsna sinine. Ma arvan, tema nõuab teist särki.“

Soames hakkas kangekaelsus liikuma.

„Asi nõuab õiget kinnihakkamist,“ urises ta; „juhataja pole selleks paras mees!“ Vana onu Jolyoni varjud! Tema oleks teinud lühikese lõpu! See nõudis meisterlikku kätt.

„Hoiatus meile kõigile, Forsyte, mitte loialne olla! See ei kuulu tänapäevale. Ah! Fontenoy!“

Soames pani kedagi tähele, kelle nägu tema omast hoopis kõrgemal.

„Noh, mr. Forsyte, loodetavasti olete nüüd rahuldatud? Kena pula! Oleksin mina olnud juhatajaks, mina poleks kunagi lahkunud. Koeri peab alati silmas pidama, Mont. Pööra ainult korraks silm kõrvale, kohe kargab kõri kallale. Heameelega võtaksin piitsa ja läheksin nende keskele; neile kahele mopsinäole näitaksin ma — need ei naljata! Kui teil midagi varrukas tagavaraks pole, siis on meie lugu lauldud.“

„Mis peaks minul varrukas tagavaraks olema?“ ütles Soames külmalt.

„Pagan võtku, sir, teie pildusite ju kastanid tulle ja teie peate nad ka välja võtma.“

Seda sissetulekut ei või ma kuidagi kaotada!“

Soames kuulis sir Lawrence'i lausuvat: „Jõhkvalt, kallid Fontenoy!“ ja ütles kurjalt:

„Te võite rohkem kaotada kui oma sissetuleku!“

„Võimatu! Juba homme võivad nad Eaglescourt'i võtta ja ma saan ainult võlgadest lahti.“ Tundmusehelk süttis äkki vanus silmis: „Valitsus ajab praegu aianurka, teeb su puupaljaks ja nõuab lisaks, et teeniksid isamaad muidu. See ei lähe, Mont, see ei lähe!“

Soames pöördus kõrvale; kõnelemine oli talle äärmiselt vastik, nagu peaks seisma lahtise haua ees, kuhu langeb pikkamisi puusärk. Siin maeti tema eksimatust! Maeti! Tal polnud illusioone. See kõik tuleb lehtedesse ja tema kui eksimata otsustaja kuulus on alatiseks läinud! Kibe! Kunagi ei lausuks enam Forsyte'id: „Soames ütles...“ Kunagi enam ei saadaks vana Gradman teda silmadega, mis oleksid nagu koera omad; mõnikord küll urisedes, kuid alistudes eksimatusele. See on vanamehele raskeks hooiks. Tema ärisõbrad — siiski, neid polnud praegu enam palju — ei vahiks talle enam, kadeda lugupidamisega otsa. Ta oli huvi-

tatud, kas selle pöörde kaja ulatub ka Dumetriuse ja pildituruni. Ainukeseks lohutuseks oli: Fleuril polnud seda vaja teada, Fleuril mitte! Ah! Ainult kui tema asi juba õnnelikult möödas oleks! Silmapilguks tühjenes tema peaju kõigest muust. Aga siis täitus ta korraga jällegi käesolevast silmapilgust. Miks rääkisid nad kõik, nagu oleks laip toas? Nojah! Siin oli ju tema eksimatuse laip! Mis puutus rahalisse kahjusse, siis see tundus vähema tähtsusega, kaugena ja uskumatuna — nagu tulevane elu. Mont lausus midagi loiaalsusest. Tema ei mõistnud, mis on loiaalsusel sellega tegemist. Kui aga nemad arvavad, et tema kartma lööb, siis eksivad nad põhjalikult. Paindumata julgus tõusis tal südamesse. Aktsionärid, direktorid — nad võivad uluda ja rusikaid raputada, aga tema ei lase endale midagi ette kirjutada. Ta kuulis hääle ütlevat:

„Paluksin sisse astuda, härrad!“

Jälle aset võttes oma tarvitamata hanesule ees, pani ta tähele vaikust — aktsionärid ootasid direktoreid, direktorid aktsionäre. „Tahaksin võtta piitsa ja nende sekka minna!“ Ekstravagantsed sõnad, aga ilmerikkad kuidagi!

Viimaks ütles juhataja irooniliselt, kelle

hää! Soamesile alati meelde tuletas toorest, õliga üle kallatud salatit:

„Noh, mu härrad, meie oleme teie käsutuses.“

Nüüd tõusis see tüse punase näoga mees Michaeli kõrval üles ja avas oma mopsisuu.

„Lühidalt, härra juhataja, meie pole sugugi rahuldatud; aga enne kui mingi otsuse teeme, tahaksime kuulda, mis teil öelda.“

Just Soamesi juures kargas keegi üles ja lisas sellele:

„Tahaksime teada, missuguseid kindlustusi võiksite meile anda, et tulevikus enam midagi selletaolist ei korduks.“

Soames nägi juhatajat naeratavat — sel mehel polnud õiget selgroogu!

„Asja loomust arvesse võttes, sir,“ ütles juhataja, „ei mingisugust! Vaevalt võite ometi oletada, et meie silmapilgukski oleksime peadirektori oma kohale jätnud, kui oleksime teadnud, et tema ei vääri meie usaldust!“

Soames mõtles: „See ei kõlba — ta räägib iseendale vastu!“ Jah, ja see teine mopsinäoline paneb seda tähele!

„Selles see asi just ongi, sir,“ ütles ta: „Käks teist teadsid ju ja ometi seisis see mees veel kuude kaupa oma paigal ja ar-

vatavasti tegi endale raha, pettes ettevõtet niipalju kui võimalik.“

Üksteise järele hakkasid nad nüüd haku kuma:

„Kuidas olid teie omad sõnad?“

„Teie tunnustasite ju kollektiivse vastutuse.“

„Teie ütlesite, et olete oma kaasdirektori tegevviisiga täiesti rahuldatud.“ Päriskoeerakari!

Soames nägi juhataja oma pea alla laskvat, nagu tahaks ta teda raputada; vana Fontenoy pomises midagi, vana Mothergill nuuskas nina, Meyricke kehitas oma teravaid õlgu. Äkki kaotas ta nad silmist — sir Lawrence seisis nende ja tema vahel.

„Lubage mulle sõna! Mina isiklikult leian võimatuna vastu võtta juhataja suuremeelset katset oma õlgadele laduda vastutust, mis kuulub minule. Kui ma sellega eksisin, et oma kahtlusi kohe ei avaldanud, siis pean ma ka sellekohased tagajärjed kandma; ja ma arvan, et see selgitaks seisukorra, kui ma koosolekule oma tagasiastumist pakun.“

Soames nägi teda kergelt kummarduvat, monokli silma suruvat ja maha istuvat.

Nendele sõnadele sai osaks häälte sumin — heakskiit, üllatus, halvakspanu, imetus? See oli sündinud rüütellikult. Soames ei

usaldanud rüütellikust — selles oli ikka midagi vau taolist. Tema tundis enda ime-likult ärritatuna.

„Mina nähtavasti,“ ütles ta tõustes, „olen see teine süüdistatud direktor. Väga hea! Mina tean, et ma algusest kuni lõpuni selles asjas muud pole teinud, kui ainult oma kohust täitnud. Olen veendunud, mina pole oma otsuses eksinud. Sellepärast tunnen seda täiesti ülekohtusena, et mind peaks karistatama. Mul on küllalt vaeva ja muret olnud selletagi, et minu tahavad patuoinaks tembeldada aktsionärid, kes sõnalausumata võtsid selle politika omaks, enne kui mina juhatusse astusin, ja kes nüüd on vihased, et nad seeläbi on kahju kannatanud. Minule võlgnete tänu, et sellest politikast loobuti; minule võlgnete ka tänu, et teie asjaajajaks pole enam petis. Sellegi eest, et te täna siin koos olete seda asja arutamas, võlgnete minule tänu. Mul pole vähematki kavatsust alandlikuks muutuda. Kuid seda asja võib ka teisest küljest vaadelda. Mina pole valmis oma vaeva neile pühendama, kes ei oska seda hinnata. Teie tänase ülesastumisega pole ma põrmugi rahul. Kui keegi teist arvab omal midagi minu vastu olevat, siis kaevaku ta. Olen õnnelik, kui

vaja, seda asja kas või lordide kojani viima. Kogu oma elu olen ma City kommetega tuttav olnud ja ma pole sellega harjunud, et minule koosolekul vastu astutakse kahtluse ja tänamatusega. Kui see peaks olema näide praegustest kommetest, siis olen ma Cityga juba liiga kaua tutvust pidanud. Ma ei paku koosolekule oma tagasiastumist, vaid — ma astun tagasi.“

Kummardunud juhataja poole ja tõuganud tagasi oma tooli, Soames läks tõredalt ukse poole, avas selle ja kadus.

Ta otsis oma kübarat. Tal polnud vähematki kahtlust, et ta nende nõrku närve vapustanud! Mopsinäolistel olid muidugi suud ammuli! Heameelega oleks ta tahtnud näha, mis tema selja taga sündis, kuid vaevalt oleks vastanud auväarsusele ust uuesti avada. Selle asemel võttis ta võileiva ja hakkas sööma, selg ukse poole ja kübar peas. Tal oli parem tundmus kui kuude kaupa tänini. Hääl ütles:

„Ja järgnevad sündmused ei huvitanud teda enam! Mul polnud vähematki aimu, Forsyte, et teie olete niisugune kõnelejal! Teie andsite neile otse silmapaari vahele! Pole kunagi näinud ühtegi koosolekut nii laabakill! Nojah, teie päästsite juhatause, kes-

kendades kogu viha endale. See oli väga suuremeelne, Forsyte!“

Soames urises läbi võileiva:

„Mitte midagi selletaolist! Tulite ka teie välja?“

„Jah. Mina jäin oma tagasiastumise juurde. See punase näoga mees pani ette juhatusele usaldust avaldada, kui mina välja tuln — ja see läheb läbi, Forsyte — läheb läbi! Muu seas tähendati varanduslikule vastutusele!“

„Kas tõesti?“ küsis Soames kurjal naeratusele. „See kukk ei kakle! Ainukeseks võimaluseks oli neil juhatust vastutusele võtta välismaalise kinnituse pärast *ultra vires*; kinnitavad nemad aga juhatuse uuesti pärast seda, kus asja avalikul koosolekul arutatud, siis on nad valmis. Sellepärast, et ma kohe oma kahtlust ei avaldanud, ei saa nad meile midagi teha — see on kindel.“

„Lohutus, tõepoolest,“ ütles sir Lawrence ohates. „Teie kõne oli meisterteos, Forsyte.“

Kuigi Soames seda väga hästi teadis, ometi raputas ta pead. Peale vastikuse teadmisest oma nime nüüd trükituna näha hakkas ta ka tundma, et ta ekstravagantselt talitanud. Ikka oli eksitus ennast millegist

lasta kaasa kiskuda! Nõrk, kibe naeratus ilmus ta huulile. Mitte keegi, isegi Mont mitte, ei märka, kui ülekohtuselt temaga oli talitatud.

„Noh,“ ütles ta, „ma lähen.“

„Mina arvan, ma jään ootama, et tulemust kuulda.“

„Tulemust? Nimetavad meie asemele kaks uut narri ja teevad üksteise kohta sõnu. Aktsionärid! Elage hästi!“ Ta läks ukse poole.

Inglise pangast mööda minnes oli tal tundmus, nagu jätaks ta iseoma elu maha. Tema mõtteteravus, tema otsustusvõime, tema viis äriasju ajada — rüvetatud! See ei meeldinud enam inimestele. Noh, siis jätab ta selle! Tulevikus ei kunagi millessegi end enam segada! See hakkas tänapäevase seisukorraga nii hästi kokku. Peost suhu ja korralik ärimees aianurka! Mehi, kellele nael oli veel nael, mitte aga juhus või paberilipakas; mehi, kes teadsid, kogu maa hea käekäik peitub täpses, korralikus iseenda asjade ajamises — neid mehi ei vajatud enam. Üksteise järele saavad nad hundipassi, nagu tema täna — veiderdajate, revolutsionääride, rahutute, osavate või hoolimatute kasuks, nagu oli seda Elderson. See tundus õhus. Ja ei mingi-

sugune himu kooki süüa ning samal ajal ka teda alal hoida või täita hariliku aususe aset.

Ta pöördus Poultryle, ilma et oleks teadnud, miks ta seda tegi. Nojah, ta võib ju Gradmanile kohe öelda, et see tulevikus iseenda otsustusvõimele toetuks. Umbtäna tema kollakaspruuni värvi oma peajju jätta. Kõik oma usalduskohad, isiklikud ja ka teised, tahtis ta maha jätta. Tal polnud mingit tahtmist lasta enda üle perekonnas irvitada. Aga äkiline mälestuslaine viskas ta südame peaaegu saabastesse. Kui palju võis küll see tagumine tuba seal ülal jutustada volituste täidesaatmisist, üürilepingute uuendustest, majade müümisest ja kapitalide paigutustest! Missugune rahustav rahuldus oli neis hästi valitsetud varandustes! Ah jaa! Iseoma varanduste valitsemist jätkab ta ju. Mis aga puutub teistesse, siis peavad nemad nüüd ise hoolt kandma. Ja küllap nad veel päevi näevad, kui arvestada praegust ajavaimu!

Pikkamisi astus ta mööda kivitreppi üles.

Siin Forsyte'ide asjade panipaigas kohtas ta midagi haruldast — mitte Gradmani, vaid pikal, kollasel laual suurt kollast melonit õlgkoti kõrval. Soames nuusutas. Melon lõhnas hästi. Ta tõstis tema valgusse. Tema

kollakasroheline värvivarjund ja tema soonte võrk — päris hiinalik! Pillub vana Gradman tema koored laiali, nagu teeb seda valge ahv?

Tal oli melon alles käes, kui hääl ütles:

„Ao! Täna ma teid ei oodanud, mr. Soames. Pidin varem ära minema; mu naisel on täna väike pidu.“

„Seda ma näen!“ ütles Soames ja pani meloni lauale. „Praegusel silmapilgul pole teil midagi teha, astusin ainult sisse ütlema, et mina loobun kõigist usaldusameteist Forsyte'ide asjus.“

Vanamees tegi nii jahmatanud näo, et Soames pidi tahes või tahtmata naeratama.

„Timothy võite mu jätta, kuid kõik teised peavad minema. Noor Roger võib nende eest hoolitseda. Tal pole midagi teha.“

Urisev ja halvakspanev „Armas aeg! See ei meeldi neile!“ ärritas Soamesi.

„Siis peavad nad ilma selleta leppima. Ma vajan rahu.“

Tal polnud tahtmist põhjusi nimetada — Gradman võis seda ise „Financial News'ist“ või kusagilt mujalt lugeda.

„Siis ma teid enam nii sagedasti ei näe, mr. Soames; mr. Timothy varandusega pole ju mingit tegemist. Armas aeg! Ma olen

väga erutatud. Ehk jätate vähemalt oma õe varanduse valitsemise enda kätte?"

Soames vaatas vanamehele otsa ja südame-tunnistus lõi temas liikuma — nagu alati, kui teda milleski hinnati.

„Hea küll,“ ütles ta, „jätke see mulle; muidugi tulen ma kontorisse ka iseenda asjade pärast. Head päeva, Gradman. See on tore melon.“

Ta ei oodanud enam vastust. Vanamees! Ka tema ei võinud enam kaua vastu pidada, kuigi paistis alles tugevana! Noh, ka temale oli raske asemikku leida!

Poultryle jõudes otsustas Soames minna Green Streetile Winifredi vaatama, sest äkki tundis ta imelikku igatsust Park Lane'i läheduse, vanade kindlate aegade ja nooruse üksilduse järele Jamesi ja Emily tiibade all. Winifred oli veel ainuüksi nüüd järele jäänud mineviku esindajana; tema vastupidav loomus ei muutunud, kuigi ta aja moodidega kaasa läks.

Ta leidis Winifredi pisut noorevõitu rietatuna hiina teed joomas, mida ta ei kannatanud, kuid polnud midagi parata, sest kõik teised teed kuulusid „labaste“ hulka. Tal oli papagoi, sest see lind läks jällegi moodi. Ta tegi hirmsat kisa. Kas selle

kisa või hiina tee mõjul, mis valmistatud inglise viisil, kuid kasvatatud hiinlaste poolt ainult välismaalaste kõhtude tarvis, — aga varsti oli ta jutustanud kogu oma loo.

Kui ta oli lõpetanud, ütles Winifred lohutavalt:

„Noh, Soames, mina arvan, sa talitasid hiilgavalt; see oli neile paras.“

Ta taipas, et tema jutustus kujutas asja tõelikku seisukorda, mida avalikult teada ei saada, ja ütles:

„See kõik on väga hea; aga finantslehis leiad sa asja hoopis teises valguses.“

„Oo! aga sealt ei loe seda ju keegi. Mina ei teeks endale vähematki muret. Tarvitad sa Couéd? See on nii kena, lohutav mehike, Soames; mina olen teda kuulnud. Mõnikord on see üsna igav, kuid ta on see kõige moodsam.“

Soames ei vastanud midagi — tema ei tunnustanud kunagi ühtegi nõrkust.

„Ja kuis on need pisiasjad Fleuriga?“ küsis Winifred.

„Pisiasjad?“ kordas kellegi hääl ülal tema pea kohal. See lind! Ta rippus küüntega brokaat-eesriiete küljes, liigutades pead edasi-tagasi.

„Polly!“ ütles Winifred: „ära ole viisakuseta!“

„Soames!“ ütles lind.

„Ma õpetasin talle seda. Eks ole ta kena?“

„Ei,“ ütles Soames. „Mina paneksin ta kinni; ta rikub eesriided.“

Hiljutine viha kerkis temas uuesti elule. Mis on elu, kui mitte papagoi loba? Mis teadsid inimesed õieti tõest? Nad ainult kordasid üksteist nagu kari aktsionäre või said oma kenad tundmused „Igapäevasest Valetajast“. Ühele, kes tegi mingisuguse otsuse, sörkis järele sada peata lammast!

„Sa jääd ometi lõunaks, kallid poiss?“ küsis Winifred.

Jah, ta tahtis lõunaks jääda! Oli tal ehk juhtumisi melon? Tal polnud mingit soovi South Squarele minna ja seal oma naise vastas istuda. Kümme ühe vastu, Fleur muidugi alla ei tuleks. Ja mis puutub noorresse Michaelisse — tema oli õhtupoolikul seal olnud ning kogu asja pealt vaadanud, tal pole vähematki tahet seda uuesti arutada.

Ta pesi parajasti lõunaks käsi, kui ümardaja ütles ukse tagant:

„Teid kutsutakse telefoni juurde, sir.“

Michaeli hääl kostis läbi traadi erutatult ja kähisevalt:

„See olete teie, sir?“

„Jah. Mis on?“

„Fleur. See algas tal õhtupoolikul kell kolm. Katsusin teid leida.“

„Mis?“ karjus Soames. „Kuidas? Ruttu!“

„Õeldakse, kõik on normaalne. Kuid see on nii hirmus. Varsti olevat möödas.“ Hääl katkes.

„Mu jumal!“ ütles Soames. „Mu kübar!“

Välisukse juures küsis teenija: „Tulete teie lõunaks tagasi, sir?“

„Lõunaks!“ pomises Soames ja oli läinud.

Ta tõttas edasi, peaaegu joostes, kuna silmad otsisid sõidukit. Muidugi, ei mingisugust! Ei mingisugust! Iseeumi klubi eest leidis viimaks ühe, mis oli pärast õist kõue ilusa ilma tõttu varjuta. See kõu! Ta oleks pidanud ometi teadma! Kümme päeva enne tähtaega! Mispärast ei läinud ta otseteed sinna või miks ei telefoneerinud ta, kust teda leida võib? Kõik olnu kogu õhtupoolikul kadus kui suits. Vaene laps! Vaene loomake! Miks ei olnud ta tema juures? Ehk oleks ta — loodus! Pagan võtku! Loodus — et ta isegi Fleurile ei võinud rahu anda!

„Ruttu!“ ütles ta välja kummardudes.

„Kahekordne sõiduraha!“

„Connoisseurs'ist“, Buckinghami paleest ja Whitehallist mööda; mööda kõigist neist platsidest, millel veel vaevalt oli midagi tegemist loodusega, sõitis Soames algeliste tundmuste voogudes — hall, hingeldades. Mööda parlamendi kellast — kaheksa! Viis tundi! Juba viis tundi!

„Kui see ometi varsti möödaks oleks!“ pomises ta kuuldavalt. „Lase see varsti möödaks olla, jumal!“

Neljateistkümnes peatükk.

Piinapingil.

Kui tema äiapapa juhataja poole kummardus ja ära läks, pidi Michael end kõigest jõust taltsutama, et mitte hüüda: „Braavo!“ Kes oleks võinud uskuda, et see vanamees võib veel nõnda hoogu sattuda? Ta oli nad põhjani vihale ajanud. Järgnes läbisegi häälitsemise sumin, enne kui Michaeli naaber, mr. Sawdry, lõpuks suutis enda kuuldavaks teha.

„Kuna asjasse segatud direktor on tagasi astunud, on mul au ettepanekut teha järelejäänud juhatusele usaldust avaldada.“

Michael nägi, kuis tema isa tõusis — naeratades ja pisut affekteeritult, — et ju-

hataja poole kummarduda. „Oletan, et minu tagasiastumine on siis vastu võetud; kui lubate, ühineksin ma mr. Forsyte'iga eemaldumises.“

Keegi ütles:

„Heameelega toetaksin usalduse ettepanekut.“

Michael pugesi mr. Sawdry põlvedest mööda ja läks ukse poole. Seal nägi ta, et peaaegu kõik käed kerkisid usalduse avaldamiseks; ja mõeldes: „Söödaks aktsionäridele!“ lahkus ta majast. Taktitundmus takistas teda kahte tagasiastunud üles otsida. Nad olid oma au päästnud, aga kõik muu käis koerale.

Lääne poole tõtates mõtles ta õigluse karedate teede üle järele. Muidugi, aktsionäridel oli põhjus nuriseda ja keegi pidi kannatama, et nende õiglusetunnet rahuldada. Nad kargasid vana Forsyte'i kallale, kellele selles asjas oli kõige vähem ette heita; sest kui tema isa oleks suu pidanud, siis oleks ka temale ühes teistega usaldust avaldatud. Kõik väga loomulik ja ebaloogiline; — ning kell juba neli!

„Jäljendid“! Täna, raamatu ilmumise päeval, oli Michaeli tundmus Wilfridi vastu endine. Mis võimalik, pidi selle raamatu

heaks tehtama — vaene vana sõber! Raamat pidi lihtsalt läbi lööma.

Peale seda, kui oli käinud kahes suures raamatukaupluses, läks ta oma klubisse ja sulges enda seal telefonikongi. Varemil aegadel istuti kalessi ja „sõideti ringi“. Kõlitsamine sündis rutemini — eks? Lõpmata jändamisega sai ta viimaks kätte Sibley, Nazingi, Upshire, Masteri ja pool tosinat teisi valituid. Ta tarvitas varemalt valmis mõeldud sõnu, mis neid pidid liigutama. Raamat — ütles ta — riivab vana kaardiväge ja üldiselt ajast mahajäänuid; ta vajaks asjatundjate poolt pisut reklaamitrummi. Igäühe poole pöördus ta, nagu oleks see ainuke, kelle sõna tõesti maksab. „Kui te pole temast veel kirjutanud, siis teete ehk seda, vana sõber. Muidugi maksaks ainult teie sõna.“ Ja igäühele lisas ta juurde: „Mul pole põrmugi tähtis äri, vaid ma tahaksin, et Wilfrid seda saaks, mis ta väärt.“ Ja seda ta arvas ka. Kirjastaja oli Michaelis telefoniga rääkimise ajal surnud, elas ainult sõber ja see oli vaimustatud. Kongist tuli ta välja liimerdava otsaesisega ja väsinult; kell oli pool kuus.

„Tass teed ja — koju!“ mõtles ta. Kodukseni jõudis ta kuueks. Sootuks tagasihoid-

likuna lamas Ting-a-ling trepikoja kaugemas nurgas.

„Mis siis sinuga on, vana sõber?“

Vastuseks kõlas ülalt hää, mis pani vere tarretama — kestev, vaikne oigamine.

„Oh jumal!“ hingeldas ta ja jooksis mööda treppi üles.

Annette kohtas teda ukseel. Segaselt taipas ta, et see rääkis prantsuse keeli, nimetades teda „*mon cher*“ ja tarvitades sõnu „*vers trois heures* . . . Arst ütleb, ei pea endale muret tegema — kõik läheb kõige paremini.“ Jällegi see oigamine, ja uks suleti tema nina ees; Annette oli läinud. Michael seisis matil, kuna külm higi kehale imbus ja küüned peopesadesse tungisid.

„Nõnda saadakse isaks!“ mõtles ta. „Nõnda sain ma kord pojaks!“ See oigamine! Ta ei suutnud siin seista, aga ta ei suutnud ka siit ära minna. See võib ju tundide kaupa nõnda kesta! Ta kordas endamisi: „Ei pea muretsema — ei pea muretsema! Kerge öelda! Ja mõtteta! Tema pea ja süda, otsides lohutust, sattusid kõige imelikumale lohutusele, mis niisugusel korral üldse võimalik. Kui oletada, et sünniks laps ja see poleks mitte tema oma olnud, vaid — Wilfridi, mis tunneks ta siis, siin, ukse taga? See oleks —

see oleks ju võinud olla nii kergesti võimalik — kuna ju nüüd enam midagi polnud püha! Mitte midagi peale — jah, mitte midagi peale selle, mis oli temale kallim kui ta ise ja mis oli praegu seal sees ning oigas. Ta ei suutnud seda siin matil välja kannatada ja läks trepist alla. Edasi-tagasi üle vaskpõranda, sigar hambus, tammus ta ebamäärases, mässavas agoonias. Miks pidi sündimine niisugune olema? Ja vastus kõlas: Ta ei ole — mitte Hiinas! Uskuda, et millelgi pole tähendust ja siis seda läbi teha! Nõnda sündinul pidi ja peabki ometi tähendust olema. Seda pidi silmas pidama! Peaajus vaibus mõtlemine; Michael seisis ja kuulatas hirmul. Ei midagi! Ta ei suutnud seda siin välja kannatada ja läks jällegi üles. Alguses vaikus, siis jällegi oigamine! Nüüd põgenes ta oma kabinetti, kus ta ümber jooksis, vahtides Aubrey Greene'i karikatuure. Tema silm ei seletanud ühtegi neist ja äkki turgatas tal meelde „vana Forsyte“. Temale peaks teatama!

Ta kõlistas „Connoisseurs'i“, „Remove'i“ ja oma isa klubisse, kui nad ehk pärast koosolekut üheskoos sinna läksid. Ei kusa-gil! Oli pool kaheksa. Kui kaua pidi see veel kestma? Ta läks uuesti magamistoa

ukse taha; ei kuulnud midagi. Siis jällegi alla trepiruumi. Ting-a-ling lamas nüüd välisukse juures. „Villand!“ mõtles Michael koera selga patsutades ja tühjendas mehhaaniliselt kirjakasti. Ainuke kiri — Wilfridi käsi! Ta läks sellega trepi juurde ja luges seal, ainult pooleldi asja juures olles, kuna pooled mõtted rändasid ülal.

„Kallis Mont! Homme asun teele, et katsuda läbi Araabia reisida. Mõtlesin, ehk soovite minult mõne rea, kui ehk Araabia minust üle reisib. Õhk on siin liiga selge, kui et mingisuguseid tundmusi võiks olla, ja kiring vaibub siin võõrsil ruttu. Kahetsen, et teile nii palju tüli tegin. Oli eksitus, et ma pärast sõda Inglismaale tagasi läksin ja seal igasugust rämpsu kirjutasin, mida loevad elegantsed noored naised ja paberimäärijad. Vaene vana Inglismaa — teda ootavad halvad ajad. Tervitusi talle minu poolt; samuti teile mõlemaile.

Ikka Teie

Wilfrid Desert.“

„P. S. Kui minu asjakesed kirjastate, siis saatke võimalik tasu minu isa aadressil. W. D.“

Pool Michaeli pead mõtles: „Noh, sellega oleks siis asi korras! Ja just täna ilmub raamat!“ Imelik! Oli Wilfridil õigus — oli

see tõesti tühi puru — see tindioja? Kas ei aidatud sellega Inglismaa haigusele kaasa? Kas ei peaks nad kõik kaamelitele istuma ja ratsutama, kuni päike loojas? Ja ometi — raamatuis leidus lohutus ja lahutus, seda vajati! Inglismaa peab edasi elama — peab edasi! „Edasi, edasi, sellel võit või surm, kes peab edasi!“ . . . Jumal! Seal oli see jällegi! Jällegi lendas ta mööda treppi üles, silmad metsikud, käed kõrvade ees. Hääl kadus; Annette tuli tema juurde välja.

„Tema isa, *mon cher*; katsu leida ta isa!“

„Katsusin — ei leia!“ hingeldas Michael.

„Green Street — mrs. Dartie. *Courage!*

Kõik on normaalne — aeg on varsti käes nüüd.“ Kui ta kõlistas Green Streetile ja sai sealt lõpuks vastuse, istus ta kabinetti ja jättis ukse lahti, et oodata nõnda „vana Forsyte'i“ tulekut. Vaevalt pani ta tähele, et oma püksisääre sisse põletanud ümmariku augu — ta polnud haisugi tunnud; isegi seda ta ei teadnud, et ta vaheajal oli suitsetanud. „Vanamehe“ tulekuks peab ta enda kokku võtma. Ta kuulis kella kõlinalt ja jooksis alla avama.

„Noh?“ küsis Soames.

„Veel mitte, sir. Tulge üles minu kabinetti. See on lähemal.“

Nad läksid kõrvuti üles. See korralik hall pea sügava kortsuga silma vahel ja need ainiti vahtivad silmad nagu varjatud valuga rahustasid Michaeli. Vaene vanamees! Ka temal oli raske. Nemad mõlemad olid abitud.

„Üks naps, sir? Mul on konjakit.“

„Jah,“ ütles Soames. „Midagi.“

Konjakiklaasid käes, kuulatasid nad, tõstsid käed järsku suu juurde ja jõid. Nad talitasid automaatlikult, nagu kaks nukku, mida tõmmatakse samast nööriist.

„Sigaretti, sir?“ ütles Michael.

Soames nokutas pead.

Süüdatud sigaretid suu ääres, kuulatasid nad jällegi, pistsid nad huulte vahele, tõmbasid tagasi, puhusid suitsu. Michael surus parema käe kõvasti põiki rinnale, Soames pahema. Nõnda kahekesi kõrvu seal mõjusid nad ornamentaalselt.

„Raske välja kannatada, sir. Mul on kahju!“

Soames nokutas pead. Tema hambad olid kokku litsunud. Äkki lödvenes ta käsi.

„Kuulake!“ ütles ta. Häälled — mitmesugused — läbisegi!“

Michaeli käsi haaras millestki kinni, pigistas seda kõvasti; see oli külm, kõhn — Soamesi käsi. Nõnda istusid nad käsikäes, vah-

tides üksisilmi ukse poole, kui kaua, seda ei teadnud kumbki.

Äkki läks ukseavaus mustaks; kuju hallis seisis seal — Annette!

„Kõik on korras! Poeg!“

Viieteistkümnes peatükk.

Vaikus.

Järgmisel hommikul sügavast unest ärghates oli Michaeli esimene mõte: „Fleur on tagasi!“ Siis tuli tal kõik meelde.

Oma sõnadele „Kõik korras?“ sai ta uksele vastuseks ravitseja tugeva peanokutuse.

Kogu selles ärevas ootuses jätkus tal siiski küllalt moodsust ütlemiseks: „Küllalt sentimentaalsusest! Mine ja söö rahulikult hommikueinet!“

Soames oli söögitoas; tema oli oma lahtilöödud muna põlglikult sinnapaika jätnud. Michaeli sisse astudes tõstis ta silmad ja kummardus siis näoga tassile. Noormees mõistis teda väga hästi; nad olid ju käsi-käes istunud! Ka pani ta seda tähele, et taldriku kõrval avatud leht kuulus rahailma.

„Midagi sellest koosolekust, sir? Suurepärane oleks ju teie kõnet lugeda.“

Imeliku nõrga häälitsemisega ulatas Soames lehe. Pealkirjad ütlesid: „Tormiline koosolek — kaks direktorit tagasi astunud — usalduseavaldus.“ Michael laskis silmad üle ridade lennata, kuni jõudis ridadeni:

„Mr. Forsyte, asjasse segatud direktor, ütles pisut venitatud kõnes, et temal ei olla mõttes aralt tõeks tunnustada. Tema mõistis aktsionäride teguviisi hukka. Tema ei olevat sellega harjunud, et teda kahtlustataks. Ta pani ette end ametist vabastada.“

Michael laskis lehe langeda.

„Issand jumal!“ ütles ta. „Asjasse segatud — kahtlustused! Nad on annud asjale värvi, nagu — —!“

„Lehed!“ ütles Soames ja asus uuesti oma muna kallale.

Michael istus lauda ja kooris banaani. „Miski ei sobinud talle nii hästi kui surm“,“ mõtles ta: „Vaene vanamees!“

„Noh, sir,“ ütles ta, „mina olin ju seal ja kõik, mis ma võin öelda, on: teie ja minu isa olite ainukesed, kes äratasid minus lugupidamist.“

„Naa!“ ütles Soames ja pani oma lusika lauale.

Michael mõistis, et ta tahab olla ükski, ja kui oli kuugistanud oma banaani, läks ta

oma kabinetti. Oodates Fleuri kutset kõlitas ta oma isale.

„Kuidas on peale eilast, sir?“

Sir Lawrence'i hääel tuli selgelt ja nõrgalt, kuid kaunis kõrgelt.

„Vaesem ja targem. Kuis on bülletään?“

„Tiptop!“

„Meie tervitus mõlemaile. Sinu ema tahaks teada, kas tal juukseid on?“

„Pole teda veel näinud. Lähen just praegu.“

Tõepoolest oligi Annette uksel ja viipas talle käega.

„Sa pead talle väikese koera tooma, *mon cher*.“

Ting-a-ling kaenlas astus Michael kikivarvul sisse. Üheteistkümmes baronet! Seal polnud veel jumal teab mis kummarduva Fleuri näo all. Ja ema juuksed olid kindlasti tumedamad. Michael astus süngi juurde ja puutus seda aukartlikult.

Fleur kergitas oma pead ja laskis teda last näha, kes kõigest jõust ema väikest sõrme imes. „Eks ole ta ahv?“ ütles Fleuri nõrk hääel.

Michael nokutas pead. Kindlasti ahv, kuid kas valge, selles oli küsimus!

„Ja sina ise, mu kallid?“

„Väga hea praegu, aga see oli — —“ Ta tõmbas sügavasti hinge ja ta silmad tumenesid. „Ting, vaata!“

Hiina koer, kelle ninasõõrmed liikusid, ajas end Michaeli kaenlas tagasi. Tema kogu teguviis väljendas asjatundlikku arvustust. „Poegi,“ näis ta ütlevat, „neid toome meie Hiinaski. Otsus pärastpoole!“

„Missugused silmad!“ ütles Michael. „Temale pole vaja öelda, et kurg on selle toonud.“

Fleur naeris sootuks vaikselt ja nõrgalt.

„Pane ta maha, Michael.“

Michael pani koera maha ja see läks oma nurka.

„Ma ei tohi rääkida,“ ütles Fleur, „kuid ma tahan nii hirmsasti; nagu oleksin ma kuude kaupa tumm olnud.“

„Samuti tundsin ka mina,“ mõtles Michael, „Fleur oli nagu olnud kusagil kaugel, kaugel, äärmiselt kaugel.“

„On tundmus, nagu oleks mind maas hoiatud, Michael. Nagu poleks ma kuude kaupa ma ise olnud.“

Michael ütles pehmelt: „Jah! Kogu asi on tõepoolest ajast ja arust! On tal juukseid? Minu ema tahab teada.“

Fleur paljastas üheteistkümnenda baroneti pea, mis kaetud tumedate udemetega.

„Nagu minu vanaema; kuid küllap läheb heledamaks. Silmad tulevad tal hallid. Oo! Ja ristivanemad! Muidugi Alison — kuid mehed?“

Michael viivitas pisut, enne kui vastas.

„Eile sain Wilfridilt kirja. Tahaksid sa teda? Tema on muidugi seal kaugel, kuid mina võiksin tema asemel kirikus käsna hoida.“

„On ta aru tagasi saanud?“

„Ta ütleb, et on.“

Fleuri silmade ilmet ei saanud ta lugeda, aga huuled näisid tal pisut mossi tõmbuvat.

„Jah,“ ütles ta, „ja ma arvan, ühest aitab, eks? Minu oma pole mulle kunagi midagi annud.“

„Minu omist kinkis üks mulle piibli ja teine andis mulle hea peapesu. Nii siis — Wilfrid.“ Ja Michael kummardus naise üle.

Naise pilgus näis helkivat kergelt pilkav vabandus. Michael suudles tema juukseid ja läks ruttu ära.

Ukse juures seisis Soames, oodates oma korda.

„Ainult minutiks, sir,“ ütles ravitseja.

Soames astus voodi äärde ja vaatles oma tütart.

„Isa, kallis!“ kuulis Michael Fleuri ütlevat.

Soames puutus ainult tema kätt ja nokutas pead, nagu tahaks ta last kiita, ja läks jällegi tagasi, kuid peeglis nägi Michael tema huuli värisevat.

Alumisele korrale tagasi jõudes tõusis tal suur himu laulda. See poleks kõlvanud ja ta astus hiina tuppa ning vahtis ainitisel pilgul päikesepaistelisele platsile. Issand! Oli nii hea elada! Öeldagu mis tahes, aga sellest ei käinud miski üle! Nad võivad elu üle nina kirtsutada ja kõrgilt tema peale alla vaadata; nad võivad ülistada tulevikku või minevikku, kuid — temale andke ainult olevik!

„Panen selle valge ahvi uuesti üles,“ mõtles ta. „Tulevikus ei pea ta enam mu tuju rikkuma.“

Ta läks trepialusesse kongi ja võttis pildi sealt nelja paari eesriiete alt paberisse mäsitult ja koipulbriga üle külvatult välja. Tumedas valguses hoidis ta teda oma silme ees. Need silmad! Kõik oli neis silmis!

„Sest pole midagi, va vennas!“ ütles ta. „Lähed jällegi üles!“ Ja ta viis pildi hiina tuppa.

Soames oli seal.

„Ma panen ta jällegi üles, sir.“

Soames nokutas pead.

„Ehk hoiate ta kinni, kuni ma ahela konksu otsa sean.“

Soames hoidis pilti.

Uuesti vaskpõrandale astudes ütles Michael:

„Valmis, sir,“ ja taganes eemale.

Soames ühines temaga. Külg külje ääres vaatlesid nad valget ahvi.

„Tema ei leia enne õnne, kui ta selle saab,“ ütles Michael viimaks. „Ainuke asi, teate, on see, et ta ei tea, mis see on.“

SISU.

Sissejuhatuseks	Lk. 5
---------------------------	-------

Esimene jagu.

I ptk. Jalutuskäik	25
II „ Kodus	33
III „ Muusika	52
IV „ Lõunasööök	62
V „ Eeva	72
VI „ „Vana Forsyte“ ja „Vana Mont“	79
VII „ „Vana Mont“ ja „Vana Forsyte“	91
VIII „ Bicket	105
IX „ Segadus	122
X „ Sportlase surm	141
XI „ Hea õnne peale	156
XII „ Arvud ja tõsiasjad	165
XIII „ Piinapingil	182

Teine jagu.

I ptk. Mark langeb	189
II „ Victorine	211
III „ Michael kõnnib ja räägib	227
IV „ Fleuri keha	245
V „ Fleuri hing	262
VI „ Michael saab oma jao	270
VII „ „Üleni“	285
VIII „ Soames hakkab asjaga peale	297
IX „ Nuuskur	311
X „ Nägu	324
XI „ Uperkuuti löödud	331
XII „ Idasse	341

Kolmas jagu.

	Lk.
I ptk. Nelipühiks	349
II " Kontoris	361
III " „Drüaadi õhtupoolik“	376
IV " Bicketi õhtupoolik	383
V " Michael annab nõu.	392
VI " Lõpparve	405
VII " Pilk Eldersoni sisemusse	409
VIII " Putku pistnud	419
IX " Soames lööb käega.	436
X " Ometi ei usalda juhust	444
XI " Loodusejõud	456
XII " Kadalipp	463
XIII " Soames kaitseb end	482
XIV " Piinapingil	498
XV " Vaikus	506